

Jurgis Lebedys

LIETUVIŲ

KALBA

XVII—XVIII a.

VIEŠAJAME

GYVENIME

Jurgis Lebedys

LIETUVIŲ KALBA
XVII—XVIII a.
VIEŠAJAME
GYVENIME

Lebedys J.

- Le 23**   Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime. V.,
„Mokslas“, 1976 © VVU
280 p.   Rodyklės: p. 239—277.

Leidinyje skelbiamas J. Lebedžio darbas užpildo spragą lietuvių istoriografijoje ir koreguoja tradicinę neigiamą pažiūrą į XVII—XVIII a. lietuvių raštiją Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, išryškinant teigiamus pradus joje. Iškeliamos įvairios kovos dėl gimtosios kalbos teisių apraiškos tiek visuomeniniame-kultūriniame gyvenime, tiek raštijoje.

L $\frac{70103-257}{M 854(10)-76}$ Ž-76

4L + 9(TL)13

Sudarytoja V. Zaborskaitė

L $\frac{70103-257}{M 854(10)-76}$ Ž-76

Jurgio Lebedžio tyrinėjimus lietuvių raštijos, kalbos ir kultūros istorijos srityse turėtų papildyti šis archyvinės medžiagos tomas. Jo antraštei paimtas pavadinimas artimas tam, kurį autorius buvo manęs suteikti savo studijai¹. Staigi mirtis nutraukė darbą. Liko tik surinkta medžiaga – į aplankus sudėti išrašai, bibliografinės kortelės, o taip pat pastabos apie būsimo veikalo pobūdį, tikslus bei problematiką, darbinis planas, keletas pratarmės puslapių. Visa tai yra dabar be didžiulio erudicijos, patirties, plačių mokslinių akiračių konteksto, kuriame stambmenos ir detalės susilydytų, būtų įprasmintos ir sujungtos į vienu požiūriu aprėptą dviejų šimtmečių lietuvių kultūrinio gyvenimo paveikslą.

Deja, viso to nėra. Tačiau, atrodo, bus teisinga, jeigu platesnę mokslinę visuomenę pasieks bent dalis J. Lebedžio jau atlikto darbo rezultatų. Juos pateikti ir siekiama šiuo leidiniu, kurio paruošimas kėlė ne tik įvairių sunkumų, bet ir didelių abejonių.

Labiausiai suabejota dėl to, ar nebus pernelyg toli prasilenkta su J. Lebedžio darbo principais ir jo mokslinės veiklos etika, skelbiant medžiagą, kuri nebuvo skirta publikuoti. Ar leistina taip elgtis su palikimu žmogaus, kuris visiems buvo kruopštumo ir tikslumo pavyzdys ir kuris niekad nebūtų sutikęs skelbti to, kas dar neužbaigta ir nesu tvarkyta?

Visiškai suvokiant šios abejonės pagrįstumą, svarbesni betgi pasirodė motyvai, kalbantieji už J. Lebedžio surinktosios archyvinės ir kitokios

---

¹ Pirmykštis temos pavadinimas buvo „Kovos dėl gimtosios kalbos teisių apraiškos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII – XVIII a.“. Taip ji pavadinta trumpoje anotacijoje, platesniame darbo prospekte ir plane. Bet jo darbinio egzemplioriaus paraštėje įvairiu laiku įrašyti dar trys pavadinimo variantai: „Lietuvių kalbos vartojimas XVII–XVIII a.“, „Lietuvių kalba viešajame gyvenime XVII–XVIII a. ir lietuvių raštija“, „Lietuvių kalbos vartojimas viešajame gyvenime XVII–XVIII a. ir lietuvių raštija“. Pastarasis, užrašytas pratarmėje, ir laikytinas galutiniu.

medžiagos publikavimą. Palikti ją nepaskelbtą ir neprieinamą – reikštų priversti tyrinėtojus kartoti J. Lebedžio nueitąjį kelią, eikvoti jėgas ir laiką tam, kas jau atrasta ir padaryta. O deponuoti nespausdintą medžiagą bibliotekoje viešam naudojimui – reikštų įvesti ją į mokslinę apyvartą be ryšio su J. Lebedžio vardu ir taip pažeisti elementarias autoriaus teises. Todėl ir ryžtamasi pasiūlyti viešumai šį leidinį, kategoriškai pabrėžiant, jog visą atsakomybę už jo paruošimą (tekstų atrinkimą, publikavimo formą ir kt.) imasi sudarytoja, kurios mokslinio darbo ir patirties sfera yra kita negu velionies ir kuri nesijautė pasiruošusi šiam darbui, o ėmėsi jo tik būtinumo verčiama, nes jai atrodė, kad šis leidinys net ir su visais akivaizdžiais paruošimo netobulumais pasitarnaus lituanistikai.

Neįprastas yra šio leidinio pobūdis. Tai tik iš dalies šaltinių publikacija. Taip, leidinio uždavinys yra paskelbti naujos, mokslinėje apyvartoje nebuvusios medžiagos. Tačiau ne mažesnis uždavinys yra perteikti J. Lebedžio veikalo koncepciją, parodyti, kuria linkme jis medžiagą rinko, į ką kreipė dėmesį, o iš dalies – ir kaip ją interpretavo. Į leidinį turėtų būti žiūrima kaip į kokį sumanyto veikalo eskizą, vertingą ne tik pateikiama medžiaga, bet ir mokslinėmis idėjomis.

J. Lebedžio surinktoji medžiaga – pasidarytieji išrašai, kaip minėta, nebuvo skirti publikavimui. Bet viskas nusirašinėta labai kruopščiai ir tiksliai, paraidžiui kopijuojant – J. Lebedys neturėjo įpročio darbo procese, pavyzdžiui, baigdamas darbą, rengdamas jį spaudai, dar kartą grįžti prie šaltinio originalo, ką nors tikrinti ar tikslinti, visiškai pasitikėdamas išrašu. Tiesa, kai kas pasižymėta labai trumpai, tik primenant autoriui jau žinomą dalyką. Kita vertus, nevengta kai ko nusirašyti ir žymiai plačiau, užgriebiant su tema betarpiškai nesusijusius dalykus, kurių gal prireiks būsimiems darbams. Prie kai kurių šaltinių grįžta pakartotinai: jeigu išrašai daryti seniai, maždaug penktojo dešimtmečio pradžioje, tai dabar jie papildomi, įtraukiant anksčiau nepasižymėtus dalykus. Nurašomi ir svarbesnieji kitų publikuoti tekstai – arba dėl to, kad publikacijose pastebėta netikslumų, arba – kad publikuotos tik šaltinių ištraukos ir autorių domino jų platesnis kontekstas, arba – norint savo akimis būti mačius ir turėti po ranka tuos šaltinius, kuriuos naudojo įvairių skelbtų tyrinėjimų, monografijų, studijų autoriai.

Leidinyje apima toli gražu ne visus J. Lebedžio pasidarytus išrašus. Neįjungti surinktieji iš knygų, straipsnių, su retomis išimtimis retiems spaudiniams. Daugeliu atvejų nededama publikuota ar kitaip panaudota rankraštinė medžiaga, nors čia ir daroma išimčių, jeigu publikacija šiuo metu sunkiai prieinama ir jeigu ji kokiais nors esminiais momentais papildo visumos vaizdą, paryškina planuoto veikalo

koncepciją. Dedami kitur nepublikuoti išrašai iš K. Jablonskio archyvo. Į leidinių neįtraukta daug fragmentiškų išrašų bei pasižymėjimų.

Leidinyje medžiaga suskirstyta į penkis stambius skyrius, o šie – į smulkesnius poskyrius. Pirmieji trys skyriai – I Lietuviški tekstai, II Lietuviškos pavardžių ir vietovardžių formos, III Žinios apie lietuviškas knygas – sudaryti, laikantis monotemiškumo. Ketvirtąjį skyrių – Medžiaga pradinių mokyklų istorijai – turinys yra margesnis, negu rodytų antraštė: čia atsirado žinių dar ir apie lietuvių kalbos vartojimą įvairiose vietovėse, apie lietuviškas knygas, įvairių personalijų. Taip padaryta dėl to, kad medžiaga mokyklų istorijai – tai daugiausia bažnyčių inventoriai, vizitacijų ataskaitos, ir sudarytojų atrodė tikslinga pateikti išrašo visumą, neskaidant jo į atskirus tematinius fragmentus: mokyklos situacija, duota platesniame kontekste, gali būti tiksliau ir visapusiškiau interpretuojama.

Leidinio apimtis privertė labai griežtai atrinkti išrašus penktajam skyriui. Čia įdėta etnografinio pobūdžio medžiagos, apibūdinančios liaudies papročius, pagonybės liekanas, nenorą priimti krikščionių tikėjimą, padedančios susidaryti vaizdą apie tuos veiksmus, kurie vertė dvasininkiją griebtis lietuvių kalbos ir objektyviai skatino lietuviškos raštijos gyvavimą. Įdėta medžiagos apie pamokslininkų lietuviams rengimą. Duodama šiek tiek su tema susijusių personalijų, viena kita detalė, padedanti gyviau suvokti bendrąją epochos atmosferą. Atskirą poskyrį sudaro medžiaga, rodanti evangelikų reformatų santykį su lietuvių kalba ir lietuviška knyga.

Tekstai leidinyje pateikiami taip, kaip jie J. Lebedžio buvo nusirašyti, nebelyginant su originalu. Rašyba ir skyryba, su retomis išimtimis, nekeičiama. Diakritiniai ženklai *z*, *ž* pakeičiami *z*. Žodžių santrumpos paprastai iššifruojamos, titulų – duotos atskirai knygos pradžioje. Pabraukimai (išskyrimai) tekste visur J. Lebedžio: jie atlieka pirminio autoriaus komentaro vaidmenį, parodydami, kas jam tekste rūpėjo, atrodė akcentuotina ir dėmesio verta. Penktojo skyriaus didesnieji ištisiniai lotyniški tekstai duodami išversti į lietuvių kalbą (vertė M. Ročka). Paliekamos retkarčiais išrašus palydinčios J. Lebedžio pastabos, nieko beveik neredaguojant, išlaikant jų spontaniškumą, nusteбimo, pasigėrėjimo ar pasipiktinimo intonaciją – visa tai, kas perteikia gyvą minties eigą, suinteresuotą reagavimą. Tos pastabos įdomios pačios savaime, o be to, gal teikia šiek tiek medžiagos mokslinės kūrybos psichologijai. Tik nežymiai paredaguojami šaltinio atpasakojimai, apibendrinančios charakteristikos su įpintomis jo trumpomis – žodžio ar frazės – citatomis. Prieš kiekvieną skyrį duodamas sudarytojo parašytas įvadėlis – paaiškinimai, kur bendriausiais bruo-

---

žais aptariama skelbiamoji medžiaga. Susivokti joje padės asmenvardžių, vietovardžių ir dalykinė (atrakinė) rodyklės. Tekstai nekomentuojami, nes leidinio uždavinys nėra pratęsti ar bent iš dalies užbaigti J. Lebedžio darbą, o tik pateikti dalį jau esamų rezultatų, kaip pagalbą ir paskatinimą tolesniems tyrinėjimams.

Įvado vietoje eina J. Lebedžio tekstai, sudarytojo apjungti bendra antrašte „Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime“, nušviečiantieji sumanytos studijos bendrą koncepciją, pagrindines problemas ir jų sprendimo kryptį, o taip pat darbo struktūrą: 1) trumpa darbo anotacija, 2) studijos konspektas, 3) darbinis planas, 4) pratarmė, 5) pastebėjimai, samprotavimai, apibendrinimai. Iš šių tekstų datuotas tik pirmasis – trumpa darbo anotacija (1965. IV. 6). Apytikriai to paties laiko bus platesnis konspektas ir planas. Pastabos bei samprotavimai atskiruose lapeliuose rašyti įvairiu laiku, o pratarmė – 1970 m. liepos mėn. pradžioje, iki 11 dienos. Pateikiamuose įvado tekstuose yra kai kurių pasikartojimų, bet, šalia to, jie vienas kitą pakankamai reikšmingai papildo.

Sudaryti šiam leidiniui rodykles padėjo Vilniaus V. Kapsuko Universiteto lietuvių literatūros katedros vyr. dėst. B. Katinienė, doc. filol. m. kand. V. Daujotytė-Pakerienė, filol. m. kand. R. Dambrauskaitė-Brogienė, o taip pat Universiteto bibliotekos lituanistikos-lituanikos skyriaus vedėja E. Lebedienė, velionies žmona, peržiūrėjusi pavardžių rodyklę. Už konsultacijas, ypač aiškinantis vietovardžius, esu dėkinga istorikui R. Jasui.

SANTRUMPOS

VUB RS	Vilniaus V. Kapsuko Universiteto Bibliotekos Rankraščių skyrius.
VUB RSS	Vilniaus V. Kapsuko Universiteto Bibliotekos Retų spaudinių skyrius.
MAB RS	LTSR Mokslų Akademijos Centrinės Bibliotekos Rankraščių skyrius.
MAB RSS	LTSR Mokslų Akademijos Centrinės Bibliotekos Senų, retų spaudinių ir kartografinių leidinių skyrius.
CVIA	LTSR Centrinis Valstybinis Istorinis Archyvas.
RB RS	LTSR Respublikinės Bibliotekos Lituanistikos ir rankraščių skyrius.

Titulų santrumpos

IXX	Ich miłość Księża
JJXX	Ich miłość Księża
JX	Jego miłość Księdz
JP	Jegomość Pan
JO	Jegomość Ojciec
JJ	Ichmości
Nayias:Pan	Nayaśnieyszy Pan
JWJM	Jasnie Wielmożny Jego Miłość
IWImcX	Jasnie Wielmożny Jego Miłość Księdz
J W	Jasnie Wielmożny
Ichy	Ich moścy
Jeym	Jey mość
D, Dnus, Dna	Dominus, Domina
Rndus	Reverendus
ARD, AdmRndusDnus	Admodum Reverendus Dominus
ILLMUS	Illustrissimus
UJDoctor	Utriusque iuris doctor
Sac. RegiaeMtis	Sacrae regiae Majestatis
Fr.	Frater

Kitos tekste vartojamos santrumpos

A D	Anno Domini
Xti	Christi
S S	Sanctissimus, sacratissimus
D N	Dominus Noster
BVM, BBMM	Beata (Beatissima) Virgo Maria
KB	Kościół Boży
S, S ^o , Su	Święty, świętego, świętemu
R, Ru	Rok, roku
W	Województwo
P, Pu	Powiat, powiatu
Xstwo, w Xtwie	Księstwo, w Księstwie
SS(dniami)	Świętami (dniami)
N. M.	Nayświętsza Maria

LIETUVIŲ KALBA XVII—XVIII a. VIEŠAJAME GYVENIME IR LIETUVIŲ RAŠTIJA

(Veikalo sumanymas, planai, problematika)

I TRUMPA DARBO ANOTACIJA

Kovos dėl gimtosios kalbos teisių apraiškos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII—XVIII a.

Autorius šiuo darbu siekia užpildyti spragą lietuvių istoriografijoje ir bent iš dalies pakeisti bei koreguoti tradicinę neigiamą pažiūrą į XVII—XVIII a. lietuvių raštiją Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, išryškindamas teigiamus pradus joje. Iškeliama įvairios kovos dėl gimtosios kalbos teisių apraiškos tiek visuomeniniame-kultūriniame gyvenime, tiek raštijoje, kuri yra dėmesio centre.

Nagrinėjamas laikotarpis suskirstomas į 3 smulkesnius: 1. XVII a. pirmoji pusė; 2. XVII a. antroji pusė — XVIII a. pirmoji pusė; 3. XVIII a. antroji pusė. Kiekviename paliečiamos ir apžvelgiamos sąlygos, veiksniai, priežastys, apsprendę kovos dėl gimtosios kalbos teisių pobūdį, gausesnį ar retesnį pasireiškimą. Detaliau nagrinėjami raštijos paminklai. Darbo apimtis — 10–15 autorinių lankų. Užbaigimo terminas — 1970 m.

II STUDIJOS KONSPEKTAS

Kovos dėl gimtosios kalbos teisių apraiškos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII — XVIII a.

1. Įvadinės pastabos

a) XVII—XVIII a. traktavimas lietuvių literatūros istoriografijoje (senieji vadovėliai, tarybinė lietuvių literatūros istorija, L. Gineičio „Donelaitis ir jo epocha“). 1650–1700 m. — „juoda dėmė“ lietuvių kultūriniame-literatūriniame gyvenime.

b) Problema — ar XVII—XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo kovojama dėl gimtosios kalbos teisių, ar ne (bent sporadiškai)? Ar to meto raštijoje būta teigiamų, pažangių reiškinių, rodančių rūpinimąsi gimtosios kalbos puoselėjimu, ugdymu, ar ne? Istorografijos šališkumas, teigiamų reiškinių sumenkinimas ar ignoravimas. Nors teigiami reiškiniai nedominavo, buvo nustelbti, bet jų buvo. Grandis tarp M. Daukšos ir XIX a. pradžios (naujo lietuvių literatūros pakilimo) nenutrūko, nors kovos dėl gimtosios kalbos teisių tradicija ir susilpnėjo.

c) Uždavins ir sunkumai. Siekiama iškelti kovos dėl gimtosios kalbos apraiškas, pasireiškusias įvairiomis formomis, mėginama jas susieti taip, kad susidarytų visumos vaizdas. Šiuo atžvilgiu peržvelgiamas visuomeninis – kultūrinis gyvenimas ir raštija (ji yra dėmesio centre). Susidurta su daugeliu sunkumų. Pats laikotarpis, kaip neįdomiausias, mažiausiai tyrinėtas. Reikiama medžiaga negausi. Jos dalelė tesurasta. Naujos medžiagos ieškojimas sunkus, sudėtingas, reikalauja daug laiko, o maža teikia perspektyvų. Be abejo, ilgainiui medžiagos susiras žymiai daugiau. Tada klausimas galės būti žymiai plačiau ir giliau nušviestas. Čia tik pirmas mėginimas tai padaryti.

d) Suskirstymas ir metodas. Apimamas ilgas laikotarpis. Jo pradžioje dar matome kilimą, lietuvių raštijos augimo reiškinį, vėliau juos nustelbia smukimo reiškiniai ir tik XVIII a. antroje pusėje (ypač pabaigoje) pagausėja naujo (būsimo) kilimo simptomų (bet ir didžiausio smukimo laiku yra kovos prieš gimtosios kalbos degradavimą svarbių apraiškų). Atsižvelgiant į tai, nagrinėjamas laikotarpis suskirstytas į tris mažesnius: 1) XVII a. pirmosios pusės; 2) XVII a. antrosios pusės – XVIII a. pirmosios pusės, 3) XVIII a. antrosios pusės. Kiekviename iš jų paliečiamos ir apžvelgiamos sąlygos, veiksniai, priežastys, apsprendę kovos dėl gimtosios kalbos teisių pobūdį, gausesnį ar retesnį pasireiškimą: bendrosios visuomeninio, politinio ir socialinio gyvenimo raidos tendencijos¹, svarbesni įvykiai, poslinkiai, lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime laipsnis, luomų santykis su ja, ypač bažnyčios (tikibinė propaganda ir lietuvių kalba), mokyklos (švietimo pastangos ir lietuvių kalba)... Kaip paralelės imama Prūsų Lietuva, Lenkija, Latvija.

2. XVII a. pirmoji pusė

a) Visuomeninės sąlygos.

b) Viešo lietuvių kalbos vartojimo ir kovos dėl jos teisių apraiškos. Tauragės bažnyčios fundacinis raštas (falsifikatas). Kliauzulė fundaciniuose bažnyčių raštuose, kad klebonai, bent jų vikarai, mokėtų lietuviškai. 1636 m. Varnių sinodo nutarimas, kad vietoj „Bogorodzicos“ būtų giedama lietuviška giesmė. Lietuviškas pamokslas Zigmanto III mirties proga.

c) Lietuviški priesaikų tekstai. 1622 m. taisyklės Klovainių valstiečiams. Pašilės varpas. Įrašai Lubenieckio albume. Evangelikai-reformatai ir lietuvių kalba (Kėdainiai).

d) Lietuvių kalba Vilniaus akademijoje. Lietuvių kalbos katedros klausimas. Lietuvių kalba kitose mokyklose (Kaunas, Kražiai).

e) Pažiūra į lietuvių kalbą ir gimtosios kalbos traktavimas raštuose nelietuvių kalba (grožinėje kūryboje, publicistikoje, mokslinėje literatūroje). Kojelavičius, Liauksminas ir kiti.

f) Rūpinimosi lietuvių kalba atsispindėjimas religinėje raštijoje (1605 m. katekizmas, Širvydo „Punktai sakymų“, Slavočinskio „Giesmės“).

¹ Ties šia vieta parašėte įrašas: „Patriotizmas ir lietuvių kalba. Antiujuninės tendencijos, tradicijos ir lietuvių kalba. Prisirišimas prie savo krašto ir kalbos. Stichinė kalbos meilė“.

g) Žodynai ir gramatika – ryškiausia rūpinimosi lietuvių kalba apraiška ir svarbiausia atrama kovoje dėl jos teisių. K. Širvydas – didžiausias kovotojas dėl gimtosios kalbos teisių XVII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. K. Širvydo poveikis D. Kleinui. M. Daukšos poveikis ir jo tradicijų tęsimas XVII a. pirmojoje pusėje.

3. XVII a. antroji pusė — XVIII a. pirmoji pusė

a) Visuomeninės sąlygos.

b) Dvasininkai ir lietuvių kalba. Bažnyčių metrikose XVIII a. smarkesnis pavardžių lenkinimas negu XVII a. Lietuvių kalbos gynėjai Vilniaus bernardinų tarpe 1654 m. Lietuviški pamokslai šv. Jono bažnyčioje Vilniuje.

c) Religinės raštijos degradacija ir kova su ja, pastangos tobulinti religinių raštų kalbą. Evangelijų nauji leidimai. Lietuviško teksto (agendos ar ritualo) ištraukos ir 1616 iš 1656 (P i L 330)¹ – matyti kalbos gerėjimas (išmetamos svetimybės, įdedami įvardžiuotiniai būdvardžiai). Giesmynai. Evangelikų-reformatų „Knyga nobažnystės“ (1653), elementorius ir katekizmas (1680).

d) Nauji K. Širvydo žodyno leidimai (IV-V) ir jų reikšmė kovoje prieš literatūrinės kalbos degradavimą. Lietuviškas-lenkiškas žodynėlis Jono III – Augusto II laiku (Brückner).

e) „Universitas linguarum Lituaniae“ (1737). Kleino gramatikos santrauka Vilniuje.

f) Neišklių žodynai (K. Lopacinskio – A. Tiškevičiaus).

g) Lietuviškų pamokslų ir giesmių rankraščiai. T. Žebrio lietuviškas parašas (1734). Lietuviški priesaikų tekstai. Pasaulietinio turinio eilėraščiai.

4. XVIII a. antroji pusė

a) Visuomeninės sąlygos. Poslinkiai ekonominiam-socialiniam, politiniam ir kultūriniam gyvenime. Bajorija (žemaičių) ir lietuvių kalba. Lietuviškų knygų žymus pagausėjimas.

b) Lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime padažnėjimas. Žemaičių Kalvarijos šv. Kryžiaus brolijos (įst. 1750) narių knygos lietuviška priėmimo formulė. Šiaulių ekonomijos valstiečių teismas (lietuviški tekstai). 1784 m. lietuviškos taisyklės Rietavo valsčiui. 1794 m. sukilimo lietuviški atsišaukimai. Daina apie T. Medekšą 1769 (Tiž VII, 271)². 1794 m. sukilimo lietuviškos eilės (skirtos dainuoti) (Tiž VII, 284). 1790 m. mokinių (Žemaičių vyskupijoje) giesmė prieš ir po pamokų (Tiž VII, 283 – 284). Lietuviškos priesaikos tekstai (Tiž VII, 264) ir kt.³

¹ Polska i Litwa w ich dziejowym stosunku, Warszawa – Krakow, 1914.

² „Tauta ir žodis“.

³ Šis sakinytis įrašytas vėliau parašėte. T. p. vėliau parašėte įrašyta, bet neįvesta į tekstą: „Lietuvių kalba korespondencijoje. Lietuviški teksteliai“.

c) Pastangos tobulinti religinę raštiją, jos kalbą. Joskaudo katekizmas. 1779 m. evangelijų leidimas.

d) Tautosakinių tekstų užrašymas XVIII a. viduryje („Piešń žmucka“).

e) Kalbiniai darbai XVIII amž. pabaigoje. Сравнительные словари всех языков... 1787–1789, 1790–1791. Neišlikęs „Dykcyonarz Litwińskiego“ (1807). Z. Nemčiausko straipsnis „De la langue lithuanienne...“ (C. Malte-Brune „Tableau de la Pologne“ 1807). Počobutas ir lietuvių kalba.

f) Pasaulietinio turinio poezijos – verstinės ir originaliosios – kokybiškai naujo etapo pradžia. Jurevičius. Klementas. Poška. Žinutė apie Adomo Pliaterio archyve Švėkšnoje buvusius lietuvių kalba rankraščius „znanych polskich pisarzy od XVI do XVIII wieku“.

III DARBINIS PLANAS

Kovos dėl gimtosios kalbos apraiškos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII–XVIII a. (literatūroje ir viešajame gyvenime)¹

1. Įvadinės pastabos (žr. kitą egz.).

2. XVII a. pirmoji pusė

a) Visuomeninės sąlygos

b) Viešo lietuvių kalbos vartojimo ir kovos dėl jos teisių apraiškos.

Tauragės bažnyčios fundacinis raštas (falsifikatas)

Klauzulė fundaciniuose bažnyčių raštuose, kad klebonai, bent jų vikarai mokėtų lietuviškai.

P i L [Polska i Litwa w ich dziejowym stosunku, Warszawa-Kraków, 1914]².

Pašilės varpas (1620) – Literatūra ir menas, 1963, Nr. 31 (S. Pinkus).

1622 m. Taisyklės *Klovainių* valstiečiams³.

K. *Jablonskis*, Lietuviški žodžiai (senosios Lietuvos raštinių kalboje, d. 1 (Tekstai), K., 1941. LIŠ [Lietuvos istorijos šaltiniai, I, Vilnius, 1955, p. 246–247].

Įrašai Lubenieckio albume (1618).

Archivum Philologicum, III, (Kaunas, 1932), p. 44–46. Drukarze dawnej Polski (od XV do XVIII wieku), zes. 5 [Wrocław-Kraków, 1959], p. 131 ir faksimilė gale.

Lietuviškas pamokslas Zigmanto III mirties proga.

J. *Lebedys*, Simonas Stanevičius, [Vilnius, 1955], p. 133–134.

¹ Žodžiai skliausteliuose vėliau įrašyti pieštuku.

² Čia ir toliau laužtiniuose skliaustuose literatūros nuorodų patikslinimai – sudarytojo.

³ Parašėte: „Taisyklės kitoms vietovėms (to paties Valavičiaus)“.

1636 m. *Varnių sinodo nutarimas*, kad vaikai prieš sumą vietoj *Bogorodicos* giedotų sava kalba.

Z. *Ivinskis*, Lietuvių kalba viešajame Lietuvos XVI–XVIII a. gyvenime. – [Aidai, 1953, Nr. 8 ir 9], p. 367.

Evangelikai – reformatai ir lietuvių kalba. (Kėdainiai). žr. Koto str. Chilinskio biblija (Naujasis testamentas) [S. Kot, Geneza i tlo historyczne Biblii litewskiej Chylińskiego. – Biblia litewska Chylińskiego (Nowy testament), t. 2, Poznań, 1958]. Žr. „Nagi dabar broliai“. – VVU rankraščių skyrius (mano išrašas).

Laurynaitis turi medžiagos apie Biržus (?).

Lietuviški priesaikų tekstai.

Vyskupai ir lietuvių kalba: Jurgis Tiškevičius, B. Vaina.

c) Lietuvių kalba Vilniaus akademijoje. Lietuvių kalbos katedros klausimas. Lietuvių kalba kitose mokyklose (Kaunas, Kražiai)¹.

Argento 1614 m. raštas. I. Kraszewski, Wilno [od początków jego do roku 1750. Wilno, 1840, IV, 53], (mano išrašai + išrašai iš CVIA).

Lietuvių tauta, II, 3, p. 373 [M. Biržiška, Iš D. Poškos raštų].

d) Pažiūra į lietuvių kalbą ir gimtosios kalbos traktavimas raštuose nelietuvių kalba (grožinėje kūryboje, publicistikoje, mokslinėje literatūroje).

Kojelavičius – žr. Bohusz X. („O początkach narodu i języka litewskiego, Warszawa, 1808), p. 79–80 (cituoja Kojelavičiaus žodžius apie senųjų žodžių aiškinimą).

Liaukšminas Ž.

e) Rūpinimosi lietuvių kalba atsispindėjimas religinėje raštijoje:

1605 m. *katekizmas* (jo pratarmės aiškinimas – Arch. Philol. Vilnius, p. 155).

K. Širvydo „*Punktai sakymų*“.

M. *Slavočinskio giesmės 1646 m.*

f) Žodynai ir gramatika – ryškiausia rūpinimosi lietuvių kalba apraiška ir svarbiausia atrama kovoje dėl jos teisių. K. Širvydas – didžiausias kovotojas dėl gimtosios kalbos teisių XVII a. LDK. K. *Širvydo poveikis D. Kleinui*. (J. Gerullis. *Baltica* – Arch. f. sl. Phil., B. 39, p. 55). M. Daukšos poveikis ir jo tradicijų tęsimas XVII a. pirmoje pusėje (A. Pakalka, [Iš K. Širvydo „*Dictionarium Trium Linguarum*“ žodyno istorijos. –], Lietuvių kalbos klausimai, III, [Vilnius, 1960], p. 278).

XVII a. antroji pusė — XVIII a. pirmoji pusė

a) Visuomeninės sąlygos.

b) Dvasininkai ir lietuvių kalba.

Bažnyčių metrikose XVIII a. smarkesnis pavardžių lenkinimas negu XVII a. P. Veblaitis [Pluoštas dokumentinių įrodymų. Kaip buvo lenkinamos lietuvių pavardės]. Lietuvos aidas, 1938, Nr. 444.

¹ Parašėte vėliau įrašyta: „*Vienuolių ordinais* ir lietuvių kalba – pranciškonai, dominikonai, bernardinai“. Kitas įrašas: „*Vilniaus lietuviai*“.

Vyskupas Pancežinskis (1724–1729) išvarė lietuvių kalbą iš Vilniaus bažnyčių.

Wizerunki i roztrząsania naukowe, Wilno, 1843, t. 24, p. 177–178.

Kr. K. Pr., Polscy „Apostołowie Litwy“, Wilno, 1911, p. 14.

Lietuvių kalbos gynėjai *Vilniaus* bernardinų tarpe (1654). Lenkų vizitatoriaus reikalavimas visiems kalbėti lietuviškai¹.

F. Neviera, [Status Dioceseos Samogitiensis descriptus cura Antonii Comitis Tyszkiewicz, Episcopi Samogitiensis], Lietuvių tauta, IV, 3, p. 433.

Lietuviški pamokslai šv. Jono bažnyčioje Vilniuje². *Á. Rukša* [„Diarium Societatis Jesu“ ir lietuvių kalba Vilniuje (1710–1723). Rankraštis LTSR Valst. Centr. bibliotekoje].

c) Religinės raštijos degradacija ir kova su ja, pastangos tobulinti religinių raštų kalbą.

Lietuviškos teksto (agendos ir ritualo) ištraukos iš 1616 ir 1656 m. – matyti kalbos gerėjimas (išmetamos svetimybės, įvedami įvardžiuotiniai būdvardžiai) P i L, p. 330.

Evangelijų nauji leidimai.

Giesmynai.

Evangelikų-reformatų „Knyga nobažnystės“ (1653) – jos kalbos pagerėjimas, palyginus su Petkevičiaus katekizmu (1598).

Evangelikų reformatų *elementorius su katekizmu* (1680). *Balčikonis*³.

d) Nauji K. Širvydo žodyno leidimai (IV-V) ir jų reikšmė kovoje prieš literatūrinės kalbos degradavimą⁴.

Lietuviškas-lenkiškas žodynėlis Jono III-Augusto II laikų. *Á. Brückner*, *Lituanica*. – Arch. f. sl. Phil., 1891, XIII, 212–224.

e) „Universitas linguarum Litvaniae“ (1737).

Á. Baranauskas [Vyskupo Antano Baranausko laišakai Hugo Weberiui], *Arch. Phil.*, VI, 157–158.

K. Eigminas, (Anoniminės 1737 m. lietuvių kalbos gramatikos „Universitas linguarum Litvaniae“ tarmės klausimu“), [MA Darbai Serija A, Nr. 1(8), Vilnius, 1960, p. 163 ss.].

J. Otrębski. Gramatyka języka litewskiego, I, [Warszawa, 1958], p. 73.

L. Gineitis, Donelaitis ir jo epocha, [Vilnius, 1964], p. 24. (J. Špungianskis).

D. Kleino gramatikos santrauka Vilniuje. J. Palionis [Keletas naujų duomenų lietuvių kalbos gramatikų istorijai (Anoniminė rankraštinė „Gramatices Livanicae“). VVU Ist.-Fil. f. mokslo darbai I, [Vilnius, 1955], p. 196–204.

f) Neiškikę žodynai: K. Lopacinskio – A. Tiškevičiaus. *Estreicher S.*, [Bibliografja Polska], XXI, 401.

Drukarze dawnej Polski, zes. 5, p. 92.

¹ Pastarasis sakiny s vėliau įrašytas raudonu rašalu.

² Paraštėje vėliau įrašyta: „Vienuolių ordina i lietuvių kalba. Bažnyčių vizitacijos. Lietuviškos pamaldos ir pamokslai. Lietuviškos knygos bibliotekose, bažnyčiose, klebonijose ir knygynuose – krautuvėse.

³ J. Balčikonio pavardė įrašyta vėliau. Paraštėje: *Lietuvių kalba Kaune*. P. Ruigio liudijimas apie Kauno burmistrus – ir damas! – Kauno sutuoktūvių-gimimo metrikos.

⁴ Paraštėje: Pats to Širvydo žodyno leidimo faktas rodo rūpinimąsi lietuvių kalba, jos ugdymu – pratęsia gerą tradiciją ir daro įtakos.

L. Gineitis, Donelaitis ir jo epocha, p. 25.

Encykl. powsz., 1861, XVII, 624.

Wielka encykl. powsz. il., XLV, p. 26.

g) Lietuviškų pamokslų ir giesmių rankraščiai¹.

[*Vac. Biržiška*, Nežinomi senieji lietuviški tekstai], Tauta ir žodis, VII, [Kaunas, 1931].

V. Biržiška, Senosios lietuviškos knygos istorija, [I d., Čikaga, 1853].

L. Gineitis, Donelaitis ir jo epocha.

h) T. Žebrio lietuviškas parašas (1734).

V. Biržiška, Aleksandrynas II, [Čikaga, 1963], p. 95. Plg. K. Sendzikas, Lietuviško exlibriso prototipas XVI a. [Tarpdiecezinės Kauno seminarijos bibliotekos rankraščiai.]. Bibliografijos žinios, 1940, Nr. 1, p. 26–27.

i) Lietuviškų priesaikų tekstai.

j) Pasaulietinio turinio eilėraščiai.

4. XVIII a. antroji pusė

a) Visuomeninės sąlygos. Poslinkiai ekonominiame-socialiniame, politiniame ir kultūriniame gyvenime. Bajorija (žemaičių) ir lietuvių kalba. Lietuviškų knygų žymus pagausėjimas².

J. Lebedys, Simonas Stanevičius.

Geitler [žr. P. Jonikas, Lietuvių kalba ir jos gaivinimas prieš „Aušrą“], (Mūsų senovė, III, Nr. 1, p. 6).

F. Neviera, Status Dioceseos Samogitiensis – Lietuvių tauta, IV, 3, p. 408–431.

K. Bagiński, Chronografija. [M. Biržiška, Antanas Klementas], Lietuvių tauta, I, 4, p. 511.

b) Lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime padažnėjimas³.

Žemaičių Kalvarijos šv. Kryžiaus brolijos (įst. 1750) narių knygos lietuviška priėmimo formulė.

J. Totoraitis, Žemaičių Kalvarija, M., 1937, p. 27 (aš turiu).

Šiaulių ekonomijos valstiečių teismas (lietuviškas tekstas).

Å. Janulaitis, Sodžiaus teismas. – Lietuvių tauta II, 2, p. 129–131.

1784 m. lietuviškos taisyklės Rietavo valsčiui. *Arch. Phil.* VI, 144 (Акты изд. Вил. Ком., XXV, 1898, p. 547).

1794 m. sukilimo lietuviški atsišaukimai. *J. Lebedys*, Simonas Stanevičius. *L. Gineitis*, Donelaitis ir jo epocha. Lietuvių tauta, II, 2, p. 127–129. Архив Виленского Генералгубернатора, II, 143–147.

Daina apie T. Medekšą 1769. Tauta ir žodis VII, 271.

1794 m. sukilėlių lietuviškos eilės (skirtos dainuoti) Tauta ir žodis VII, 284.

¹ Paraštėje: Lietuviški pamokslai 1720 m. (?) – Šiauliuose?

² Paraštėje: Akademinės Vilniaus spaustuvės veikla.

³ Paraštėje vėliau įrašyta: *Dvasininkai* ir lietuvių kalba. *Vizitacijos*. Vienuolių ordinais ir lietuvių kalba. *Vilnius. Kaunas*.

1790 m. mokinių (*Žemaičių vyskupijoje*) giesmės prieš ir po pamokų. Tauta ir žodis VII, 283–284.

Lietuviški priesaikų tekstai. Gineitis, Donelaitis ir jo epocha. Tauta ir žodis VII, 264 ir kt.¹ K. Jablonskio fondas.

c) Žemaitiško patriotizmo pasireiškimas.

Kai kurios knygos skiriamos *Žemaičiams*, tai su savotiška meile, pri-mygtinai akcentuojama! *Živato* kai kurios laidos! „Žemaitis“².

d) Pastangos tobulinti religinę raštiją, jos kalbą.

Joskaudo katekizmas. *Gineitis*, Donelaitis ir jo epocha, p. 23. *Biržiška V.*, Aleksandrynas II; Senųjų lietuviškų knygų istorija. L E X, 753, 523–524.

e) Tautosakinių tekstų užrašymas XVIII a. vidury. (Piešn Zmucka „Szunti muni pirszty...“ „Kur buwej Jurgieli“) – *A. Brückner*, *Lituanica*. – Arch. f. sl. Phil., 1891, XIII, 212–224 (apie dainas p. 223–224).

f) Kalbiniai darbai XVIII a. pabaigoje.

Сравнительные словари всех языков... 1787–1789, 1790–1791 *L. Gineitis*, Donelaitis ir jo epocha.

Dukcyonarz Litwińskiego (?) Сборник материалов для истории просвещения в России III, 686 (mano išrašai yra).

Apie *Litvinskį* (†1799): *Janowski L.*, Słownik bio-bibliograficzny. 258. *M. Baliński*, Dawna Akademia Wileńska, [Petersburg, 1862], p. 367. *Jocher*, [Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, Wilno, 1840], I, p. 351. *S. Jundzill*, [Pamiętniki życia, Kraków, 1905], p. 21.

Z. Nemčiausko „De la langue lithuanienne...“ (C. Malte-Brune „Tableau de la Pologne“, 1807), žr. susegtus lapelius.

Počobutas ir lietuvių kalba (universitete, aukštojoje mokykloje)³.

g) Pasaulietinio turinio poezijos – vertimų ir originaliosios – kokybiškai naujo etapo pradžia.

Jurevičius. Žr. „Aleksandrynas“, [II, 147] ir V. Biržiškos „Nežinomas XVIII a. poetas T. Jurevičius“ (fotokopija).

Klementas

Poška

Kosakovskis?⁴

Žinutė apie *Adomo Pliaterio* archyve Švėkšnoje buvusius lietuvių kalba rankraščius „znanych polskich pisarzy od XVI do XVIII wieku“. *Brückner A.*, *Polacy i Litwini*, 363 (ir išnaša). Jeigu tai teisinga žinia, tai rankraščiai galėjo būti atsiradę geriausiu atveju XIX a. pradžioje, bet greičiausiai dar XVIII a. Senųjų poetų po 1825(?) niekas nebeverčia. Tik klasicizmo laiku jie galėjo būti išversti.

¹ Dvi paskutinės nuorodos prirašytos vėliau.

² Prirašyta vėliau.

³ Paskutinė eilutė įrašyta vėliau. Vėlesni įrašai parašėte ties 5 ir 6 poskyriais: Lietuviškų knygų tiražai. Elementoriaus (lietuviško) tiražai. Kada pasirodė pirmas lietuviškas elementorius? [Duomenys iš pranciškonų spaustuvių].

⁴ Šalimais parašėte vėliau prirašyta: A. Kaupuža – eilėraštis apie *Kauno magistratą* XVIII a. pabaigoje.

IV PRATARMĖ

Mažiausiai tyrinėtas lietuvių literatūros bei kultūros laikotarpis yra XVII – XVIII a. Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje. Jam nėra skirta nė vieno specialaus stambesnio darbo. Iš susidariusios tradicijos šis laikotarpis, o ypač XVII a. antroji pusė ir XVIII a., traktuojamas beveik vien neigiamai, kaip ištisa juoda dėmė, kaip tolydinis smukimo, literatūrinės kalbos degradavimo laikotarpis. Nutrūksta ryšys tarp XVI a. (M. Daukša) ir naujo lietuvių literatūros pakilimo XIX a. pradžioje.

Toks ištisai neigiamas ilgo laikotarpio traktavimas metodologiniu atžvilgiu vargu ar gali būti pateisinamas. Tiesa, bendriausias išpūdis ir apibūdinimas, tur būt, liks toks pat ar panašus. Bet neleistina niveliacija. Būtinai diferencijuotas požiūris į reiškinius. Ir tada gyvenimas buvo sudėtingas, ir jame vyko nuolatinė kova. Buvo nemaža teigiamų reiškinų, nors jie buvo nustelbti, nedominavo. Tų reiškinų nereiktų sumenkinti ar ignoruoti, kaip lig šiol ne kartą buvo daroma, o derėtų juos iškelti, išryškinti, akcentuoti bendrame smukimo fone. Čia ir bus mėginama bent iš dalies tai padaryti, nors šis darbas – ne nauja dviejų amžių literatūros istorija, o paruošiamasis, skirtas daugiausia vienam specialiam klausimui, labai glaudžiai, esmingai susijusiam su visu lietuvių literatūros formavimosi procesu feodalizmo ir ne tik feodalizmo epochoje, būtent lietuvių kalbos vartojimui viešajame gyvenime, kovai dėl jos teisių. Nuo pažiūros į kalbą, jos paskirtį, nuo vartojimo, nuo pastangų ją ugdyti, tobulinti, tur būt, daugiausia priklausė lietuvių raštijos lygis.

Lietuvių kalbos vartojimas viešajame gyvenime XVII – XVIII a. Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje lig šiol mažai tetrynėtas ir palyginti neaiškus. Mažokai ir medžiagos jam nušviesti tėra paskelbta. Ji, apskritai imant, negausi ir sunkiai surandama, slypi archyvuose ir rankraštynuose oficialių raštų bei dokumentų masėje, korespondencijoje, kaip atsitiktinės užuominos. Labai retai tepasitaiko koks lietuviškas tekstelis. Daugybė svarbios medžiagos bus žuvusi. Reikia manyti, kad neišliko ir daugumos senų rankraštinių lietuviškų tekstų, užrašų. Niekas jų nerinko, nekaupė, nesaugojo.

Čia pateikiama ir panaudojama visa, kas buvo įvairiuose leidiniuose paskelbta ir ką pavyko ligi šiol surasti archyvuose bei rankraštynuose. Žinoma, tai tik dalis medžiagos. Visą sukaupti – ne vieno žmogaus, gal ir ne vienos kartos darbas. Tebus šitas platesnis apibendrinimas kitiems paskatinimas ieškoti daugiau medžiagos ir užpildyti likusias spragas bei plačiau nušviesti atskirus klausimus.

Du apimami amžiai suskirstomi į tris laikotarpius: 1. XVII a. pirmosios pusės (lietuvių raštijos augimo, kilimo), 2. XVII a. vidurio – XVIII a. pirmosios pusės (smukimo), 3. XVIII a. antrosios pusės (naujų reiškinų, būsimo kilimo simptomų gausėjimo)¹.

¹ Čia pratarmė nutrūksta, gal būt, ir užsibaigia. Taip galima būtų manyti, palyginus ją su prospekte detaliai išdėstytu „[vadinių pastabų“ turiniu: pratarmės tekstas išsemia šį turinį, juo labiau, kad J. Lebedys visados sakydavo, jog pratarmės turinčios būti trumpos.

Tačiau tame pačiame aplanke, kur sudėtos anotacija, prospektas, planas ir pratarmė yra dar 5 susegti lapelių pluoštai: konspekto ir pratarmės juodraščiai, pasižymėtos atskiros mintys, pastabos, gal būt, manytos ir nebespėtos panaudoti norėtam parašyti pratarmės tęsiniai. O gal, kaip neįtildusios į pratarmę, jos būtų įėjusios į pačios studijos tekstą.

PRATARMĖS JUODRAŠČIO FRAGMENTAI, NEPERRAŠYTI Į ŠVARRAŠTĮ

Dėmesio centre turėtų būti teigiami pradai, pastangos pakelti religinių raštų lygį, pasaulietiniai elementai. Negalima apsiriboti vien tuo, kas buvo išspausdinta. Lietuvių literatūra visą feodalizmo epochą buvo kaip įnamė savame krašte. Daugumas geriausių ir stambiausių darbų bei kūrinių likdavo rankraščiuose dešimtmečiams (Donelaitis) arba rankraščiuose pasiekė mūsų laikus (Bretkūno biblijos vertimas, Brodovskio žodynas), o kiti visai žuvo. Nemaža lietuviškų rankraščių išliko ir iš XVIII a. Jie bent iš dalies papildė ir pakeičia bendrą vaizdą ir turėtų būti įvesti į mokslinę apyvartą.

Iš tolimos perspektyvos žiūrint, atrodo, kad svarbiausias dalykas senojoje lietuvių raštijoje yra kalba – jos grynumas, liaudiškumas, turtingumas bei išraiškingumas ir literatūrinių elementų gausumas. Šis kriterijus jau tvirtai įėjo į literatūros istoriją. Juo remiantis, nustatoma religinės raštijos vertė. Bet raštų kalba priklauso nuo autorių ir visuomenės, jos įvairių sluoksnių, klasių *pažiūros* į kalbą, nuo tos kalbos vartojimo viešajame gyvenime, nuo kalbos „idealo“, kalbinio skonio, nuo raštų paskirties, „adresato“, reikalavimų, kuriuos autorius ar visuomenė kelia. Tai bendroji „atmosfera“, kuri padeda mums suprasti, kurią reikia turėti prieš akis, vertinant atskirą knygą ar autorių – ir kurioje išryškėja jo kalbos mokėjimas, talentas, individualus įnašas.

Rūpimoji medžiaga – labai sausa, fragmentiška, atsitiktinė – trumpos žinutės oficialiame dokumente – sunku [ją] apibendrinti ir apjungti, o taip pat kartais ir chronologiškai išdėstyti. Ji grupuojama pagal sritis. Jei kuriame laikotarpyje buvo maža, o kitame daugiau – prijungiami prie pastarojo.

Autoriui labiausiai rūpėjo lietuvių kalbos vartojimas pasaulietiniams reikalams. Tokia medžiaga iškeliamą į pirmąją vietą. Deja, jos dažnai trūko. Dėl to daugiausia vietos skiriama lietuvių kalbos vartojimui, jos teisėms bažnyčioje, vienuolynuose. Plačiau neliečiami evangelikai-reformatai, nors apie jų rūpinimąsi lietuviškomis knygomis ir lietuvių kalbos vartojimu išliko palyginti daug žinių, kadangi apie tai rašomas specialus didesnis darbas (I. Lukšaitė).

Autorius dėkingas už pagalbą VVU ir MA CB rankraščių ir senų knygų skyrių darbuotojams, ypač drg. R. Jasui, ist. m. kand. M. Jučui, E. Gečiauskui, nurodžiusiems kai kuriuos šaltinius ar suteikusiems surastų žinučių.

V APMATAI, PASTEBĖJIMAI, APIBENDRINIMAI, PROBLEMOS

1. Vartojimo platumas, jo gausėjimas ar siaurėjimas XVI – XVIII a. Vartojimo sričių įvairumas.

2. Lenkėjimo stiprėjimo klausimas. Pažiūra į lietuvių kalbą.

3. Kovos dėl lietuvių kalbos teisių apraiškos.

4. Lietuvių kalbos užteršimas slavizmais. „Aukštasis stilius“? Ar dėl nemokėjimo, ar norint „gražiau“, mokyčiau kalbėti? Ar tai dvikalbiškumo pasekmė? Ar lenkiškų šaltinių – literatūros naudojimo? (Žr. bibliotekas).

Tikslai

1. Sukaupti – apibendrinti esamą išsklaidytą medžiagą.
2. Pateikti naujos – archyvinės.
3. Paryškinti – patikslinti neaiškius bendro pobūdžio teiginius apie lenkėjimą, lietuvių kalbos atsižadėjimą.
4. Duoti medžiagos kultūros istorijai, ypač iš tų sričių, kurios buvo nelietos ar mažai lietosos – pradinės *mokyklos*, knygų *platinimas – tiražai*.
5. *Iškelti naujų rašytojų*. Nemaža įdomios medžiagos yra apie evangelikus-reformatus, bet ji neliečiama, kadangi apie tai rašomas *specialus* darbas (I. Lukšaitė).
6. O svarbiausia – panaikinti „juoda dėmė“.

Išdėstymas-pateikimas

Bus dėstoma pagal laikotarpius, stengiantis atsakyti į minėtus *klausimus – problemas*, žinoma, priklausomai nuo turimos (esamos) medžiagos. Daugiausia vietos teks dvasininkijos veiklai, ypač jėzuitams. Buvau galvojęs daugiau vietos skirti raštijai – literatūrai, bet kadangi dėl to labai išaugtų apimtis, tenkinasi *bendrais* bruožais – *kalbos atžvilgiu*.

Lietuvių kultūros ir literatūros istoriografijoje yra susidaręs ir toliau įtvirtinamas (L. Gineitis „Donelaitis ir jo epocha“) požiūris, kad XVII a. antroje pusėje – XVIII a. lietuvių literatūra – raštija tolydžio smunka, degraduojama, obskurantėja, o literatūrinė kalba tolydžio vis labiau virsta žargonine, degraduojama.

Jeigu bendras vaizdas ir yra teisingai apibūdinamas, tai *neteisinga ignoruoti ir kitus reiškinius* – kovos dėl kalbos kultūros, jos branginimo, vertinimo, prisirišimo prie jos. Be abejo, *jie buvo mustelbti, bet jų buvo!* Labai neteisingai elgiamasi, tuos reiškinius interpretuojant. Užuot *iškėlus, akcentavus* – jie traktuojami ne istoriškai – sumenkinami (L. Gineitis „Donelaitis ir jo epocha“ apie Širvydo žodyną 1713 m. ir 1737 m. „Universitas“!).

Tie reiškiniai rodo sunkią kovą dėl lietuvių kalbos teisių, bet be jų sunkiai būtų suprantamas *XIX a. pradžios sąjūdis*. *Kovos tradicijos* sąjūdžio dalyviams buvo *atrama*. Ji – *vienas svarbiausių veiksnių*, juos veikusių, apsprendusių.

XVI – XVIII a. Lietuvoje nebuvo *literatūrinio gyvenimo*, bent kiek tai liečia *lietuvių literatūrą bei raštiją*. Nebuvo organizuojamojo nei katalikų bažnyčios, nei mokyklų vaidmens. *Raštai lietuvių kalba* radosi daugiau ar mažiau *spontaniškai ir sporadiškai!* Dėl to ir įtakų – ryšių klausimas pas mus ga-

na sudėtingas. Kartais net keistas vienu nežinojimas apie kitų darbus, pastebimas net XIX a. (net iki pabaigos!).

Daug ko nežinome ir daug ko nebesužinosime. Neišliko dokumentų, liudijimų. Atskiri įdomūs ir reikšmingi faktai atrodo *sporadiniai*. Bet taip, tur būt, nebuvo. Jų gausumas (reliatyvus) daug ką pasako.

Dažnai koks faktas, atrodo, atsitiktinis. Bet iš tikrųjų jis buvo tik *atsitiktinai užfiksuotas* (kiti panašūs – gal dar svarbesni – liko neužfiksuoti).

Ne kartą kovotojai dėl lietuvių kalbos teisių atrodo *nelietuviai* – iš kitur atvykę vizitatoriai etc. Ar *jie savo iniciatyva* tokių žygių ėmėsi? Matyt, kas nors turėjo atkreipti jų dėmesį į *nenormalius reiškinius* (lietuvių kalbos ignoravimą), paskatinti imtis priemonių. Tie skatintojai, žinoma, ir yra tikrieji lietuvių kalbos teisių gynėjai, bet jų pavardės mums, tur būt, taip ir liks nežinomos.

Tiltas tarp XVI a. – M. Daukšos – ir XIX a. pradžios – visos plejadės darbuotojų (S. Daukanto, D. Poškos, S. Stanevičiaus ir kitų) – yra *kalbiniai darbai – Širvydas*, anoniminė 1737 m. *gramatika*. Jei per tą laiką Širvydo žodynas susilaukė net 5 leidimų – jo poveikiu *abejoti negalima*. Jeigu juodžiausio nuopolio metu pasirodė tokia *gera gramatika* – aišku, jog ir tuo laiku buvo žmonių, kuriems *rūpėjo lietuvių kalba*, jos ugdymas. Jeigu šie leidiniai *nesutūrėjo lietuvių kalbos degradavimo ir užteršimo – jie pratęšė ir išlaikė gerą tradiciją*. Jais remiantis, lengvesnis buvo kalbos ugdymas XIX a. pradžioje. Jie buvo *pirmoji atrama XIX a. pradžios darbuotojams*.

Tai buvo šviesa tamsos karalystėje. Ji *neužgeso juodžiausioje naktyje*.

Krinta į akis, kad XVII–XVIII a. klebonai turėdavo patys daugiausia tik *lenkiškas* ir *lotyniškas (religines) knygas*. Tai matyti iš *vizitacijų* aprašymų, taip pat likusių po mirties knygų sąrašų. Paprastai iš klebonijoje esančių knygų *nė vienos nėra lietuviškos*.

Bažnyčioje esančių knygų tarpe – mišiolių, agendų etc. – lietuviškų pasitaiko irgi labai maža – paprastai tik *evangelijos*. Kai kur neaišku, ar evangelijos buvo lietuviškos, ar ne (tepažymėta ewangeliczka).

Neabejotinai klebonai lietuvių kalba specialiai *nesidomėdavo*. Tenkindavosi paprasčiausiu mokėjimu – iš vaikystės, tur būt. Pamokslams ruošdavosi iš lenkiškų (daugiausia) pamokslų. Todėl suprantama *žargoninė* jų kalba.

Problema, kodėl į XVIII a. pabaigą taip žymiai sumažėjo *lietuviškų knygų pardavimas* (bent dešimteriojai)? Gal (jis) neatsispindi knygų prekybos užrašuose, bet 1799–1803 m. jie, atrodo, buvo dar stropiai vesti. O gal sužymėta tik *smulkmeninė* prekyba? Gal *kiti leidėjai* aprūpindavo? Gal Vilniaus universiteto (Szkoly Głównej) knygynas pasidarė per daug *poniškas, lenkiškas*? Gal į jį paprastiesiems pirkleliams net užėiti nebūdavo patogu?¹

O gal čia *Edukacinės komisijos veiklos* išdava – ėmė vis labiau įsigalėti *lenkų kalba*? Tik jos reikėjo mokytis, siekiant mokslo. *Lietuvių kalba* pasidarė dar labiau paniekinta negu anksčiau, *kai viešpatavo lotynų kalba*.

Dabar narodowy = lenkiškas! (Net aritmetika narodowa!), o iš kitos pusės – viskas (mokykla) *narodowe!*

¹ Parašėte įrašas raudonu rašalu: „Trakuose – bernardinai“.

Darbas – daugiau iš *nuotrupų*. *Pirmas mėginimas kiek apibendrinti*, susidaryti visumos vaizdą. Jis ilgainiui žymiai pasipildys.

Viską ir apimti sunku – svarbiausia būtų *pasekti pačią rašiją* – bet *ji čia liečiama tik bendrais bruožais*. Tai turėtų būti *atskira studija*. Imami *nauji faktai*, ypač iš rankraštinųjų, nepaspaudintų dalykų.

Vieni dalykai *plačiau*, kiti *siauriau* teliečiami. Tai priklauso nuo esamos (išlikusios) medžiagos, nuo jos prieinamumo ir nuo atsitiktinių dalykų – kiek pavyko surasti.

Literatūra lietuvių kalba XVIII a. be platesnių užmojų, aspiracijų, *labai* siauros paskirties – išimtinai religiniams reikalams. Dėl to *joje neatsispindi pažangesnė amžiaus mintis*.

Ryšys su liaudimi patriotiniai atskirų rašytojų siekimai atsiliepė, kad ir netiesiog, lietuvių raštijai – neleido užgesti lietuvių kalbos puoselėjimo ir ugdymo tradicijai. *Liaudis* pasirodė – ryškiau negu daugelyje kitų literatūrų – kaip *pagrindinė varomoji jėga*.

Reikalas juo toliau, juo daugiau su ja skaitytis, į ją apeliuoti, pastangos ją paveikti – svarbiausia priežastis tolydžio didėjančio lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime XVIII a. antroje pusėje.

Būdinga ir svarbu pažymėti, kad pirmiausia autentiškos svaresnės žinios apie lietuvių kalbą buvo suteiktos *ne iš šalies, ne lenko*, bet Vainuto žemaičio *Z. Nemčiausko, matematiko!* Ar jos ne svaresnės negu Vilniaus universiteto profesorių sudarytos komisijos (Varšuvos mokslo bičiulių draugijos pageidavimu)? Tai rodo stichiško prisirišimo prie savo gimtosios kalbos stiprumą, išlikusį mokytame asmenyje. Jam, tur būt, teko, besimokant lotynų ir lenkų kalbas, nugalėti nemažą sunkumą (plg. M. Lukšienės str. apie S. Daukanto aplinką. – Pergalė, 1964 Nr. 12). Reikia manyti, kad ne tik XIX a. pradžioje, bet ir XVIII a. bent Žemaičių mokyklose, kaip pagalbinė, buvo vartojama lietuvių kalba (žr. M. Lukšienė min. str.).

Svarbus momentas – kiek XVII–XVIII a. reiškėsi lietuvių kalbos *norminimo* tendencijos, bendratautinės kalbos siekimas, noras ir pastagos ją *tobulinti*, o kiek – *prisirišimas prie savo tarmės*, ribojimasis ja, kitų ignoravimas, ar tai dėl akiračio siaurumo, ar dėl patriotizmo (parapinio), siaurai suprasto!

Esminis skirtumas kovoje dėl gimtosios kalbos teisių, lyginant šį laikotarpį su ankstesniu, ypač XVI a. pabaiga, yra tas, kad vietoje pagrindinio tada M. Daukšos iškelto gimtosios kalbos branginimo *nacionalinio patriotinio* motyvo, dabar *į pirmąjį planą iškeliamas kitas – religinis*. Be abejo, religinis motyvas, daugiau lyg *malum necessarium*, negalėjo atstoti patriotinio, bet tolydžio stiprėjant nepalankioms kultūrinio lietuvių gyvenimo tendencijoms – įsigalint neigiamai pažiūrai į lietuvių kalbą – jis yra suvaidinęs irgi gana reikšmingą vaidmenį, tuo labiau, kad M. Daukšos idėjos irgi turėjo poveikio, o ypač jo atliktas didžiulis literatūrinės kalbos kūrimo darbas.

Šiam laikotarpiui (XVII–XVIII a.) rūpinimosi lietuvių kalba *motyvai* yra keli. Be patriotinio, religinio (kaip dominuojančio) dar pažymėtini ir kiti – ypač į XVIII a. galą.

Patriotinio motyvo tiesioginių apraiškų atspindėjimo kaip ir neturime. Bet tai anaipol nereiškia, kad jo nebuvo. Tik jis daugiausia reiškęsi stichiškai, nesąmoningai, kaip natūralus prisirišimas prie to, kas įgimta. Pavyzdžiu galima paimti pabrėžimą, kad knyga skiriama *žemaičiams* (tai anaipol nereiškia tarminio, lokalinio rašytojo intereso, apsiribojimo „parapija“).

Tokiu stichinio patriotizmo pavyzdžiu gali būti ir pasirašymas lietuviškai knygoje, kai visuotinai buvo įsigalėjęs pasirašymas lotynų kalba arba bent jau lenkų.

Be religinio ir patriotinio motyvų (kurie kartais *susijungia* – kaip Širvydo veikloje) – svarbus dar ir *visuomeninis*. Negalima visur ir visada buvo ignoruoti lietuvių kalbos, ja kalbančios visuomenės ir liaudies. Dėl to retkarčiais lietuvių kalba pavartojama ir viešajame gyvenime – *iškilmių momentais*, kai figūruoja daugelis kalbų. Jos kartais prirėkdavo ir *valstybiniais* politiniais sumetimais, kai reikėdavo *apeliuoti į liaudį* (pvz. 1794 m. sukilime).

Kitas reikalas, kai liaudis pati imdavo valdžią į savo rankas (Šiaulių ekonomija) – ir lietuvių kalbą imdavo vartoti *visiems reikalams* (teisme).

Čia reikia turėti galvoje ir *mokslo reikalus* – patį mokymo procesą Vilniaus ir kitose kolegijose bei mokyklose. Be lietuvių kalbos negalėta išsi-
versti.

Dėmesio daugiau ar mažiau jai skirti vertė ir lietuvių kilmės iš romėnų teorija, lietuvių kalbą traktavusi kaip artimą lotynų kalbai, jai giminingą, iš jos kilusią.

Ypač reikšmingi šio laikotarpio *kalbiniai-filologiniai darbai*. Kuriais motyvais jie bebūtų rašomi (toli gražu ne visų filologinių leidinių juos galima nustatyti) – tie leidiniai suvaidino didžiulį vaidmenį. Jų reikšmę nelengva pervertinti. Greičiau jie nepakankamai įvertinami. Jeigu ir religiniai motyvai buvo akstinas filologiniam darbui pasirodyti (reikalas padėti dvasininkams, juos prauošti), tai išleistas, jis tarnavo *visiems*, visokiems poreikiams, ne tik prašokdamas religinę paskirtį, bet ji iš karto dingdavo – nepaliko jokių pėdsakų, antspaudo neuždėjo. Tie veikalai darėsi tvirta lietuvių kalbos atrama. Galima sakyti, kad jie parėmė, lyg teoriškai argumentavo, sustiprino tai, ką buvo padaręs M. Daukša ir kiti pradininkai.

Čia prisimintinas ir vienas iš motyvų, dėl kurių lietuvių kalba buvo niekinama, iš jos tyčiojama dar ir XIX a. antroje pusėje, pabaigoje – kad *ji neturinti savo gramatikos*.

Tie filologiniai darbai yra kaip koks *nugarkaulis* šio laikotarpio lietuvių kalbos ir raštijos formavimesi. Sudaro atsparą kalbos *degradavimui*, patys būdami *pastovi, nuolatinė, nekintanti vertybė ir atrama*.

Ne visi aišku, kiek lietuvių kalba Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje buvo domimasi *moksliniais interesais* (kaip Prūsijoje). Tur būt, tokio domėjimosi irgi būta, nors gal ir mažiau.

Filologija tada, apskritai imant, buvo gana siauros apimties. Jos objektas – lotynų ir graikų kalbos, autoriai, jų komentavimas, tų kalbų mokymasis.

Tautinėmis kalbomis maža domėtasi – ypač Vakarų Europoje (?) Jeigu kas būdavo daroma, tai svarbiausia – padėti mokytis, suprasti klasikinės kalbas – graikų, lotynų. Dėl to rašomi jų žodynai (dvikalbiai – trikalbiai). *Knapius*. Jam paralelė – *Širvydas* (mažesniu mastu)!

Iškyla ir „Universitas linguarum Lithuaniae“ (1737) – kaip nepaprastai naujas, svarus reiškinys, rodąs gilinimąsi į lietuvių kalbą *specialiai*, ne kaip į kokią paralelę su lotynų kalba, ne jos mokytis padedantis. Anonimiško jos autoriaus *ižvalgumas*, *išigilinimas*, pastangos apibendrinti rodo jo mokslinius interesus, mokslinį domėjimąsi lietuvių kalba. Lietuvių kalba jo tyrinėjimui – specialus objektas.

Tai, iš šalies žiūrint, atrodo net keistas reiškinys – neįtikimas XVIII amžiuje. Tai lyg panaši išimtis, kaip *M. Daukša* XVI a.!

Bet nei *M. Daukša* nebuvo vienišas, nei anoniminis autorius! Jis tik ryškiausiai atstovauja ir parodo tą daugiau slypinčią tendenciją bendrame nuopuolyje.

PAAIŠKINIMAI

Šiame skyriuje spausdinami lietuviški tekstai suskirstyti į du poskyrius.

Pirmąjį sudaro lietuviški žodžiai bei intarpai kitų kalbų (lenkų, lotynų) įvairaus pobūdžio – teisinio, ūkinio, literatūrinio, filosofinio, epistolinio – tekstuose. Jie rodo, kad šnekamoji lietuvių kalba XVII – XVIII a. buvo vartojama ne tik valstiečių, o taip pat ir šviesuomenės tarpe, miestuose, valdžios įstaigose. Vienas kitas šio vartojimo atvejis liko užfiksuotas (gal daugiau atsiktinai) ir rašytiniuose šaltiniuose. Atskirai paimtos, šios retkarčiais pasitaikančios detalės, smulkiausi fragmentai gali pasirodyti nereikšmingi ir dėmesio neverti. Bet iš tikrųjų yra kitaip. Įsijungdami į platesnį istorinį-kultūrinį kontekstą, jie ne tik liudija gana plačią šnekamosios lietuvių kalbos gyvavimo sferą (tuo tarpu kai rašto kalba didele dalimi buvo ne lietuvių), bet kartais ir tautinį sąmoningumą, prisirišimą prie gimtosios kalbos ir savo krašto.

J. Lebedžio išrašuose yra medžiagos, rodančios, kokios turėtų būti šio konteksto pagrindinės linijos.

Visų pirma tai sporadiški ir nevienareikšmiai tautinio sąmoningumo „lietuviškojo patriotizmo“ atvejai, kaip žodžiai apie „žemaičių tautos žmogų“ XVI a. dokumente¹, kaip 1712 m. Žemaičių bajorijos atestacija Milkantams-Norvaišoms, kur duodama fantastinė šeimos genealogija, kalbama apie Milkanto Norvaišos nuopelnus Vytautui ir iš jo gautas dovanas², arba kaip aprašymas 1728 m. Vilniuje vykusių iškilmų – pompos, kur gausiai naudoti Lietuvos istorijos, lietuviškojo patriotizmo – motyvai³.

Iš esmės analogišką nusiteikimą rodytų fragmentai iš laiškų (lenkų kalba), XVIII a. pabaigoje rašytų J. Januševskiui (Livonijos kanaaninkui, Giedraičių ir Nemakščių klebonui, kitur tituluojamam Žemaičių kanaaninku, Gruzdžių klebonu, Vyriausiojo Lietuvos teismo deputatu). Jo korespondentai – Ant. Giedraitis⁴, Leonas Giedraitis⁵, kun. A. Koscia⁶ – ne kartą kalba apie

---

¹ Ištraukoje iš 1598.XI.9 dokumento, kurio „pradžia išblukusi (buvo sušlapusi). Visoje byloje negalima susivokti“. J. Lebedžio išraše pabraukti žodžiai: „... лепи ты будучы чаловеком нации жомонтское научысе по полску и[в]сец добре мовити...“. – VVU F 7 ZŽ B 25 (1598) [sen. 29], 1. 257 r.

² MAB F 256. K. Jablonskio nuorašas iš VVA 14507 (ŽP 55), 1. 459a.

³ Wizerunki i Roztrząsania naukowe, t. 24 (1843), p. 285–304.

⁴ VVU D 1019, 1781 m. laiškas 23, 1. lr.; 1786 m. laiškas 27, 1. lr., 1791 m. laiškas 35, 1. 1v.

⁵ VVU F 1 F 6111, 1781.VII.28 laiškas.

⁶ VVU F 1 – E 343, data nepažymėta; kiti laišakai rašyti 1781–1802 m.

„šventąją Žemaitiją“, „mūsų Lietuvą“, apibūdina save ar kitus žmones kaip „žemaičius“, „lietuvius“.

Antroji minėtą kultūrinį kontekstą sudarančių reiškinių grupė – gana intensyvaus domėjimosi Lietuvos istorija faktai XVIII amžiuje. Tai plačiai žinomas Fr. Paprockio veikalas apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę¹, J. Toplickio į prancūzų kalbą išversta Jogailaičių dinastijos istorija², Lietuvos istorijos faktų paminėjimas įvairiuose to meto kalendoriuose³, o taip pat rankraščiniuose užrašuose⁴.

Trečioji grupė faktų, sudaranti kontekstą skelbiamiems lietuviškiems žodžiams bei intarpams, yra įvairūs literatūriniai ir filosofiniai lotyniški tekstai, kuriuose minimi lietuviški dalykai.

Čia minėtinos vyskupui A. Vainai skirtos eilutės P. V. Kojelavičiaus „Vilniaus vyskupų pagyrimė“:

Bellum
Quod Gentili Nomine
In Patrio idiomate
praetulit,
In Haereses maxime exercuit⁵.

Filosofinio traktato „Theoremata Philosophica“ autorius Ioannes Kymber, Lithuanus, dedikacijoje savo mokytojams jėzuitams Grace (Austrijoje) aukština tėvynę Lietuvą, Mindaugą, Vytautą, Vilniaus Akademiją⁶.

Lietuviški dalykai minimi įvairiuose retorikos pratybų sąsiuvinuose, esančiuose VVU bibliotekos rankraščių skyriuje. J. Lebedys yra visus juos peržiūrėjęs ir išrinkęs temai tinkančius pavyzdžius. Štai jie:

„Stemmata uti sunt Aquila pro Polonia, Equos pro Lituania, Luna pro Turcia...“⁷
Pavyzdys „Lituani strenue pugnans“ toliau įvairiais būdais amplifikuojamas ir plečiamas⁸

„Aliquis Lithuanus velociter currit“⁹.

„... salve Provinciae Palemoniae Praeses meritissime...“, „... Palemonium etiam advolvimus orbem...“¹⁰.

¹ Fr. Paprocki, Domowe Wiadomości o Wielkim Xięstwie Litewskim... 1771 w Wilnie.

² Abregé de l'Histoire de la Maison de Jagellon, traduit... par... Joseph Toplicki... 1776 w Wilnie.

³ Kalendarz Polityczny y Historyczny ... 1738 w Wilnie; Kalendarzyk Polityczny... 1765 ... w Wilnie; Kalendarz Polityczny... 1792 w Warszawie.

⁴ XVIII a. pradžios (minimi 1732 m.) lenkų kalba užrašai, išrašai, pastabos, kur minimi ir Lietuvos istorijos epizodai. VVU F 3, b. 2440, 1. 46v. – 47r., 50 r. 56v.

Materiały do Litewskiej Historij mogące się przydad. Pisane w Poporciach. MAB RS, B₃ – 152. XIX a. pradžios rankraštis (minimi 1812 m.).

⁵ Elogia Episcoporum Vilmensium“, 1654. VVU F 3, b. 2295, 1. 44r.

⁶ VVU II 814.

⁷ Methodus Oratoria... 1673. VVU F 1 – C 44, p. 10.

⁸ Ten pat, p. 26.

⁹ Facilis Eloquentiae Modus... à Patre Josepho Rymgaylo Professore Rhetorices Scriptos per me Adalbertum Paulum Dowgiąlo Auditorem Eloquentiae... 1684. Atrodo, Kaune (žr. 1. 187r.). VVU F 3, b. 2076, 1. 217v.

¹⁰ Opera Rhetorum anni 1731 sub P. Francisco Buczynski (atrodo, Slucke). Nemaža Romualdo Voinilovičiaus kalbų, eilių. VVU F 3, b. 71, 1. 29r., 32r.

Be to, J. Lebedžio peržiūrėti ir apibūdinti šie retorikos pratybų sąsiuviniai:

Šiame poskyryje (ir kituose) pateikti lietuviški tekstai bei intarpai patvirtina, tarp kita ko, ir istoriografinėje literatūroje esamus teiginius apie lietuvių kalbos vartojimą viešajame gyvenime Kaune ir Vilniuje, kurie randami J. Lebedžio išrašuose:

„Te na przyjazd do Wilna w Roku 1802. Nayiasnieyszego Imperatora Alexandra stownie do używanego w Wilnie języka Polskiego, Ruskiego, *Litewskiego*, *Żmudzkiego* etc. tak byly ułożone:

Multiplīci o Caesar! lingua hic celebraris et una

Voce omnis populi diceris esse Salus.¹

„Przed statutom litewskim (1588) pisano niektóre tranzakcyje w języku litewskim, jak dowodzi: reskrypt Zygmunta I, 1540 dla Kowna, w którym nakazuje: aby rady miejskie czyniły, sądziły i promulgowały wyroki językiem *polskim albo litewskim*, a w xięgi zapisywały i wydawały językiem łaćnińskim“².

„... język litewski w Wilnie nie tylko w wieku szesnastym. ...., ale i w początkach wieku ośmnastego, musiał byc dobrze znajomym...“³

Antrajame poskyryje duodami lietuviškų pamokslų tekstai – visi iš VVU Rankraščių skyriaus.

Pamokslai J. Lebedžio nusirašinėti ne ištisai, o parenkant kalbos požūriū gražesnes, įdomesnes vietas. Jo peržiūrėti rinkiniai labai nevienodos vertės. Iš visų išsiskiria XVIII a. pradžioje Šiauliuose nežinomo pamokslininko sakytieji ir XVIII a. pabaigos C. Lukausko pamokslai, iš jų ir pavyzdžių duota apščiai, jie sudaro publikuojamų tekstų didžiąją dalį. Iš kitų parinktas vienas kitas pavyzdys.

Visi rinkiniai yra J. Lebedžio apibūdinti: duodamas bendras įvertinimas, žinios apie autorių, pamokslų sakymo vietą ir laiką. Daugiausia dėmesio skiriama kalbos charakteristikai. Spausdinami visų rinkinių apibūdinimai – net tų, kuriuose lietuviškų tekstų nėra: J. Lebedžio komentarų palydėti, jie turi reikšmės kultūros istorijai.

Tekstai spausdinami chronologine eile, kartu įterpianč ir du retorikos pratimų rinkinius.

Regni Rhetorici Leges... 1703... a me Antoni Markiewicz. Viršuje vėliau ranka įrašyta: Ad Bibliothecam Conventus Dotnoviensis. VVU F 3, b. 1067. Nėra nieko lietuviško, artičiau su Lietuva susijusio, kad ir netiesiog, propaguojama lenkiška sąmonė.

Domus Ciceronis... Rhetoribus Coll. Grodnensis ... 1703. VVU, F 3, b. 1364. Cituojamas Sarbievijus. Šiaip nieko įdomaus.

Coequatio Iurium... 1732... Vilniuje. VVU F 3, b. 765. Šiame retorikos dalykams skirtame sąsiuvinyje kai kur pasitaiko lenkiškų vietų, citatų, makaroninės kalbos.

Opera Rhetorum Provinciae Litvanæ anni 1744 (ir sekančių). VVU F 3, b. 70. Daugiausia rašoma apie šventuosius, bet yra ir tokių: Laudatio Muscae, Laudatoria Ranae, Pro Rana contra Opugnatorem...

Apollo Doctis Barbitis atque Iuventutis Atenej Crosensis... 1751. VVU F 3, b. 939. Sentencijos – priežodžiai, patarlės lotynų ir lenkų kalbomis. Lietuviškų nėra.

¹ Golański F. N. O wymowie i poezji. Edycja trzecia w Wilnie, 1808, p. 488.

² „Dziennik Warszawski“, 1829, N 45. – Wiszniewski M. Historia literatury polskiej. Kraków, 1844, t. VI, p. 410.

³ *Wizerunki i Roztrząsania naukowe*. Poczet drugi. Tomik dwódziesiąty czwarty. Wilno, 1843, p. 177. VVU 02030.

LIETUVIŠKI ŽODŽIAI IR INTARPAI KITŲ KALBŲ TEKSTUOSE

Lietuvių kalbos vartojimo Kauno magistrato atgarsis

1608.XII.30 išrašas iš 1608–1618 m. Kauno magistrato knygos N 462.

VUB RS F 7, 11(23/13860)

Przed sławetnemi pany Panem Froncem Boniszkiem y Panem Zigmuntem Fontaninem Ławnikami Kowienskiemi cum reliqua familia iuris consuetata Z Vrzędu Wojtow Kowienskich deputowanemi na instantią Wielebnego Xiędza Enricha Demeriusa Praesidenta Zakonu braciej Świętego Franciszka imieniem Bakalarza Malchera Gruszczynskiego wczynioną ten że Bakalarz na poscieli leżąc aż chory na ciele ale vmysłu będąc zdrowego zeznał y ztym gotow ztego świata zeisć że Pana Forchundta piwowar był przytym boiu y on sam bił y ieszcze *do Gajdela mowil Mufzki Peciuł*¹. O którą takową krzywdę y boj swoj zostawuie prawo Księży tegoż Zakonu. Ktore takowe zezna(nie) iest do ksiąg zapisane [136 v].

Lietuvių kalbos vartojimo Tilžėje XVII a. pradžioje atgarsis

MAB RS F 256. K. Jablonskio išrašas iš ŽB 91, 1632 m., 1. 26

Приехав'шы ему до места Тильжев'ского... на улицы названой *Кур'пъсюев*...

Lietuviški tekstai 1675 m. spaudinyje „Rituale Sacramentorum“

VUB RS F 3, b. 2403

Lietuviški tekstai 28, 29, 31, 32, 33 puslapiuose.

Lietuviškas intarpas 1685 m. Vilniaus Akademijos poetikos pratybų rinkinyje

VUB RS F 3 – 2183

Tyrocinium Ligatae Orationis Exceptum Calamis In Academia Vilnensi S : I: per me Franciscum Casimirum Rymowicz Anno a partu Virginis 1685.

Yra pastabų apie laiškus, epigramas, poemas. Daugiausia lotyniškai pavyzdžiai, bet yra nemaža ir lenkiškų (ištraukų).

¹ Analogišką atvejį žr. Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais. Dokumentų rinkinys, II, V., 1961, p. 380–381.

Lietuviškas intarpas:

Wiersze na rozne Woiewodstwa y Powiaty

Wiłkomierz...

Wilno...

Zmuydz przezorna powiada *niegierey del Dewo*.

Iuz tu odwagi trzeba lub wprawo, lub lewo.

Połock... [151 r].

Lietuvių kalbos vartojimo Vilniuje XVII a. pabaigoje atgarsis

MAB RS F 256, apl. 17. K. Jablonskio išrašas iš

VCA 1686 m. senųjų aktų 5364, 1. 57a

Na urzędzie J. K. M. horodnictwa Wileńskiego...

Die II. junii. W Sprawie pana *Andrzeia Jurewicza* z panem *Piotrem Kowalskim* o zadanie honoru słowy uczczypliwemi mianuiąc go z *litewska plaktynikiem*, to jest jakoby oycza jego mistrz [= budelis ?] z miasta wypędził, ponieważ pan Kowalski na urzędzie rzekł, iż ludzie powiadaią, że jestem *plaktynikiem*...

Lietuviški žodžiai Kauno magistrato knygoje

VUB RS F 7 $\frac{14(1683-1773)}{30/13867 (?)}$

Kalbama apie 1689 m. įvykį: Andreas Dyngiewicz, Bednarz (Doliator) Kowienski – pasakoja: Iž gdy za kwitem Imći Pana Alexandra Szymanowicza Burmistrza na ten czas rocznego Kowienskiego y wiadomością Imći Pana Jana Stephanowicza Raycy Kowienskiego iako Lesniczego na ten czas będącego do Puszczy Mieyskiey Kowieńskiej klepki Bednarskiey robić porzedł, miał od Pana Lesniczego takowe zezwolenie, iesli naydziesz Dąb chociazs stoiący, *Stobris po Litewsku nazywaiący*, do Bednarskiey roboty zgodny wolno będzie przy innych Dębowych wierzchowin lezących zwaliwszy robic, nalaz[zy] tedy ieden Dąb [stoiący *stobris po Litewsku nazywaiący*, iuz bez wierzchu (, ktory wierzch od wichrow y [zturmownych wiatrow był złamany) suchy...[468 b v].

Lietuviškas intarpas XVII amž. pabaigos — XVIII amž. pradžios Vilniuje rašytame „erudicijos“, epitafijų, sentencijų, oracijų rinkinyje

VUB RS F 3 – 2001

Kad rašyta XVII amž. pačioje pabaigoje ar, greičiausiai, XVIII amž. pradžioje, rodytų:

1. 144 r įrašas ... Composita Vilnae A° 1698.

1. 144 r įrašas ... Praxis za Pannę dziękować. Composuit Plater Palatinides Vilnae A° 1698.

1. 145 r po vieno įrašo (tos rankos, kuria dauguma dalykų įrašyta) pažymėta: komponovaułem A° 1699 d 9 Marca. Toliau eina (1. 145 r) vėlesnis įrašas (kitu rašalu ir, atrodo, kita ranka): Oracija w Senacie moia Paselska; w Warszawie na walney radzie A° 1710... 146 v vėlesniame įrašė pažymėta, kad kalba sakyta 1724 m. (Jos autorius – atstovas iš Gardino pavieto).

Lietuviškas intarpas [56 r].

W Litwie Opisanie Wszystkich Woiewodow.

.....
 Wołkowysk zawsze wyie Marszałka załauie,
 Ogińskiego wszak teraz nikt nie naszładuie,
Zmuydź przezorna powiada, *nie giereij del dewo*
 Iuż tu odwagi trzeba, lub w prawo, lub w lewo.
 .....

Lietuviški žodžiai 1733 m. Gardų arba Padubysio, Viduklės valsč., inventoriuje

MAB RS F 256.

Fragmentas K. Jablonskio nuorašo iš VCA 14764 1. 98 a.

...Dom ze wszystkim zupełny cały porządny gospodarny vulgo ukiszkas dubas z zasianym zytem pulczwartą Osmianki kieliemskiej, z zagnoionemi gruntami y z wygotowanym gruntem na jarzynę...

Lietuviški žodžiai 1744 m. Vilniaus Akademijos filosofiniame traktate „Atrium Glorise“¹

VUB RS F 3 – 583.

Terminus ultimus est qui et in sui et in rei significatione actu ducit... sic vg haec vox *litvanice devas* respectu scientis nam sciens et vocem istam *devas* et rem significatam pro illam scilicet ei deus cognoscit. Terminus non ultimus est qui licet posset ducere incognitionem rei significatae quia est positus ad hoc non tum actu ducit sic vg eadem vox *litvanice devas* respectu nescientis ut bene consideranti patet [33 r].

Lietuviški intarpai XVIII a. laiškuose

Jokūbo Degutavičiaus laiškas Nr. 42, 1776.VI.1 iš Janapolės kan.
 J. Januševskiui į Varšuvą

VUB RS F 632

Lenkiškai rašytas laiškas baigiamas tokiu lietuvišku prierišu:

Wakar i Ionławki atwaziawom, o ape S. Petra waziufma i Krakies, afz wargu Klebonio (-nijoje?) Warniu ne pasyliksiu susiediftie su Tamftas Brołaciu.

¹ Tai filosofijos-logikos kursas, skirtas vienuolikai studentų – alumnų. Tekstą nurodė R. Plečkaitis.

Ant. Giedraičio laiške Nr. 22, 1782. VII. 8 iš Vilniaus kan. J. Januševskiui yra toks fragmentas:

VUB RS D 1019

... bo u nas wielki *Pawaserys*. Więcej nie mam nic do doniesienia...

Kristupo Kozielo¹ 1781.IV.9 laiškas iš Vilniaus kan. J. Januševskiui į Varšuvą.

VUB RS F 1 – D 1015

... przeniosłeś się daley iak *kieturnascie* mil od Kicuna...

Juozapo Zaleskio laiškas 1787.IX.6
iš Vilniaus (gal M. Počobutui?)

VUB RS D.C. – 113. Była nenumeruota.

J. Zaleskis² laišką taip pradeda:

Wilm: Mci Dobr: *Sweykas!* Wakacyiny woiaż gdzieś musiał Jmci X Adama Łaŕkawcę mego w gošcinie miłej utrzymać...

Jurgio Pilsudskio laiškas (I)

MAB RS, f. 147, b. 51. Kun. Tyczkowskio rinkinys (1771–1819). Pilsudskių giminės laiškai (XVIII–XIX a.).

D 19 7bra 91

z Upiny

Wielmożny z Serca Nayukochanszy Braciszku Dobrodzieiu

Pisałem do Braciszka – y w tym składzie iak donosiłem – teraz wiem dobrze ze iusz musiañez sie widzieç z JW: Bosłem (Postem?) Bratem naszym – star(ostą) wieszwan(skim) który na mnie jest y łaskaw y wiele Czyni – więc Jesli tam co dla mnie dobrego uPatrzycie dopomoże mi zduszy – więc Braciszku staray się a JW Star. Wieszwianski mię wesprze we wszystkim donies mi oswoich obrotach był WJX Sekretarz y tu bawił z miesiąc znami, pojechał do Seyn na mieszkanie 4 letnie [l r].

a Asz rasi Busu kad tiktay
sawa adgausiu – kab zadie
iau – Bo didela mitręga turu
su Ponu Kiweliszkiu (?) ir su
ponu Sylwestru – tamista
darik kab gali – kad ani (anis?)

¹ Krzystoff Koziół, pisarz Grodzieński (?)

² Jo 1788.VI.6 laiško tuščioje pusėje pažymėta: X. Zaleski kaznodzieja Krozki.

łauktum Pona Sudzies Pra
 szik – kad andz Brołu
 perswedawotum łabay ta
 mista asz praszu –
 Proszę mi z Ciekawosci O
 znaymic y o Wielm Łow
 czance frankowskiey (?)¹
 y o WJP. Antonim Bra
 cie Jey Rodzonym (1 v).
 O Wszystkich Znaiomych
 y nieznaiomych – I o in
 teresfach swoich – y O
 wielm. Rostkowskim
 Poleciwszy mię Sercu
 urodzonemu Oboygu

Pań

stwa Dobrodzieystwa z
 winnym piszę się usza
 nowaniem y Nayniższy
 Sługa Jerzy Piłsudzki
 Cha(m) belan
 Kochane Emilutkę y Anul
 kę Tysiącnie Całuię y
 zdrowia iak najlepszego
 Zyczę – [2 r].
 NB. proszę do mnie pisywać
 Bo drudzy są z Częśliwsi
 y mało Czyniący a WP.
 donich piszesz ale nie
 sądze gdybyś co wsku
 rał day Boze tego z
 Serca Zyczę –
 Wielmożny JP Chambelan
 Puzyna Oboygu WW
 Panstwu Dobr. Kłania
 y Ostorostwach Jakie tam
 będą spory raz (racz?) uwiado
 mie W° Chambelana [2 v].

Jurgio Pilsudskio laiške lietuvių kalbos pavartojimas išsiskiria tuo, kad
 čia ne vienas sakinyas ar žodis įterptas, kaip dažnai pasitaiko, bet lietuvių kal-
 ba užima žymią laiško dalį. Matyt, kad autoriui (ir adresatui) abi kalbos ly-
 giai įprastos ir nuolat vartojamos.

Būdinga, kad lietuviškai pradedama, atsivertus naują (antrą) puslapį –
 ir tik į galą vėl pereinama į lenkų kalbą – lyg atsiminus, kad ja reikia – įpras-
 ta – rašyti.

¹ Viename laiške (VIII) 1785 m. minimas (adresatas?) WSP: Frankowski Podstarosta
 Ziemi mieln.

Tiek lenkų kalba, tiek lietuvių yra šnekamoji, kasdieninė, paprasta, natūrali. Būdingas dvikalbiams čia ir žodžių iš vienos į kitą perkėlimas (mitręga, perswedawotum). Kalba, atrodo, nėra paveikta knyginės – bažnytinės lietuvių kalbos (tai rodytų rašyba: ji nekultivuota nei lenkiškoje dalyje, nei lietuviškoje).

Lietuviški tekstai XVIII a. pabaigos — XIX pradžios katekizmo aiškinime

VUB RS F 3, b. 1504

Lietuviški tekstai [3 r – 8 v], atrodo, įrašyti XIX a. pradžioje:

Exorta lub Przedmowa przed Katechismem po Litewsku [3 r – 5 v]; [Poteray [6 r – 6 v]; Pęki Baznicios Prsakima (y?) [7 r]; Septini Sakramentay [7 r]; Trumpas iszpazinimas Wieros Szwętos [7 v – 8 v].

LIETUVIŠKI PAMOKSLAI

XVIII a. pradžios lietuviški pamokslai iš S. Didžiulio bibliotekos

VUB RS F 1 – D 23

Pamokslai (visi lietuviški) įdomesni už daugelį kitų. Nors juose netrūksta svetimybų, bet yra ir gražių pasakymų. Jiems būdingas liaudiškas kalbėjimo būdas, nuolatinis apeliavimas į tikrovę, savo klausytojus valstiečius, operavimas jų gyvenimu, lyg bendravimas su jais.

Kad rašyta seniai – XVIII a. pradžioje –, rodo ir senų formų vartojimas, ir žodžių reikšmės, pvz., nasrai – burna (be peikiamosios reikšmės atspalvio!), ir lotyniškų posakių pamėgimas, lotyniškos antraštės. Nors autorius lenkų kalbą mokėjo, retkarčiais kokį pasakymą panaudojo, bet visur nusveria dar lotynų kalba, pvz., p. 71 skliausteliuose įsirašyta pastaba – nurodymas sau – lotyniškai!

Iš viso yra 28 pamokslai, pradedant I sekmadieniu post Epiphaniam (po Trijų Karalių) ir baigiant šv. Mikalojaus vyskupo švente. Chronologija nėra ištisinė. Pz., daug yra pamokslų sekmadieniams po sekminių, o po jų – šv. Juozapo (Marijos sužadėtinio)!

Apie autorių nieko nepasakyta. Aišku tik tiek, kad pamokslai sakyti 1720 m. Šiauliuose. 21 p. viršuje, kairėje, prieš naujo pamokslą pradžią, buvo įrašyta: Conciones Litvanicae Saulis habitae Anno 1730, bet paskui išbraukta. Įrašas skirtingu rašalu, tokiu, koku sunumeruoti buvo pamokslai (ne puslapiai) [21]. Galima spėti, kad juos sakė misijonorius (šv. Vincento a Paulo misijonorių ordino vienuolis).

Duotu mumis Ponas Diewas teyp fczesliwu sułauktie czefu ir metu, Idant ziamayciu szalis (patriotizmo gaidelė!) daug tokiu netiktay Sodziu

bet miestu ir miestialu turetu, kaip tamiẽ szczefliwa buwa Prawincia Gali-leos, kurij toki turejo Sodziu wadinama Kana, kursay prysigadijo ant Swod-bos Jauniemus... *Dide ir plati ira Szalis ziamayciu*, daug sawimp tury Sodziu ir miestialu, nie maža Juose buwoia ant metu Swodbu, nes (nes = bet!) koki ant tu Swodbu buwoia pakwiefti Sweciey, ach bijaus kałbetie ir Jumis atmintie! buwoia ant Ju Swodbos ne Wieszpats Su Motinu ir Mokitineys sawa, Bet *Bacchus* et *Asmodeus* du Welnay; wienas welnas kurys i girtibi weda žmonias, Idant apsiriy Girtuokles kaip kiaules purwinie griekuose wolotus; Antras Welnas kurys ig necistata weda, Idant žmones i pikta pagieydimu ku-na kaip ugnia degtu. Tegul tokios Swodbos niekados ant swieta terp zmoniu ne buwoia, Tegul tokia Prawincia Pragayszta, Tegul toki Sodzius ne esti, Tegul toki miestay ir miestialay ant amžiu pražusta, Tegul wiłsitoki pikti dayk-tay su ugnies dumays *iz ziamayciu szalies isieyna*, Idant tokiu Swodbu niekados negirdetume, ant kuriu turetu tiktay patis welnay, one giary žmones buwotie. *Pereat mundus et omnis concupiscentia ejus.* ..[11]

... Patis tay giaray ragite, iog tiey wissi kuriey ne del Diewa bet del pini-gu zianias, tiktay terp sawieř (paskutinės raidės eř – atrodo vėliau prirašytos) barasi, muszasi; kiaykiasi, kaip szunias su sawim raiasi, wienas kitam iszkal-bdineja, wiras paciay, o pati wiruy; ir teyp duboy ant swieta giwendami pek-la tury... [13]

... Tetuszayti manas. – [14]

... ant žoruczynu... musu szalij duoda zieda antras kitam ir deda ant pirsz-ta diaszynes rankos, kurys wadinasi *serdeczny palec lankiszskay*, o tay del to, nes iamiẽ ira gisla kury eyna nog sirdies... [16]

... ne wienas *laukia Isizois* adunt Duszu io iz piktos ligos... izgiditay...

... iau nuog kiekio miatu guledamas, kaip ligonis koksay ant łowos nega-li ir apsiwiarstie... [21]

... kurys žaydzia lankiszskay kałbant w szachy, tami žaysli... [23]

... Teyp iszmanau iuog man ne wienas isz iufu atizařdamas druřiey pa-sakis: (į klausimą, ar matė moteriškę ar vyrą nuog welno apfestu) manies *wieszpatelis* pirma paklausik afz pafakisiu tiesa... O kitas sienialis pasakis afz turu iau miatu szymta ir tris diasimtis, iay man *wieszpateli* newierij, žiurek ant mano sianibes, ant mano gałwos bałtu plauku, ant mano barzdos žyłos kuriu turu palig iostos, o pažynsi iog tiesu kałbu: afz atmenu *waynu pirmu maskolu*, kuriey ugniu swietu diagindami, žmonias kirzdami, ne perłaydo ne wienam, rado ios ir pilofe pasistepusos giriofe, ne atłaydo mažam ir didziam, kałtam ir nekałtam ne dowanoio. Afz netyktay girdeiau ausimis bet ir mano-siomis ne kartu ragieiau akimis tułoy Bažnycioy, o asabliway ant apusku... prysikłausiau didziu ir nezmoniszku bałsu, kuriays atisaugdineio welnas per žmonias kurios apsedis sawo macey tureio, newienas *baube kayp iautis, zwiege kayp meytelis, blowe kayp ożysz*, sian ir tian blařzkidamas žmonu ar žmogu siayłomis putuoio, kaip szuwa łodamas staugie?...[51]

... *mano Adomas* (– rojuje –) puykus stoios, pasipute, *ir kruku io nosies kitas noredamas nedasiektu*... [54]

(Adomui obuolį uždraustą suvalgius)...

... Szaukia Ponas Diewas po roju wayksciodamas *Adam ubi es?* Adomay gaspadoriau roiaus mano kur efi, kur pafideiay atiszauk *Adam ubi es?* Szaukia kartu ir kitu *o mano Adomas nebagielis užgirdis pono Diawo balsu*, ir žynoda-

mas iog io pryfakimo neužlayke *obmutuit* užtižo... ragi Adomas iogi iz to *saufay neisiays*... [54]

... Ponas Dievas tare ing Adomu: *Tay taw pusiales sawo klausytie*, labiaus iu ney gi Ponu Diewu miłetie... (– kam iš Ievos ėmė obuolį) ... kłausia (– Dievas) Ir Iewos: Iewa del ko tu teyp padaray, kam tu prysakimo mano neužlaykiay, wiru tawo suwiadey... ar *prisipazyno Ieva tiesiogiy one? Kayp girta tworos tudedamosi* (sic! = turėdamasi!) kłaiioia ant kito kaltibi miata... [55]

nasray – burna [57]

... tiktay welnas *tureio iu uz leziuwio*... (=negalėjo žodžio ištarti –), [57]. (šv. Petru) ... ant weyda nog a szaru rawelay pafidare... [67].

... Pirmas Sopolis ios (– Marijos –) *Sirdialy skrode*, kada Ji Sunu mieliausia mate didziose reykaluose ir suspauduose, o Jam tamie nieka pamaczels duotie negaleja [79].

... *tro szkuma* kintejo... (acc. sing. – troškulį), [81].

... [Marija] ... Kada Ji mate mir- [81] sztanti ant kryziaus, o Jam negaleio *ney galwiales pataysitie, ney akialu azuspaustie, niekami pasfluzytie* [82].

... ziamie *pasiwiskino aba drabeio* (plg. Daukša), [83]. Cituojamas Juvenalis, Tacitas [93].

pařkauda

nuominikas – *usurarius* (=palūkininkas), [99].

... Kada dabar pakłauštaw ir anos seniales, katra kruwon susitankus su ramciu waykscioia, tiktay ant ziames kas diadafi po koiomis ziuro, kiek tury metu? wałandu? adinu? Ořpasakitu [–O! pasakitu?] ir toy, o ko manies kłausi ape wałandas giwenima mana, afz ir metu ne atmenu kiek turu, del mana sianatuwes, o kayp turiu wałandas adinas atmintie, downay manies kunigie kłaufies asz tuo nepafakisiu, ne efmi rasztinikie žmona [105].

... sesuwa (familiaris) [122].

... po akimis artima sawa... [127].

... nes *tiesa wiffiemus akis bada*: veritas odium parit... [129].

Apie visų luomų žmonių ydas... [129].

... graytay nubega ryfcium i fawa kłounus ... [132], prarakas (pranašas), [132].

... ir niekaduos ant ubaga mizerna zmogaus reykalinga kreywu (kraywu?) akiu nežurek... [133].

Priežodis – pasakėčia! [145].

... Kainas broli sawa *Ablu Jaunesni nekaltu berneli azumufze*... [156].

... nes czeři ir *sianame kamine welnas ugni uzdega* [ir seni nusideda šeštam prisakymui], [159].

Ir afz I miesteli *Szaulu* (: Jay man wyboczysite miescionis) galu szindien veniam petens kałbetie: Si cognovisses...

... Miesteli *Szaulu* ne wdzięcznas, kada butumey pažynis metus atłankima tawa...

... Jus wieni *snaudziate*, kiti *miegate*, treti terp sawięs kas neprydiara kałbate, kiti *kayp ant ilu lonkose nepafedite*, negalite netiktay žodzio Pona Diewa pakłausitie, nes ir mifziu Swętu ne noryte ir Swętomis dienomis [165]. kada pawinni estie, iszkłaufitie cieļu, kayp graytay Kunigas ant kozialniczios, teyp graytay Jus *welnas azu Skwerno nutweris* kita azu duru i karczmu iz baznicios weda... [166].

- ... anglis ... zerptus... [167].
 ... sumlainia – sąžinė [179].
 ... ne laukdami pa koļay mus smertis už giark'les nutwieria
 ... ir *wagis, tadu tiesosp prysipažysta, kada Ji ant kartuwiu atwedi, wirwi ant kakklo iam diada...* [179].
 ... kunigay regiedami iog iau *smertis ant nosies...*
 ... nasrus (= burną)
 ... eyimi (= einu) [180].
 ... pawini teyp sawa griekus iszguldit *kayp ant dialna parodit...* [183].
 ... *sprandu nutruko* ir mire... [185].
 ... ir *per sapna Jemis darbay waydinasi...*
 ... *kayp szunes alkani nestaugtu...* [187].
 ... *kayp karsztos ugnis sargiekites* [188].
 ... pas ponu sawa kada nuweynu su nieką, *neig (? nay) kraywu ant manies ponas neżuro* [188] *akiu* už duru dabar Ponas pamatis žmogū su tuscioimis rankomis, isz tolo szaukia, iog netury czesa, zobawnas, potam rytoy ateysi, o teyp žmogus tusciai ir simta kartu pas Pona ateis, nieką neiszprowisi, nenugisi (?), *kas duoda tafay gitaras, tasay ir kaltas budamas, bus teysus*, o asz ir giara sprowa turedamas iay nieką neatnesziu *prazaysiu* [189].
 ... *Wiffa tay tiefa* [189].
 ... nes *kayp raupay alias trąd...* [189].
 ... Izaiofzius *pranaszas...* (p. 203 – *Prarakas*) [190].
 ... pawinnas Dufia sawa nepažeysta *kayp aki kakktoia ļaykitie..* [198]
 Vienuolis *paukšteliš* giedančios klausosi 375 metus (plg. Olševskij) [203 – 204].

Kasgi ne prypažyns isz Jusu KM. iog sļusznay Smerti akļa molawoia, už tiesą ir asz prypažystu tay *Iszbliszkielay* iog Ji *akiu kakktoia netureia*, maža ir razuma toy Iszpuwakie kaļwoj tureia, kada wienaturti motinos sunu o dabar nafzļes, sawa asztru dalgi iaunuofe dienuose *kayp žydancia kwietkiali, žala žuolaly* pakirta [211].

... Argi *tasay nepafiuotelis*, argi tur Ifay razuma ben už szyliga (? szęliga ?) žmogus, uz tiesu netury, kursay pasiwolot ifitryntie baļoia nesigiedeios, o kada reykia nusipraust giedisi [214].

... *musisiu szokinetie, kayp salikļu padeginis* [233].

... *Galais but rast ir pauksties piena...* [234].

... o toy (t. y. tiesa) ira *kayp rafzo Galwa wiffu Philozaphu Aristoteles*:
 1: 2. Metph: Veritas est adaeqvatio rei ad intellectum

... *Ciceronas didis mokitinis...* [235].

... *Salve mi Frater. ar sweykas, kayp turies, broļali manas...* [239].

... *Jau dera Cinfiu duot Ciesoruy, ar ne?*

Jau Ruduo po Szonu, Swętas Martinas netoli, czesas Czynsiaus dawima atayna, Jay pinigus turyte klausitoiay mana gatawus garbe Diewuy...

... Tur ley (=jie, ponai) netyktay *mayszialus bet ir didzius mayszus*, o dabar *skiletus kiaurus*, kuriu Jus ir *wiffos wasaros Sawa azudarbius pardawi, ne prypildisite, nepryniaszyte, ne prydesite, neprypilsite...* Tarnamis Iu daka-da pagatawikite, praszys pisorus ažu rasza nog gromatos, tarydamas: popie-rus, kaļamorius, pļuksna, man daug kasztawoia... [241].

... O Kayp mizerni žmones sodziuy Giwendami *nuog Ponu sawa daug Pikta kintedami*, didi cinfiu mokiedami, netur sawa Dwasyszkiu kļausties: Liçet ne

censum dare? ar dera daugiaus pinigų skaytiti neygi grunta zażywoiaw, ar gadijas tay nog manies imtie ubago žmogaus kurys ant aszmaynos (sic!) sedziu, kayp ir nog to kurys ant diaszymtes wałaku. Licetne? *Rankatie tay ant Ponu, tay ant Tarnu, tay ant Szunu, tay ant wiffu welnu* Licetne? Kayp neklausties, afz dabar nuog lauka ne nurynkau, o iau duonos netekau, *kam Ruduo o man pawasarys*, kas pardawis sziaj ir tay sukniass sau sprowdineja, o asz *ramti sau gatawit musyju*, idant ziabrowodamas szunu apsigintumeu, kas girdeja ubaga su (sa?) bagoczum isz wienna mokietie *Licetne* ar tey diara? Ey atadukite *Reddite* kalba kokias tokias taying mani nieko neprygul, asz tam nekalta, ataduok mana kas man prygul, o dwaruy kas dwaruy: *Reddite* qvae sunt Caesaris Caesari et qvae sunt Dei Deo. Kłauskites Waykielay nesikłauskite iokios Falgos (Folga = ulga) neturesyte ir teyp duodami Czynsiu ponamis sawa, neuzmirszkite ir Duones Ponuy Diewuy kuryi nog Jusu Jam prygul... [242].

... *numirė* ir *nugayszo* [–žmogus, nusidėjėlis], [246].

... *kunu sawa... piani kayp koki meyteli...*

... tay negirdeta, but ugnija o ne sudekt... [252].

... Pauksztes dangaus zianklina puykus zmonias, kuriey kaypo koki pauksciay *po debesieys sirdziu sawa lakioja, waykscioia isztiėsi kakla kayp Gierwinay, nosi auksciaus akiu uzrietij neszoia*, kitays gordija... [254].

... Ziurek ir tu bia giedos zmogau ir zmona o griesznikia, kuryi niaczystatoy *kayp kiauė kokia guli baloy*, nuog kiekia miatu *pusti, smirdi Diewuy ir Io Swętiemus* del tawa grieku... [256].

(Paragare...) ... tinay isz didelo szalcio drabes ne wienas *kayp apuszės lapas...* [266].

... *pawiskinimas* ziames (= drebėjimas...) ... bet ir *Saule azutems*, ir menuo neduos swėfibes fawa, ir *zwayzdes puldines* iz dangaus, ir *galibes dangaus pafiwiskis...* (Daukša!) [273].

...Neswietimoterauk, *neprierauk, nedraugaluok...* [275].

... kad kitas prymanitu *wandiano Szaukszti paskandintu!* [286].

XVIII a. pradžios pamokslai

VUB RS F 1 – D 1268

Pamokslų kalba palyginti nebloga: nors joje nemaža barbarizmų, bet yra ir gražių lietuviškų žodžių, žodynas neskurdus. Yra liaudiškų, vaizdžių posakių. Čia dar negalima kalbėti apie kalbos degradaciją. Kalba kiek primena Sirvydą!

Pamokslą šv. Kazimiero dienai pasirašo Siemaszko. Taip pat kiek įdomesnis yra Pryklodas pry Numirelia (be datos ir autoriaus).

Kazanie na dzien Sgo Kazimierza... 1732 r¹.

... lada tyktay paspieem pramerkti akis, ir asykelti isz łowas; toiaus szaukeme wejiay mumis diewas apleyda, wejiay niera teysibes anie pas diewa ir

¹ Data, atrodo, vėliau prirašyta.

teypo giwename mažas ar dydis par ciela diena Su Welnays, biauribioms ir tē (?) kitays stonays.

... ałkanus papeniejo. Troksztanczius pagirde, Nuogus pridenge, łoziorius apweyzdieja, padaritas sau Kriwidas duowanoie...

Jey ant kitu paziuri akiems smarkey; neuzmirszk ir ant sawes pazwelgti, idant ir patsay nejokiu Zodziu, ney darbu ne susiteptum, ir kitiems neduotumey prizasties ant kalbiejimo. Sergiekis apsirijimo negierk kayp pagedes ir neturens razuma.

Prykłodas pry Numirelia

...Užteme Saula ir Mieno nebezyba. Zweyzdes užgrius Kalnay ir Zemiasz Deks. Iszeys Miatu kiek tukstancziu kiek ant Marios wandenia Łaszeliu arba ant kraszta Marios Smiteliu (= Smilteliu) jau ne sugrisziu pri to Swieta marnaszcziu [4 r].

XVIII a. pradžios pamokslai lietuvių, lenkų ir lotynų kalbomis

VUB RS F 3, N 943

Rankraštyje susiūti kelių (bent trijų) rankų raštai, nieko bendro, atrodo, dažnai neturi. Lietuviški pamokslai rašyti vienos rankos – tos pačios, kurios yra ir lenkiškų.

Lietuviški pamokslų tekstai neįdomūs, neoriginalūs – vien biblija, jos atpasakojimas, komentavimas; tikrovė neliečiama, neatsispindi. Tarmė – žemaičių, nemaža svetimybių.

Lietuviški pamokslų tekstai: 1. 1 r – 34 v; 1. 45–46 v; 1. 66 r – 67 v; 1. 71 r – bet toliau pereinama tame pačiame pamoksle į lenkų kalbą – 71 v; 1. 77 r – 77 v – arti galo tame pačiame pamoksle 77 v pereinama į lenkų kalbą; 1. 99 r – 100 v; 107 r – 108 v.

Pastabos: 1. 95 r (viršuje) pažymėta: Pro festo scapularis B. V. M. sermo dictus a me Fausto (lenkiškas pamokslas; bet čia ne ta ranka, kuria lietuviškų pamokslų tekstai rašyti); 115 r (viršuje) pažymėta: Kazanie na wroczyśc S. Onufrego miane u Xięzy Bazyljanow (lenkų kalba); 1. 138 v gale toks prierašas ta pačia ranka, kaip ir pamokslas:

Per illustri Admodo Reverendo in Chrysto Patri Casimiro *Iszora* Parocho Musnicensi et Iudici eiusdem civitatis nominate (?) meo mecaenati ac Benefactori dignissimo (?) Colendisimo ad benignas manus Pateant (?) w Musnikach. Postav (?) 1720.

Ne ta ranka, kuria rašyti lietuviški pamokslai, pažymėta: 1. 145 r – Grodnae 1718 pro festo S. Martini (lenkų k.); 1. 190 v – Grodnae In propria Ecclesia dicta anno 1739 (lenkų k.); 1. 193 r – Grodnae 1746 (?) apud monichos (lenkų k.); 1. 212 v – Grodnae anno 1739 in propria ecclesia (lenkų k.).

XVIII a. pradžios pamokslai lenkų ir iš dalies lotynų kalba

VUB RS F 3, N 80

Nurodyta, kad pamokslai sakyti šiose vietovėse: Vilnae, Lukisciis, Plotelis, Olsiadis, Calvariae, in convictu Paporcensi, Mosiadis, Siadis, Illocis, Tyrkszlis in Samogitia, Zołudcii (?), Crosis (iš pamokslo teksto aišku, kad sakyma mokiniams – ponams scholastikams; lenkų k.) 398 r – 398 v nebaigta nurašyti – paliktas vienas visai tuščias lapas – *Bullae Coenae Domini Prologus, Litvanice explicatus*.

1767–1768 m. pamokslai

VUB RS F 3, N 1033

Pamokslai daugiausia lenkų kalba, bet yra ir lotynų (1. 36–37, 1. 39–40; 1. 42; 1. 216–217); kai kur tik lotyniškos nuotrupos, pastabos.

Autorius nepažymėtas. Iš teksto atrodytų, kad tai vienuolis (1. 170–171 – „Mowa o Miłosci swojego Instituttum“, nors nepasakyta konkrečiai, koks tai „institutum“ – ordinas ar kt.). Visi pamokslai rašyti viena ranka.

Pamokslų pradžioje, viršuje, dažnai pažymėta data – 1767 m. [1. 11 r, 24 r, 76 r, 100 r, 130 r] arba 1768 m. [1. 44 r, 52 r, 60 r, 68 r, 84 r, 92 r, 120 r, 138 r, 148 r, 158 r], bet vieta, kur sakyti arba skirti sakymui, nenurodyta.

Yra vienas nebaigtas *lietuviškas pamokslas* [20 r – 23 r], atrodo, sutrumpintas kiek vertimas iš lenkiško pamokslo [11 r – 19 r]. Kalba nėra graži – daug svetimybių.

Be to, *lietuviški įrašai* paraštėse – prie lenkiško pamokslo: 1. 44 r – keli lietuviški sakiniai (ne lenkiškų vertimas, bet lotyniškų pasakymų vertimas ir aiškinimo pradžia), bet toliau pereinama į lenkų kalbą; 158 r – lietuviškas religinio turinio sakiny, tiesiogiai, atrodo, mažai susijęs su tema, panaudotinas pamoksle.

Troškūnų vienuolyno klierikų retorikos pratimai

VUB RS F 1 – F 74

Knygoje-rankraštyje iš viso 296 psl. Apima 1774–1784 metus. Vizitatoriaus įrašas gale – 1786 m. Pamokslai lenkiški, rečiau lotyniški. Lietuviški pamokslai (204–210 psl.) Teofilio Liberavičiaus (Theophilus Liberowicz) ir Felicijono Šveždavičiaus (Felicianus Szwegzdowicz).

Kazanie Litewskie na Wielką Sobotę

... Kada pradėdu misliti apėy smarkiby sopulu Christusa Pona, uwuozoti apėy didiby mukos jo swięciausios, tada man cionay isz stroka ir baymes sirdys drebeti, rozumas mayszities, ir visi kaulay mana isz wietos narstities pradeda... [204].

... Kiek kartu žmogus padara kridwa (sic! – kriwda) artymuy sawa, *ponas apsinkina padonusius sawa, gaspadorius nenorie atnagraditi sprawedliway algos tarnams sawa*, tiek kartu musza jo rankas prie kriziaus...

... žodziu kalbant, kiek kartu par ciela [205] giwenima griesijeme, o iszano wiena karta iszyspawiedoje, ir paprowiti giwenima priezadeji, atgalaus bredame, *kaypo meyteley kokie isz purwa int purwina*, int tus pacius griekus, tiek kartu wisa kuna jo (– Kristaus –) swięciausi, nemietasirdingay pleszome ir draskome... [206].

Pamokslo pabaigoje pasirašęs Fr. Theophilus (= Liberowicz).

Toliau [208–210] eina lietuviškas pamokslas, pasirašytas Fr. Felicianus,

Trys Troškūnų vienuolyno klierikų retorikos pratimų rinkiniai

VUB RS F 1 – F 31

Liber primus contionum modo inceptorum Anno Domini 1785 in conventu Trascunensi.

Retorikos pratimai vyko, vadovaujant Professore Fr. Pr. Malachia Hal-towiński (1787 m.), Professore Fr. Pr. *Rocho Zegźdra* (1791 m., 1792 m., 1795 m.), Professore Fr. Pr. Marciano Tarwid (1796 m., 1798 m., 1799 m.).

Pamokslai lenkų kalba, bet tarp jų yra ir lietuviškų: p. 116–122; 122–125; 245–261; 262–271; 272–288; 288–306; 504–509; 519–523; 536–542. Lietuvių kalba prasta, daug barbarizmų.

Decimi biennii annus secundus Rhetorices inchoatus Anno Domini 1792. D. 28 Augusti professore Pr: ac. Fr. *Rocho Zegźdra* cum studentibus Fr. Ignatio Tworowski, Fr. Symphoriano Monkiewicz, Fr. Stephano Jałowiecki, Fr. *Antonio Samulewicz*, Fr. Thelesphoro Lebedowski, Fr. Adjuto Pawłowski [201].

Antano Samulevičiaus lietuviškas pamokslas [245–261]: Kozone Unt Dienos Swsynta (sic!) Jona Nepomucena. Labai daug barbarizmų – slavizmų.

... kalbame tunkiey patys, jog *giara miadzia, giaras ira waysius* [246].

... *Ponus kiaykty nepalaunname*... (užsimena apie tai, kaip apie blogą dalyką), [261].

Nepažymėto autoriaus lietuviškame pamoksle [262–271] barbarizmų nemaža, bet yra ir gražių žodžių. Stilius sklandus, lengvas.

... Tievas (– Kristaus –) pilnas swesybes ir garbes, motina pilna grazi-bes ir Skaysčio... [262].

... bezrazumnay kalba. O *idant tawi piarkunas užmuftum*, arba *idant skra-dzia ziame nueytum* Duok Pone *Iezau*. O! prakiaykty ir tukstanty kartu niesicsliwi tie Zmones! Myflia juog tay mažas griekas kiayksma su tayp dydelu, unt Dangaus ir ziames garbingiausiu wardu maysity [270].

Ant. Samulevičiaus lietuviškas pamokslas [272–288]: Kozone unt Szwyn-tes Tryju Karalu. Daug svetimybų, moralizavimo; tėra tik biblijos ir tikėji-mo dalykų aiškinimai. Palaiko feodalinę santvarką [286].

Lietuviškas pamokslas (288–306) irgi *Ant. Samulevičiaus* Kozone Unt Dienos Aprieyszlima Maryos Pannos.

Lenkiškas pamokslas (312–350) irgi *Ant. Samulevičiaus*.

Lietuviškas pamokslas (504–509), pasirašytas *Fr. Julianus* – menkos vertės, pilnas barbarizmų.

Lietuviškas pamokslas (519–523), pasirašytas *Fr. Felix*.

Lietuviškas pamokslas (536–542), pasirašytas *Fr. Ludovicus*.

... Kurie netyktay ką kriwiditi arba azrustiti neiszmano, ale (: kaypo daznay Kalbami:) sawa szesielo baydosie... [536].

... bo kaypo sako, Donas ragus turi, wargay kojas turi... [540].

Bienii Decimertii Rhetorices studentium annus 1—mus inchoatus Anno Domini 1799 D 28 Augusti. Professore Fr. Patre *Marciano Tarwid* cum studentibus quorum nomina et cognomina: Fr. Guidus Wołatowicz, Fr. Antonius Mażon, Fr. Eusebius Satkiewicz, Fr. Marcellus Frackiewicz, Fr. Rochus Jarmałowicz, Fr. Remigius Jamątt, Fr. Eduardus Stankiewicz, Fr. Benvenutus Kwietkiewicz, Fr. Carolus Petrasowicz, Fr. Felix Naruszewicz, Fr. Victorinus Kokść, Fr. Severinus Borczak, Fr. Theodorus Sacewicz, Fr. Iulianus Sangowicz, Fr. Dionisius Orłowski [583].

Lietuviškas pamokslas (587–598), pasirašytas *Fr. Dionisius*. Irgi daug barbarizmų, nors vietomis šiaip gana sklandus, net pakilus.

XVIII a. pabaigos C. Lukausko¹ lietuviški pamokslai

VUB RS F 1 – D 654

Autorius iš kitų išsiskiria mokytumu, plačiu apsiskaitymu. Ne tik bibliją, bažnyčios tėvus, teologus pažįsta ir panaudoja, bet ir istoriją, įvairių tautų papročius. Jam pažįstamos įvairios mokslo sritys, teisė. Kai kur aiškinami beveik išimtinai teisiniai dalykai [262–272].

Autorius pažįsta gyvenimą, iš jo ima nemaža pavyzdžių. Dažnai lyg dialogą veda su klausytojais.

Be to, jis yra rašytojas, moka detaliai, išsamiai dėstyti. Neužgožia pamokslo moralizavimu (nors jo netrūksta), dažnai nukrypsta į pasaulietinius dalykus.

Tik kalbos grynumu perdaug nesirūpino, nors ji gana žodinga. Mėgsta kurtis naujadarus, vartoja nemaža senuosiuose raštuose randamų žodžių. Atrodo, kad iš tų raštų bent dalį jų bus paėmęs. Kalba geresnė, net visai gera, kur kalbama apie paprastus, kasdieniškus dalykus, žr. 31–33 (pasaulietinio turinio fragmentas!).

Gaila, kad šie pamokslai nebuvo išspausdinti. Juose randame ir teisės, ir medicinos terminologijos lietuvių kalba užuomazgas.

Pamokslas Isz Prsakimu Diewa Ape Pawinascias Giwenima Krikscioniszka. Per Kuniga *Cypriona Lukawski* Plebona *Troszkunu* Surasitas. Metusy Chrystusa 1797.

¹ Apie Lukauską žr. CVIA F 694 apr. 1, b. 3998(11). Wizyta Dekanatu Wiłkomirskiego 1796.

Prakalba Par Malona Skaytitoi

Turi Maonus Skaytitojau runku rasita kniga, kurioy taw paduodu Pamokslus isz Prsakimiu Diewa, tuo Spasabu yr budu, koku ant Mifsyu pasiduoda, tay ira per klausimus yr atsakimus...

...Prizodeys...

Pamokslas 1

Apie Prsakimus Wisotimey

Tas ira pirmiausias risztis yr prideriste kiekwienu Krikscionies idunt storotus ape izganima dusias sawa...

... Prsakimas niekas kitas niera, tiktay *taysikle* yr noras *Tiesadawe*, kuriu uzsilaykity zmogus turia, idunt ne paklistu.

... Zmoguy, kursay tumsibiesy waykscioja butinay reykia swiesibes, arba zwakies, jey tumsibiey swiesibes ne turies, negalemas dayktas idunt nepaklistu. *Toligiū budu...* [1].

Pamokslas 3

... Teyp tikray kayp Ponas dieł to sodina *Kiemioni* unt dirwos sawa, idant nauda isz jo turietu, jem tarnautu, yr pazintu ij uz Pona. Teyp yr Diewas, dieł to mus sutwiere, idunt jem tarnautumem yr pazintumem ij uz Wieszpati musu kursay mumis walda. Nes *jump* esma, *jump giwenam*, *jump krutam*, tada pazinty galiby jo unt sawes *wienawaldy* turem... [12].

... Wiera be gieru darbu, ira *kaypo medzias be waysiaus*, *kaypo pauksztis be sparnu*, *kaypo akis be swiesibes...* [15].

... musu Karalistiey Lynku... [19].

... Rundasi daug Knigu Heretycku *unt parodibes* maldingu yr nobaznu, bet josy *noday* wisados uzsliepty unt uzkrietima dusios ira [203].

Iš heretiškų knygų minimos 3 lenkiškos (jų antraštės lietuviškai tepasakomos!).

Tokios Knigas Lynkiszkamy liezuwiew dar walkioias yr drayskos, kaypo tay *Alberta Didzia Iszguldimas Sapnu*, *Saldus jungas Moteristes*. *Kalba Mergieliu*. yr toms toligios (lietuviška jokia neminima!), [20].

... Uzgina Baznicia Diewa (pasauliečiams skaityti bibliją) yr priderunciey nes priderunciausey, kada *Ciebatorius* ape sawa *Kurpali*, *Kraucius rubasiuwis* ape sawa *adateli*, o moteriszkia ape *kuodeli* kalba, ne ape Raszta Szwynta, kursay ira Taiemnicu pilnas... [21].

Pamokslas 4

... mums *wiltawilauia*... [Dažniausiai vartojamas žodis – viltis, bet pasitaiko ir nodieja], [29].

Pamokslas 5

Apie Cinstus Nodus Czeras Gustus yr Zabobonus [32].

... Ar dera... Nuodus per Nuodus isznaykinty, tay ira kaypo paprastay nemokity saka: *atnuodity* ar dera? [33].

Prietarai – „zabobonai“ surašyti: jei galvą skauda, ką daryti, vaikas serga, drugi krečia etc. [35].

Niera tay blūznierstwa, kaypo paprastay nemokity zmones iszmána. Kurie kada girdzia, jog kas kałba žodzius kokius *biaurius*, arba *dargius* yr *pasilayduses giesmes gieda*, saka jog toksay piktay priesz Diawa kałba yr bluznia. Zinokiet, jog tay niera bluznierstwa... [43].

Wienok *pas dauguma Zmoniu Swietiszku*, ipaciek tus, kurie *lotiniszka liezuwia Szkałosy palayzie*, nieka paprasta niera, kaypo besiedosy, draugiesy kałbosy, ipaciek sulygu gierimu puotu, zodziu Raszta S. yr Ewangelios wartoty yr ing sawa juokus priliginty. Ir teyp iszpildziusis *kieliszkiely arielkas* arba kita gierima tawry (? taury?) priweda anus paskutinius zodzius Jezusa, kurius anas unt Kriziaus, baygdamas kruwina atpirkima Izganima musu pas Tewa Umzinui isztare. Consumatum est. Kity iszsikałbedamis nuog gierima anu zodziu Jezusa wartoia. Transeat a me Calix iste... [46].

Daug ira tokiu, pas kurius, wos ne su kiekwienu zodziu *velnias isz burnos iszskrenda* [47].

Dieweduok tawi wiłkay *supleszitu sudraskitu* (taip motina keikė dukterį), [48].

... wisokias waldzius, ne tiktay *Baiorinias*, bet *Miestinias*... [52].

...Kitosy tada *Miestiszkosy*, tay ira *wisotimiosy* paprastosi, tas, kursay metu 16 ne pabaygie (–negali prisiekti), [52].

...*Gimineciey naminikay*... [52].

(pasakojamas priklo das iš Marko 6).

...*Herodienia* inwede dukteri sawa *Herodayciu*, idant po akimis jo szókinietu, teyp jem ana szokinietoia pamega, jog anay prisiekie, kałbedamas...

... nusiunte ing *kalini budeli* yr galwa nukirsty Jona liepe... [56].

... Uzweydzietoie pinigū wisotimes prisiekia unt tay, jog eykwoima sau patikieta *izda*, karalistes [57] yr *Wisotimes* tikiemay ruosz waldis yr uzłaykis. *Karieywey* unt tay, jog pagał artykułū Wayskawu pakoł tarnawimy atsilieka giwens. *Rasitoie* yr ju wietos apimtoie. *Muytinikay* unt tay, jog pagał padaritas brungibes arba turgaus nuog *prekiu*... istatita *muyta* teysiey atimty yr ataduoty tikiemay ing *skarba*. Prisiekia teypogi *Tiesawietosy* baioru Sudzias, *Rasitoie*, Regentay po akimis sawa Storastu... Kiemusy dar daug buna prisiekusiu, kaypo tay *Waytay*, *Kluoniney*, *Zinklintoiey*, *Medinciey* [58].

... Su tuo wisu daug ira tokiu tarp krikscioniu, kurie dalu juokusy, dalu paprastosy kałbosy, yr weykałusy, dalu daykta koki žadiedamis, o daugiausey [58] *rustaudamis*, arba kam *grumzdamis*, unt tokiu prisieku tusciey apsidrusina yr kałba, *kayp Diawa milu*, *Prisiekiu Diewuy*, apsisakau Diewu, *regia Diewas*, *Diewuže*. Dabartel *prekistiesy*, pirkimusy, pardawimusy, prisiegu kas ne miera. Prisiekia *prekieie*... prisiekia *tarnay*, kartaunikay, *kaulinikay*.

... tie zodziey Diewuže, nieka kita ne zinklina, tiktay tay: Jey Diewas duos, jey dałeys, unt nora duos,... Diewuže rito busiu Baznicioj, tay ira: jey man Diewas duos unt nora sweykata, giwenima, busiu Bažnicioj... [59].

... Ir teyp tas, kursay buwa isz prigimima silpnas, gale uz meta teyp *uzsi-grudinty*, gale tokiu galibiu igity, jog sunkiems pakakty darbams [61].

... dayktas *biaurus* yr *dargus* [62].

... jem tay *ing prizodi* paeyie, ar tay juokdamos yr juokaudamas? ar ką kam zadiedamas? ar *rustaudamas yr grumzdziaudamas* priduoty tus zodzius wisados. Prisiekiu Dieuwy [63]. Reikia zinoty, jog tokie galwie, kurie gromuła, turia dwejopa piłwa, wiena auksztesni untra žemesni, gawusis peniksza pirmamy piłwy pergromuła ij, dabar teyp pergromuła, iłeydzia ij *ing untra piłwa* gilesni. Teyp tada yr jus darikiet, kada unt *ganiklos izganos* dusiu jusu ateynat (= pamokslo klausyt į bažnyčią), sugrizusis *ing namus* pergromułkiet tay ką girdiejot yr giley *ing sirdi* yr *atminti* iłeyskiet [79].

šv. Augustinas (apie sekmadienį vienam vaikinui sakė): Utilius aares, quam tota die saltares. Gieriaus butu, idunt su arklų eytumi *ing łauka*, ziame raustumi yr artumi, o negi szokinetumi (– šoktum). (Gražus, liaudiškas ver-timas!), [86].

... su nenuturieimu *akla gieydulia*... [86].

pataykauty (– tinginiauti), [87].

Medziones, kurios wadinas Venationes Clamososae su pułku žmoniu, szauditoju, medziotoju, su kurtays, *piedsakays*, tinkłays tokies ira nuog Baz-nicias Diewa Szwiętioty (sekmadieniais) ussakitas (– uždraustos), yr nuog Diewa ne karta pakarotas, kaypo tay isz daug prikłodu pasirodity gale. Apłyn-kis kitus tay tiktay paminiu, ką rasza Kunigas *Iaczynskas Didzioy Kunigayksz-tiscioy Lietuwos*, buwa [87] Bajoras wardu Raszka medzioniesy yr pauksz-tawimusy milinties. Tas Nediely iszjois *ing łauka* iszwiada nepaprasta didu-ma kiszki, liepe tuojaus szunis wejuncius iszłaysty paskuy jo yr patsay paskuy jo widams ij unt arklų łeydies yr giley *ing miszka* usziłeyde. Medziotoje eyie pas-kuy io, bet injojusis *ing tunkuma miszka* yr Pona prazude yr kiszkie nedaweje. Apiojusis teysej miszka ciela, o Pona ne radusis numanidamis jog kokieys pakraszcieys *ing namus* sugriža, yr anie pagriszta, bet Pona namusy nerunda. Sugriszta atgalaus, jeszka po ciela aną miszka, atrasty ne gale. Dabar dieno trecio atrunda ij purwy unt raysta, iki kakła ikluwusi yr wos giwa, kuri kada isztraukie yr prasibłaywie pasakie; Szisay kiszkis, kuri wejau persimay-ne man *ing didy* yr baysi *Milzyna*, anas mani cionay unt tos wietos nuwede, isz arkte iszwerte iszmusie yr *ing tą bała* ikimsza, isz ko ne iłgay potam numi-re. Szitay kokia nauda isz medzioniu Szwiętioty [88].

... Tribunałay, *Tiesas* bajoru, *Biluwietas*, Wiresnibes, Mundabarias Miestusy... [89].

... wianas *Zmogutis* kada Szwiętioty medzius kapoie, runka jem nudziuwa yr kirwakotis kirwia *ing runka* priauga [90].

... *kugius* siena sudegina...

... nederu szwiętioty *siuty welety* werpty aplink bałtumus dirbty [90].

... unt tay *kraywu weydzia akiu* [96].

... dieł *iszkarszusias senistes*... [97].

Pasaka – *pasakojimas* apie *tėvą ir sūnų*.

Tėvas, viską sūnui atidavęs, teprašydamas, kad jį iki mirties užlaikytų, buvo, sūnui vedus, tolimoj lūšnoj apgyvendintas, menkai maitinamas, šalo. Pasiskolijęs iš savo gero pažįstamo – kaimyno daug pinigų, užsidaręs savo lūšnoje, juos ant stalo skaitė, perpildinėjo. Pamatė tai sūnus. Su pačia pasitaręs, kad pinigai jiems atitektų, ėmė prašyti tėvą, kad pas juos grįžtų. Po ilgų maldavimų šis sutikęs. Pinigus gražinęs kaimynui. Persikeldamas pas sūnų, liepė pirmiausia nešti skrynią, pats šalia jos ėjo. Sūnus su savo pačia tėvą puikiausiai laikė, maitino, prižiūrėjo. Šis pažadėjo skrynią jiems palikti. Užantspaudavo, liep-

damas po laidotuvių ją atidaryti. Po mirties, vyresnybės akyse atidare, rado joje viršuje ažuolinį, šakotą vėzdą su užrašu, kad tuo vėzdu reiktų sūnų plakti, nes visa daręs dėl pinigų [98–100].

Iš kur šis pasakojimas – pasaka paimta, nepasakyta. Šiaip nurodomas autorius būna. Gal čia liaudies pasaka?

... paskutiniu *lusteliu* duonos dalitiesi [102].

... Klausikiet kas stois, metusy kieliolika apwogia Pona anos ulicios walditoi *tiewayni* numanimas puole unt ano žmogaus, kuri tujaus ing kalini insodina... [105].

... Žinoie anas (Juozapas), kaypo broley irustinta unt jo sirddy turieje... [106].

Autoriaus „klasinis“ požiūris: jis stovi bajorų pusėje, linkęs niekinti liaudį [110].

Teyp pauksztis Tiewas yr Motina, iki toľay *Ciepilems* sawa *penuksza* ing lizda nesioia, pakolay... [111].

... kaypo regiem wiszteliusy, kurie wos ką isz *pauta iszskala* yr iszsiszkiala, tuias paskuy sawa wisztos waykscioia yr pri jos penasi [112].

Lisz to mokslą, kursay unt izganima wayku prigula, Gimditoie, kada turia patogiby, turia liepty anos mokity ben *skaytity yr rasity*. Imty toy mieroy turia paweyksła nuog *disidentu*. Tie rupey ape tay rupinas, idunt kiekwienoy Sodoy kur turia giwenimus sawa, turietu *Iszkalnikus, kurie ju waykus mokitu*. Ne regiu niejokios deruncios priezasties dieľ ko tay buty negalietu yr tarp kataliku. Nie wienoy wieszpatistiey yr karalistiey tokia netikuma tarp zmonių kiemioniszku niera, kaypo pas mus. Maziaus tay dar butu, idunt tas netikumas kiemusy pasiliktu, bet dar yr *Miestelusy retay kartays tarp giwentoju toki rasty, kursay mokietu skaytity*. Ir tatay ira, dieľ ko daug Miestusy apsodina Disidentu Ponai unt Waytistių, Burmistristių, nes Katalikay dieľ sawa netikuma wisisz kay ira *nemuntays*, idunt [115] tas wiresnibes walditu, *Regieiau asz wienamy Miesty Lynku*, kur buwas pawadintas unt iszlydima Kalinia. Wiresnibe tokia. *Ponas Burmistras* ney skaytity ney rasity ne mokieie, tokie pat buwa yr jo rodas Ponay (.) Uzsidea unt Suda, liepe Istatimus unt stała padiety, bet niewienas ne zinoie, kas anusy rundas. Nusiunte po Wargamistras yr liepe jiem anas skaytity. Skayte anas, bet tokius dayktus, kurie wisisz kay iki anos tiesos ne prigulieie, teyp tada yr apsudije, *kalwias* (kaypo saka) *pawogia, o anie ratadayli pakore*. Isz tun priezasciu, rupinties turia Gimditoie ipaciey, kuriu unt toy (? tay?) pakakty gale, idunt *waykus sawa mokity lieptu ben skaytity rasity*, nes tay jems ne tiktay unt swietiszka, bet yr unt krikscioniszka giwenima daug pagaľbas darity gale – [116]. Dabar auksztesnioy kondycyoy, stony baioriszkamy, ne ligiey ľabiau to reykia, idunt waykay pagaľ stona sawa priderunti *auklieima* turietu, idunt jems ne gaylietu... *unt mokslą, unt iszkalu*, nes tay ju didziausia fortuna.

... pratina yr *muntays* dara unt to, kayp turia swietuy pamieky... [116].

(*Apie svetimų šalių lankymą*): ... Szitay patepusis su Pruncusciznu liezuwi, *kada ing Tiewyszky sugriszta, Tiewiszku sawa liezuwiu baydos*, piktina sau nekincia biaurinas yr kaypo *anie biaury pauksciey, sawa prigimta lizda baurina*.

... ne waziawa pirm seniey *Lynkay* po iszminti ing swetimas szalis, ne kalbieie *tiktay Lynkisz kay o baysi buwa szali giwenuntioms giminiems ne mo-*

kiele anu Pruncuziszku Angliszku kiersztu, o musies gieray, yr sawa Kalawiju bayde neprietelus sawa [119].

Prieš visų lygybę, už luomus! [125–126].

... Ko patis dar Tur kay nedara (kaypo to *prisiweyzdieiau budamas anosy szaliesy Mifsionoriu*) ... [129].

... *per pirsztus weyzdietu*... [130].

Paloioty tarnauinti Ponuy, netiktay dera, bet yr reykia, kada arba neklausus, arba tingus yr nerupus [=nerūpestingas] unt tarnawima, arba iszkados Poniszkos ne persergus... Bet loioty žodzieys newiezliways iszkaloima pilnays, ira dayktas wisiszkay nederus... [132].

... *aīga* – [132].

... Buna tay, jog Ponas arba Gaspadorius, iszsiuncia berna rayta su arkleys ing kieli patikia jem sawa bundiscius duoda jem *walgiktus* unt kiela, diel arkle abraka...

... *badu marina*... [137].

Daugumas¹ ira Ponu yr Tiewayniu, kurie iszmana, jog ju Padonay newalnikays ira, kamy labay apsiwila. Nes didzias ira skirumas yr neligibe tarp newalnika o padona *Lynkusy musu*. Nes newalnikas niekas kitas niera, tiktay toksay žmogus, kursay niejokios galibes ney walnascios ne turia. Bet *padonas Lietuwiszkas*, gale turiety galiby sawa, yr niekas jem jos ney Ponas atimty ne gale, o jey jem aną parenka, kriwda jem dara. Untgalo, kada bewaykis padonas numirszta tay, kas po jo pasilieka, ne Ponuy, bet gintiems giminiems artiemiems, per priepuoli prigule, kaypo ape tay *rayszkiey* Konstitucya Kazimiera apsaka... (Toliau minima Konstitucya Zygmunta)

... *padonas atateysis dienas Poniszkas, luosas ira nuog uzdieima yr uztraukima unt kitu dienu*, yr gale unt sawa dirbty, ira yr unt tay *Prowa Istatimas* yr ayszki Konstitucya Zygmunta... Didzias ira skirumas newalnika o padona, yr isz tos priezascios, jog tarp newalnika yr jo Pona, niejokias suderieimas, ney kontraktas, ney jokia sukalba, ney sutarme ne uzeyna, bet *tarp padonu Lietuwoy* o ponu ju yr Tiewayniu Gieribiu ira suderieimas kontraktas yr sutarme draugie wienas untram kurię (kurią) tegul bus ne anie patis, bet ju seniey su Ponays sawa padare. Nes padonay *Lietuwoy musu*, tos pacios ira kondycyos kokios buwa anie pas Rimionius, kurius wadina Adscriptitij (sic!) glebae, tay ira, pasumditi unt dirwas. Tie žmones ieme nuog Tiewayniu lauka dirwa yr pagaiba, yr uz tay, po tikromis sukalbomis, suderieimays, tiems patiems Tiewaynems apsijeme. Tay pat stois yr pasidare *Lietuwoy musu*, isz pradzios Ponay daug turieie lauku, dirwu turtu sodibu, o neturieie ju kuo iszdirbty, pri [141] wilbina tada yr *prijunkina pas sawi wisokius žmones luosus yr walnus*, duodamis jems dirwas, laukus, pagaiba, praturtinimus Gaspadoriszkus, anie tada apsijeme jiems, unt tikru pawinasciu, ne tiktay patis asabosy sawa, bet yr sawa waykusy. Isz pradzios *Lietuwoy* padonay, čiziu tiktay isz dirwu sau leystu, Ponams mokiety turieie, kaypo tay isz *senu Konstitucyiu Lietuwiszku* pasiroda, potam uzdieje unt ju diena darbu wiena, talaus dwi, talaus dar tris, potam kieturias, pagał iszmierawima lauku dirwu nuog Ponu yr Tiewayniu jems duotu, yr tas paskirimas yr iszdalijimas darba dienu Padonams stois yr pasidare per istatima Senata yr wisu stonu, ipaciey per Seyma Torunska patwirtinta. Nes isz pradzios (kaypo sakies) Ponay turieie, lauku yr dirwu dauguma, o maža žmoniū,

¹ Pastraipoje atsiskleidžia autoriaus socialinės pažiūros.

kurie jus iszdirbtu, diel to pigiey buwa laukay dirwas, kaypo yr pacies Gieribes, turtay, ne ligiey pigiesny buwa, negi dabar. Nes kiekvienas dayktas atpigsta, kurio ira gausibe, o pirkieia unt jo maza. Dieł to Ponay pirmosy pradžiosy unt paciū tiktay *ciziu, dokliu*, nuog padonu palauty musije, kada laukay dirwas tolesnisyu metusy labiaus daruncias nauda stois, nes jau gieray iszdirbtas, o unt ju daugumas padonu siedieie, pradieie buty didesnia brunguma. Tada publiczna waldzia dayktas taxawointi, tikras dienas padonams paskire, o tay pagał iszmierawima lauku, dirwu kurias turieie. Unt ko yr Ponay yr padonay suderieie.

Szitay turet Ponay mana kontrakta rayszki uzeynunti tarp jusu, o padonays jusu. Kas pats ira regiemu parodimu, jog padonay jusu, ne ira newalnikays jusu. Nes su newalniku Ponas, niejokia kontrakta nedara, nes kas ira newalniku, toksay niejokios ney tikribes, ney walnascios ne turia, kaypo tiesos prizodis iszreyszka. Servus quid quid est, Domini est, quid quid habet, Domini est [142].

...toksay Ponas, toksay Tiewaynis, kursay iszeyna uz krasztus istatima yr waldzios, yr nuog padonu sawa isztrauka daugiaus *darba dienu, sargibu, ciziu, dokliu, tarnavimu*, mokieimu, negi turia yr prigule, toksay sakau neteysey dara... [143].

... Tay nekas dvarciaus parsielus, zusitius, wisztitius iszmetity unt padonu, teguł tay pas jus penas yr laykas, o potam nuog ju meytielius, zusis gaydius wisztas atimty? tatay pramanimas? Kurie tokius pramanimus iszrun-da, isz sumanima unt pragara sau uzdirba. Ne ape tay myslity turia Ponay, *kayp padona iszzisty*, bet kayp jem pagałba darity... nes kada gieray pasituries padonas, bus gieray yr Ponuy, o kada padonai *sugurdy*, tinay yr Ponay nedaug turia. [144].

... *prizodis nesza: Norintem niera kriwdos* [146].

... nemitis (=nemitęs) padonas... ... kintiety anas (mintis nepadorias) nemitusey musija [239] nemity daznay klausity (turi) [247].

... tokiosy aplynkibiesy...

... Yra *istatimas Lietuwiszkas*, idunt niewienas padonas, wardu sawa nieka ing Suda ne pawadintu, yr kada reykaly padona pawadinimas kam iszsiduoda, iszsiduoda po wardu Pona yr Tiewaynia... (nes valstietis nemoketu gintis!).

... nes padonay dieł Ponu ira kayp anas *kirmieleles silkinikies, kurios silkus meta*. Nesiszwiestu unt Ponu yr ne zibietu tie blawatay, tie karmazinay, kada unt ju tos kirmieleles ne dirbtu, turia tada ju kriwdos ginty, yr uz anas uzstoty [146].

... nes isz swetima darba niekas dar nenutuka, yr jus ne nutukset [152]. *priežodis* = pasakojimas (apie pilvą ir galvą, rankas, kojas, kurios atsisakė pilvą penėti)...

... Stois, iog wisas dalas yr narey palowe unt piłwa dirbty, wos diena praie, net cionay *galwa sopuli kincia, runkas ilsta, kojas silpsta* [153–4].

Norint ape moteriszkas ira *prizodis*, iog turia plaukus ilgus, o trumpa razuma, bet tay ne ape wisas tiesinas [166].

... kada priderunciey waykscioty galietu *gielumbiniusy* rubusy, o ana norietu *silkiniu* plonu, kada butu wiezliwas dieł jos *nometas* unt gałwos, o ana norietu *karnota*, kada butu dieł jos wigadny yr prideruntis *awininey kayliney*,

o ana odos zwiuru bałtos gieystu. Teysiey yr priderunciey wisas dara, kada to ne daleydzia [162].

... Gieriausey sau kiekvienamy daykty *iszlyngwa eyty*. Nes kaypo upes, kurios *iszlyngwa teka*, ira mums naudingas, yr ing irima patogias, tos wiel kurios *srauniey* yr du didziu *greytibiu* puola, piewas tiktay yr dirwas uzlipia. Kaypo litus, kurie isz łyngwa ziamy suszłaksta skalsa derieima jawu dara, kurie wiel su *braszkieimu*, *treszkieimu* yr *tuskieimu* ateyna, *iszkada* tiktay dara, teyp yr pasłusznias pacias, su Wiru apsieimas, daug giera padarity stony Moteristes gale, priesingu bu [165] du praszminga siksztibe barniu tiktay, maiysztu yr draugia kierszta buna priezasciu... [165].

palyginimai – pavyzdžiai iš kasdieninės aplinkos, liaudies [174].

... dieł ipaciausias *bumenias* Dwasias Szwečiausias, kuri aną wałda [184].

... Rasitoie (=rašytojai) Katalikiszky [191].

... Daug ira, kurie po tay tiktay ing Bazniczy eyna, idunt prisiweydzdiety, kayp kas apsirieditu. Kity, idunt isz kitu paweykslus rinkty, kity idunt zmoņiems pasirodity, ne paminiu kitu nederisciu [198].

... Kitu [– giminių – šeimų –] atminima ne butu, kada butu rasitoie ape jus ne raszy [200].

... kas Bazniciey duodas (=duodama, aukojama), patem Ponuy Diewuy Duodas...[200].

To nupelna *drauginikays byndrinikays* yr *dalinikays* buty galet yr jus *Kie-monis*, kada sawa Parafialnoms Baznicioms, isz darba jusu, uzdirbima jusu grazibes kokios priduoset yr padauginset [201].

... Ponas Iezusas, apsigriežis ing *Mokitinius* sawa tare... [201].

... uzmusie ij *sumesciu* ticiomis, yr isz tikros piktibes... [210].

... su *kilpiniu* yr *szaudikliomis*, kada zwiuri daboia, paserga jog kas Krumusy krutinas, tada iszłeyda isz kilpinia isztista szaudykly yr wietoy numanita zwieries, Kaima uzmusza [210].

... tokioy aplynkibiey... [214].

Isz kur anos *koiu ligas*, *uzkimimay*, *kruksztavimay*, *dusuley*, *raupay*, *wotios* arba wocias, isztiesty *galwos sopuley*, Krauia *uzdegimas*, *karsztines*, *siltines stabay* Paralizy, Apopleksyies? tunkiausey isz perimtos gierimy mieros [220].

Tie, kurie biaurius *wirsielius* (=eiles), *giesmeles dargias sudeda*, gied arba kitus moka to; ar ira papiktintoieys?

... *atmenu* saw, ką kaday *Indyios Historijosy skaytiau*... Uwožoiot jus *pauksztinika*, ką anas dara, idunt paukszteli sugautu? Szitay stata tinklus, meta pajunkly, yr idunt aną prijunkintų iszstata su klietkiely *wilbintoi*, gieda anas pauksztelis, girdzia tay kity, susilekia, o anas jus tinklu pridingia yr smaugia. Teyp yr welnias dara...

... ju atmintys (=atmintis) pasigauna (=greit įsimena!) [237].

... tokie zodziey *pragaru kwepa*... [245].

... Kas taw ne miela, to kitam ne darik [253].

... nes wisotimey nuog mazu dayktu ateyna ing didzius, kaypo tada *patis kalbat: nuog lunka iki dirza, nuog dirza iki arkle* etc. [255].

... *bernas sumdinikas* po sauiu gru[255]du [256].

... Teyp kada kas gierimus wundeniu praskiestu, kaypo tay *wina*, *midu*, *alu* arba idunt letesnius su gieresneys maysitu...[258].

... paunkscioia (=paskolina) [260].

... kas karta unt karszta wundenia nusiszutina, potam yr unt szalta pucia. skolininkus (dg. gal.) skoŭu (vn. gal. ar daug. kil.). skoŭos (vnsk. kilm.) [261].

Ape Nuama yr Nauda uz Paŭuki pinigu [261].

Nuama, ira tay nauda isz paties tiktay paunkscioima pinigu paeynunti [261].

Minimi 12 lentelių įstatymai, Cicero Lib: 2: de Officiis. Plato Dyalogy, kuri Hipparchum pramine. Aristoteles Polit. Cap. 4. saka... ir t. t. [264], [263]. nuama = usura! [264].

Ira nekurie ipaciej dabar efsuncia umziaus Iszmintieley kurie tay ką Raszta S. lizsterieie, tokie kaŭba... [265].

... nes yr wezimas kieloniej gięsta yr arkley i nieka pawirsta [266].

... pas mus Lynkusy... [267].

Untras ira kontraktas, kursay wadinas Contractus Census. Lietuwiszkay: Dokle pinigays, o kaypo ij wisotimey wadina Prowizya [267].

... Ne wiezdu, bet pagalu.

... isz doslibes (=iš dosnumo) [271].

... meŭawimas... ira piktas isz efsibes sawa... [284].

... Maza ugnies kibirksztis, o jey prigiesita ne bus, didi isz jos iszpuolty gale degimay. Mazi ira wundenia łaszay, tun jey daugumas ing eldijelu isi-spaudžia, paskundina aną. Mazy daznay debeseley, didzius grausmus yr sudjudinimus padara. Ar ne teyp ira? [287].

... Tegul kas (kaŭba anas) per juodas weydzikles arba akulorius weydzdia, wis jem juody regieses, norint kas kitas weydziedamas per cistas yr skaystes kiteyp regia [294].

Griesije priesz tą Prisakima (prieš I) Cieraunikay, žiney, Burtinikay yr kity wisy, kurie pagalbos nuog neprietelu dusios jeszka [321].

Patogus spasabas kalbieima Poteru Baznicoy su zmoniemis Lietuwiszkay (Tik tekstai!)

Yra žegnojimosi formulė; Tėve mūsų; Sveika Marija; Tikiu; Dešimtis D. prisakymų; Penki bažnyčios prisakymai, septyni sakramantai; Penkios dalys Pakutos; Wisotima Spawiednes; Aktay Wieros. Maldos [342].

Kada wisa łaymibe Kiemioniszku Žmoniu kayp Diewiszka teyp yr kuniszka prasideda nuog giera taysimos yr ipaciej riedimos Gaspadoriu Namusy, pagaŭ Diewa yr metine giwenima, tada uz priderunti yr wisay draugisciej Kiemioniszku Žmoniu reykalingiausi daykta numanau paduoty wisiems Gaspadorems trumpay surinkta pamoksla ape Kiemioniszkas Naminiku pawinastes, darima prideruncios namusy Gaspadoristes, uzłaykima tarp sawęs wiezli-ba grazuma, atolinima datirtos priezastis prisimetima ligu, supratima yr nuregieima nesuskaytitu priepuoliu [352]. (Taigi ir pasaulietiniai dalykai rūpi.)

Padieimas 1

Ape Pawinastes krikscioniszkas [353]

4. Ataduoty Waykus unt moksla ing Parafialnas Iszkalas. Tay wisiems Gaspadorems pati Dwase Szwečiause paduoda yr prisaka... Kogi tinay Wayka jusu iszsimokis?

... *Skaytity rasity rokuoty* yr to wisa, kas aniems gale buty naudingiause unt wisa giwenima.

5. *Turiety naudingas Knigas* ciesusy atliektunciusy nuog reykaļu Gaspadoristes akwatney yr su rupesciu *anas parsokaytity* yr kitus pamokity [354].

7. ... isz tikros procios runku sawa *peniety alkanus, pagirdity troksztuncius, pridinky nuogus, turiety rupesti* yr storony ape ligonius, *swetiusy milieties, pakieleywingus* maļoney ing namus prijmyt... *wieszkielus pataysity, tiltus paprowity*... [355].

... musima gaļwon, *uztikima weydan, par ausi, par nosi, par akis, kartiny, pagaliu, wiezdu, lazdu, kirwiu spragilu*, ne tiktay žmoniu, bet yr kokiunorint *bundisciu* par gayļu smarki, baysi ronijma... [359].

Padieimas 2

Ape Pawinastes Gaspadoriszkas

1. Reykiamas ira *sargumas* astražnastys yr *apidayra rupi* (= rūpeštinga).

... Dieļ to anie *rumby* yr *tingy* Gaspadorey, didzia papeykima ira werty, kurie par *ne priweyza* gieriems dayktams, dar Gaspadoristiey reykiemams *unt litaus yr driegnuma laukusy ory atszlawimy puty giesty, geyszty ruty daleydzia* [361].

2. (Ugnies saugojimasis, namai, miškai, jos padaryta žala) *swaywales* (= savivalios, sauvaliavimo) [361–362].

3. (Laiku atlikti darbus).

... *arklu zumbiu ekieciu, wezimu, ratu wirwiu*... [362].

... tada [362] *skarstos, bruzda* yr *gauda*, kada karsztas metas ateyna... [363].

5. Darbas, jo išaukštšinimas [363].

6. (Geras žemės įdirbimas) [365].

... Teyp tada *trikartoimas* dirwu pagaļ didesnes dalos isz wisiszka datirima wisu iszmingiausiu, gieriausiu yr patogiausiu Gaspadoriu *Lietuwos*, ira labay naudingas yr pazitecznas, dwejokiemy dazniausey yr tunkiausey atnesimy waysiaus. Regiemas ira dayktas, jog didesny turia nauda, isz mazesne sieima unt gieray iszartos dirwos, ney isz platesne unt bet kayp iszartos. Patogies Ulicies yr Kiemay pasiturintis, kurie kas meta gausinga surenka uzderieima jawu, metu *rudinies unt ziemos wisus wasaroju suaria laukus, yr wisados unt trikartotu* dirwu sieja [365].

8. Taupumas, atsargų krovimas gerais metais, kad būt nederliaus atveju.

9. Stipri šeimyna, galvijai, padarinės [366].

10. Smerkiami ... ipaciey rudinies metu, *ciestawoimas yr girdimas diedu* darima atminimu. Nutrumpinty yr *numazinty gierimus Weselu, Kriksztinu, Pakasinu, Kiermosiu*, idunt wienu dienu seyki biey, miernastiey yr *blaywistiey* buty galietu [367].

Padieimas 3

Ape Graziby

(Apie švarą, rūbų tvarkingumą valstiečiams) [368].

... Žmoniste reykaļauia... [368].

... Jey giwena swiesiosy sekliciosy yr baļtosy trobosy *su kaminays*, uz stoga uzwesta ys, kaypo tay *Mozurusy, Lynkusy, Prususy* yr wisosy kitosy szaliesy,

wienoy tiktay *Lietuwoy* Gudusy yr Maskolijoy, ilgiaus turietumes skaras baltas, yr ne reykałautu teyp tunkia yr teyp rupia mazgoima plowima yr skałbima.

... reykia *stala, peyle, skatertes, cistu bludu, torielu, szauksztu*. Wietoy *supuwusiu* yr *supeliejusu ruksztymu*, kurie labiausey nesweykatos yr daugibes ligu ira priezasty. Reykia wartoty paprasta gierima, lyngwa skistuma gieray wirinta, wundenia gatawota, sułos isz medziu gatawotos, *krusinius* isz uogu abulu grusiu padaritos, arba wundenia cista giwa, szaltinia wersmes, ne kada litaus purwa raysta bałos gieray gatawotos wirinta yr parkosza... (Rekomenduoja) su medum wyrintos sułos (ligos atveju, svečiams) [369].

Indų švara, stogų pataisymas, durys, langai... tvoros, daržai [370].

... Ira werty didzia *pagirima yr garbies* tie patogy Gaspadorey, kurie *turia Sodus yr Darzielius waysiaus medziu, kaypo tay, obelu, Grusiu Wieszniū, Sliwu...*

... kur kita karta nederunciey ziame gulieje, pates *usnis notrines, dilgines* platinos... [370].

Padieimas 4

Ape priezastes Ligu Kiemoniszkusy Žmoniesy

1. Girtavimas.

2. Persivalgymas ... isz to *drugiey siltines, karsztines, diguley*, sopieimay gałwos yr wisokies ligas.

Labai *akuota duona, supelėjusi*, neiškepusi ir kt.

Apie grūdų laikymą – vėdinimą, džiovinimą etc. [371].

3. Nuilsus – tuoj negerti...[372].

5. Persišaldymas, sušlapimas.

7. Łaykimas mieszłu yr trisimu artie giwenimu Sekliciu yr Griciu, ipaciey tujaus po łungays yr duriemis.

8. Gyvulių laikymas trobose...

9. Apie *valkus – persirengimą*, vienoy lovoj su žindomu kūdikiu gulėjimą... *švarą*... etc. [373].

12. Apie *ligonių* priežiūrą – maitinimą [375–6].

... *midaus*... [376].

Padieimas 5

Apie Iszsisaugoima yr uzskrietima nuog Ligoniu prisimetuncias Ligas turinciu [376].

2. Pri Ligoniam efsunt seyles nerity, bet wisados reykia nuspiauty...

3. Ne stowiety tarp ugnies yr Ligoniam, nes ugnis prisimetunti ora nuog Ligoniam ing sawi traukdama, labay pigiey widuriey stowinti gale uzkriesty Ligu.

6. Sergieties prakayta, gara, kwapa isz *nasru* Ligoniam paeynunte, ne traukty ing sawi, tabokas jo ne wartoty, ne imty ne gierty, ney duonas walgity yr

wisokių walgimų, kurių nuog tokia Ligonė (sic!) atima. Basomis kojomis newaykscioty, seylu, snerglu, sosta, szłapinima Ligonė ne minioty ipaciety saugoty waykus, kuriems greyciausey liga prisimeta.

7. Pri Ligoniu wayksciointems ne nesioty pri sawęs gintara, nes gintaras trauka ing sawi prisimetima Ligos, newalgity suogunas (swogunas?) dieł tos priezasties. (Gera kalba).

8. Walgiyt po kiekas kartu dienoy po skilti cieszaka, ipaciety unksie kielus unt tuscios sirdies, ne toley burnos turiety *skara, cistamy deguty sumirkita* [377].

9. Tie wisy, kurie daboia, tarnauia, apweydzia Ligonius, efsuncius prisimetunciosy Ligosy, turia drobinius rubus nesioty, tunkiey skaru uksusy mirkitu Weyda sztuostity, tunkiey wiedinties, rukities, smilkities metilomis, sausays sakays pusineys, arba [377] sieru. Didziu ratunku yr pagałbu ira tiems, kurie pri tokiu Ligoniu wisados ira, pipkas kurinimas yr krauju leydimas.

10. Łabay gieras dayktas butu, kada Ligonay prisimetuntes Ligas turintis nuog sweyku ipacioy Seklicioy arba Gricioy atskirti butu...

Noriecio, idunt Gaspadorey skaytity mokuntis, kayp tunkiausey tas sawa pawinastes perskaytitu, unt pomietes iszsimokitu, yr kitiems to moksla, kalbosa, yr pasakosa paduotu [378].

Historia łabay grazi yr unt zinoima kiekwienam reykalinga. Ape Sutwierima Dungaus yr Žiamės [S. Stanevičiaus pirmtakas!]. Ir wissu kitu dayktu. Kurie Waysos unt Swieta. Kaypo Ponas Diewas Sutwiere Adoma yr Iewa isz Kauła jo yr dawe jem uz Paciu. Kaypo giwienima unt to Swieta wede yr pabingie. Isz Raszta Szwęta Trumpay surinkta. Dabar naujey Lietuviszskay Izguldita yr *ing Druka* su dalejdimu Wiresnibes paduota.

Małonam Skaytitojuy

Jey Małonas Skaytitoiau nori dasizinoty, kaypo tay plati pasaułe to Swieta stojos. Kaypo Dungu yr Žiamy Diewas Mundriby sawa isz nieka Sutwiere, jog iki sio meta uzłayka priderunciu budu. Kas tay po saules ira, kas buwa Daritoju to wisa. Koku tu pats efsi Gimditoju isz kur pradziu jemey, Kaypo Kadu, nuog ko yr isz ko sudietas yr padaritas efsi Cionay gali dasizinoty toy mazoy Knigieloy [379].

Historia 1 [380]

(Apie pasaulio sutvėrimą)

Historia 2 [382]

(Apie 7 dieną – poilsio, apie Rojų...)

Historia 3 [383]

(Gyvulių sutvėrimas. Ievos sukūrimas)

Historia 4

(Žalčio gundymas) ir t. t.

Historia 6 [386–387]

(Kaip Adomas ir Ieva, išvaryti iš Rojaus, ieškojo maisto, bet nieko nerado)

Gana liaudiškas Adomo ir Ievos pokalbis ir toliau – pasakojimas apie Ievos nuodėmę, velnio suvedžiojimą ir t. t. detaliai pasakojama Adomo ir Ievos istorija. „Istorijų“ kalba gana graži, liaudiška, barbarizmų nedaug – lengvai teka!

XVIII a. pabaigos lietuviškų pamokslų rinkinys

VUB RS F 1, C 200

Nedidelio, palyginti, formato, in 4^o(?) rankraštis, be antraštės, be autoriaus; įrišta vėliau, vietomis sumaišant, ne iš eilės dedant lapus; iš viso 778 psl.

Keliose vietose po pamokslų yra kita ranka prierašai:

Praesentata est concio d 21 X bris 1792 Ita est Fr. Rud. *Szymkiewicz* [70]. (Ta pati pavardė kartojasi 304, 391, 515, 778 puslapiuose.) D. 228 bris 1790 Praesentata est Fr. Petrus *Bukontt* [698]. Praesentata est Fr. G [...] *Monkiewicz* [685].

Pamokslai sakyti *Tytuvėnuose, Telšiuose, Dotnuvoje, Poszus* (Pašušvyje).

Pamokslų kalba nekokia: daug barbarizmų, vien tikiybiniai dalykai, viskas sukasi apie bibliją.

XVIII a. pabaigos pamokslų rinkinys

VUB RS F 3, N 1487

Pamokslai lenkų kalba, bet yra ir lietuviškų: 1. 29r – 32 v; 42 r – 42 v; 44 r – 45 r; 67 v – 69 r; 137 r – 140 v; 157 r – 158 v (atrodo, II dalis); 164 r – 164 v (atrodo, I dalis).

Pamokslai lietuvių kalba nėra vertimai iš lenkų kalbos, nors kalba ir turi nemažą svetimybų.

Autorius nepasirašęs. Tik dvejose vietose yra pavardė:

1794 d. 12 Julii Citovianis Fr. *Antonius Morkiewicz* (Mar-?), gvardianus Citovianensis¹ [76 r]; 1795 Citovianis, Fr. Ant. *Markiewicz* Gvardianus Citovianensis (172 v, rankraščio pabaigoje). Bet abiejose vietose šie įrašai yra kitu rašalu (tamsesniu) ir rašysena, atrodo, kita.

Keliose vietose yra pažymėta *data* ir *vieta*, kur pamokslas sakytas: 1792 m. (17 r, vėliau išbraukta); 1786 m. (22 r, paties pamokslo nėra, tik antraštė); 1795 m. *lietuviškas* [42 r]; 1795 m. (49 r, vėliau išbrauktas); 1794 m. (73 r, ? išbraukta, neaišku!); 1790 m. *Raguvoje* [123 r]; 1792 m. *Šiluvoje, lenkų kalba* [127 r] 1790 (?) m. *Panevėžyje* [131 r]; 1792 m. *Šiluvoje lietuviškai* [137 r]; 1796 (?) m. *Radviliškyje* [143 r]; *Šaukėnuose* [165 r]; *Kelmėje* [169 r].

Iš visų pamokslų išsiskiria vienas: Kazanie na w Niebowzięcie Maryi w Rogowie 1790. O miłosci Oyczyzny [123 r]. Šis pamokslas, atrodo, įrišant išblaškytas: po 1. 123–126 v turi eiti 119–120.

Čia ir *istoriniai pavyzdžiai* – iš biblijos, graikų ir romėnų (Miltiadas, Aristiadas, Epiminandas, Brutus ir kt., Mucijus Scevola ir kt.), ir svarios sentencijos, pasakymai, ir gilus jausmas, *patriotizmas*, bet jis yra *lenkiškas* (niekur neminimi lietuviai, bet figūruoja Lenkija, lenkai). Užsimena ne vieną kartą apie „stanow seymuiących“ [119 r]. Baisiai pasmerkiami tėvynės išdavikai [120 r].

¹ Žr. VUB RS F 3, N 1067. Retorika.

PAAIŠKINIMAI

Skyriuje spausdinama medžiaga lietuviškų pavardžių ir iš dalies smulkiųjų vietovardžių (namų, sklypų, gatvių ir panašių pavadinimų) istorijai. Išrašai padaryti iš įvairių šaltinių: dvarų, bažnyčių ir vietovių inventorių, įvairių brolijų narių sąrašų, bažnyčių fundacinių raštų, iš Kauno ir Vilniaus magistrato knygų, nuosavybės dokumentų, krikšto bei sutuoktuvių metrikų.

Kai kurie išrašai palydimi trumpų J. Lebedžio komentarų, pastabų, apibendrinančių dokumente vyraujančias lietuviškų pavardžių rašymo tendencijas.

Išrašai teikia duomenų ne tik kalbos istorijai. J. Lebedžiui rūpėjo kai kurie demografijos klausimai, visų pirma – Kauno ir Vilniaus, taip pat Vilniaus apylinkių gyventojų etninė sudėtis, iš dalies – migracija. Pavardės, pateikiamos su trumpu kontekstu, teikia šios srities informacijos, kuri, savo ruožtu, padeda spręsti lietuvių raštijos adresato problemą, išaiškinti, kiek potencialus lietuviškos knygos skaitytojas ribojosi valstiečių mase, o kiek jis galėjo rasti ir tarpe miestelėnų.

Daugiausia išsirašyta pavardžių, kurių nešiotojai – nežinomi valstiečiai, šiuo atveju nedominantys tyrinėtojo kaip konkretūs asmenys. Tačiau pasitaiško ir viena kita išimtis. Pavyzdžiui, išrašuose iš Kauno magistrato knygų randame ir burmistro Augustino Daujoto (Dowiatos), ir keletos kitų magistrato pareigūnų, ir lietuvių pamokslininko Vincento Simanavičiaus pavardes. Ten pat minimas Tomas Aleksandras Žebrovskis – gal koks lietuvių raštijos veikėjo Tomo Žebrio giminaitis?

Atskirai išrašytos XVII a. pabaigos ir XVIII a. pradžios Kauno magistrato pareigūnų pavardės. Tai medžiaga P. Ruigio minimos dainos „O apvynėli žaliūkėli“ autorystės klausimui spręsti. Šią dainą P. Ruigys sakėsi girdėjęs, 1698 m. lankydamasis Kaune. Ją parašęs „šaunusis Kauno burmistras“.

V. Biržiška, remdamasis žurnale „Familien-Geschichtliche Blätter“ 1935 m. Nr. 9, p. 305–310 ir Nr. 10/11, p. 349–356 E. Seuberlich'o straipsniu apie protestantų kunigus Kaune ir apie jų šeimas, šios dainos autorium laiko Kauno pirklių ir burmistrą Jokūbą Preisą-Panonijų, gimusį Kaune 1623 m. ir mirusį ten pat maru 1710.II.18¹.

---

¹ V. Biržiška, Iš lietuvių spaudos istorijos. – Žingsniai, 1948, Nr. 13, p. 33–34. T. p. Aleksandrynas, I, Čikaga, 1960, p. 332–333.

J. Lebedys pateikia išrašų iš Kauno magistrato knygų, paneigiančių šį požiūrį ir rodančių, kad į dainos autorystę pagrįsčiau gali pretenduoti kiti asmenys, pavyzdžiui, 1698 m. burmistru buvęs Augustinas Povilas Daujotas, o gal Adomas Stanislovas Skudoravičius, Jurgis Kristijonas Didrichavičius, Kazimieras Dembkovskis ar Aleksandras Šimonavičius – žodžiu, kuris nors iš 1689–1698 metų Kauno magistrato narių (consuli), eidavusių burmistro pareigas pakaitomis vienerius metus.

V. Biržiškos minimasis Jokūbas Preisas-Panonijus 1684–1705 m. Kauno magistratė užėmė šias pareigybes: locum notarii tenens, notarius, rayca, consularis. Tik 1704 m. ir 1705 m. jis įrašytas kaip Kauno burmistras (burmistrz Kowienski, consul), vadinasi, jau po P. Ruigio lankymosi Kaune.

Šalia išrašų apie Kauno burmistrus, yra ir žinia apie Kauno chirurgą: *Christophorus Mollenhauer* (miręs 1684 m.). Jo palikime – ksiėgi dwie pisane *Cirulickie*, takže drukowanych roznych ksiąg kilka. VVU F 7 $\frac{14 (1683-1773)}{30/13867}$, 49r – 50r. Ji sietina su 1723 m. išspausdintos vokiškos satyros autorystės problema.

V. Biržiška šios satyros autorium linkęs laikyti Jokūbo Preiso-Panonijaus žentą Kauno chirurgą Enriką Pretorijų (1664–1710)¹, nes „kito chirurgo šiame laike, kada buvo parašyta toji satyra, nežinome“². J. Lebedžio išrašas, kaip matyti, siūlo dar ir kitos autorystės galimybę.

Nors skyrius savo medžiaga monotemiškas, tačiau, nenorint griauti išrašo visumos, paliktas ir vienas kitas buitinio ar etnografinio pobūdžio kontekstas, žinia apie lietuvišką knygą, apie vaikų mokymą.

Išrašai sudėti alfabeto tvarka pagal vietoves, o vienos vietovės ribose – pagal chronologiją. Šitoks sutvarkymas leidžia pasekti lietuviškų pavardžių rašymo raidą, jeigu esama vienoje vietovėje įvairių metu surašytų dokumentų. Gale pridėti duomenys iš įvairių vietovių (be Kauno ir Vilniaus) krikšto metrikų – tai daugiausia ne išrašai, o bendros J. Lebedžio duotos pavardžių rašymo charakteristikos.

LIETUVIŠKOS PAVARDĖS IR VIETOVARDŽIAI XVI–XVIII a. DOKUMENTUOSE

Čekiškės bažnyčios inventorius

CVIA F 696, apr. 2, b. 921. Defektinis – aprūnijęs. Datos nėra. Kataloge pažymėta XVII a. II-oji pusė.

2. Stanisław *Norkaytis*, synow dwoch, Woyciech y Baniulis, ten Baniul to zoftaie, a Woyciech niegdy był w Siele Eytmantayciach, ozenił się, a teraz po naymach mieszka...

4. Thomasz *Mikolaiaytis* zmarł...

7. *Jurgis Kasperaytis* zmarł, zoftawił synow trzech: Jana, Jakuba y Thomasza.

8. Ambros *Szymkayc* zmarł...

9. Jan Ambrożyaytis, zmarł... Drugi syn... Maciey *Jonaytis Ambrozaytis*.

¹ Vac. Biržiška, Iš lietuvių spaudos istorijos. – Žingsniai, 1948, Nr. 13, p. 33–34. T. p. Aleksandrynas, I, Čikaga, 1960, p. 332–333.

² Žingsniai, p. 34.

**Šv. Pranciškaus brolijos prie Dotnuvos bernardinų
bažnyčios narių sąrašas, pradėtas 1737 m.**

VUB RS F 4 A – 3831

Pavardės rašomos įvairiai:

1737 m.

Andrzej *Platkus*
 Anna Soreykiewiczowa
 Bałtromiej *Baniokas*
 Jan Wabsdowłki
 Michał Pawłowski
 Wawrzynec Mudre
 Jakub *Gaylunas*
 Katarzyna *Sereykaycia*
 Marianna *Kanapackayte*
 Agata *Waywadaycia*
 Zofia *Kapraycia*
 Konstancya Mąkiewiczowna
 Ludowika Bahańjka
 Stephan Walicki
 Jan Weyner
 Im. Panna Helena Beynartowna PodczaŹzanska etc. ...
 Zofia *Szafienia*
 Kazimierz *Zaugaytis*
 Wawrzyniec *GopŹzaytis*
 Stefan *Dryzis* [3 r].
 Ponai – bajorai – lenkiškomis priesagomis!

1741 m.

Jokub *Lebedis* [4 v].

Ir toliau panašiai – pavardės įvairiai rašomos, ypač miestiečių, o valstiečių dažniausiai lietuvišomis priesagomis ir galūnėmis.

**1625 m. Kristupo Janovičiaus Gruzdžio
ir jo žmonos evangelikų-reformatų koplyčios
Gruzdžiuose (Kražių valsč.) fundacija**

RB RS F 93, apl. VIII.

Užrašo po savo mirties žemę su valstiečiais:

Siolo nazwane Miżucie w połu w Jakszyszkach, w tym siółku pultrzeci włoki osiadłe ludzmi oyczyczami własnymi moiemi a nie przychożemi gdzie y domami mieszkaiaŹ imionmi mianowicie *Misiul Macieiewicz* z synami swemi *Tomasziem Markiem Januciem* y *Jurgielem Misiulayciamy*, dom ieden *Januc GrŹguc* a *Misiuk* szczęsnowiczowie Bracia, *Jasiul* a Woyciech Stasiewiczowie Bracia Stanisław Preyksz człowiek wolny...

Kauno siuvėjų brolijos (cecho) sąrašai

VUB RS F 4 – A 4097

Nurašant išskirtos šios pavardės:

1554 m. Marcin Meilowycz, Stanislaw Zagiewycz, Jurgi Thowthwilowycz, Michel Wornozenc, Pawel Rikuzent Noraijowic, Jan Klikaitys, Piotr Wejawaikyjz, Pawel Kiburijz, Maczej Szibartowycz, Maczej Noraijowycz, Mikolai Laurinowycz, Andrzej Werpalnikonis, Andrej Koielowycz, Pawel Żojswilowycz, Ludwik Werpalnikonis.

Po 1576 m. Valentin Janowicz darbtinaýtis

Po 1583 m. Pawel szymonis, Pawel pietronis, Jan wierbelowicz

1592 m. Stani[slaw] Mantvilo

1596 m. Jakub Dewenaýtis

1619 m. Jendrzý Jakoniß, Kasper mergaberniß

1622 m. Jendrzey Żyrnelis

1640 m. Jendrzey Jakataitis (? Jakutaitis?)

1793 m. prasideda vokiški įrašai; jų tarpe pasitaiko ir lenkiškų. Dar toliau – XIX amž. – yra ir rusiškų.

**Lietuviškos pavardės Kauno miesto
vaito knygoje XVI amžiuje**

MAB RS F 256. K. Jablonskio išrašai.

KM 10, 1. 41, Nr. 163. 1564 m. gegužės mėn. 3 d.

Serginth Walentin ot Zyzmor dal tu na sluzbe szyna swego Stanisława na pietnasczie liath pan(u) *Walentinu Bekieru*, mieszczaninowi Kowienskiemu, na placziu¹ pana Walentego. A pan Walentin ma go dacz *na nauke do niemieckiey skoly*...

KM 9, 1. 303a – 304, Nr. 1398. 1564 m. vasario mėn. 9 d.

Macziey Gudelis muliarz, mąsz *Dorothy Ilgios*... dal szina swego własnego Augustina na wychowanie y na sluzbe na sescz liath kxiędzu *Piotru Biedrzyczkiemu*, gardyanowi matkoboskiemu... Y ma ten Augustin sluziez kxiędzu Piotrowi przest te sescz liath, yako na cznothliwego naliezy, na chustach kxiędza Piotrowych. A kxiądz Piotr obieczal go *dacz do skoly polskiey* thu w Kownie. A nad to zeznal Macziey, ysz to uczynil z dozwozeniem zony szwey *Dorothy*...

KM 10, 1. 76/a, Nr. 293. 1565 m. spalio mėn. 9. d.

Janasz Lule thu przed urzędem oblicznie stanawszy zeznal, ysz dal szyna szwego *Kxiędzu Bartłomieiowi*, komendarzowi kosciola S. Piotra, w ten spo||sob, ysz wziął y pozyczil u kxiędza Baltromieya trzech kop g. ku swey potrzebie, a w tei summie dal tego *szyna swego Lucasa*, ysz ma u kxiędza Bartłomieia *sluzycz thrzy liata*. A ma go kxiądz Bartłomiei *dacz do skoly* y ku wssytkiemu dobremu uczycz...

KM 14, 1. 68/a, 126, Nr. 134, 1588 m. rugpiūčio mėn. 17 d.

...*Katrina* wdowa *Hanus Glowarthowa*, kthora sie bycz powiedziala z Kroięwca, mayąncz synaczka swego malego ymieniem *Hanusa*, z dobrej woly swey, nye bedąncz przy-

¹ [na placziu = drabužiais]

muszona, yest zeznala, ysz themu swemu dzieczieciu Hanusowi chcąc pokazacz droge do iego zywnoschy napothym a niemogancz go in w czem rathowacz teras dlia ubostwa swego, dala go w rzemyesslo na wyslugowane ode dnya dzisieyszego na dzyeszecz liath... w ktorzych... pan yego, który wziel tho dzieczie z rak od iego mathky, *Malcher Globos* panczosnyk, na thenczas myszkacycz w Kownie powynen themu dzieczieciu *uzyczycz* czasu *dwie lieczie* swym sumptem, wszytkho odprawuyacz strawe y odzieney, aby przez then czas *w szkolie uczyl sz(ie) powinnoschy chrzesczyianskiey* a pot(hym) przez liath osm rzemyeslo robił pan(czos)snyczkie...

KM 9, 1. 26a – 27, Nr. 141. 1561 m. vasario mėn. 28 d.

Thegos dnya.

Jan Kodzius y s zoną swą *Kathriną* daly na wichowane y na sluzbę dziewkę swą *Helzbietkę* na siedm lyat *Jurgiowy* siodlarzowy y zonie jego na siedm lyath, a gdi czasu swego siedmi lyath dosluzi, obieczal ją *Jurgi* wydacz, gdi się jey mlodzienecz thraphy, opatrziwsi ją jey potrzebamy, a jesli się za *niemcza* thraphi, obieczal jey plac sprawic y suknyą lunską, *o jesly za litwyny*, thedy sayan lunsky//y ochapien y poszczel wedla moznoschy swey. Czo dal *Jury* (sio) dlarz sobie do kxiąg zapisacz¹.

Išrašai su lietuviškomis pavardėmis, vietovardžiais iš Kauno magistrato knygų

VUB RS F 7 $\frac{14 (1683-1773)}{30/13867 (?)}$

Namas, iš seno vadinamas *Szkuliszki* [21 r ir v].

... *Marcina Stegwily* Raycy kowienskiego [21 v].

Thomas Alexander Żebrowski [79 r ir v, 80 r, 85 r].

Famatus dominus *Petrus Narwosz*, negotiator, 1687 [87 r, 88 r].

Simonas Stegwił, rayca kowienski, 1687 m. jau miręs [87 v, 88 r].

Namas didžiojoje *Vilniaus* gatvėje, vadinamas (dokumentas rašytas lot. ir lenkų k.)

Ragialiszki alias *Ragialwietis* [87 v].

Sklypas – gdzie *Symon Piragius* mieszka [87 v].

... in platea *Powiliska* (Kaune) dicto penes portam [88 r].

1698 m. degė namas Kaune – *Andrzeia Kuburia* (kitoje vietoje tame pat puslapyje – *Andrzej Kuburis*). *Moteris* – *Augustino Doviatos*, Kauno burmistro, žmona – pamačiusi gaisrą, persigando ir sunkiai susirgo. Žmonės patarė, kad reika sudegusio namo anglimis pasirūkyti. Siuntė tarnaitę sudegusio namo anglių. *Kuburis* manė, kad tai daroma blogu tikslu. *Tarnaitė* buvo suimta... [103 r ir v].

Famatus *Bartholomaeus Ambrozieiunas* (kaunietis) *Restio Caunensis* [106 r ir v].

... *Domum Szeskeliszki* nuncupatum [130 r].

... *Gierwaitis Rżeznik*... [146 r].

1691 *Nobilis Dominus Petrus Władiflaus Steczka Surwił* Civis Mercator et vir in *Jurata Communitate Caunensi* existens... *domum*... *areamque* ipfam *Dowiaczyfzki* nuncupatam in platea *Poniemon*/ka... *Honesto Josepho Makowfki* alias *Jonelukaitis* *Cerdoni Civi Caunensi* et eius *fucefsoribus* cešibe... [199 r].

... *Aream cum muro* et omnibus eius *attinentijs* *Mittabyszki* nuncupatae... [201 r].

1691 Kaune pranciškonų lietuvių pamokslininkas buvo *Xiadz Nasz Wincenty Szymowicz kaznodzieia Litewski* [209 v].

... ab *Honesto Catharina Gielayciowna Dawgilewiczowa* poft *Fata Honesti Gregorij Dawgilewicz* *Sutoris Caunensis* *derelicta Vidua* et eius genero *filiaque*... *Matthia Gierwaytis Lanione Caunensi* *Conforteque* ejus *Catharina Dawgilewiczowna Gierwayciowa* (*Visi* trys nemoka rašyti; 1690 pirko namus)... *penes Domunculum Honesti Andreae Do-*

¹ Daug lietuviškų pavardžių tokio pobūdžio įrašuose – ne tik duodančių tarnaites, bet ir *amatinkus*!

wiataytis ab altera parte penes Aream devastatam Gregorij *Pirdaytis*... (Vilniaus gatvėje) (Parduoti namai 1690), [221 r].

1691 ... Joannes Kalaw Civis negotiator Caunensis [223 r].

1692 ... (cituojamas raštas iš 1682 m., kuriame rašoma apie namus ir sklypą, kuris vienu kampu rėmėsi) do Vlicy *Wokieskampas* nažwaney... [231].

1692 ... kaip liudininkas pasirašęs – Valentin *Mifzelunas* [234].

1693 ... Honesta Anna *Szydyfkowna* olim Laurentij *Miltabarzdīs* Incolae [248 r] Caunensis derelicta vidua [248 v].

1693 ... Anna Szydzikowna *Miltabarzdowa* (!) [250 v].

1692 ... Contubernij *Sutorum Seniore* Josephum *Meszkielaytis*... (ir toliau dar kelias lietuviškų pavardžių formų, nors yra ir nelietuviškų!), [258 r].

1692 ... po zeysciu z tego fwiata Pietrza y Matthaeu fūžu Gulbinskich alias *Gulbinach*... [260 r].

1692 ... XX Leonharda *Narmontha* kanclerža *Żmudzkiego Plebana Kieydanskiego*, Samuela *Golkontha Dziekana Kowienskigo Plebana Rumfyskiego*... [262 r].

1692 Pranciškonų bažnyčioje Kaune buvo Šv. *Onos brolija*, o tos brolijos pamokslininkai – XX Bonawentura Braciszewski y Franciszek Szymkiewicz [274 r].

1692 ... na Plac nažwany *Bielawfzczyszki* w Miescie Kowienskim na ulicy *powiliskiej* Leżacy... [277 v].

1693 ... Plac... z drugiej strony od Domu y Placu Pa. Kaspra *Oszkapaltis* alias *Kozlowskiego* (!) Garbarza Mieszczanina Kowienskigo [286 v].

Yra didelės tarpas tarp 1710 iki 1745 metų!

1710 m. yra lietuviškų pavardžių: *Oszkanagaycia*, *Morkunaycia* [407 v].

Minimas Kaune namas – per Famatum Dominum Matthiam *Jodbalis*... exaedificatam (1684), [438 r].

Kitur rašoma *Jodbelis* [438 v].

... in Hortum et Aream *Pelumayszas* dictam (wedle Bramy wilenskiej leżący), [451].

... super Aream *Pelu mayszas* [450 v].

1687 ... Petras *Narwosz*... notarius Confraternitatis S Rosarij ad Ecclesiam Ordinis *Prædicatorum Conventus Caunensis*... [450 v].

1694 rašte minima, kad Kauno miesto miško sargas – custos – *Gregorius Dygris*; toliau, tame pačiame puslapyje, jis vadinamas *Grygas Dygris* (kalbama apie 1689 m. įvykį), [468 b r].

Dokumentai – protokolai rašomi: įvadas (santraukos), išvados (nutarimai) – lotyniškai; patys cituojamų dokumentų tekstai (pvz., testamentai, pardavimo aktai) – lenkiškai. Namų – sklypų pavadinimai – dažnai lenkiški, bet dar palyginti nemaža ir lietuviškų.

Iš VUB RS F 7 $\frac{15 (1686-1773)}{30/13867}$:

1691.II.26 P. Jozeph *Ionelukaitis* Garbarz starfży wniofł Skargę... [19 r].

1691.IX.27 Jozeph *Wegelaitis* za paręką daną z więzienia iest wypuřzony Paręcznią Jerzy *Dedaitis* Kowoly (?) [51 r].

1692.III.24 ... w Murek *Budrewiczowski* alias *Stakunas* na Koziemiackiej Vlicy ad præsens pufty... [99 r].

1692. IV. 1 Jozephus *Jocis* z Taurakiemia... recognovit, iż Domek na Placu Szlubeliszki nazwany pobudowany y przez Niebozczyka P. Fronca *Jociewiczza Baltufznika* Cechu Mieyskiego Kowienskigo wytawiony na fiebie Jure Naturalis Succesfionis po Nieboszczyku pomienionym Francie *Jociewiczu* jako Stryju swoim spadly na vlicy Garbarskiej miedz Domami z iedniey P. *Simona Naudziewicza*... [101 v].

Išrašai iš Kauno parapijos sutuoktvių metrikų knygos 1662—1689 m.

CVIA F 669, apr. 1, b. 2.

Kauno lietuviškumu XVII a. abejoti nereikia – jis nesiskiria ar labai mažai tesiskiria nuo kitų vietovių: jame labai daug lietuvių. Suprantami gali būti ir Pil. Ruigio žodžiai apie Kauno burmistrą – jo lietuvišką dainelę.

Lietuviškos pavardės – priesagos, galūnės – eina per visą knygą. Dažnai viename įrašė pasitaiko ir lietuviškų, ir lenkiškų priesagų.

Atrinktos šios lietuviškos pavardės:

Jurgis Adomaitis, Audienatis, Augonietis, Bałtraycia, Baniulaycia, Bartkuycia, Birełaycia, Brazonis, Burnekaytis, Dowiota, Dowtortaycia, Drobaytis, Drobicia, Drumsta, Eymont, Grygaycia, Grygalunas, Jankunaycia, Jasiulaycia, Jassonis, Jasconis, Jotkaycie, Kampaytis, Kanapaytis, Kisiel, Kuczunas, Kugielaytis, Lebedziunas, Markunas, Matulaycia, Matutaytis, Miciunas, Mikołaioycia, Miksztas, Mugdziejnycia, Niewikaytis, Norkielunas, Ogurkas, Oszkienajcie, Papolis, Piworaytis, Piworaycia, Piwnikas, Poplys (Puplys?), Powilaycia, Preykunas, Puykaycia, Rymkunas, Roganienas, Sabutiycia, Sarguycia, Syrwid, Spielaytis, Stanisłowaytis, Szaudalis, Szymtakapaytis, Szymtakapaycia, Szymtokapaycia, Tolkaytis, Widunaycia, Woytekaytis, Woytekanis, Woytekunas, Zuynis, Żydaycia, Żukas.

Išrašai iš Kauno gimimo metrikų knygų 1674—1684 metų

(CVIA F 669, apr. 1, b. 4) ir 1684—1696 metų

(CVIA F 669, apr. 1, b. 3).

Per abi knygas eina *letuviškos pavardės bei priesagos* (moteriškos) pakaitomis su *slaviškomis*.

Atrinktos šios lietuviškos pavardės:

Adamajtis, Alexaycie, Bałandaycia, Bakaycia, Balciucia, Czunaycia (!), Jassaýtis, Jodayce, Junaycia, Kupricza, Papolis, Peczunalaytis, Plapiene, Radziszewskaycia, Rýmaycia, Stanisławene, Stepanaycia, Tankunas, Thamaszunas, Wayciunas, Żyburka.

XVII a. pabaigos Kauno magistrato pareigūnai

VUB RS F 7 $\frac{14 (1683-1773)}{30/13867}$

- 1684 (?) burmistras *Skudorowicz* (25).
 1686 burmistras Kazimierz *Dembkowski*(?) ar Jokūbas *Preisas Panonijus* (?) [73 r].
 1687 Casimirus *Dempkowski*, Adam *Skudorowicz*, Alexander *Szymanowicz* Consules [77 r].
 1698 Załowały opowiadał Im Pan Augustyn *Dowiato* Burmistrz Roczny Kowienski na Im Pana Adama Stanisława *Skudorowicza* Sekretarza IKrm Woyta Kowienskiego... [103 r].
 1689 minimas miręs burmistras Andrzej *Łukoszewicz* [108 r].
 1690 minimas miręs burmistras Marcin *Wolk* [129].
 1690 ... Ad: Stanisłao *Skudorowicz Praeconsule*, Casimiro *Dembkowski*, Alexandro *Szymanowicz* Consulibus, Stanisłao *Surwil*, Jacobo *Preys Pannonio* L : N.; Joanne *Stepanowicz*, Petro *Plebacki*, Augustino *Dawiato*, Petro *Norwoß* Consularibus Caunensis... [145 v].
 1691 Kazimierz *Dempkowski*, Burmistrz Kowienski [164 r] (163 r – Consul).
 1691.IX.1 Adamus *Skudorowicz* Consul [186].
 1691 ...Alexandrum *Szymanowicz*, Adamum Stanislaum *Skudorowicz* Consules [216].
 1692 ... Adamum Stanislaum *Skudorowicz*, Casimirum *Dembkowski* Consules... [243 v].
 1693 ... Rok ieszcze za Direktią szlachetnego Pana Aleksandra *Szymanowicza* Burmistra Rocznego Kowienskiego w przeszłym 1692 Roku do 31 Mfca Maja... [248 v].

- 1693.IV.11. ... Adamum Stanislaum *Skudorowicz* Casimirum *Dembkowski* Consules... [250 v].
- 1693 ... Georgius *Christians* Praeconsul, Adam Stanislaus *Skudorowicz*, Casimirus *Dembkowski* Consules... [294 v].
- 1693 ... Georgio *Christiano* *Didrychowicz*, Proconsuli moderno Caunensi... [304 r ir v].
- 1693 vokiškame, Karaliaučiuje rašytame, dokumente G. Ch. *Didrychowicz* vadinamas Georg *Christiani*, der Königlichen Stadt Cauen Praesidirender Burger Meister [306 v].
- 1694 ... Adamowi *Skudorowiczowi* Lantwoytowi, Jerzemu *Christiansowi* Burmistrzowi, Jakubowi *Pannoniusowi*, Antoniemu *Rozenberkowi*, Augustinowi *Dowiacie*, Piotrowi *Narwoyszowi* Raycom miasta... Kowna... [313 r].
- 1694 ... Adamo Stanislaio *Skudorowicz* Praeconsule et Vice Aduocato, Alexandro *Szymanowicz*, Georgio *Christians* *Dydrychowicz* Consulibus, Jacobo *Preys Pannonio* Locum Notarij tenente, Antonio *Rozenberg*... Consularibus... [317 r].
- 1694 ... Ad St. *Skudorowicz* Praeconsule et Vice Adwocato, Casimiro *Dembkowski*, Alexandro *Szymanowicz*, Georgio *Christians* *Dydrychowicz* Consulibus... [332 r].
- 1699.II.23. ... Adami Stanislaui *Skudorowicz* S: SRM Advocati, Augustini *Dowiato*, Georgii *Christiani* *Didrychowicz*, Joannis *Stephanowicz* Consulum, Stanislaui *Benedicti* *Surwill* ... (Jokūbas Preisas Panonijus visai neminimas – jokioji pareigybėj!)... Tada Kazimierz *Dembkowski* Consul turėjo užimti Anuam Directionem Praeconsulatum, bet jis nepasirodė, sirgo, prašė, kad tas pareigas, kol jis pasveiks, eitų Jurgis Kristijonas *Didrichavičius* [342 r].
- 1701 ... Stanislaus *Skudorowicz* Advocatus Secretarius Sacrae Regiae Maiestatis..., Georgius *Christian* *Didrichowicz* Annus... (J P Panonijaus nėra!), [347 r].
- 1702.X.18. ... Adamus Stanislaus *Skudorowicz* Advocatus Caunensis, S. R. M. Secretarius minimas kaip miręs [368 r].
- 1703.III.27. ... Georgius *Christians* *Dydychowicz* Proconsul [370 r].
- 1703.III.27. ... Piotra *Surwilę* Burmistrza, Jakuba *Preys Pannoniuza* Locum notarij tenentem y *Michala Karpowicza* Raycow [370 r].
- 1703.IV.16. ... Augustyn *Dowiato*, Piotr *Surwil* Burmistrze, Jakub *Pr. Pannonius* L. N., Jan *Sokolowski* y Piotr *Michalowski* Raycy... [370 v].
- 1703.VI.21. ... Augustino *Dowiato* Proconsule...
Jacobus Preys Pannonius Consul et Locum Notarij Tenens [395 v].
- 1705.VII.4. ... *Petro Surwil* Proconsule, *Jacobo Preys Pannonio* Locum Notarij Tenente et Augustino *Dowiato* Consulibus... [97 r].
- 1705.II.24. ... *Petro Surwil* Vice Proconsule... [396 r].
- 1704.XII.20. ... *Piotr Surwil* Burmistrz Vice Roczny *Kowienski*... [396 r].
- 1704.XII.20. Georgius *Kristian* *Didrichowicz* Proconsul... *Joannes Alexander* *Stephanowicz*, Augustinus Paulus *Dowiata*, Lucas *Drengowski* Consules, Ex Consularibus... Stanislaus *Benedictus* *Surwill*, *Jacobus Pannonius*, Antonius *Rozenberk*, Petrus *Plebacki*, Petrus *Narwosz*, Petrus *Surwill*, Michael *Choinfki* Consulares... [477 r].

Tos pačios pavardės tose pačiose pareigybėse 1691, 1692, 1695, 1700 m. minimos ir kitoje magistrato knygoje:

VUB RS F 7 $\frac{15 (1686-1773)}{30/13867}$ 8 r ir v, 16 r, 17r, 29r, 92 r, 93 v, 119, 127 r.

Lietuviška kaunitės pavardė 1691 m. dokumente

VUB RS F 4 – A 3914

N 39999

Inwentarz Spisany Połowiey Kamienicy Zaftawnym Prawem Puszczoney do lat trzech iako o tym w Prawie opisano iest od Pani *Gurskiej* alias *Kiey-dayni szkiej* z podpisem ręki Kuratora w Roku 1691. Jeym P. Staniulewiczowey R. *Kowienskiej* podany naprzod...

Lietuviškos pavardės škaplieriaus brolijos narių knygoje, pradėtoje 1790 m. sausio 1 d. Kaune

CVIA F 696, ap. 2, b. 21.

Pačios pirmosios pavardės – Magdalena Weywericia; Katarzyna Weywericia [2 v]. Toliau – nelietuviškomis priesagomis, bet pasitaiko ir lietuviškomis. Sąrašas – įrašai baigiasi 1849 m.

Iš kito knygos galo nauja antraštė tos pat brolijos narių įrašai. Knyga pradėta 1776 m. Ilgame sąrašė tarp kitų:

... Georgius Laybinis
 ... Anna Baciuniutie
 Therefsia Laybiniutie
 Marianna Laybiniutie
 ... Mathaeus Laybinis
 Agneti Warbekuniutie
 Rosalia Wisiargiutie
 ... Christina Wałukiutie
 Antonius Wałukiutis
 Paulus Nulewicz
 Catharina Weselgiutie ir t. t.

Šiaip tame sąrašė dominuoja nelietuviškos priesagos bei galūnės. Įrašai jame baigiasi 1855 m. Matyti, jog abu sąrašai yra sudaryti Kauno dominikonų.

Iš Kauno miesto nuosavybės dokumentų 1694.III.5

VVU F 5 F–31352

... Laboriosus Josephus Rysiewski alias Luyszŷsz...
 ... Nicolao Swimba...
 ... Giertruda Cwirkacyciowna...

1716 m. Kernavės bažnyčios inventorius

VUB RS F 57 – B₈₃, b. 510

Knygų tarpe jokia lietuviška neminima.

Poddani do Plebanij teyże
 We Wsi nazwaney *Pigorze* (?)

Poddany Iminiem *Klepas* zadney Powinno fci nieczyni... Siedzi tylko dlatego, aby kto z Cudzopancow gruntow niezabierał.

W Kiernowie

Mieczzanin *Dundul* na dni Dziewięć letnim czasem...

Ogrodnikow było Dwoch do Kościoła należących, a teraz żadnego niemasz. Wioska *Radkuny* niedaleko od Kiernowa, w ktorey było Poddanych Dwoch, a teraz żadnego niemasz ani chut, na tym mieyscu po Spaleniu Moskiewskim.

1738 m. Kernavės bažnyčios inventoriusVUB RS F 57–B₅₃, b. 511

1739 m., mirus klebonui Casimir Michael Rogalski, surašytas likęs turtas:

Chłopi... Wioška *Pigosze* Kazimierz *Baginski* wszed na pustki Roku 1738...2 do Marcin *Tauczul* ciesla takze na pustki wszed...3 tio Stefan *Tauczul* na Prion [Pryhon – lažas, V.Z.] idzie...

4 to Bałtromiey [– pavarde neįrašyta].

5 to Kazimierz *Klapas* wieczysto podany...Wioška *Cierki* alias *Radkunczy*

Jakub Siesicki

Piotr Kuzoba...

Jurysdika w Kiernowie

Kazimierz *Dundul* z zona...Benedyk *Dundul*...Laurin *Plikis* zachozyIgnat *Moskal* zachozyLawryn *Zakusztlan*... [6 r].**Kretingos (Carolstad) bažnyčios šv. Onos brolijos
narių sąrašas 1756–1884 m.**

MAB RS F 39–103.

Iš pradžių moterų pavardėse beveik išimtinai *-owa*, *-owna*, tik retkarčiais pasitaiko *-ale*, *-aytie*. Vėliau tarpais dažniau lietuviškų priesagų.**1517. V.24 Maišiagalos altarijos įsteigimo
ir aprūpinimo dokumentas**

MAB RS F 256. K. Jablonskio nuorašas iš dokumento originalo, esančio MAB B 55/83, perg. 44.

Martinus Walczkowicz Radivił... terrigena districtus Moyschogolensis – įkuria altariją Maišiagalos bažnyčioje, užrašo jai savo dvarelį (curialam) in districtu Moyschogolensi sitam ir

Inscribo insuper altari eidem *homines* Kmethones ad dictam curiam pertinentes viginti quatuor... quorum nomina et cognomina Lithuanica sunt haec: *Jorgys Maszgelanis, Stanelis Bogdzywnos, Bernathas Daskanis, Skopas Paszkanis, Wythkus Eyczywnos, Stankus Seczwnos, Jorgys Downaranis, Jankus Yvrgyanis, Peczulis Yvczwnos, Stanyvs Myloschunos, Mykscha Dowyathanis, Woithkus Dowyathanis, Andryvs Radkunos, Bogdanas Mankvnass, Janas Gynwoynanis, Jurgelis Burnanis, Pawylos Steczwnos, Thomas Myczwnos, Rudziss, Jyszko Paczwnos, Janaszis Patilanis, Paszko Mongynanis, Nicolaus Maczwnos, Barthkvs Burnanis*... Item stagnam dictum *Pilesvpis*.

Visa tai paveda altaristai Georgio de Gedroyczy.

1669 m. Maišiagalos bažnyčios ir klebonijos inventoriusVUB RS F 57—B₆₃, b. 733

Poddani dotey Plebaniey co bliscy Meyszagoły byli wszyscy funditus od Nieprzyjaciele zniešieni, niektorzy teraz nowo przezemnie Plebana Instauranty, Liczy się tych Nowosielcow Pięc, wszyscy bez Koni y Wołow ieszcze, ktorym y chleb y bydło daię moię... [2 v].

1681 m. Maišiagalos bažnyčios inventoriusVUB RS F 57—B₅₃, b. 736

Libri Ecclesiastici:

... Duo Libri Evangeliorum Litvanico Polonicorum
Villa Bojarum Korviensium (Korviae alias Paciuszka)
Imus Georgius *Jakulonis*...
2dus Nicolaus *Szovinis*...
3tius Mathias *Szodaikis* (*Szedaikis*?).
Inventorius pasirašytas Vizitatoriaus dekano — 1700 m.

1714 m. Maišiagalos inventorius**(1805 m. išrašas)**VUB RS F 57—B₅₃, b. 152

Lietuviški vietovardžiai (visi!)

Wieś Bołkuny

Kazimierz *Szpiglis* dziedziczny ciągly...Jan *Rajnis* " "Jozef *Mikonis* przychoży "Wawrzyniec *Narutis*

(Taigi visi 4 gyventojai (dūmai) — lietuviai!).

Koło tey wsi *Boiarowie* — większa ich część po Powietrzu ofadziła się —Bartłomiej *Orszewski* dziedziczny z teyże włosci nowo ofadzony...Michał *Kulikowski* dziedziczny z włosci Żmuydeckiey...Jakub *Nieszukoski* przychoży...Jozef *Szklikas Urbanis* dziedziczny z Żmuydeckiey z włosci...Jan *Kolesnik* przychoży... przy nim Posierzb iego Symon *Kutas* dorosły w teyże włosci urodzonySiemion *Rusin*. Ciesła i Bédnarz przychoży z włosci Kollegium Połockiego...Stanisław *Ratkiewicz* Moskal pod czas Powietrza ofadzony.

Wieś Borskuny włok 10

Jerzy *Krukus* dziedziczny ciągly...Kazimierz *Wayczys*, alias *Ruskonis*, ciągly dziedziczny...Jerzy *Krawcionas* dziedziczny...Jendrzey *Jakutonis*Jan *Bartlukonis* (sic!) ciągly dziedzicznyMichał *Dra* [? V. Z.] ciągly przychoży od lat dziesięciu, przy nim Pofierb iego, dziedziczny tuteyszey włosci iuż dorosły na imie Michał *Brozgulis*

Czepowa wdowa...
 Dziedziczni ciągly, iuz iak ma bydz dorosła chlōpi –
 Kazimierz *Bruzgulis* ciągly dziedziczny...
 Jerzy *Kurmis* „ „
 Jan *Žameytenas* „ „
 Bartłomiej *Kialmas* przychoży od Lat trzech ciąglym...
 Tomas *Žameytenas* dziedziczny ciągly...
 Jan *Przystawelis* „ „

Wieś Uliczały Włok 4. $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{8}$. Dymow 4.

Orševskiai (3) ir *Kinder*...

Wieś Eciuny Włok 8. $\frac{1}{4}$. Dymow 4.

Michał *Sabiunas* ciągly dziedziczny...
 Kazimierz *Druskis* „ „
 Krzysztof *Jankowski* „ „
 Kazimierz *Strazdas* „ „

Wieś Dakieły alias Birki Włok 2. Dym 1.

Marcin *Pinczuk* dziedziczny...

Wieś Sklewscie Włok 2. $\frac{1}{4}$. Dymow 3.

Jan *Jurgialanis* dawno ofiadły...
 Bartłomiej *Jurgielanis*
 Krzysztof *Sklantis* (sic!)

Zascianek *Pogaie*

Kazimierz *Matulaniec* Kowal...
 Sabjunowa wdowa...

Zascianek *Rakiszi*

Piotr *Brzezynski* przychoży...
 Kazimierz *Prawkilo* także przychoży od lat osnaftu...
 ... ten Inwentarz sporządziwszy, podpisuję się – *Mikałay Dorohiwicz* Societt. Jesu
 Prokurator Żmuydecki i Meyszagolski...

1716 m. Maišiagalos bažnyčios inventoriūs

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 738

Wsi dotey Plebany należące

Miasteczko Meyszogōła

1. *Oginis* Mikutowicz
 Drudzy powietrzem wymarli

Wieś Kurokowsczyzna

1. Jan *Szudykis*
 2. Stephan *Szudykis* dom porzuciwszy wyszedł

Wieś Korwie

1. Macey *Szuduykis*
2. Jakub *Szawelis*
3. Jerzy *Milewski*

1729 m. *Maišiagalos inventori*usVUB RS F 57—B₅₄, b. 262

Wieś BoĲkuny

1. Kazimierz *Szpieglis* wieczy. ciesla y Bednarz...
2. Jerzy *Skowroda* zachoży Bojarzyn...
3. Jakub *Kruszynis* wieczy ciakły...
4. Jozef *Saulewicz* zachoży ciakły...
5. Kazimierz *Orszewski* Boiar wieczysty...
6. Dawid *Narutis* wieczysty od Roku 1713.

Reszta gruntu pustkami leży włok sześć.

Zascianki: 1. Gadamedis. 2. Darymeły, 3. Czupliszki, 4. Meyłupis. 5. Rutki Ruty.

1. Jan *Boltruszewicz* zachoży 1729... Bojarzyn.
2. Piotr *Jurgielewicz* wieczysty Bojarzyn.
3. Jerzy *Naraweyszys* wieczysty Bojarzyn.
4. Jozef *Vrbanonis* alias *Szłykas* wieczysty Bojarzyn.
5. Symon *Rutas* wieczy. Bojarzyn...

Zascianki: 1. Oziski, 2. Jodzisz, 3. Dakiety, 4. Birki, 5. Podgaie, 6. Lubkiszki, 7. Raczkiszi.

1. Bartłomiej Orszewski wieczysty Bojarzyn...
  2. Michał Kulikowski zachoży Bojarzyn...
  3. Jozef Jurgielewicz wieczysty „ „
  4. Kazimierz *Bielun*. przezwany *Bindaruk*, *Bielewicz* wieczysty Bojarzyn...
  5. Krzysztof Bystrzycki zachoży w roku 1725...
- Pasterz Dominik *Matulaniec* wieczysty Bojarzyn lat 17. płaci czynszu zło 25.
6. Jerzy *Sabiunas* wieczysty ciakły...
  7. Marcin *Pinczuk* zachoży Bojarzyn...
  8. Władysław *Szpieglis* młodzieniec lat 38...

Wieś *Eyciuny*

1. Michał *Sabiunas* wieczysty ciakły...
2. Kazimierz *Druskus* „ „
3. Symon Jankowski „ „
4. Kazimierz *Strazdas* „ „

Wieś Uliczeła

4. Andrzej *Żamaytenas* „ „

Wieś Sklauscie

1. Krzysztof *Sklaustys* wieczysty Bojarzyn

Wieś Borskuny

1. Jerzy *Krukas* wieczysty ciakły...
2. Jan *Ruskonis* „ „
3. Andrzej *Jakutanis* „ „
4. Jan *Boltrukonis* „ „
6. Michał *Uselis* „ „
7. Kazimierz *Bruzgulis* „ „
8. Jerzy *Kurmis* „ „
9. Jan *Uselis* „ „
10. Jan *Żamaytenas* „ „
13. Jan *Prystawelis* „ „

1737.VII.6 Maišiagalos parapijos inventorius

VUB RS F 57—B₅₃, b. 739

Missalia majora duo, Missalia requalia duo, Liber Evangelii Polonici *cum Lithuanici* unus, Agendae tres.

Visitatio villae dictae *Szymunce*, cuius limites describuntur:

... poszła Sciana az do Dębu barzo Starego z znakami (toliau nuolat ženklai minimi, matyt, specialiai sienai žymėti) będącego, od tego dębu idzie Sciana mimo gaidu i Sianożętki wsi *Bebrusow*... na gorze Dąb Stary graniczny z *znakami*. Od tego dębu idzie prosto sciana gorą az do olszyny, znakiem będącej; od tej olszyny idzie prosto sciana ostrym pagurkiem az do *Brzozy z znakami* zaciosami będącej... az do brzozy starej w Łuku stojącej z *Znakami* i krzyzem.

Villa *Korwie* seu *Paciuszki*...

Villa *Szymunce* alias *Siermieje*...

1751 m. Maišiagalos bažnyčios inventorius

VUB RS F 57—B₅₃, b. 740

Lietuviškos knygos *neminimos*.

Wieś *Szymunce* *Boiarowie* o mil 8.

Stanisław *Szymuntis* ma zone y dzieci, konia y woły.

Wawrzyniec *Szymuntis* ma zone y dzieci, konia y woły.

Michał *Szymuntis*...

Symon *Łaukis* ma zone y dzieci, konia y woły.

Piotr *Pokieturis* ma zone y dzieci, konia y woły.

1783.I.30 Maišiagalos beneficijos aprašymas

VUB RS F 57—B₅₃, b. 744

Wieś *Korwia* alias *Kramniszki* y *Paciuszki* o mila od *Plebanii*.

Stanisław *Matuszys* alias *Suduykis* wieczysty.

Jerzy *Szawelis* zachoży.

Mikołaj *Kunigielis*.

Nawik zachoży

Pustosz na mieyscu *Suchodolskiego* [29].

Biblioteka

Inwentarz podawczego tak się wyraża:

Biblia polska stara bez Początku y Konca y bez oprawy 1

Kaznodzieja Litewski w czarną Skurkę oprawiony przez kogo wydany, początek, wydarty, y koniec 1 [48].

1725 m. Naujamiesčio klebonijos ir folvarko inventorius

RB RS F 95, apl. IV. Originalas, rašytas P. Balcerovičiaus.

3. Przy tym *Zborze* y *Plebaniey* *Jurisdika*. W *Jurisdice* *Zborowey* ieft *Placow* *Puńfiodma*, na których miefzkali przed *Pogorzeniem* *Jurisdiczenie*, kazdy maiąc tylko po puł *Placu* na o *fiadło* *fc*, których *Imiona* te są: 1. *Pawel Alexandrowicz*, alias *Ratadayle*¹. 2. *Stephan Holubicki* *szwiec*. 3. *Jozef Wafilewki*. *Rusin*. ... 10. *Jerzy Mikitowicz* alias *Mafkalunas*...

¹ Nuoraše—*Ratadayla*.

1727 m. inventoriuje, to paties P. Balcerovičiaus rašytime:

1. *Pawel Alexandrowicz* alias *Ratadailis*.

10. *Jerzy Mikitowicz* alias *Moskalunas*.

1971 m. inventoriuje yra tik *Antoni Mikitowicz*.

1688 m. dviejų Nemenčinės klebonijos folvarkų (Struny y Piłeki) inventorius

VUB RS F 57 – B₅₄, b. 263

Wieś Kowale

Krzysztof *Bubniel*...

Januś *Matuzelis*

Wieś Kaczuny

Samuel *Kairis*

Stanisław *Kayris*

Jan *Misunas*

Piotr *Bikas*

Czepulis Vrlis (?)

Jan *Wayciechenas*

Mikołaj *Smlginis*

Wieś Gayluny

Piotr *Gailunas*

Krzysztof ”

Jan ”

Stanisław ”

Woyciech *Sanulis*

Jan *Wayciekonis*

Stanisław *Rudzikalis*

Samuel *Zameycis*

Stanisław ”

Maciey *Zemeycis*

Paweł *Zamaytis*

Czepul Zameytis

Wieś Symanifzki

Jerzy *Szymanonis*

Piotr *Zybało*

Adam *Paukfstalis*

Jan *Paukfstelis*

Marcin *Prawda*

Jan *Rudzis*

Jan *Zamaitis*

Wieś Pumorany (?) Boiarowie

Jozef *Grygarunas* (sic!)

Marcin *Juknonis*

Krysztof *Juknonis*

Jasko *Grygalunas*

Jerzy ”

Wasil *Wilkotis*

Boiarowie nad Rzeką *Alxną* Folwarek *Dowiacyfzki*

1764 m. Nemenčinės dvaro aprašymas

CVIA F 604, apr. 1, b. 142

Więdlina Sloniny polciow dziewięć *końpiow* sztuk Dwanescie... [2 v].**Wieś Mirance**Jerzy Czyplis
Krzysztof Kiebiel**Wieś Sudenie**Symon *Olszewski* alias *Sudenis*
Michał *Sudenis***Wieś Żukance**Stanisław *Mażgis* (? *Maigis*)
Kazimierz *Żardys* [6 r]**Wieś Waszkance**Adam *Waszkis*
Stanisław *Kiebel*
Symon Jankuniec**Zascianek Azokma Rezy y Unaniški**Jan *Janonis*
Maciej *Waszkis*
Symon Walentyłowicz
Michał *Steryliś***Wieś Rudowsie**Karol *Maigis*
Józef *Aulas* [6 v]**Wieś Okowita**Symon *Jurgielaniec*
Andrzej *Sudenis***Wieś Miskinie**Kazimierz *Pietrulaniec*
Jan *Waszkis***Wieś Luciany**Franciszek *Łakis*
Jerzy *Łakis***Wieś Strypuny**Bartłomiej *Mackus* [7 r] ir t. t.*Instruktarz* Przepisany na Maiętność *Czerwony Dwor* alias *Niemenczyn* Dobra wieczyste J. W. Xdzia Biskupa Wilenskiego w Roku 1764 [8 v].

1725 m. Rietavo seniūnijos inventoriūs

CVIA F 696, apr. 2, b. 7

Ausiey na Pustych szescinach kosił (toliau pažymėta, kad jis 2 złote moka) [15 r].

Wieś Łońdzie

Jan *Ruygis*... [59 v].

Koń *Zwaginiow* [65 v].

Antoni *Pakamoris*... [65 v].

Wieś Tauczayćie

Dawid *Ruygis*... [76 v].

[Toliau yra ir daugiau Ruigiai].

Prusak Karalus z Szyłogała [93 v].

Wieś Ruygie [94 v].

[Minimi keli Ruigiai].

Wieś Kaustekle

Prusak Bendzia po *Zydzie* Salomone Kosil... [99 r].

... *Prusak Patobelis*... [99 v].

Skuodo bažnyčios šv. Izidoriaus brolijos knyga, pradėta 1639 m., atnaujinta 1785 m. ir 1843 m.

VUB RS F 1 – F 596

Knyga dabartiniu pavidalu, matyt, yra 1843 m. įrišta, sutvarkyta, nors jos dalis yra senesnė: narių sąrašai pradėti 1786.VI.10. Pradžioje yra truputis lotynų, lenkų kalbos, o šiaip, išskyrus antraštes, viskas rašoma lietuviškai: narių priėmimo formulės, atlydai ir indulgencijos, brolijos narių pareigos, kreipimasis į brolijos narius. Matyt, visi tie tekstai ir buvo įrašyti (gal perrašyti iš senesnių) 1843 m. – tokia data ir yra pažymėta. Popieriaus vandens ženklai – 1839 m.; Narių sąrašo popieriaus vandens ženklai kiti, bet be datos.

Narių sąrašuose aiški pavardžių lenkinimo tendencija, ypač moteriškų: visur rašoma tik *-owa*, *-owska*, nors pasitaiko ir Katarzyna Rugynaty, Elzbieta Dunkaty.

1629 m. Šilėnų inventoriūs

RB RS F 93, apl. X. Originalas.

Siolo szylany

W nim osiadłych włok ośm

Misiuk *Szukonis* . . . . . $\frac{1}{3}$

Paweł Jankielun z bratem *ianukiem* włokę . . . . . $1\frac{1}{3}$

Piotr Jankielun

<i>Jurgis</i> Jankielun włokę	1 1/2
Joseph Jankielun	1/2
<i>Jurgis</i> Szmorlak	1/2
Paweł <i>Mikailunos</i>	1/2
Jan <i>Mikailunos</i>	1/2
Simon Misiulewicz	1/2
<i>Grýgos Wilainis</i>	1/2
Jakub <i>Sluszkonis</i>	1/2
Marcin <i>Pawilonis</i>	1/2
<i>Sobuć</i> Orzulewicz	1/2
Augustin Joteiko	1/2
Jan <i>Sluszkonis</i>	1/2
Stanisław <i>Szmarlakonis</i>	1/2
W tym siole pustych włok dwie	

Siolo Putreszan ŷ

W nim włok osiadłych siedm	
Ławryn wilkiel	1/2 (1?)
Wit Wilkiel	2 (?)
Jan Joteiko z bratem Piotrem włokę	1
Simon Macieiu	1/2
Piotr Macieiu	1/2
Jan Czobotarun	1/2
Banis Czobotarun	1/2
Jan Baniulewicz z bratem staniulem	
Piotr Tomulewicz	1/2
Andruk Tomulewicz	1/2
Jur Ciwun	1/2
Ambros Filipowicz	1/2
W tym siole pustych włok cztery	

Siolo Buczkun ŷ

W nim włok osiadłych pięć	
Tomasz Andrzejun	1/2
Mikalay <i>Tataronis</i>	1/2
Kasper Mikun	1/2
Jakub Jaswił	1/2
Marcin Jaswił	1/2
Jus Grýniu	1/2
Vrbą grýniu	1/2
Stanisław Mikun	1/2
Vrbą Mikun	1/2

1642.IX.15 Šilėnų inventoriūs

RB RS F 93, apl. X

Siolo Szŷłany

w nim osiadłych włok 6

	Włki	Syny	Konie	Woły
Mikas Szukionis	1/4	—	1	—
Woitekas Szukionis	1/4	1	1	—
Grygas Jankielunas	1/4	1	1	1
Andrejus Jankielunas	1/4	2	1	—
Jan Jankielunas	1/2	2	3	3
Grýgas Ławrynėlis	1/2	1	1	1

Misius Czepukonis	$\frac{1}{2}$	4	1	2
Szymas Misiukonis	$\frac{1}{4}$	2	1	—
Woycius Misiukonis	$\frac{1}{4}$	—	—	—
Martynas Temelonis	$\frac{1}{2}$	2	1	1
Martynas Kazalis	$\frac{1}{2}$	2	1	1
Augas Witonis	$\frac{1}{2}$	1	1	1
Piotr Plitnikas	$\frac{1}{2}$	1	3	—
Stasis Woycionis	$\frac{1}{2}$	1	1	—
Tomas Vrbononis	$\frac{1}{2}$	1	1	1
W tym siele pustych włók 4				
W których płacą czynszu Kop 3 3 0				
Powiłas Jankielunas	$\frac{1}{2}$	1	—	1
Jan Jankielunas	$\frac{3}{4}$	—	—	—
Grýgas Ławrynelis	$\frac{1}{2}$	—	—	—
Misius Czepukonis	$\frac{1}{4}$	—	—	—
Szymas Misiukonis	$\frac{1}{4}$	—	—	—
Woycius Misiukonis	$\frac{1}{4}$	—	—	—
Augas Witonis	$\frac{1}{2}$	—	—	—
Patras (?) Plitnikas	$\frac{1}{4}$	—	—	—
Stasis Woycionis	$\frac{1}{4}$	—	—	—
Piatras Tamelionis ten mieszka w siele putroszach	$\frac{1}{2}$	—	—	—

Sioło putraszany włók $7\frac{1}{2}$

Jus Mateciunas	$\frac{1}{2}$	5	9	3
Maciej Matesziunas	$\frac{1}{2}$	1	1	2
Piotr Tomulonis	$\frac{1}{2}$	2	2	2
Jendrzeiowa Wdowa	$\frac{1}{2}$	2	—	1
Stanisław Bizniewicz	$\frac{1}{2}$	1	2	1
Tomasz Bizniewicz	$\frac{1}{2}$	2	3	1
Macusz Czobotorunas	$\frac{1}{2}$	1	2	2
Marcin Jan czobotoruney (czobotoruncy?)	$\frac{1}{2}$	2	2	2
Jurgis Mateciunas marcin czepuk bracia rodzeni	$\frac{1}{2}$	—	1	1
Woycius Mateczunas Stanisław Bałtr Andrej ro- dzeni bracia	$\frac{1}{2}$	—	5	2
Walas Joteyka	$\frac{1}{2}$	2	—	—
Czapas Ambrosunas	$\frac{1}{2}$	3	1	—
Staniulis pauksiciunas	$\frac{1}{2}$	3	3	1
Baniowa wdowa	$\frac{1}{2}$	—	—	1
Grýg Stomelanis (Stonielanis?)	$\frac{1}{2}$	1	1	—
W tym siele pustych włók 4 (?) na czynszu				
Jusis mateczunas				
Staniulis Bizniunas				
Maciulis Czabatarunas				
Martynas Pawsciunas				
Jurgis Mateczunas				
Czapas Uszkuris				

Sioło Buczkuný

W nim włók osiadłych 5				
Tomasz Andreiunas	$\frac{1}{2}$	3	2	5
Matulis Uszkuris	$\frac{1}{2}$	1	2	2
Bałtrus Kasperonis	$\frac{1}{2}$	—	1	1
Stasis Skopelonis	$\frac{1}{2}$	2	5	2
Jakub Jaswił	$\frac{1}{2}$	3	1	—
Mikolaj Tataronis				
Jusis Gryniunas	$\frac{1}{2}$	5	5	3
Grýgas Gryniunas	$\frac{1}{4}$	1	1	2
Staniukowa wdowa	$\frac{1}{2}$	2	2	2
Jurgis Urbukonis z bratem Sabem	$\frac{1}{2}$	2	2	1

Sioło Domoncziski

Czapas Andreiunas	$\frac{1}{2}$	1	1	2
Palis Andreiunas	$\frac{1}{3}$	1	2	2
Jan Uszkuris	$\frac{1}{2}$	1	1	

1797 m. Šilėnų folvarko inventoriūs

RB RS F 93, apl. X

Inwentarz podawczy Folwarku Szylan...

Wieś Petruszany

1. Dominik *Mataczunas*...
2. Mateuż *Mataczunas*... Do Ludności przybyła Corka *Iewuta*...
3. Maciey *Balnis*...
4. Bartłomiey *Mataczunas*...

Wieś Szylany

1. Jozef *Balnis*...
2. Jerzy *PaukŹzcis*...
3. Kazimierz *Zwirblis*²...
4. Maciey *Kasciukonis*...
5. Jerzy *Mataczunas*...

1619 m. Švobiškio³ klebonijos inventoriūs

RB RS F 93, apl. XX

Postyla Reiowa Litewska (jokia kita knyga nei lenkų, nei lotynų, nei lietuvių kalbomis neminama).

1678.VII.25 Švobiškio klebonijos inventoriūs

RB RS F 93, apl. 5

Sioło do Plebaniej należące nazwane Boruczany: Włok dwie:

5. *Jonas ų Jurgis* Matzulonjowie
6. *Andrzej Balsajtis*...
7. *Samuel Grygalunas*, po Jakubie Gajdajciu który trzymał czwierc Włoki, teraz *Nozik Mikołaj Stasiunas* trzyma Oszmajnie. Syna ma *Jurgia*, Kłacz jedna [Linksnivimas!]
8. *Jan Ławkiejunas* Nozik, trzyma oszmajnie drugą pomienjonego Gajdajcia. Kłacz ma jedną.
9. *Adomas Kasparajtis* po *Czapie Uszkuru* trzyma czwierc włoki.
11. *Piatras Matejkajtis*; po *Kryscjowej Matejkunowej* objął Oszmajnie: Syna ma *Jurgia* Kłacz jedną. Brat jego *Wencjus* przy njm mieszka, trzyma oszmajnie drugi *Jurgis wųszedł* do *Kapcjun uszkuromis* do wsi JE^o. MųP Wołminkiego... (maćiau formą *uszkuromis* ir kituose raštuose).

¹ Ankstesniuose inventoriuose *PaukŹztis!*² *Backūnuose* – 3 *Źvirbliai!*³ *Joniškio* parapijoe, kairiajame *Mūšos* krante.

1641.V.31 Telšių valsčiaus dvaro dalybų įrašas (iš 1641.V.17 rašto)

VUB RS F 7 – ŽŽB 92 (sen. 108; 1641)

... w imieniu Potowsoliu weldomifzkach w ziemi żmudzkiey we wlosci Telszewskiey leżącym [158 v].

Minimas ežeras *Towsola* (kilm. linksn., per jį – jo viduriu eina viena riba), siūlo *Kolnian* [159 r].

... Trzeci szmat gruntu Wroczyaszczem nazwany per *apidemale* (gal ir kaip vienas žodis rašyta) maiący wsobie grunt oromy ų nierowniy lesny...

... Iżosty Iżmat gruntu Pan Petkiewicz y Pan [159 v] Jurewicz ziednego wzieli Wroczyaszczem nazwany *trenaycia kalnas* wiednym koncu odzaworu maiący grunty orome.

... dziewiąty Iżmat gruntu Wroczyaszczem nazwany także także (sic!) *Trenayćia kalnas*, Pan Petkiewicz y Pan Jurewicz ziednego wzieli...

... Dwunasty szmat gruntu Wroczyaszczem nazwany *apidemes galas* maiący troche w sobie sianozęci... [160 r].

... Trzecią Rezę Przez Gumna Pana Sołtuszka idącą nazwaną promolbedy *Trenaycia Kalnas* Pan Petkiewicz... wzieli

... wzieli dziewiątą rezę nazwaną *Styrpeyki/fzki Steponifzki*, zajmuiącą szmat domu gumna y postewnikow... [160 v].

Piątą Rezę nazwaną *Szlapieki Perdaubale* maiącą miejścami y nad samym Jeziorem *towsolam* sianozęci nazwaną *piewale* Pan Petkiewicz y Pan Jurewicz wzieli...

... Osmą rezę za goscincem nazwaną *Będrzyskie* maiącą wsobie sianozęci...

... Jedynastą rezę nazwaną *degimalis* maiącą lasy y Ruczay

... Cztyrnastą Rezę nazwaną *Juzeliski* Pan Petkiewicz y pan Jurewicz wzieli... [161 r].

1632 m. pradėtas Trakų bažnyčios rožančiaus brolijos narių sąrašas

CVIA F 694, apr. 1, b. 11

Sąrašė yra pavardžių, nurašytų iš senesnio, 1612 m. sąrašo. Pavardės ir vardai nelietuviški, bet pasitaiko ir tokių:

1667–1677 m. Paulus *Stafiu*, Hedvigis *Boładziowa*, Josephus *Boładz*

1683 m. Jacobus *Szyrwis*

1612 m. Anna *Barszkiowna*, Laurentius *Gaginas* de Worniki

1613 m. Elizabet *Jurgielowna*, Patrus *Pieczul*, D. Joannes *Giedroyc*

1614 m. Michał *Piłwel* de Rykonty

1638 m. Ambrozy *Bombul*, Jan *Bombol*

1632 m. Yra keletas moteriškų pavardžių, prie kurių pažymėta, kad įsirašė (pasirašė) *ręką swą!!*

1633 m. (o gal 1634?) Marina *Baniulaicia*

1687 m. Katharzyna *Żobekstaicia*

1687.VII.27 išrinkta Sioistro Starbo P. Jadwiga *Traszkućiowa*

1691 m. Marcin *Szupal*

1699 m. Michał *Gudelionif*

1670 m. Trakų ekonomijos inventorių

(1774 m. išrašas

iš Trakų vaivadijos žemės teismo knygų)

MAB RS F 256, N 242 (apl. 46). Originalas.

... *Mieszczanie w Trokach* do Ekonomijj należący *Walenty Kiwilewicz* zaprzysięgły... *Banis* *Seysewicz*... Za mostem *Piotr Dudonis*... *Joseph Wanagas*...

Ežerų vardai (bučiai, venteriai, abarai).

Wioška Brażeliszki włok dwie.

Krzysztof *Eyominis* Walenty *Jakubonis*

Wieś Antsolkiniki włok osm...

Anrzey *Matulonicz*, Bartłomiej *Lankas* (!).

1662 m. Varnių inventoriaus knyga (be pradžios)

RB RS, F 93, apl. XXII

miona Boiarow *Weiwirzskich*

1. Mikalaj *Nieszukuitys*
2. Bartłomiej *Giedwiduitys*
3. Marcin *Rymgielis*
4. Buišzowa *Welowa*
5. Matyasz *Warnaitys*
6. Piotr *Werszylo*
7. Kazimierz *Moiteikaitys*
8. Marcin *Radzius*

1527 m. sodo Vilniaus mieste pardavimo aktas

MAB RS F 256, apl. 3. (K. Jablonskio nuorašas iš originalo LTSR CVIA, Senieji aktai, 5333, l. 30)

Margaretha Ivczovna pardavė sodą (hortum) extra portam Trocz (ensem inter) hortos Jacobi *Kvrkleczis* ex vna et *Jurgis* ex altera partibus sittum... honeste Anne Makvczowa, vxori Joannis *Rwdzis*, pro octo sexagenis mo(nete) Lituanicalis...

554 m. Vilniaus tijūnijos inventorius

VUB RS F 1 – F 66. 1773 m. nuorašas

Miasteczko Niemenczinskie Nowo Założone... [959 r].

1. Jakub Pieczulewicz
2. *Stasiul* Jaksztowicz
3. (tuščia)
4. *Jurgis* Mozulewicz Czobotarz (962 r *Jurgis* Moczelaŭwicz)
5. Kasper Iukiewicz
- 6.
7. (tuščia)
8. Naruż Buzdziewicz
9. (tuščia)
10. Marcin Mosiewicz
11. *Jurgiel* Pieczulewicz (962 r *Jurgis* Peczulewicz) (jis turi ir alaus karčiamą) ir t.t.

Włość Dwora Niemenczynskiego Woytowstwo Ciakle [963 v].

Woytem *Stasiel* Goylewicz (965 r *Stasis* Goylewicz na Woytowstwo)

Sioło Podworzany pod Samym Miasteczkiem

1. *Jurgis* Jaczkowicz z Marcinem Bratem

2. *Tamgo y Jurgiel* Ławrynowicz

4. Marcin Szurszyłowicz z *Jurgielem* Synem swym [964 r].

Siolo Kozañczy nad Rzeczką Niemenczą od Dwora w Mili [965 v].

Siolo Doylidy od Dworu Mila

1. *Maciej Ganul* Stankiewicz

2. *Petrel* Mielwydowicz z Synami Dwoma

3. *Jurgiel* Maczulewicz...

4. *Jurgis* Maczkowicz...

5. *Mik* Nareykowicz...

6. *Staniulis* Jurewicz z *Jurgiem* synem swym [967 r].

1602—1615 m. šv. Jono bažnyčios Vilniuje sutuoktvių metrikų knygos

CVIA F 604, ap. 10, Nr. 1

Peržiūrėta 1602, 1603 ir dalis 1604 metų (iki 23 v). Čia tik dalis lietuvių atsispindi, nes kitų tėra vardai ir tėvavardžiai, kurie ničnieko nepasako! Prie kai kurių susituokiančiųjų (retai) pažymėta Polonus, vadinasi — atvykęs iš kitur. Jeigu žmogus būna ne iš miesto, paprastai pažymima.

Išrašuose išskirtos šios pavardės:

Adamaymisz (? (sic!)), Babis, Baczisz, Baltimowa, Bierzenskij, Bildziuk, Błazis, Bondonis (? Bodoris?), Bolagda, Bolądzis, Bombolis, Braswinis, Buczka, Buywid, Burnielis, Cிகik, Ciraniz, Dolaýtis, Dolida, Duda, Dudelis, Dwoýnikas, Dziejgeolwis, Dzieganisz, Dziejgiecz, Dziklisz, Dzikikos, Dzwila, Dzwilis, Dzwoýnikas, Gagulis, Gaýdelis, Gaýdowicz, Giedroýc, Gierwiato, Gil, Ginis, Gisielis, Gisiulis, Gniewlis, Griskaytis, Grubis, Gruszelis, Gudelis, Jankanis, Jarmola, Jarmula, Jerguc, Juýcis, Jurgelowna, Jurgieta, Jurgiewicz, Simon Jurgis, Jurgowicz, Kastela, Kaszbintis, Keyda, Kiernowiszkis, Kiernowiszkowa, Kiefiowa, Kiewlo, Kilbuk, Kiskel, Knarusis, Kiszel, Kocinelis, Kolac, Korkonos (?Korkowos?), Kosarelis, Kossa, Kotinelis, Klýcis, Klikunowicz, Klis, Klisiowna, Kocarga, Kodzis, Krabeycis, Krasielis, Krukrus, Kuchta, Kulis, Kumpaycis, Kunegas, Kuniegas, Kuprelis, Kuprowicz, Kureýsza, Kurkelis, Lapczis, Łapsis, Lasagaycis, Legus, Likraytis (?Cikraytis?), Lysaycis, Jerzy Abel Lithwanus, Jan Litwin, Lupa, Malkusis, Menturis, Mereýkis, Miedzinosz, Miekielis, Mieskutaytis, Mieszkoburnis, Mieszkucz, Mirklis, Negela, Nieskajcis, Nodogulis, Obagielowo, Obolisz, Obugieli, Odulaycis, Olxnis, Papuga, Paxtelis, Piñnelis(?), Pipir, Plagoc, Plinis, Pokutnis, Polocinis, Probolaýcis, Pukstelis, Puxtelis, Ragaycis, Raýszis, Raugelewicz, Raugelis (Ran?), Regalis, Rigonis, Rimoýcis, Rimoýcowicz, Ritelowna, Rocinis, Rogaycisz, Roza, Rudi, Rudzina, Seralis, Siepecis, Skielondis, Skilandis, Skilondzis, Slodzis, Sosis, Spinguciowa, Spirgiewicz, Spirgus, Spirkelis, Spurgowa, Stąbr, Stąbris, Stądzienisz, Stinis, Stipinelis, Stogelis, Stulbis, Stumbr, Sula, Sucinis, Sunis, Suslelis, Susokalis, Suxcelis, Swilo, Swirklis, Swirplis, Szakalis, Szarkelis, Szakarnis, Szermuksnisz, Szychlelis, Szikucis, Szokis, Szukis, Tatarelis, Trepisrcis (sic!), Tribernis, Tribernisz, Trzegocis, Wakaris, Warnelis, Waszkielis, Wergelis, Werselis, Wiegelowicz, Wiergieta, Wiergucis, Wierwecis, Wierzelis, Wilk, Wilkozencis, Wiszelis, Woiawolis, Woýda, Wolkasz (?), Wolkzius, Wonogelis, Wotknelis, Zaýslalis, Zilasz, Zwaki, Żakelis, Żalelis, Żakorfus, Żegunaytis, Żegunis, Żekinis, Żýdelis, Żirnelis, Żirnikos, Żmuýteli, Żmuýtowicz, Żonixt, Żwirklis.

1662—1675 m. Vilniaus diecezijos

bažnyčių inventoriai

CVIA F 694, apr. 1, b. 3970

Drūkšiai

Data neaiški, bet XVII a. Bažnyčios valdinių tarpe yra įdomių lietuviškų pavardžių:
 Piotr *giarwala*
 Woyciul *Łukaßun*
 Jan *giarwiala*
 Matul *Baltasmurglis*
 Jurgis *Bukßtul* [46 r]

1672 m. Jieznas

Inventoriuje tarp kitų religinių ir pasaulietinių knygų, pvz. Ovidijaus, yra
 ...Conciones Lituanicae Quadragesinales [66 v].

1628 m. Alvitass

Xięga w czerwoney oprawie, do tey się wpisuią bracia y siostry *Rozanca Świętego Anny*
 S: [225 v].

Toliau eina vėlesni Alvito inventoriai, bet juose nieko įdomaus.

1676 m. Paberžė

Ogrodnicy (gyvena miestelyje):

Ławren Kudelaniec
 Andrzej Vrbelo
 Mikołay Vrbelo
 Jurgis Kodelaniec
 Kazimierz Szczerba
 Marcin Matukaniec
 Symon Baiulewicz

Wiofka *Żubiany*

Krzysztofh *Żubianic* z *Janukiem Vrbanaŷciem*
 Michał Tałob z Bartłomieie *Dauknaŷciem* nowicŷ...
 Adam Sudak z Spasierzbem Swoim Adamem *Jurgaŷciem*...
 Bartłomiey Szyleykowski z Jerzym Tokarzem... [367 r].

1660 m. Rožany

Pasitaiko dar lietuviškų pavardžių:

Wioska... *Wierzbitki*:

Goły grunt Pauluka *Woŷtkiela*
Woŷkiel žonatŷ z dwiema synami...
 ... wŷmarł *Stanisław Karp*
 ... v *Woŷciecha Woŷkiela*
 Andrzej Antuch... [384 r].
 Mikołay *Zmuŷdzin*... [385 r].

1671 m. Skaruliai

Subditi

Jan *Grauzis*
 Jozef *Meßzkonis*
 Dawid *Meßzkonis*

Stanisław *Mazuraytys*
 Jakub *Mazuraytys*
 Adam *Mazuraytys*
 Jerzy *Kasionys*
 Adam *Kasionys* [422 r].

1671 m. Vidžiai

XIĘGI Koscielne

Postylka mala Polska y Litewska iedna stara [493 r].

1662 m. Vyžuonos

...Szkola Wfzytka vpadła iako iżby tak też ý dach... Jai priklauso –
 Wieś Kunigi fzki [499 r].

(Matyt, greit, prieš 1670 m., mokykla buvo atstatyta): Szkoła Cum omnibus requisitis [500 v].

Lietuviškos pavardės Vilniuje

1696 m. Vilniaus magistrato knyga

CVIA DA 5342 II t.

Laurentius Grazewicz alias *Razajitis* [1109]... Casimirus *Vbogas*, Pater familias... [1109]... Casimirus *Vbogach!* [1133].

Minimi Vilniaus kapitulai priklausą odininkai:

VK F – 450, 1. 168

napręciw kozemiakom czerwono y czernoskurnikom – Stefanowj *Bizdżis*; Andrżewiowi *Jeżytelis*; Woyciechowj *Pobumbis*; Szymonowj *Zurelis*; Jożefowj *Mulkus* y inszym... (Plg. Kurczewski, Kościół zamkowy III, 95; Kluklus – atrodo, teisingiau skaityti *Mulkus*).

**1645 m. Antakalnio jurisdikcijos Manvydo
 fundušo raštų nuorašas**

VUB RS F 5 F–32417

Minimi Manvydo altarijai nuo seno priklausą namai ir sklypai:

Vlica Skopowa

2. Kamienica Pana Piotra *Jagwila* Kotlarza... [15 r].

Antokole Przed Miescie

Dom *Marcina Szymkuna* w nim budynek idąc z polu po prawey ręce piekarnia z ulicy przez sien Izba, Staynia Łaznia... [18 r].

Dom tegoz *Marcina Szymkuna* nad samą Vlica leżący

Dom Mikołaiia *Szakalewicza* nad Wilyą... [18 v].

Dom Bartłomieia *Wiekinia* [19 r].

Dom Szymona *Butlacyia* na puł placu... [19 r].

Dom BarthoŹa *Putlacyia*... [19 v].

Dom Jerzego *Lupelacyia* [19 v].

Domek *Maldziona* na puł placu... [20 r].

**1715.V.29 išrašas (transkribuotas)
iš Vilniaus vietininko knygų**

MAB RS F 256. K. Jablonskio nuorašas iš VCA N 60 1715 l. 611a – 612a,
Nr. 210

Wypis z knich Łukasza Fiedorowicza Bezkonu, namiesnika Wilenskogo
Leta bozoho narozenia tysieczu piatsot sorok czetwertoho (1544) meseca marca osmnat-
catho dnia, indykta wtorocho.

Pryszol pered mene boiare hospodarski (i) powiatu Wilenskoho *suderewski Jurgiel*
a *Jenel Czulkiewiczzy*...

**1636 m. visos Vilniaus tijūnijos
ir miestelių inventorius**

VUB RS F 1 – F 14

Nemenčinė

Miestelio gyventojų pavardės rašomos be lietuviškų galūnių.

Siuo Tarakancy wlok 17

Sawulis Kulnis
Tenze Sawulis
Szým Czapanis
Grýg Kwielenas
Marcin Kalaczementýs
Krzýsztoph *Kulniewicz*
Lenart podewelis
Szymak kiwanis [1269 r]
Tenze *Szymenas*
Brat tego *Szýmaka* [1269]

Siuo Dowkszaný

Jan *Dowkszýs*
Ambroziej *Dowkszýs*
Jan *Goýdelis*
Tenze Jan *Goýdel* [1270 r]

Siuo Grodzie wlok 14 $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{4}$

Woýciech *Maklanis*
Walis Maczazantis
Krzýsztoph *Mazucianis*
Marcin *Ozalis*
Andrey *woýtanis*
Bartłomiei *linanenas* [1274 r]

Siuo Skrabliný wlok 4

Vurban ławnik
Matulis Martýnienas
Mikołay *Staszenas*
Stasulis Niesauwedas
Mikołaj *Niesauwedas*
Janas Ambrozenas

Walis Czapanas
 Mikołaj *manasis* [1274 v].
 Inwentarz Spisany Dworu Oszkńskiego

Sioło Soleniki włok 9

Maciey *Druzgis*
 Matel *maleunas*
 Marcin *Pompiala*
 W tej wsi włok osiadłych 1^{1/2} Pustych 7^{1/2} [1276 r].

Sioło *Azkini* włok 8

Mikolaÿ *Woyciechowicz*
Andrus Szwadas [1276 v].

Sioło *Praczkuny* włok 4

Stanisław *Goÿdelis*
 „ *Awelis*

Sioło Stÿrpuncÿ(?) włok 8

Boiarowie

Jurgis Staniulanis
 Gasper „
 Stanisław „
 Matul „
 Woiciech *Staniulewicz*
 Jan *Staniulanis*
 Piotr *Blawganis*
 Adam *Vrbanis*
 Matul *mikolaiunas* [1227 v].
 Krzysztoph *mikołaiewicz*
 Czepul *Vrbanowicz* [1278 r].

Inwentarz Dworu *Łyngmianskie* także spisanie Miasteczko y włosci do niego należących
 Linkmenų miestelio gyventojai irgi paprastai rašomi be lietuviškų galūnių [1280 v].

Sioło Kierdeÿki włok 27

Aszkinis Ambrasas
Czepulis Szÿmkunas
 Jan *Kudenas*
 Matulis *niekiszkis*
Bogdzun nowik
Stasulis niekiszkis
 Jan *Woÿsznaras*
 Kub *matulis*
Szwedrenis
 Gaspar *Zÿblenas*
 Czasuk *Czesenas*
 Adam *mazulenas*
 Janowa *Czasowa*
Jurgis Kerbonikas(?) [1286 r] ir t. t.

Sioło Minieÿsze

Waluk *Bildiulis*
Tumas Isadas
Walulis Kurenas
Jurkas Kurenienas
Mikulas maluszkas
 Janas *Szarka*
 Andreÿ *Isad* [1287 r].

Siolo Perweynici (Perweyniei?)

*Jurgis Bezdenas**Jasus Kaulenas**Alexa Kiawlenas**Czepas Czepulanas* [1293 v].

1732 m. Vilniaus tįjūnijos inventorius

VUB RS F 1 – F 92

Linkmenys

Wieś Kirdeyki

Dymy

Włoki

1. Mikul Zuk	1
2. Jan Pyngielewicz	1
3. Mikul Pauk sztan	1
4. Kazimierz „	1
5. Jan Pauk sztan Boiaryzn	1
6. Andrzej Maczelis	1
7. Marcin Bikus	1
.....	
9. Jerzy Ululis	1
10. Jan Hayduk	1
11. Rusak Tkacz Kontem [1334 r].	

W tey wsi wszystkich Włok nayduie się... 27. Z nich w osiadłosci 2 Platy w $9\frac{1}{2}$, w Puscie zalega... w $17\frac{1}{2}$ [1334 v].

Wieś Minieyszy

1. Jozeph Blazenic	1
2. Krzysztofh <i>Skiaw ftys</i>	$\frac{1}{2}$

W tey wsi nayduie się wszystkich włok — w 26. Z nich w osiadłosci 2 Platy wk — $1\frac{1}{2}$, w Puscie zalego — wk $24\frac{1}{2}$.

Miasteczko Niemenczyn

Miestelio gyventojų pavardės rašomos be lietuviškų galūnių.

W tym miasteczku Placow 30. Ogrodow 24. Z nich w osiadłosci Placow $4\frac{1}{2}$. W Puscie zalega Placow $25\frac{1}{2}$, ogrodow 20 [1346 r].

Wieś Tareykan ų

Dymy

1. Jerzy Zyrnalis
  2. „ Kilka
  3. Bałtromiey Zyrnalis
  4. Andrzej Andruszka
  5. Krzysztof Ciwinski
- Iŝ 17 valakų tik $3\frac{1}{3}$ $\frac{1}{2}$ w osiadłosci... [1347 r].

Wieś Dowkszany

1. Jerzy Dowksza Boiar
  2. Jan „ „
  3. Krzysztof Adamowicz
  4. Kaz(im)(ie)rz *Gaydus* (!) Boiar (– Gaidys)
  5. Jozof *Gaydis*
  6. Michał „ „ [1347 r].
- Iŝ 13 valakų – gyvenami – $7\frac{1}{2}$ [1347 v].

Wieś Grodzie Boiarowie

	włok
1. Kmrz <i>Giedroycis</i>	1 ¹ / ₃
2. Krzysztof <i>Beczis</i>	1
3. Baltr <i>Lapasis</i>	³ / ₄
4. Jerzy Palika	1
5. Jan <i>Szwedziukas</i>	1 ¹ / ₃
6. Mikul Moskaluk	1
7. Kmrz Moskaluk	

Wieś Skrabliny

1. Krzysztof Skrabliniec	³ / ₄
2. Maciej Skrobliniec	³ / ₄
3. Kmrz Skrabliniec	³ / ₄

Wieś Strypunŷ Boiarowie

1. Kmrz Vrbanowicz	1
2. Krzysztof <i>Plawgianis</i>	1
3. „ „ „	1
4. „ Vrbanowicz	² / ₃ ¹ / ₄
5. Andrzej „	² / ₃ ¹ / ₄
6. Samuel <i>Plawgianis</i>	1
7. „ Bogdziun	1 [1349 v]

Miesteliuose labiau lenkinamos pavardės (rašomos be lietuviškų galūnių!)

1736—1792 m. škaplieriaus brolijos
prie šv. Jurgio bažnyčios Vilniuje narių sąrašai

CVIA F 694, apr. 1, b. 3403

Pradžioje pavardės — tiek vyrų, tiek moterų — rašomos tik lenkiškomis priesagomis bei galūnėmis, nors jie būtų lietuviai ar lietuvių kilmės, pvz.:

Jan Giedroic
Konstancya *Doukszanka*
Konstancya (sic!) *Giedranka* [6 r.]

1753 m.

Labai retai (kaip išimtis) pasitaiko lietuviškų priesagų bei galūnių, pvz.:

Konstancia Gasionia [29 v].
Jan Gudonis
Alexander Janonis [41 r].

Vaizdas pasikeičia vėliau, tarp 1776—1779, pvz., randame tokias lietuviškas formas:

Tomasz Rimdzis
Jozeph Dwelis
Antoni Jawnis
Tadeusz Wintzikaytis
Agata Medurtycia
Jozeph Urnieziŷ
Stefan Pakiŷa

Mateusz Szarkas
 Antoni Masilunas
 Symon Ławziamicia (!?)
 Agata Wilunaycia
 Elzbieta Motaykaycia
 Marciana Bogufzaycia
 Magdalena Moteykaycia [84 v]
 Anna Adamaycia
 Giertruda Rayłaycia
 Agatha Szymaytaycia
 Jan Dedonis
 Apalonia Kiaturakaycia
 Anna Barbaycia (? Burbaycia)
 Conftancia Eydukaycia
 Konftancya Jczumiczaycia (? Jozu...? Juzu... Jazu...?)
 Elizabet Szumaycia [85 r].

1784 m.

Ewa Polunaycia [89 v].

Matyt, forma priklausė nuo rašančiojo, ne nuo stojančiojo į broliją. Ir toliau pasitaiko nemaža lietuviškų formų.

1787 m.

(I skiltis)

Tadeufz Szanawfkas
 Ignacy Jasiulonis
 Maciey Rymaytis
 Ignacy Ławrynaytis
 Anna Degufzayskaycia
 Rozalia Szurnaycia
 Anna Smolfkaycia
 Maciey Stuknis (no?)
 Apolonari Walukas
 Barbara Grygalunaycia
 Maryanna Witkoskaycia (Wizia ?)
 Ewa Wisiafkaycia (? Wizia...)
 Adam Bruzgas
 Wiktorya Bruzgaycia
 Magdalena Kundrotaycia
 Anna Bajorunaycia (97 r, I skiltis)
 Elzbieta Baygaycia
 Helena Grygalunowna
 Jan Powiłaytis
 Agata Palunowna
 Dorota Kialoticzia
 Ewa Linkinaycia
 Łucya Multinaycia (Skultinaycia?)
 Stanisław Giardziunas
 Rozalia Janczawfkaycia
 Barba Urbeczia
 Domincyla Dudułaycia
 Filip Szaygis
 Julianna Palianfkaycia
 Anna Baniczia
 Anna Meczonaycia
 Agniefzka Urbiczia
 Ewa Trumpikaycia
 Zofia Gokiczia (?)

Jadwiga Urbaczia (Urbeczia?)
 Jakub Motekaytis
 Dominika Motekayticzia
 Anna Gusnunayczia (?)
 Katarzyna Stapszyczia [97 r, II skiltis].

1791 m.

Piotr Gobis
 Ewa Dienawagiowna
 Tomasz Bałtadonis
 Gabryel Gieczys [99 r, I sk.]
 Rozalia Czekulinia
 Maryana Dienawagiowna
 Kazimierz Żołąlis
 Maciej Kłpas
 Marcin Druskis
 Jan Jmbrasus
 Maryana Smaladycia (Smalkolycia?)
 Krystyna Zubeckicia
 Maryana Kuyronicia [99 r, II sk.]
 Stanisław Małdutys
 Kazimierz Giaczys [99 v, II sk.]

1792 m.

Ewa Szauksztowna
 Jan Bimbirys [101 r, I sk.]
 Szymon Dienawagis
 Stanisław Zydonis
 Jakab Czypkus
 Michał Mazuras
 Jan Błazis
 Rozalia Szakaliniowa
 Stanisław Arelis [101 r, II sk.]
 Kazimierz Rymkunas
 Jozef Miszkinis
 Michał Miszkinis [101 v, I sk.] ir t. t.

Lietuviškų pavardžių rašymas įvairių vietovių krikšto ir sutuoktuvių metrikose (be Vilniaus ir Kauno)

1. Švėkšnos bažnyčios krikšto metrikų knyga 1652—1680 m.

CVIA F 669, apr. 1, b. 1

- 1652 m. Pakalniškaytis, Łauksargaytis, Pakalniškayte; Tutlaytis, Tutloua; Skuba, Bubełaytis, Motekayte.
 1653 m. Sparnius, Czelaytis, Juškowa, Simutaytis, Cielene; Rýmsza, Ragielski, Druktenioua, Mostowiczowna; Kaułakaytis, Pilwiowa.
 1670 m. Strazdas, Szedwiłas, Taurygicia, Spaudziauskienie; Miķałaiowicz, Paldewicz, Galdik, Pilwiowna.
 1675 m. Powiłaytis, Rauktayte, Drungiełaytis, Rauktene.

Susidaro įspūdis, kad miestelio gyventojai jau linkę vartoti lenkiškas priesagas!

2. Švėkšnos bažnyčios krikšto metrikų knyga 1713—1731 m.

CVIA F 669, apr. 1, b. 15

- 1713 m. Ziogas, Meyzelayte, Bortkus, Łukszayte; Szyksznis, Dautartayte, Szawelis, Budrykowa; Płatuk, Zwirblowna, Zubkowski, Pupalayte; Wałantinaytis, Paudielayte, Balsis, Wowerowa, Ziogowa.
1721 m. Aukfzkalnis, Jokubelayte. Budwiłayte.

1713—1731 m. žymesnio skirtumo nuo 1652—1680 m. neįjuntama. Gal kiek daugiau lenkiškų formų vartojama Švėkšnos gyventojams — ypač moterims.

3. Švėkšnos bažnyčios krikšto metrikų knyga 1781—1792 m.

CVIA F 669, apr. 1, b. 51

Iš pat pradžių krinta į akis, kad tik vyrų pavardės dar rašomos lietuviškai, pvz. Miezelis, Judis, Žiogas, Wanagas. Moterys rašomos: Strazdowna, Szarkowna, Judziowna, Balsiowna. Judbudriowna. Ir vis tai valstiečiai — laboriosi parentes!

Labai retai tepasitaiko įrašų, kur išlaikytos visos lietuviškos formos — tai paties klebono (Andreas Eygird) ir altaristos įrašai (!!!). Vėliau ir klebonas, tapęs kanauniku, jau lenkina moteriškas pavardes (nevisuomet). Bet jo įrašytų tarpe dar nemaža ir lietuviškų priesagų, tik su jomis nėra nė vieno bajoro ar bajoraitės! Apie 1785 m. ir toliau moteriškų pavardžių lietuviškos priesagos visai išnyksta, lieka tik vyrų pavardės lietuviška forma (dažniausiai) be sutrumpinimų (neatmetama galūnė), pvz.: Ozelis, Žąsiciowna, Ząsitys, Budwiciowa.

4. Žemaičių vyskupijos (daugelio parapijų) 1795 m. gimusių (krikštytų) knyga

CVIA F 669, apr. 1, b. 69

Andriejovas — vyrų pavardės rašomos lietuviškai, moterų — *-owna*, *-owa*, retos išimtyms *-ayte*.

Baisogala — taip pat. Tik kai kurie kunigai dažniau vartoja lietuviškas priesagas.

Tytuvėnai — įvairuoja. Moteriškos pavardės rašomos dažniausiai *-owa*, *-owna*, nors pasitaiko ir su lietuviška *-ate*. Vienuolio Žagaro krikštyti bajorai — su slaviškomis priesagomis. Šiaip jau Žagaras moteris rašo Danilewiczaty, Rusewiczieny, Byrbyłayti, Kaleckieny...

Dotnuva — įvairuoja, bet pasitaiko nemaža ir lietuviškomis priesagomis.

Darbėnai — vien tik *-owa*, *-owna*, jokios moteriškos lietuviškos priesagos!

Laukžemė (Darbėnų filija) – irgi kaip Darbėnuose.

Airiogala – irgi.

Gaurė – ir lietuviškomis, ir lenkiškomis, bet daug daugiau lenkiškomis priesagomis.

Gargždai – vien lenkiškos priesagos moterims!

Girkalnis – „ „ „ „

Grinkiškis – „ „ „ „

Gruzdžiai – „ „ „ „

Kužiai (Gruzdžių filija) – daugiau lietuviškų, bet yra ir lenkiškų nemaža – gal pusiau.

Šiupyčiai (Gruzdžių filija) – tik lenkiškos priesagos moterims!

Joniškis (atrodo, Šiaulių – minimi Spirakiai) – tik lenkiškos priesagos moterims.

Janapolė – tik lenkiškos priesagos moterims.

Joniškėlis – liaudies paprastai tik lietuviškos priesagos, bajorų – lenkiškos; kartais vyrų lietuviškos pavardės trumpinamos, pasitaiko su *-iewicz*, moterų *-owna*, *-owa*, bet šiaip *-ayczia*, *-ienie*, *-ene*, *-ienia*. Bajorų žmonos – irgi dažnai lietuviškomis priesagomis!

Jurbarkas – moteriškos pavardės lenkiškomis priesagomis. Rečiau tepasitaiko lietuviškų.

Kalvarija – tik lenkiškos priesagos moterų pavardėms.

Kelmė – „ „ „ „

Kėdainiai – „ „ „ „

Kaltinėnai – „ „ „ „

Labai retai pasitaiko, pvz., Jocayti (motina).

Klovainiai – rečiau lietuviškos priesagos. Pradžioje daugiau lietuviškų, paskui Žilevičiaus rašytų irgi daugiau lietuviškų. Šiaip, atrodo, rašoma, kaip kada papuola, be jokios sistemos!

Kartena – tik lenkiškos priesagos moteriškoms pavardėms.

Krekenava – labai retai tepasitaiko lietuviškų priesagų, pvz., matris Ludowicae Juchnaycze... Barbarae Razuinaycze... Podzinyczia... Balczunaycze (vien. įnag).

Kretinga – daugiausia lenkiškos priesagos. Labai retai pasitaiko – Zwinkłale, Meszkale, Grycaly...

Krakės – daugiausia lietuviškos priesagos, bet tarp jų pasitaiko ir lenkiškų moteriškų priesagų.

Kražiai – moteriškos pavardės rašomos lenkiškomis priesagomis.

Pajūris – „ „ „ „

Kuliai – „ „ „ „

Kurtuvėnai – įvairuoja, bet dominuoja lietuviškos.

Pašiaušė (Kurtuvėnų filija) – daugiau lenkiškų, bet nemažai ir lietuviškų.

Pakapė (Kurtuvėnų filija) – taip pat.

Padubysis (Kurtuvėnų filija) – tik lenkiškos priesagos moterų pavardėse.

Kužiai (Šiaulių parapijai priklauso) – pasitaiko ir lietuviškų priesagų.

Kuršėnai – vien lenkiškos moterų pavardžių priesagos!

Lyduvėnai – taip pat. Tik labai retai pasitaiko lietuviškų, pvz., Woyczutuczia, Kałpokuczia.

- Lioliai – moteriškos pavardės vien lenkiškomis priesagomis!
 Lygumai – dominuoja lietuviškos.
 Stačiūnai – mišriai – lenkiškos ir lietuviškos.
 Laukuva – lenkiškos, tik labai retai lietuviškos.
 Linkuva – dominuoja lietuviškos.
 Laižuva – „ „ „
 Luokė – tik lenkiškos priesagos.
 Mosėdis – „ „ „
 Nemakščiai – „ „ „
 Naujamiestis – yra lietuviškų, bet daugiau, atrodo, lenkiškų!
 Akmenė – dominuoja lietuviškos, bet netrūksta ir lenkiškų.
 Alsėdžiai – tik lenkiškos priesagos.
 Lieplaukė (Alsėdžių filija) – „ „ „
 Pikeliai – „ „ „
 Židikai (Pikelių filija) – „ „ „
 Plateliai – tik lenkiškos priesagos!
 Plungė – „ „ „ lietuviškų be galo retai!
 Pagramantis – „ „ „ lietuviškų labai retai.
 Pakruojis – tik lenkiškos priesagos.
 Palanga – „ „ „
 Pušalotas – „ „ „ labai retai lietuviškų.
 Papilė – mišriai!
 Pašušvys – tik lenkiškos moteriškos priesagos.
 Pašvitinys – „ „ „ „
 Lauksodis (Pašvitinio filija) – tik lenkiškos moteriškos priesagos.
 Radviliškis – tik lenkiškos moteriškos priesagos.
 Rietavas – „ „ „ „
 Rozalimas – mišriai.
 Raseiniai – tik lenkiškos moterų pavardžių priesagos – lietuviškų
 be galo retai tepasitaiko.
 Salantai – tik lenkiškos priesagos.
 Šeduva – daugiau, atrodo, lietuviškų, bet yra ir lenkiškų.
 Surviliškis – priesagos įvairuoja – yra ir lietuviškų, ir lenkiškų.
 Krinta į akis nemažas skaičius vyriškų sulenkintų – su *-ovič* – pavardžių.

5. Žemaičių vyskupystės 1799 m. krikšto metrikų knygų nuorašai

CVIA F 669, apr. 1, b. 91

Surviliškis – Anno Domini 1799. Die 14 Mensis Octobris Ego Josephus Žyborrt Parochus Surviliscensis Baptisavi Infantulam Nomine Ludmillam natam ex Patre Laborioso *Georgio Lebedis* Matre vero Barbara

---

Gaylunowna. Legitimorum Conjugum. Patrini fuere Franciscus Jucewicz cum Magdalena *Pykszrienie*. Omnes de villa Uzupie Parochiae Survilliscensis [966 v].

6. Metrikų knygų nuorašai

CVIA F 694, apr. 2, b. 2390

Onuškis – 1697–1773 m. ir 1775–1797 m. Krikšto metrikose iki pat 1797 m. dominuoja lietuviškos priesagos. Jungtvių metrikose į pabaigą moterų pavardės jau tik lenkiškomis priesagomis.

Daugai – 1701–1797 m. – moteriškos pavardės lenkiškomis priesagomis, net ir vyrų – trumpinamos dažnai pagal lenkų kalbos pavyzdį arba pridedamos naujos galūnės.

Žiežmariai 1737–1765–1796 m. – mišriai. Vėliau – ne tik moteriškos priesagos, bet ir vyrų pavardės lenkinamos.

PAAIŠKINIMAI

Šiame skyriuje sutelkta įvairiopa medžiaga apie lietuviškas knygas: jų spausdinimą, tiražus, prekybą, lietuviškas ir lituanistines knygas Lietuvos bibliotekose.

Pirmajame poskyryje „Knygų spausdinimas ir prekyba“ esama išrašų iš dvejopos rūšies šaltinių. Viena jų grupė – įvairūs ūkiniai dokumentai: pajamų–išlaidų knygos, piniginiai atsiskaitymai, spaustuvių knygų registrai. Juose esama įvairiausio pobūdžio informacijos.

Ypač marga ir netgi savotiškai spalvinga – seniausia iš jų – 1670 m. pradėta Vilniaus pranciškonų vienuolyno išlaidų knyga. J. Lebedžio sužymėti duomenys apie spaustuvininkų (drukarze) apmokėjimą, išlaidas spaustuvei, šriftų liejimui, knygų įrišimui, popieriui ir pan. Be informacijos apie finansinį knygų spausdinimo aspektą, čia yra ryškių detalių ne tik knygos, bet ir buities istorijos, bendro epochos kolorito. Visoje šioje buitinėje ūkinėje medžiagoje – žinios apie lietuvių pamokslininkus, jų pavardės (Paulus Noniewicz, Antonius Oziębłowski), personalijos apie kitus asmenis, galėjusius turėti ryšį su lietuviškų knygų leidyba.

1752 m. pradėtoje Vilniaus pranciškonų vienuolyno spaustuvės pajamų knygoje – medžiaga lietuviškų knygų tiražams, kainoms apskaičiuoti.

Yra duomenų apie lietuviškų knygų leidėjų (Juozapo Daubaro ir kt.) veiklą, viena kita detalė apie prekyautojus lietuviškomis knygomis (M. Maulevičių ir kt.).

Panašaus pobūdžio duomenų pateikia ir Vilniaus Akademijos (Vyriausiosios Mokyklos) spaustuvės dokumentai. Tačiau daugiausia medžiagos čia – lietuviškų knygų tiražams.

Prie Akademijos spaustuvės dokumentų prisišlieja kukli žinutė apie jos spaustuvininko Aleksandro Gutovskio ligą ir mirtį 1726 m. Vilniaus ligoninėje.

Kita šaltinių grupė liečia knygų prekybą ir prekyautojus (bibliopolas). Medžiaga čia gana įvairi, nevienarūšė: 1672 m. karaliaus Mykolo raštas, skelbiantis knygų prekybos laisvę Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje ir Lenkijos Karūnoje; medžiaga apie atskirus prekyautojus – bibliopolas (M. Maulevičių, J. Stirpeiką ir kt.).

Antrajame poskyryje „Bibliotekų katalogai. Smulkesni knygų paminėjimai“ išrašai sudėti alfabeto tvarka pagal vietovės pavadinimą. Jeigu vienos vietovės yra keli dokumentai, jie sudedami chronologine tvarka.

Poskyrio medžiaga liečia, su retomis išimtimis, XVIII a. antrąją pusę. Tai daugiausia bibliotekų katalogai, bet taip pat ištraukos iš bažnyčių vizitacijos dokumentų, inventorių, testamentų, kalbantieji apie lietuviškų ir lituanistinių (M. Strijkovskio, A. V. Kojelavičiaus, Fr. Paprockio, S. Rostovskio, Ž. Liauksmo, Lietuvos Statuto ir pan.) knygų paplitimą. Šalia to – pažymimi bet kokios knygos paminėjimai XVI a. dokumentuose. Įtrauktas ir vienas kitas XIX a. pradžios knygų sąrašas, teikiantis progos pastebėti kai kurias raidos tendencijas, lyginant su XVIII a. pabaiga.

Apibūdinant katalogus, duoti ir neigiami faktai, pažymint tas bibliotekas, kuriose lietuviškų knygų visiškai nėra (pavyzdžiui, Panemunės knygų sąrašas). Šie faktai – akivaizdūs lietuvių kalbos ignoravimo pavyzdžiai.

KNYGŲ SPAUSDINIMAS IR PREKYBA

**Žinios apie knygų spausdinimą, spaustuvinius
ir lietuvių pamokslinikus Vilniaus pranciškonų vienuolyno
išlaidų knygoje, pradėtoje 1670 m.**

VUB RS F 4 – A 3843

1670 m.

Drukarzowi na fuchoty grofzy fiedm na ocet grofz ieden [7 r].

Drukarzowi na mydło y garnek grofzy szefcz [9 r].

Drukarzowi Jerzemu złotych trzy [9 v].

Do Drukarni na swiece grofz ieden [10 r].

Drukarzowi na chleb grofzy trzy [11 r].

Za Mięso dla Drukarzow grofzy piętnaście [17 r].

Za Mięso dla Drukarzow gr. dwadzieścia [17 v].

Za Mięso dla Drukarzow złoty ieden [17 v].

Za Mięso „ „ gr. dwadzieścia ofm

Za „ „ „ złoty ieden

„ „ „ „ „ „ [18 r].

„ „ „ „ „ „

„ „ „ „ gr. dwadzieścia

„ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „ [18 v].

Xiędzu Kaznodziey Litewskiemu na trzewiki złotych trzy [1670.XI.30 įrašas! – 19 r].

Taip staiga – tarp duonos, žuvų, silkų, žirnių, ropių, pasternokų, kiaušinių, svogūnų, alaus, degtinės etc. – atsirado lietuvių pamokslinikas! Pavardės retai teminimos, prie jų dažniausiai nenurodomos pareigos.

Žemiau šito įrašo – pasirašę –

Jokūbas Džufki

Martinus Michałowski

Ludovicus Moŕurkiewicz

Crescentius Rembiszewski

Bonifacius Kunowicz

Benedictus Spanagelius

Felicianus Orlicki

Za dziewięć łokci sukna na Kontufsz *Drukarzowi* y *Kucharzowi* zło. 45

Item za dziewięć łokci sukna na Kontufsz dwiema *Drukarzom* zło. 36

Za trzy pary botow tym ze złotych 6 [20 r].

1671 m.

Sausis

X Kaznodziey Polfkiemu złotych trzy [21 v].

Za drwa dla X Kaznodziey Polfkiego grofzy piętnaście [22 v].

Sausio mėn. gale parašų tarpe yra Frater Paulus Noniewicz Con. Litt. [23 r] (tai bus tas lietuvių pamokslininkas, paminėtas 19 r).

Vasaris

Za Naczynie Introligatorfkie złotych pięć gr. dwadzieścia *Introligatorowi* zapłaciło się za Acta Conuentffkie zło. pięć gr. 15 [23 v].

Za cztery garce oleiu do Drukarnie złotych siedm [24 v].

Kovas, balandis, gegužė

Gyferowi ad rationem odlewania nowego pisma zło: piędziesiąt [33 r].

Birželis

Za zлото Skorcki pergamin Kliy papier Turecki Intraligatorowi złotych siedmnaście

Za Bławaty Papier Turecki na oprawę Concluzyi złotych Dwadzieścia Trzy

Introligatorowi Eliafzowi co pomagał oprawiac Xiążski S: Antoniego Złotych dwanaście [40 r].

Liepa, rugpiūtis

Drukarzowi Janowi złotych dwadzieścia*Gyferowi* ad rationem złotych Trzydzieście

Na materyą na litery złotych 80 [45 r].

[1671.VIII.10] Xdzu *Kaznodzie: Litt: pro necesarys* złotych Sześć [47 r].

Rugsėjis, spalio, lapkritis, gruodis

Bratkowi Drukarzykowi na Kofzule y od poprawy botow złoty grofzy piętnaście [63 v].

1672 m.

Sausis

1672.I.8 X Kustofz [— *Dłuski*] przyjechał z Conuocatiey Sczebrieskiej, strawił w drodze złotych sto fzeszczdzieć [66 v].

Vasaris

Za Smolę do drukarni grofzy 14.

Za Kamien ołowu złotych 9 gr. 15.

Drukarzowi na strawę złotych dwa.

Za beczkę piwa gdy swego niestało zł. 4.

Za dziefięc rez papieru Śląskiego zł. 100.

„ sześć „ „ Rozanskiego zł. 27.

Gyferowi ad rationem zł. 10 [70 r].

Drukarzykowi nowotnemu ad rationem roboty na potrzeby zł. 10 [70 v].

Za dwie reze bibuły do Xiążek zł. 4.

Za dziefiątek Skorek do Xiążek zł. 15.

Vargonininkui alga [71 r].

Balandis

Za Szubę do prasy złotych Trzydzieście gr. 10.

Za dziefięc rez papieru do drukarni zł. 100 [74 v].

Za reze papieru przedniego zł. 12.

Za dwie reze papieru podleyfzego zł. 12.

X. Kustobowi (=Dłuski) na drogę do *Olkinik* zło: 4. gr. 20.

Gyfserowi ad rationem liter zł. 10.
 Za Kamien Olowiu do liter złotych 9. gr. 15.
Drukarzowi Stanisławowi złotych dwa [75 r].
 Za garniec Wina dla Kaznodzieie ktory Concludował tł. 6 [75 v].
 Drukarzom wloczbnego złotych pięć [76 v].
 Muzykom w Kizanach pod czas Festu S. Jerzego za prace dało fię zł. 8 [77 r].

Gegužė

Za dziefięc rez papieru przednego zł. 100 [79 r].
 Za dziefięc lokci Sukna na habit X: Wikaremu zaplaciła się złotych 45 [79 v].
 Za dwadziefcia rez papieru Wilenskie^o zł. 120.
 Za Szefc rez papieru przednego zł. 60 [80 r].
Drukarczykowi Dawidowi zł. 3.
 Temuz Kuntufz Karmazynowy we zł. 27 [0 r].

Liepa

Aptekarzowi za medicamenta X: *Drozdowiczowi* brane Zł. 37 [89 r].
 Drukarzowi Stanisławowi zł. 13.
 X: *Jablonskiemu* naprawo zł. 5.
 X: Wikaremu za trzewiki y ponczochoy zł. 6.
 Za Szefc Skur pargaminu zł. 10 [89 v].
Bedugniowi na kopanie Kamieni zł. 20 [Expensa Fabricae], [90r].

Rugpiūtis

(1672.VIII.2) X: *Kaznodziei Litt*: na trzewiki złotych trzy [91 r].

Gruodis

X: Kaznodziei Polskiemu za trzewiki y Panczochoy zł. 5.
Drukarczykowi pro necefsa zł. 10.
 Parašų tarpe – Fr. *Paulus Noniewicz C L*

1673 m.

Birželis

Parašai:
 (1673.VI.) Fr. *Franciscus Czarnofsz* Custos et Guard. Viln.
 Fr. *Jacobus Franciscus Dłuski* Concionator Ordinarius.
 Fr. *Antonius Ozięblowski* Con Litt. [127 v].

Liepa

(1673.VII.28) X: *Noniewiczowi iadęcemu do Kowna* Koppę Littenwą [zł. 2. gr. 15] [128 v].

Po liepos, rugpiūčio, rugsėjo, spalio, lapkričio mėn. pasirašiusių tarpe – Fr. *Antonius Ozięblowski* Concionator Litt.

Nuo 1674 m. birželio iki 1675 m. balandžio mėn. pasirašiusių tarpe – Fr. *Paulus Noniewicz* Concionator Litt.

Knyga baigiasi 1676 m. birželio mėn., bet nuo 1675 m. gegužės mėn. jau nėra pažymėta jokia lietuvių pamokslininko.

**Žinios apie XVII—XVIII a. lietuviškas knygas
 Vilniaus Akademijos spaustuvės sutartyse,
 piniginiuose atsiskaitymuose, parduotų knygų sąrašuose**

VUB RS F 13 – 98

Ewangeliczki Litewskie wszytek nakład iego . . . . .8. [1 r]. Lapas [3 r]^a iš rankraš. knygos vidaus – data neaiški, sužymėtos knygos su kainomis: I pozicija – tynfy, II pozicija groszy:

Catechifmus latinus 6

Litvanicus	10	
Conciones P. Hinkiewicz	2	15
P. Ławk fmin	2	15
Ewangelie polskie	1	
Litewskie	1	
Lotewskie	1	
Kazanie X. Kojałowicza	1	
X. Hinkiewicz	2	15
Pamokšas albo Katechizm Lit.	3	
Theologia ecclesia ftica P. Ławk fmin	3	15
Trumpas pamok f. Litewsk. Bel.	10	
Duotos trumpos sąskaitos, pažymint, kiek užmokėta, kiek liko skolos, kiek vėliau užmokėta, viską paskui užbraukiant. Labai fragmentariškos žinios, atrodo, įtraukta tik tai, už ką nebuvo viskas sumokėta.		
Douborowicz ir jo žmona [atrodo, 1751.II.6] paėmė iš spaustuvės [17 r]:		
500 Ziemaytis	500	
Toliau nurodoma, kad pasiūsta:		
lenkiškų knygų	350	76
Zmudzkich	200	40
1756.IX.18 Daubaravičius paėmė		
20 Balsow	12	20
1757.II.4 paėmė iš „ksiėgami in crudo“		
50 Ewang. I litew	31	20
100 Balsas	63	10
100 Rozan. Zmuydz.	100	
1757.VI.6.		
250 (? 50 ar 30?) Kanti. Zmudz.	31	20
50 Rozan. Zmudz.	50	—
Douborowicz [17 v].		
1757.X.1.		
30 Ewang. z Litt.	19	
50 Rozan. Zmudz.	31	20
1758.II.1.		
30 Rozanczykow Zmudzkich.	12	
1759.II.22.		
100 Pamokšlas	16	
Regestr Ksiėg branych od P. Malewicza (toliau jis vadinamas — Mawlewicz) podług karty onemu daney w roku 1751 d. 11 Stycznia [21 r].		
	Złt.	
Za in crudo 500 (?300) Ziemaytis	300	
1753.IX.29 (Mawlewicz).		
20 Ewangel. litewski	12	20
1757.I.24.		
100 Pamokšlas	10	—
20 Rozancow Zmudzkich.	20	—
50 Balsas	31	20
1757.IX.27.		
20 Balsas	13	2
1762.VIII.17 — paėmė Stanisław Jankowski ir Tadeusz Malinski (Małcinski?) [26 r].		
Oltarius 20 Zmudz.	16	
1764.IX.4. Douborowiczowa paėmė iš S. J. spaustuvės [25 r]:		
Rozancow Zmuydzkich 100		
Ziemaytis	30	30
Elementarzow Zmudzkich 100		
Pamokšlas	100	
Morze Stanisław R. 1761 d. 10 Kwietnia [38—39]		
50 Broma	43	—
30 Balsas	16	—
10 Ewangel. Litt.	6	2
100 Elemen. Zmudz.	30	—
20 Pamokšlas	27	1(?)

1762.V.22.

100	Ziemaytis cum Oltar	129	1
20	Ziemay klejo (?)	46	2
20	Balsas	16	
30	Broma	30	
100	Razan. Zmud.	116	2
125	Elemen. Zmud.	30	
20	Ewang. Litt.	16	

762.V.24

100	Ziemaytis	129	—
20	Naklejo	46	— 2
20	Balsas	16	
30	Broma	20	
125	Elemen. Zmud.	30	—
20	Ewang. Litt.	16	—
20	Pamoglas	(sutepta)	

**Žinios apie lietuviškas knygas, jų kainą, tiražus,
leidžius Vilniaus (pranciškonų) vienuolyno spaustuvės
pajamų knygoje, pradėtoje 1752 m. sausio 1 d.**

VUB RS F 5 F — 32415

1752 m.

Vasaris

Od Panow *Douburow* (buvo parašyta Doburowskich, bet paskui pataisyta) zadatku na przedrukowanie¹ *Oltarzyka žmuydzkiego* Tynfy 250 [1 r].

28 Od Pana *Jozefa Douborowicza* ad ratione *Oltarzyka Žmuydzkiego* Tynfow pultrze-
ciafta 250 [1 r].

29 Wziolem od **Pana Doubora** znowu Tynfow 38 za papier kleiowy [1 r].

Balandis

2 Wziolem y pozyczylem na oblig od Brata moiego heno zH. Dwiescie dwadziesci
o czyni Tynfow 3006 [1 r].

Gegužė

18 Od *Panow Douborowiczow* ad rationem *ksiązki Žmuydzkiej* Tynfy — 400 [1 v].

Liepa

Od IXX Bazylianow za *Tragedyę Cicerona* kursywą Arkuszy 6 Tynfy 60 [1 v].

21 Reŝty za drukowanie *Oltarzyka Žmuydzkiego* odebralem od PP. *Douborowiczow*
Tynfy 68, a 30 Tynfow za defekta uftapilem za tenze Oltarzyk Žmuydzki arkuszy 22 [1 v].

Rugpiūtis

21 (ar 24?) Zadatku na *Elementaryk Žmuydzki* — Tynfy 30 [1 v].

Lapkritis

Od XX Pijarow za *Žmuydzką rubrycellę* — Tynfy 60 [2 r].

7 Pozyczylem u W IMP^a Jana Michała Wołka na papier Czerw ZH. 29 co czyni T. 396-
Szostak 1 [2 r].

¹ Kitur vartojama forma „wydrukowanie“.

1753 m.

Sausis

27 Od Pani Douborewiczowej za *Elementarzew* 3000 Tysiące *Żmuydzkich* wzięto (sic!) do dalszego porachowania Tynfow 150 [2 r].

Vasaris

28 Od X *Michala Kanonika* de Paenitentia Lektora Widziuskiego zadatku na książkę *Katechizm Żmuydzki* Exempl. 500 na ordyn podwod Tynfy 171 gr. 5 [2 v].

Balandis

2 Od Jasnie Wielmożnego IMP^a Podkanclerzego za *Tragedyą Zajry* dwa razy drukowaną ad ratione Tynfy 82 [2 v].

Gegużè

Za 384 Patenta Rożancowe do *Chweydan na Żmuydz* to ieft za poł arkufza pisma T. 5 y za 8 liber papieru białego T 5 y fz 1 Tynfy 10 Szost. 1 [3 r].

Birżelis

Reszty od PP *Douborow* za przykłykłę *Elementarzykow Żmuydzkich* Tynfy 23 Szost. 2 [3 r].

(21 ?) Od X^a *Michala Kanonika* Regularnego lektora Widziuskiego ad rationem książki *Żmuydzkiej* Tynfy 92 [3 r].

30 Od X^a *Michala Olszewskiego* refzty za katechizm *Żmuydzki*. Tynfy 19 [3 v].

Rugpiūtis

Od *kanonikow Regularnych* za książki *Żmuydzkie* Tynfy 20 [3 v].

Od X. *Rektora Seminarij na Żmuydzkie Pijara* za Rubrycellę kwota (? kwita?) na T. 55 nieodawana Tynfy 55 [3 v].

Spalis

21 Od P. *Margielewicza księgarza* za 11 Exemplarzew *Zairy* — Tynfy 3 Szost. 2 [4 r].

25 ... za 10 *Żmuydzkich katechizmow* po Tynfie [4 r].

31 ... za osim *Żmuydzkich katechizmow* Tynfy 8 [4].

1754 m.

Sausis

8 Za sto *Żmuydzkich katechizmow* in crudo po poł Tynfa 50 [5 r].

27 Od *Dominika Korewy* Księgarza *Żmuydzkiego* za Rożancow 7 Tynf. 7 fzost. 2 [5 r].

Za *Żmuydzkie katechizmy* 2 Tynfy 2 [5 r].

Gegużè

18 *Żmuydzkich katechizmow* 3 Tynfy 3 [6 r].

Birżelis

7 Za *katechizm Żmuydzki* Tynfy 1 [6 r].

1. 6 v pasirašęs yra Fr Felix Towian [ki Prae f. Typographiae mpp (Jo r anka ir registras rašytas!).

Rugsėjis

12 Za 3 *Żmuydzkie katechizmy* opra: Tynfy 3 [7 v].

Lapkritis

9 Za *Żmuydzki katechizm* Tynfy 1 Szost. 1 [7 v].

1755 m.

Sausis

23 ... za 50 Elementarzew, za 3 *Żmuydzkich* [8 r].

Vasaris

15 Zadatku od PP. *Douborow* na *Żmuydzkie katechysmy* Tynfy 60 [8 r].

16 Za 6. *Katech. Żmuydz.* od *B. Urbana* Tynfy 6 [8 v].

25 ... Za *Siennickiego* kontrowersye y *Katechyzm Żmuydzki*. Tynfy 6 [8 v].

21 Od PP. *Douborow* do porachowania za *Katechyzmy Żmuydzkie* Tynfy 240 [8 v].

Rugpiūtis

7 Od P. *Douborowicza* reszty za *Bramę Żmuydzką* alias za 44 (?) wrocił (?) Tynfy 22 Szost. 1 [9 v].

Rugsėjis

25 Zadatku od Pa *Maulewiczą* *Żmuydzkiego* księgarza na książki należy T. 40 Tynfy 39 [10 r].

1756 m.

Kovas

10 Od JmX *Michala Olfzewskiego* nowo obranego komifarza Generalnego Ichm XX-*Wugustynianow* de paenitentia preporachowania Tynfy 134 Szost. 2 ZoŃtaie T. 1000 [10 v].

Rugsėjis

17 Od PP. *Douborowiczow* reszty za S^o *Izidora* książeczky 2000 Tynfy 255.

Zadatku od tychże na przydatki Tynfy 19 Szost. 2 [11 v].

1757 m.

Vasaris

3 Od PP. *Douborowiczow* za przydatki Tynfy 22 Szost. 1 [12 r].

1758 m.

1758.VII.18 vizitavo ministras provincijolas – pasirašė Fr. *Bernardus* *Frackiewicz.*

1759 m.

Vasaris

22 Od P. *Szweykowfskiego* za 100 *Balsas* in Crudo Tynfy 33 Szost. 1 Item od tegoż z *Kramu* Tynfy 17 Szost. 2 gr. 2 [16 r].

Balandis

Z kramu item co in vim *Jurgieltu P. Szweykowfski* wziął Tynfy 65 Szost. 2 [16 v].

Spalis

Za *Rubrycelle Żmuydzkie* Tynfy 60 [17 v].

1760 m.

Kovas

Od P. *Daubora* in vim *Książki Żmuydzkiej Oltarzyk Duchowny* Tynfy 83 Szost. 1 [18 v].

Liepa

Za książeczkę *Żmuydzką* arkuŝy dwa z papierem stopni męki Panŝkiej 61 [19 v].
15 Od P. *Dauborowicza* in vim *ksiąŝki Żmuydzkiej* Tynfow 300 [19 v].

Rugpiūtis

Za 10 *ksiąŝczek Żmuydzkich* in crudo Tynf 3 Szost. 1 [19 v].

1761 m.

Vasaris

25 Za 50 *Balsas* in Crudo po ŝfoftaku Tynfy 16 Szost. 2 [21 r].

Gegužė

27 Za 21 *Balsas* in Crudo Tynfy 7 [21 r].

Liepa

17 Za 300 *Kantyczek* 300 *Ewangeliczek y Balsas* 100 y 20 *Kapłanow* Tynfy 243 Szost. 1 [21 v].

Rugsėjis

15 Za *Balsas* 100 in Crudo ŝfoftakami po ŝfoft. Tynfy 33 ŝfoft 1 [22 r].

18 ... Za *Balsas* 20 prufka (?) y ŝfoft. Tynfy 6 szost. 2 [22 r]. Za wydrukowanie *Piosnek S. Żmuydzkich* Tynfy 12 [22 r]. Z Sklepu wziołem w tym miesiācu Tynfy 300 [22 r].

Spalis

Za 10 *Balsas* ŝfoftakami Tynfy 3 Szost. 1 [22 r].

1762 m.

Sausis

Za 10 *Balsas* Tynfy (? neaišku) [22 v].

1765 m.

Vasaris

5 ... 34 *Balfas* 20 *Katechizmikow*... [25 r].

15 Za wydrukowanie *Patentu Żmuydz.* Tynfy 28 [25 r].

Gegužė

27 Od Pa. *Sawickiego* za *historiā* *Starego y Nowego Taftamentu* po *Żmuydzku* arkuŝy 3. doŝło Tynfy 56 [25 v].

Rugsėjis

29 Od JJ. XX. *Miŝionarzow Congregat.* *Miŝs.* za wydrukowanie *Katechizmika Li-tewŝkiego* Exempl. 3000 zł 155 (szost.?) 20 [26 r].

Gruodis

20 Od J. XX. *Miŝsionarzow Congregationis Miŝsion.* na *Katechizmik yarmętem(?)* arkuŝy 2 na Exempl. 10000 za *Papier(?)* Tynfy 462 [26 v].

1766 m.

Birželis

24 Za 10. *Rez Patentow Rożancowych* na *Żmuydz* dla XX. *Dominikanow Kalwaryis-kich* ogułem drukowanych (?) zł 250 [27 r].

Rugsėjis

5 Za książeczkę *Żmuydzką* drukowaną Scholaftiką arkuify 3 z Papierem na fzym... zł 120 [27 v].

1767 m.

Sausis

20 Za ... 4. *Balsas*... [27 v].

Kovas

5 Za... 50 *Balsas*... [28 r].

Birželis

10 Za Gatunki in crudo idque 430 *Ewangeliczek Polfkich*.
549 *Ewangeliczek Litewskich* 10...(?) wzieło się... zł 590 [28 r].
30 Za *Katechizmik Żmuydzki* zł. 80 [28 r].

Rugsėjis

2 Za wydrukowanie *Patronek Żmuydz...* Tynfy 20 [28 v].
20 Za *Patent Żmuydzki Rożanczyk* Tynfy 30 [28 v].

Spalis

2 Na *Elementarz Żmuydzki* zł 109 2 [28 v].
20 Za Gatunki in crudo idque 430 *Mokflas*. 12 *Sienickiego* [28 v].

Lapkritis

1 Od P. *Sawickiego* na *Rożanczyk Żmuydzki* wzieło się zł 100 [28 v].

Gruodis

9 Od Pa *Sawickiego* in vim *Rożanczyka* do *Porachunku* zł. 36 [28 v].
12 Za Gatunki in crudo, idque 25 *Zbior Powinności*. 100 *Gesmes*. 590 *Elementarzow*
Lacinfkich. 50 *Elementarzow Polfkich*. 200 *Powinności Polfkich*. 150 *Żmuydz*. 91 *Balsas*.
200 *Officiufzek in universum*... zł 217 [28 v].
15 Od Pa. *Sawickiego* ad rationem *Roż*: (Tynfy) 153 [28 v].
22 Za przedrukowanie książeczki o 5 (? S) *Ranach Pa*. *Jezufa do Kowna*... (Tynfy)
100 [28 v].

1768 m.

Sausis

15 Za książeczkę *żmuydzką* zł 150 [29 r].

Vasaris

14 Za *Rożanczykow Litewskich* 100 zł. 50 [29 r].

Kovas

21 Od Pa. *Sawickiego* na *Elem. Pol.* [Tynfy] 80.
Od tegoz na *Giesmes*... zł. 63 [29 r].

Gegužė

15 Za *Katechizmik* do *Kowna* zł. 40 [29 r].

Birželis

10 Za *Patronki* drukowane *Żmuydzke* 20 [29 r].
15 Za 5 Ryz *Papieru wodnego* zł. 25.
Item za *Papier* na *Rożan. Żmuydzki* y za *Polarkufzą Patronek* od Pa. *Sawickiego*
zł 25 [29 r].

Rugpiūtis

30 *Za Katechizmik Litewski* žł. 80 [29 v].

Rugsėjis

4 Od Pa. *Sawickiego* in vim *Rožancyka Żmuydzkiego* žł. 39 [29 v].

Lapkritis

10 *Za 200 Ewangeliczek Polskich razem Żmuydzkich.* žł. 100 [29 v].
Od Pa. *Sawickiego* ad rationem *Elementarza Litewskiego.* žł. 24 [29 v].

1769 m.

Sausis

4 Od Pa. *Sawickiego* in vim *Rožancyka.* žł. 36 [29 v].
10 Od tegož in vim tegož *Rožancyka* 18
20 *Za 100 Kantyczek y 100 Balsas* 100 [29 v].

Vasaris

26(?) *Za 200 Rožancykow Żmuydzkich* žł. 100 [30 r].

Kovas

10 *Za przedrukowanie Koronki Szkaplerney po Litewsku do Swiadofc* žł. 14 [30 r].
Item drugiey do *Kurkl* žł. 100 [30 r].

Rugpiūtis ir Rugsėjis

Za 32 Ewangeliczki Lit: žł. 16. 10 *Rožan. Litewskich* žł. 5.
Libra Gesmes žł. 32. 50. *Elem. Litew:* žł. 6. *Za 12. Ewang: Polskich* žł. 3. [30 r].

Daugeliu atvejų nenurodyta, už ką pinigai – tik pasakyta, pvz., „za książki in crudo“. Vietomis gali būti nepažymėta, kad lietuviškos knygos! Neaišku, kodėl pajamų ir išlaidų registracija nutrukta 1769 metais. Knygoje lieka daug tuščios vietos – neprirašytų lapų. Paskutinis įrašas (po išlaidų) 1780.IX.24, pasirašytas Fr *Victor Stepurewicz* P. P. mpp, yra tokio turinio:

Ja nižey wyrażony (– t. y. Stepurevičius –), przyswiadczam... że Inwentarz od Drukarni na mnie zdaney per modernum Illmum Dnum Suffraganeum A Rufsiae, był taki, który y przezemnie był zostawiony:

Imo Pisma Gatunkow pięc: idque Garmat antiqua z Kursiwą. Scholastica autem z Kursiwą, Mytel, Tercia, y Text albo Paragon, zakontraktowane per Illmum Dnum, y oplacone, do którego oplacenia y Ja za mojej Prefektury refztu dopłaciłem więcej jak Tynfow 800 ut Registra testantur.

2do Fragmentow, albo Pis-na stłuczonego zostaloię y po mnie gatunkow dwa, idque Mytel y Scholastica [80 r].

Ultimo Deces, który ponosi Drukarnia do mojej Prefektury, uważam bydź takowy: Imo *Złoty oltarz*, zaczęty drukować (: jesli nie więcej:) aż do 9. arkuszy, miał nakładu... 2do Długu należącego Drukarni od różnych Ichm zaległo naymniey... žłch 2000, jesli nie więcej [80 v].

Minima dar, kad knygomis dažnai būdavo mokama už nuopelnus [81 r].

1775—1782 m., 1782—1790 m., 1792—1796 m., 1796—1799 m.

ir 1799—1803 m. lietuviškų ir latviškų knygų, spausdintų V i l n i a u s Akademijos spaustuveje, tiražai¹

1776 m.

Balsas (sirdies)	165	egz.
Broma antwerta	203	„

¹ J. Lebedžio padaryti apskaičiavimai pagal spaustuvės pajamų už parduotas knygas ir išlaidų registrus: $\frac{VVU}{D.C.63}$; $\frac{VVU}{D.C.64}$; $\frac{VVU}{D.C.65}$; $\frac{VVU}{D.C.66}$; $\frac{VVU}{D.C.68}$.

Elementarzów Litt.	560	egz.
„ Łott.	50	„
Giesmes Roża Marya	150	„
Książeczek Jubileuszowych Litt.	200	}
„ „ Żmudz.	30	
Nabożeństwo Łott.	230	„
Rozańczos	10	„
Rozańczos	427	„
Żiamaytes.	520	„
1777 m.		
Balsas (sirdies)	35	egz.
Broma antwerta	168	„
Elementarzów Litt.	1300	„
„ Łott.	132	„
Ewangeliczki Litt.	112	„
Giesmes większych	20	„
Knigaiyle (jubileuszowa)	15	„
Rozańczos	469	„
Żiamaytes.	734	„
1778 m.		
Balsas	88	egz.
Broma atwerta	279	„
Elementarzów Litt.	1260	„
„ Łott.	60	„
Ewangeliczki Litt.	176	„
Giesmes większych	80	„
Historia Litt.	4	„
Nabożeństwo Łott.	14	„
Pamokślas	44	„
Pedelis miros	30	„
Pieśni litewsk. mniejsze	2	„
Rozańczos	481	„
Żiamaytes.	789	„
1779 m.		
Balsas	161	egz.
Broma atwerta	114	„
Elementarzów Litt.	725	„
Ewangel. Litt.	172	„
Giesmes mniejszych	45	„
„ Roże Marya	10	„
„ większych	90	„
Grammatyki Łotewskie	2	„
Katechizm Litew.	22	„
Knigayles	7	„
Pamokślas	45	„
Pedelis miros	25	„
Żiamaytes.	435	„
1780 m.		
Ałtorius.	20	egz.
Balsas	177	„
Broma atwerta	89	„
Elementarzów Litt.	1150	„
Ewangel. Litt.	180	„
Giesmes	5	„
„ większych	100	„
Nabożeństwo Łotewski	11	„

Oltarzykow Litt.	397	egz.
Rożańczos	165	„
Rożańczykow Litt.	75	„
Żiamaytes.	71	„

1781 m.

Altorius duchaunas	10	egz.
Bałas	271	„
Broma atwerta	140	„
Elementarzów Litt.	1120	„
„ Łott.	50	„
Ewangel. Litt.	207	„
Giesmes mniejszych	10	„
„ większe	110	„
Giesme Roza Marya	90	„
Nabożeństwo Łott.	20	„
Oltarz Litt.	40	„
Oltarzykow Litt.	351	„
Pamokłas	40	„
Rożańczos	10	} 62 „
Rożańczyki Litt.	52	
Statut WXL	33	„
Żiamaytes.	20	„

1782 m.

Altorius.	30	egz.
Bałas	331	„
Broma atwerta	145	„
Elementarzow Litt.	1810	„
Element. Łotew.	150	„
Ewang. Litt.	262	„
Giesmes	50	„
„ mniejszych	60	„
„ większe	250	„
Nauka dla Dziecizy Żmudz.	1	„
Oltarzyk Lit.	428	„
Pamokłas	30	„
Rożańczos	nebëra!	„
Statut WXL	27	egz.

1783 m.

Bałas	270	egz.
Broma atwerta	231	„
Element. Lit.	798	„
Ewangel. Lit.	245	„
Giesmes większe	210	„
Oltarzyk Lit.	770	„
Pamokłas	25	„
Rożańczyk Lit.	4	„
Statut WXL	40	„

1784 m.

Bałas	537	egz.
Broma atwerta	179	„
Element. Lit.	365	„
Ewangel. Lit.	350	„
Giesmes większe	501	„
Pedelis miros	10	„
Statut WXL	58	„

1785 m.

Altorius	130	egz.
Balsas	223	„
Broma atverta	108	„
Element. Lit.	730	„
Ewangel. Lit.	227	„
Giesmes większe	245	„
Oltarzyk Lit.	607	„
Rožancios	100}	144
Rožančzyk Lit.	44}	„
Statut W X L	15	„

1786 m.¹

Altorius	260	egz.
Balsas	185	„
Broma atverta	77	„
Element. Lit.	550	„
Ewangel. Lit.	130	„
Giesmes	10	„
„ większe	150	„
Oltarzyk Lit.	255	„
Rožanczos	30	„
Statut W X L	22	„

1787 m.²

Balsas	36	egz.
Broma atverta	22	„
Element. Lit.	100	„
Element. Łotewsk.	200	„
Ewangel. Lit.	27	„
Giesmies większe	10	„
Książka Łotewska	3	„
Oltarzyk Lit.	55	„
Statut W X L	8	„

1788 m.³

Balsas	191	egz.
Broma atverta	50	„
Element. Lit.	935	„
Ewang. Lit.	230	„
Giesmes	120	„
Giesmes większe	160	„
Oltarzyk Lit.	271	„
Rožančzyk Lit.	110	„
Statut W X L	25	„

1789 m.⁴

Balsas	14	egz.
Broma atverta	19	„
Element. Lit.	360	„
Ewangel. Lit.	32	„
Giesmes	50	„
„ większe	20	„

¹ Daug knygų, atrodo, parduota be sąrašo.² Daug knygų – ištaisais mėnesiais – neįtraukta.³ Daug knygų neįtraukta.⁴ Ne visos parduotos knygos įtrauktos.

Ołtarzyk Lit.	117	egz.
Rożańczyk Lit.	96	„
Statut W X L	16	„
1790 m. ¹		
Balsas	136	egz.
Broma atwertą	66	„
Element. Lit.	2800	„
Ewangel. Lit.	139	„
Giesmes	130	„
„ większe	70	„
Ołtarzyk Lit.	620	„
Pamokslas	20	„
Rożańczyk Lit.	120	„
Statut W X L	15	„
1792 m.		
Balsas	3	egz.
Broma atwertą	2	„
Elementarz Lit.	2	„
Ewangel. Lit.	12	„
Ołtarzyk Lit.	23	„
Rożańczyk Lit.	1	„
Statut W X L	4	„
Žemaytes	11	„
1793 m.		
Balsas	2	egz.
Broma atwertą	1	„
Element. Lit.		
Ewangel. Lit.	4	„
Element. Łotewski	50	„
Gramatyka Łotewska	2	„
Nauka Chrześc. dla Diecezyi Żmudzkiej	1	„
Ołtarzyk Lit.	5	„
Rożaniec Lit.	1	„
Statut W X L	3	„
Žemaitis	9	„
1794 m.		
Balsas	1	egz.
Broma atwertą	2	„
Element. Lit.	1	„
Ewangel. Lit.	6	„
Rożańcius	2	„
Rożańczyk Lit.	1	„
Statut W X L	7	„
Złoty Ołtarzyk Lit.	13	„
Žemaitis	1	„
1795 m.		
Balsas	9	egz.
Broma atwertą	1	„
Elementarz Lit.	13	„
Ewangel. Lit.	8	„
Ołtarzyk Lit.	10	„

¹ Ne visos knygos įtrauktos.

Rożańczyk Lit.	8	egz.
Statut W X L	11	„
Złoty ołtarzyk Lit.	1	„
1796 m. (I)		
Ewangel. Lit.	5	egz.
Kronika Strykowskiego	1	„
Ołtarzyk Lit.	16	„
Rożanczyki Lit.	2	„
Statut W X L	5	„
1796 m. (II)		
Balsas	2	egz.
Broma atwerta	1	„
Element. Lit.	2	„
„ Łotewski	2	„
Ewangel. Lit.	9	„
Giesmes	1	„
Knigiale Broctwas	1	„
Ołtarzyk Lit.	12	„
Pawinastes Krikscionikos	1	„
Rożanciusz	1	„
Statut W X L	2	„
Tomasz A Kępis Lit.	1	„
1797 m.		
Balsas	15	egz.
Broma atwerta	5	„
Elementarz Lit.	20	„
Ewangel. Lit.	11	„
Kronika Strykowskiego	2	„
Ołtarzyk Lit.	5	„
Rożańczyk Lit.	5	„
Statut W X L	30	„
1798 m.		
Balsas	1	egz.
Ewangel. Lit.	9	„
Ołtarzyk Lit.	17	„
Rożańczyk Lit.	1	„
Statut W X L	53	„
Zywoty Pana Jezusa po Lit.	1	„
1799 m. (I)		
Balsas	4	egz.
Broma atwerta	1	„
Ewangel. Lit.	5	„
Ołtarzyk Lit.	9	„
Statut W X L	14	„
1799 m. (II)		
Balsas	11	egz.
Broma atwerta	6	„
Element. lit.	14	„
„ żmuydski	20	„
„ polsko-lit.	1	„
Ewangel. lit.	1	„
Ewangelia polsko-litewskie	3	„

Ołtarzyk lit.	1	egz.
Rożańczyk lit.	5	„
Statut W X L	5	„
Złoty ołtarzyk lit.	1	„
1800 m.		
Balsas	6	egz.
Broma atwertą	8	„
Ewangelia polsko-lit.	13	„
Grammatyka Lotawica	1	„
Ołtarzyk lit.	2	„
Rożańczyk lit.	7	„
Statut W X L	7	„
Złoty ołtarz. lit.	9	„
1801 m.		
Balsas	7	egz.
Broma atwertą	3	„
Elementarze lit.	2	„
Ewangel. pol. lit.	10	„
Giesmes	6	„
Małdas Tamaszius a Kempis	4	„
Rożańczyk lit.	4	„
Statut W X L	5	„
Złoty ołtarzyk lit.	15	„

**Lietuviškų knygų tiražai ir kainos
pagal 1799 m. Vilniaus Vyriausios Mokyklos spaustuvės
knygų sąrašą**

VUB RS D. C. 67

	[egz.]	[šalt. p.]
Auksa Altorius	1850(?)	3
Balsas Syrdys	730	3
Ewangelie po Lotewsku	150	4
Moschlas (sic!) Skaytyma raszta Letuwifzka dieł Mažu Wayku	110	6
Statutow Litewfkich	716	8
Reiester Xiąg w Magazynie Drukarskim znyduiących się w oprawie będących Broma otwertą ing wiecznasty	26	11
Balsas Sirdies	24	11
Elementarz Litewfki	79	13
Ewangelie Polfkie i Litewfkie na Niedziele	18	13
Ewangelia toto anno po Litewfku	8	13
Giesmes Marya	40	114
Grammatyka Lotawica	1	14
Knigale apraszanty Broctwa	5	18
Małdas Tamosziaus a Kempis	6	220
Moshlas (sic!) Elementarz Litewfki	60	20
Moschlas na Polfki ięzyk wyłożony	70	20
Rozancius Szwięciausos	18	225
Spasabas Giedoyma nabažnay miszyas	40	226
Stacius Arba nie as Kała Kryzyaus	66	26
Zywatas Pana Ir Diewa musu	55	30

Gale (pasibaigus alfabetui) kita, atrodo, ranka ir rašalu prirašyta: Oddaie się takoz in Crudo Tom pierwszy Dykcyonarza od a. aż do P. Toż Manuskrypt s. p. JX. *Litwinfkiego*. Tomu drugiego aż do litery Z.

Trzy Fascykuly Papierow służących na Kamienicę Wilczpółką w której iest Drukarnia, Zawierające sztuk 39.

Przywilejów na też Kamienicę i Drukarnią sztuk dwanaście [31].

Następujące Książki od 6. Aprilisa przedane po wpisaniu ich w Rejestr Inwentarzowy, a pieniądze za nie odebrane, weszły do Kafsy Drukarskiej pod czas Administracji WJX Augustyna Tomaszewskiego (wiršuje įrašyta: Bibli:) aż do 18. maja Roku 1799. Porządkiem przedawania wyrażają się [32].

[egz.] [kaina] [šaltp]

Statut WX Litt	1	16	32
” ” ”	1	16	32
Ewangeliczka Litewfka	1	1,15	33
Statut WX Litt.	1	16	34

Xięgi w Sklepie do przedania znajdujące się

Balsas xiązka zmuska	4	35
Bromos takaz	4	35
Elementarz <i>Polsko Litewski</i>	10	37
Elementarz Litewski	10	37
Ewangelie Litewskim ięzykiem	2	37
Knigiale Broctwos Jezusa	1	40
Ołtarzyki Litewskie w futerale	3	43
D ² w czarney oprawie	3	43
Pamokšlas Kirscioniszkasz (sic!)	3	44
Pawinastas Krystyoniskisz (sic!)	1	44
Rožaniec Litewski	5	45
Statut W ₀ X Litt.	1	45

Gale [49] -- patvirtinamasis M. Počobuto, Rektorias, parašas $\frac{1799.IV.29}{V.10}$.

**Žinia apie Vilniaus Akademijos spaustuvės
spaustuvininką Aleksandrą Gutovskį
Vilniaus šv. Kryžiaus vienuolyno
ir ligoninės 1709—1748 m. ligonių knygoje**

VUB RS F 5 F 32438

Priimti ligoniai iš visur — Vilniaus, Ukmergės, Upytės apskr., Žemaičių, Ašmenos ir t. t. — įvairių luomų ir padėties žmonės... Daugumas pagyda-vo!

1726. I. 31.

Przięty iest do naszey Infirmarij Pan *Alexander Gutowski Drukarz* z Drukarni Soc: *Jezu Wilens*: Choruiący na Dusznosc, Łomanie Kosci y na nog bolenie. Odzienie iego, Żupan Granatowy Stary Burka szara Stara, Czapka skurzana stara Pas pytlony Czarny Stary, burdasy niebieskie stare boty czarny Jałeniczę Koszula Stara Maiący lat 60. Boty oddane parobkowi Wasilowi.

Obiit d 22 Februarij.

**Žinia apie bibliopolą Stanislovą Bogdanavičių
XVI—XIX a. šv. Onos brolijos Vilniuje knygose**

CVIA F 1135 apr. 4, b. 472

1582 m. į broliją įsirašė *Stanislaus Bogdanowics Bibliopola* [21 v].

1581 m. įsirašė Fr. Stanislaus Margucs, Predicator Litwanorum [23 v].

**Knygų įrišėjo paminėjimas Vilniaus šv. Jono bažnyčios
sutuoktvių metrikų knygoje 1603 m.**

CVIA F 604, apr. 10, N 1.

365 Jakub Markowicz Intrologator [12 v].

**1672.VII.19 Lietuvos—Lenkijos karaliaus Mykolo
raštas (originalas) apie knygų prekybos laisvę**

CVIA F 787, apr. 1, b. 8.

... Doniesiono nam przez PP^w. Rad y Vrzędnikow Naszych przyboku naszym na ten Czas będących, iż niekture osoby, vprosiwszy sobie wprzod od Naiasnieyszego Antecefsora naszego, a potom y od nas Samych ad male narrata Przywiley na monopolium skupowania y przedawania Xiąg, żadnemu inszemu handlowac onemi zwielką niewygodā wszystkim obywatelow Panstw Naszych Coronnych y W^o X^a L^o niepozwalaią. Co że się in derogationem prawa pospolitego, kturę wszystkie monopolia zniosty, dzieią: Tedy niechcąc aby się takowe praeiuditia odtąd działy, wszystkie takowe in derogationem wolnych handlow y nabywania, y rozprzedawania Xiąg, tak od nas Samych, iako y od Naiasnieyszego Antecefsora naszego, ad male narrata otrzymane, znaszamy, cafsuiemy, y annihiluiemy, *pozwalaiąc wszystkim wobec*, nietylko *Panstwa naszego, ale tez y obcych Panstw Kupcom, bez żadney ni od kogo trudności, y bez depactaty, Xięgi rozne z roznych mieysć, byle nie zakazane od Kosciola S. skupować, y one do Panstwa naszego Corony Polskiej y W^o X^a L^o przywozic, y komu chcąc w Panstwach Corony y W^o X^a L^o bezpiecznie rozprzedawac. A ktoby się waży iakową w skupowaniu, albo wprzyrowadzaniu y rozprzedawaniu Xiąg albo Bibliotek handluiącemu przeszkodę czynic albo trudność iaką zadawac, lubo też y grabic, Takowy każdy w winę dwu tysięcy złotych per modum parti laesae, et fisco za dowodem słusznym popadac będzie powinien... [[sakoma tai *paskelbti miestuose*].*

**Lietuviškos knygos Kotrynos Melcherovičiovos
knygyne Vilniuje XVIII a. viduryje**

CVIA DA 5136; Vilniaus magistrato aktų knyga, 1758 m.

Kotrynos Melcherovičiovos knygyno dokumentai.

Catharina de Sawiczow Melcherowiczowa paruošė sąrašą dar prieš savo mirtį. Sąrašė — ne tik knygos, bet ir knygrišyklos įrankiai ir t. t. [915].

Regestr Ksiąg rożnych w Kramie znaydujących się Roku Tysiąc Siedmset Piędziesiąt Osmego Mca Junij Dnia Dziewiętnastego.

Yra keli *Herbarz* – Niesieckio, Potockio, Okulskio [916].

Yra ir rusiškų knygų – Trebniki [922].

	Tynfy	Szo	Gro
9 Litewskich in 8vo	7		
3 Synonimy in 8vo	5		
3 Rożancow Żmuydzkich in 12mo	8		
4 Ziamaytis z Klauzurkami in Duodecimo	6	2	
2 Balsas Szirdis in 12mo	2		
12 Gaspadius in 8vo	4		
20 Mokslas in 8vo	3	1	
23 Pamokslas in 8vo	3	2	

[926–929]

Po sąrašū pažymėta, kad po juo buvo – Subscriptio manus Ipsius Actricis tribus Crucibus X X X (!) [930].

Toliau cina [937–940] *Regestr Xiąg Rożnych in Crudo* jak kosztuje Samym R 1758

20 Ewangeliczek Litewskich	12	
20 Mokslas in 8vo	3	1
20 Balsas Sierdies in 12mo	10	
20 Rożancaus Ziamaytes in 12mo	10	

Po šiuo rejestru – irgi Melcherovičiovos parašas – X X X!

1743.III.27 Žemaičių vyskupo Antano Domininko Tiškevičiaus aplinkraštis, kuriuo jis suteikia savo diecezijoje knygų prekybos monopolį bibliopolams J. Stirpeikai ir M. Maulevičiui

CVIA F 696, ap. 2. b. 16.

... Denique delatum nobis est, quod non in pauco numero Personae nimia bona fama librariam negotiationem, et Iconum exercentes, lucro temporali inhaerentes, *libros prohibitos* et ab Ecclesia damnatos vendunt, somnia et sortes falsas divinant, et sic Animas Xti Fidelium irreticendo ipsos in desperationem inducunt Boni Speciem praeseferentes malum operantur. Obviando igitur ipsorum dissolutioni debito recommendamus A. RRDnis Rectoribus Ecclesiarum Parochialium Diaecesis Nostrae. Quatenus huiusmodi Personas Vagabundas, librariam negotiationem et Iconum exercentes per Confiscationem librorum et Iconum omnino coerceant, ac ab hinc Amplius vagari intra Diaecesiam Nostram ipsis non permittant, librosque eorum sic confiscandos ad Nos seu Officium Nostrum sub Registro comportent. Vestrum autem, caeterorumque cuiuscunque Conditionis Personarum Naecessitati providendo in Bibliopolas pro Diaecesi nostra DD. *Josephum Stirpeyko* et *Martinum Maulewicz* viros bonae famae et conversationis optime nobis recomandatos nominavimus et per Speciales literas Nostras ipsos constituimus sub protectione nostra dantes ipsis facultatem libros varios approbatos et ab Ecclesia receptos intra Diaecesiam nostram adducere habere et vendere... [21 v].

1753.X.23 [?28?, 25?). **Žemaičių vyskupo A. D. Tiškevičiaus aplinkraštis, kuriuo ragina dvasininkus įsigyti vyskupijos sinodo ataskaitą pas Senųjų Kražių bibliopolą M. Maulevičių**

CVIA F 696, apr. 2., b. 6

... Postremo ad notitiam deducimus Synodum Nostram Diaecesanam jam de Typo exjvisse et Venalem pro Stare Crosis apud GD *Martinum Mawlewicz Bibliopolam*. Raginami visi dvasininkai įsigyti, nes in examine ante approbationem bus iš jo egzaminuojami... [24 v].

1774.XI.17 Žemaičių vyskupo Jono Domininko Lopacinskio aplinkraštis, kuriuo jis savo diecezijos knygų prekybos monopolį suteikia bibliopolams Martynui Maulevičiui ir Juozapui Dziedzickiui

CVIA F 696, apr. 2, b. 6

...Naznaczylysmy, y przez ninieyszzy list na sz naznaczymy dwoch w całej naszey Diecezji Bibliopolow, nauką wiary S. Katolickiey, cnotą y Skromnością obyczajow zaszczyconych P. P. *Marcina Maulewicza, y Jozefa Dziedzickiego*, obywatelow Krozkich, ktorym przez Siebie lub też swoich Substytutow, z iakichkolwiek Bibliotek iakiekolwiek Xięgi w iakim kolwiek ięzyku do nabożenstwa lub do obyczajow dobrych utwierdzenia, a złych poprawienia ściągające się, nauki Szkolne, lub inne wiadomości, i Ciekowości zawierające y inne księgi w iakimkolwiek rodzaju, y gatunku, z nauką y rozumieniem S^o Rzymskiego Kosciola, (: co koniecznie waruiemy:) zgadzające się, y niepodeyrzene, oraz obrazy koronki, y inne rzeczy ku zbudowaniu lub nabożenstwu wiernego Ludu służące, sprowadzać, u Siebie chować, po Całej Diecezji naszey przez się, lub wysłańcow swoich rozwozić, rozsyłać, y zwyyczajną ceną przedawać pozwalamy, y [53 v] moc daemy. Żadnemu tedy innemu, ktorzyby niemiał od nas osobnego Listu, procz pomienionych od Nas naznaczonych Bibliopolow, iakichkolwiek Xiąg, obrazow, Koronek y innych świętosci, po naszey Diecezji roznosić, y przedawać, pod winą (: za doscigniem:) stracenia y konfiskowania towaru nie będzie wolno... Dan w Janapolu Dnia 17go Listopada Roku Panskiego 177go [54 r].

Tvirtindamas vikarus, koadjutorius ir t. t., vysk. Lopacinskis, pabrėždamas jo tinkamumą, nemini lietuvių kalbos mokėjimo.

1784.II.10 knygininko M. Maulevičiaus ir jo žmonos raštas, kuriuo jie steigia Varniuose altariją ir aprūpina aukštesniąją mokyklos klasę

CVIA F 669, apr. 3, b. 4037

Nusakius altarijos įsteigimo ir aprūpinimo sąlygas, toliau rašoma:

Tymze ninieyszzy Funduszem z Powodu *szkoł* w tuteyszzy mieście Wornienfkim alias miednickim erylgiących się y coraz pomnazającey się

młodzi szkolney [16 r] dla *Profesora*, ktorym ma być tenże JXiądź altarysta od nas fundowany, do *uczenia wyszey Klafsy Gramatyki y Syntatyki*, aby tym większą młodz edukująca się wziąć mogła ofwiecenie y naukę, a Profesor pierwszy klafsy ulgę, iesliby tym porządkiem, iak się dopiero poczyna sposob uczenia młodzieży, trwac miał na zawsze, zapisujemy na niego jako Professora, Sumkę naszą [15 v]¹ (sumini keletą asmenų, kuriems yra paskolinę, iš viso — pervedus į lenkiškus auksinus) — Sześć tysięcy dwiescie czterdzieście złotych Polskich... na... JX^a Altarysty y następcow Jego qua Possepsorow y Professorow z obowiązkiem zmwowienia czyli też spiewania po Szkołach obiednich w Kosciele *Sub Tuum Præsidium* etc. zapisujemy y na wiekuiſte czasy oddajemy (procentai iš tos sumos — iki 400 złotych lenkiškų).

...Ze jednak nie iest nam pewnie wiadomo, czyli ta wysza Klafsa Gramatyka y Syntatyka niezawodnie wpotomne wieki utrzyma się, przeto zaradzając pewności fundufzu, iefliby jakim przypadkiem szkoły, lub też ta wysza Klafsa uftac miała y skafsowana została, obracamy [15 r].

Tuo atveju tą profesoriui skirtą sumą paveda tam pačiam altaristai — įpareigodami atlaikyti dar po vienas (t. y. iš viso 3) mišias per savaitę [14 v].

**1789 m. išrašas iš Kražių mokyklos generalinės vizitacijos
1789.VI.17—23 protokolų apie knygininko M. Maulevičiaus
pastangų aprūpinti aukštesniąją mokyklos klasę rezultatus**

VUB RS D. C. 82

...Dołożyć tu potrzeba że JP^u *Maulewicz Xięgarz*, mieszkający w *Worniach* fundując Altaryą na tym że mieyscu dołożył Altaryście do Funduszu złhch 300, iesliby się zajmować chciał statecznie utrzymywaniem i uczeniem Szkółki parafialney; Altarysta przecie tego nowego Funduszu nie przyimuie: a tak Dobrodzieystwo dla dobra Młodzieży Krajowej ubogiej uczynione, zostae przy zyiącym ieszcze Fundatore...

**B. Dobševičiaus² laiškai iš Kražių M. Počobutui,
kuriuose minimi knygininkai J. Dziedzickis ir M. Maulevičius**

VUB RS D. C. 113; byla nenumeruota.

1784.V.7 laiškas:

... bo Szostak Pruski tu wydaią w groszach 12. Swiadkiem tego moze być *Dziedficki* (?) Xięgarz Krozki, ktory co rok bywaiąc w Wilnie, w drukarni akademickiej bierze Xięgi...

... a Pan *Maulewicz* Xięgarz słuszny i uczciwy (?) szłowiek po zgorzeniu miasta komorą in Collegio miefzkający weteran temu przyswiadczył oczewisty swiadek³...

¹ Lapai toliau įsegti — atvirksčiai.

² Benediktas Dobševičius — Kražių mokyklos prefektas, vėliau rektorius.

³ T. y. Kražių mokyklos profesorių byloje su vaistininku.

BIBLIOTEKŲ KATALOGAI

SMULKESNI KNYGŲ PAMINĖJIMAI

**Lietuviškos ir lituanistinės knygos Daugpilio kolegijos
bibliotekos knygų sąrašė, sudarytame 1780 m.**
(yra ir vėlesnių įrašų)

VUB RS F 3, b. 634

X. Kalinŭkiesgo Mowa o Pociachach stanu Rolniczego Tom 1. in 8vo	.1	[6 r].
Ewangelię Polŭskie y Litewskie. — Tom 1. in 12mo	.1	[8 r].
Punkta Kazań od adwentu az do Poŭtu Litewŭsko — Polŭskie 4to	.1	[15 r].
Dictionarium trium Lingvarum, Szyrvid in 8vo	.3	[31].
Grammatica Lithvanica in 8vo	.1	[33 r].
Litvanicarum S. J. Historiarum Pars Ima, Roŭtowŭki in Folio	.2	[39 r].
(Toliau eina Alegambe, Sotvel)		
De Rebus Lithvaniae post temporibus Rebellionis Ruŭsicae in 12mo	.1	[41 r].
Koŭalowicz Historia Litwana in 4to	.1	[42 r].
Lauxmin Praxis Oratoria in 12mo	.2	[74 r].

**Lietuviškos ir lituanistinės knygos 1805.II.18 Dotnuvos
bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos dokumente**

VUB RS F 4 — A 2189 a

Knygų nemažas sąrašas — 15 puslapių.
Skyriuje Concionatores (tarp daugelio lenkiškų ir lotyniškų) —
X. *Szyrwida* niedzielne... 1 Exemplarz Skyriuje Cathechistae (tarp kitų)
X. *Klimowicza Kazimierza Pamokslas*... 1 Skyriuje Historici—
Historja Lithuana (Matyt, Kojelavičiaus)... 1.
Dotnuvos bernardinų fundacijos raštai 1701 m. ir vėlesni.

**1632 m. žinia apie Jurbarko kleboną Bartolomiejų Plaukutį,
palikusį Kauno pranciškonams daug knygų**

VUB RS F 4 — A 316

Anno Eodem 1632, die 19 Aprilis Venerabilis Pater *Bartholomaeus Plaw-
koc* Parochus Jurborscensis Confrater noster mortuus, qui multos libros
pro Conventu nostro Caunensi legauit, przytym trzy poćcie słoniny... zboza
nieba bezcek... [62 r].

**Dvi XVI a. žinios apie knygas Kauno mieste
kailiadirbio Jono Oliandro kilnojamojo turto inventoriuje,
sudarytame po savininko mirties 1553.VI.21**

MAB RS F 256, apl. XIX. K. Jablonskio išrašas iš CVIA SA 13842 I. 186a — 187
Nr. 1314 7 1321

Yxą drobnych pisanych y drukowanych 35, a wielkich: Kronika niemiecza,
ka, *Adagia Erasmi Rotherodami*, Codex antiquarum lectionum Conucopiae...
W ŭkrzyni bialey: xięgi niewiązane aucthore *Gnapheo*; schubka...

Lietuviškos knygos Kaunatavos misijoje

VUB RS F 5 – F 32513

Kontrakt z Czeladzią Mifsij *Kownackiey* Societatis IESV

1. 11 v.

Bibliotheca Mifsionis Caunatensis S. J.
Evangeliorum Lothavicorum 2 Exempl.

Dictionarium 3. Linguarum

R. P. Elger S.J.

R. P. Szyrwid S. J.

1. 12 r

Evangelia Polonica et Litvanica 1 [egz.].
Cantiones Spirituales Lothavicae 1Sudarymo datos nėra, bet nedideliame 2 puslapių sąrašė yra knyga iš 1760 metų. —
Sutartys su šeimyna — iš 1748–1776 m.**1580.VI.6 pastaba****apie žemaitišką katekizmą Kolainiuose**

MAB RS F 256, apl. 7; K. Jablonskio išrašas — kortelė.

Petro Adomavičiaus palikimo surašyme minima библия пол'ская, катехиз'мъ по жоМОИТЬСКУ друкованыи... .

Lietuviškos ir lituanistinės knygos**Kretingos pranciškonų vienuolyno bibliotekos kataloge**

VUB RS F 5 – F–26214

Datos nėra. Yra knygų 1828, 1830, 1834, 1842, 1844, 1848, 1849 metų.
 Elementarz *Zmudzki* Wilno, 1838 [11 v].
 Grammatyka *Zmudzko-Lacinska*. Wilno 1829 [11 v].
 Philipp Ruhig Dictionarium Samogitico–Germanicum, Königsberg, 1748 [18 r].
 Constantini Szyrvid Dictionarium trium linguarum. Vilnæ, (data nepažymėta!), [18 r].
 Teodora Narbutta Dzieje starożytnie narodu Litewskiego. Wilno, 1835 [28 v].
 Michała Balińskiego Historia miasta Wilna. Tom I. Wilno, 1836 [29 r].
 A. Giedrojcia Bisk. Naujas istatimas Jezaus Christaus. Wilniuje 1816 [40 v].
 Tegoż Naujas istatimas [40 v].
 Ejusdem Naujas Istatimas [40 v].
 D. Łopacinskiego Bisk. Kningiale Brostwas. Wilniuje 1773 [40 v].
 Ejusdem Kningiale Brostwas [40 v].
 X. Szyrvida Punktaj Sakimu nu Adwenta iki Gawienes. Wilno 1845 [40 v].
 K. W. Myle Prasma łotinu kałbos. Petrapilie, 1837 [41 r].
 (Pora latviškų knygelių)
 Przekłady Litewskie Nowoczesnych poetow polskich. Wilno, 1837 [41 r].
 Prastas pamokslas per klausimus ir atsakimus, 1797 [41 r].
 D. Strukow. Taboku Auginimas. Petropilie, 1847 [41 r].
 B. A. Grunards. Apiniun auginimas. Petrapilie, 1847 [41 r].
 Jonas Purwys Kningiale Mediniu Siektu. Petropilie, 1847 [41 r].
 Jonas Wangys. Ugnies kningiale arba pamokslas apsiejima su ugnų, 1847 [41 r].
 Ksaweras Kanapackis. Pasakos Phedro. Petropilie, 1846. [41 r].
 Krikszcioniszkas Katalikiszkas Katakizmas, 1770 [41 r].
 Aisopas arba pasakos isz Grykonu kałbos. Karalauczijuje 1824 [41 r].
 Symona Stanewiczės Žemajcze szeszes pasakos. Wilniuje 1829 [41 r].

Ejusdem Szeszes pasakos [41 r].

Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Lituaniae. Vilnae, 1759 [55 v].

Ewangelie Polskie i Litewskie Wilno, 1770. in 16 [68 v].

Ewangelie Polskie i Litewskie [68 v].

Ewangelie Polskie i litewskie Wilno, 1769 in 16 [68 v].

Biblioteka turtinga, yra XVI–XIX a. veikalų lotynų, lenkų, prancūzų, vokiečių, graikų, lietuvių kalbomis. Knygos įvairių sričių, ne tik religinės–teologinės. Yra grožinės literatūros, ir teisės, ir filosofijos veikalų. Yra net Voltaire (Essai sur les Moeurs et l'Ésprit des nations, 1769, I–III), Rousseau, Diderot, M me de Staël etc.

Kataloge 73 lapai – beveik visi prirašyti!

Knygos 1784 m. Kuktiškio bažnyčios ir klebonijos inventoriuje

VUB RS F 52 B₅₃ – 631

Xięgi dawne

Mszal duży swietny ieden, Mszalik rekwalny ieden, Agendka z Benedykcyami iedna, Agendki mieszane z Polszczyzną dwie, Ewangeliczka razem z Agendką iedna, Ewangeliczka Polska z *Litewską* iedna, Gradualik na Chorze ieden, Sztuk osm 8

Adaucta Xięg

Lietuviškų nėra – tik liturginės (mišiolai, agendos).

Lietuviška knyga 1792.IV.29—30 Nemakščių bažnyčios ir klebonijos inventoriuje

CVIA F 669, apr. 2, b. 326

Ewangeliczki Polsko Zmudzkie...

2 [14 v].

Žinia apie lietuvišką knygą

Pajūrio valsčiuje 1644.V.29 (aktikuotas 1644.VII.4)

Jan Stanisławowicz Sugint'o, Žemaičių žemininko, testamente

VUB RS F 7 – ŽP 10 [sen. 11].

Liepia, kad žmona – Halzbieta Baltromieiewiczowna Preykintowna Janowa Sugintowa – palaidotų jį *Vainuto* katalikų bažnyčioje. Jo turtas – žemė (grunty) *Pajūrio* valsčiuje, Przewane okolicy *potunawie, Kantminyszki, wisiakiszki* [? wiszakiszki?] [266 r].

... postylę polską v Je^o M *Xiędza Stanisława Wereckiego* plebana woynuckiego ze zemną Janem Sugintem do Czasu *na litewską* zmienil JEM Xiądz Pleban swoje niech odyscze *litewską* a moią polską niech oddaie. Panu Dawidu Sugintu: bratankowi memu, ktoremu ia zazywota wołu swego podarowałem y teraz dla lepszeý wiary znawiam... [267 r].

**Lietuviškos ir lituanistinės knygos
Palėvenės vienuolyno knygų kataloge,
sudarytame 1828.VII.26**

VUB RS F 3, N 236

Lithvanicarum S. J. Historiae. Lib. 1. P. S. Rostowski S. J. [14].
Historiae Lithvanae sine principio... [15].
Synonim Polfki Lacinfki Litewfki [19 r].
Ditto bez początku...
Ditto bez początku...
Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego 1693 Wilno [21].
Książka Litewfka bez początku... [25 v].
Prawadnikas ing tiewiszki dangaus amzina 1802 Wilniuy [26 r].
Ewangelie polfkie i Litewfkie...

**Lituanistinės knygos visų knygų, esančių
Panemunėje, sąrašė, sudarytame 1779 m. rugsėjo mėn.**

VUB RS F 3, N 141

Sąrašė nėra nė vienos lietuviškos knygos; šiaip yra lotynų, lenkų, prancūzų kalbomis. Nemaža istorinių, teisinių, geografinių etc. knygų. Sąrašas penkiolikos puslapių!

Kroniki Polskiey Zmuydzkiey Autora Macieia Strykowskiiego... **Xięga** iedna... [2 v].
Domowe wiadomości o W. X. Litt. ... Tom. 1 [6 r].
Historiae Litvaniae... Tomus 1 [7 v].
Sinonima ... Tomus 1 [8 v].
Item Sinonima... Tomus 1 [8 v].

**Lietuviškos knygos Paparčių vienuolyno
bibliotekos knygų kataloge**

MAB RS F 18–B₄–179

Atrodo, jis rašytas XVIII a. gale, gal paskutiniame ketvirtyje, bet yra ir vėlesnių prierašų: pasitaiko 1800–1814 m. knygų, bet jų labai maža. Beveik ištiesai senos – XVII–XVIII a. knygos; yra ir XVI a.

Ewangelie polskie i litewskie (w Wilnie 1752; gal ir ne!).
Kazania niedzielne Litewskie (nei autorius, nei leidimo vieta, nei metai nepažymėti).
Kazania niedzielne i Świąteczne po litewsku (nei autoriaus, nei metų, nei leidimo vietos nėra).
Dictionarium trium lingvarum P. Szyrwid S. J. Vilnae, 1713.

**Lietuviškos ir lituanistinės knygos
Paparčių vienuolyno bibliotekos knygų sąrašė,
sudarytame 1834 m.**

VUB RS F 3, N 152

Sąrašą sudarė P. Fr. Bartholomaeus de Bregantia Szablowski.
(N 42)

Kazania žmuydzkie Wuyka bez początku (pieštuku vėliau – gal M. Brenšteino)? (pirašyta:) p Daukszę w Wilnie 1599 [12 v].

(N 7)

Statut W. X. Litewskiego – wydanie 4 te w Wilnie 1693 [24 r].

(N2)

Kazania Żmuydzkie Kalwinskie bez tytułu (prirašyta vėliau – gal M. Brenšteino:–) Wilno 1599 [38 r].

Lietuviški dalykai**Raudondvario bibliotekos rankraščių kataloge**

VUB RS F 1 – F 109

Katalogas sudarytas XIX a.; jame minimi keliose vietose 1845 metai.

N 379 Ewangeliczka z kościoła XX. Franciszkanów Kowieńskich, fundowanego w 1400 roku, na pamiątkę zgody Władysława Jagiełły z Witoldem, wzięta w dzień kasaty tego kościoła (2 Maja 1845 roku), [57].

N 538 Cegła z okna od zamku Witolda w Trokach [75].

Lituanistinės knygos 1797 m. F. Sapiegos bibliotekos**Ružanoje kataloge**

VUB RS F 3, N 221

Dzieopifow Polfkich zbior. P. Strykowskiego [75].

Kronika Zmudzi i Infland [80].

Kronika Polfka Kromera [80].

Kronika Polfka [80].

Jokios lietuviškos knygos.

Lituanistinės knygos 1795 m. F. Sapiegos bibliotekos**Ružanoje kataloge**Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Mag: Ducatus Lithuaniae. 1758. 2 t. [54].
Historiae Lithuaniae Pars prior 1650, t. 1 [57].**Lituanistinės knygos****Sapiegos bibliotekos Slonime knygų sąrašė,
sudarytame 1760.V.26**

VUB RS F 3, N 222

(N 7) – Statut W^o X^o Litt^o. in Folio Tom 1 [2 r].(N 20) – Codex Diplomaticus Rni Poloniae et M D Litt^{ae}. in Fo: Tom 1 [2 r].

Historia Lithvana Kojalowicz in 4to ... 1 [2 v].

**Lietuviškos ir lituanistinės knygos
Slonimo vienuolyno bibliotekos knygų kataloge,
sudarytame 1798 m.**

VUB RS F 3, N 148

I X Kojalowicza Kazimierza S. J. Kazania o Męce Panskiey in 4to... w Wilnie a°. 1675 [26 r].

I X Szyrwiada Konstantego S. J. Kazania na Niedziele pod Tytułem Punkta in 4to drukowane w Wilnie a° 1829 [30 v].

R P Kojalowicz Casimiri S. J. Methodus construendarum Concionum una cum Conceptibus pro Dominicis aliquibus sub Titulo Modi Practici in 8vo initium avulsum [35 r].

R P. Szyrwid Constantini S. J. Synonyma Latino-Polono-Samogitica in 8vo initium avulsum [42 r].

I P Strykowski Macieja Historia Polska in folio [50 r].

Statut W. Xięstwa Litt'go in folio ... w Wilnie a° 1744 [61 v].

**Bendra Šiluvos bažnyčios knygų sąrašo,
esančio byloje dėl Žemaičių sufragano Bukotos palikimo
1819 m., charakteristika**

VUB RS F 1; F 130

Sąrašė yra 155 knygų (daugiausia lotynų kalba, yra ir istorinių), bet jų tarpe nėra vienos lietuviškos.

**Lituanistinės knygos bernardinų vienuolyno Trakuose
bibliotekos knygų sąrašė, sudarytame 1787 m. rugsėjo 6 d.**

VUB RS F 3, N 145

Modi LX orationif P. Kojalowicz Vilnae MDCLXXXIV [8 r].

Dictionarium trium lingvarum Szyrwid [9 r].

Applicati sunt Libri Bibliothecae nostrae Conventus Trocensis Post fata P. M. D. F. Ignatii Oginski Capitanei Dor. Equitif Ordinis S. Stanislai Episcopi Mar. Sindici Apostolici—, ac munificentifjimi benefactoris, sequentes:

Historiae Domuf Sapiehanae authore Mizztowtt Vilnae 1724 [13 v].

Historiae de rebus Litvanorum ante susceptam Chriatianam Religionem auctore Kojalowicz. Dantisci 1650 [13 v].

Hystorya Litewska manu scripta [15 v].

Domowe wiadomosci o Wielkim Xięstwie Littewskim w Wilnie 1763 [16 r].

Flora Litvanica Grodnae 1781 [16 v].

**Lietuviškos knygos Troškūnų vienuolyno bibliotekos
knygų kataloge, sudarytame 1782 m.**

VUB RS F 3, N 140

Ewangeliczka Polska y Litewska na Niedziele y Święta in 8. w Wilnie [14].

Item Polska i Litewska w Wilnie 1779 [14].

X* Kazimierza Klimowicza Katechyzm Zmudzki in 8vo w Wilnie 1767 [45].

Katechizm dla ludz wieyskich przez X^a Legowicza Proboscza Uzpolskiego in 8vo w Wilnie [47].

Książeczka Jubileuszowa Litewska na Dziecezyą Wilenską in 12. Roku 1776 Exemplarz 2 gi [62].

(Olszewskiego Mikołaja Kanonika Regularnego B. B. M M de Paenitentia Bromata)¹ werta ing Wiecznasti par atminimu paskutinju dayktu, su spasabays dysponawojima mirsztančiu, ratawojimu Dušiu Cižčiuy efsančiu. Su Katechyzmu yr prykłodays, yr su medytacyomis ant Cielos Nedelos in 8. Vilnae. 1759 [63].

Exemplarz 2 gi [64].

Prawadnikas ing Tewiszka Dungaus w Wilnie 1775 [65].

Żywot Pana naszego Chrystusa Jezusa w *Języku litewskim* in 4to w Supraslu [65].

Pieśni Nabożne Litewskie w Wilnie in 12o [65].

Balsas Sirdies Pieśni Litewskie Vilnae 1726 [65].

R. P. Szyrwid Constantini S. J. Dictionarium trium Lingvarum Polonicae, Latinae et Lithvanicae in 8vo Vilnae 1713 (: accefs. 1784), [85].

Elementarz Łotewski in 8vo w Wilnie. Także Gramatyka Łotewska in 8vo w Wilnie [86]. Żywot Pana JEZUSA Litewski [101].

XVI a. žinia apie knygas Vaistamo dvare

MAB RS F 256, apl. XIX

K. Jablonskio išrašas iš Ašmenos pilies teismo

knygų VVA (VTV b. T. Vaistamas)

1583.III.15 *Vaistamo* dvaro turto surašymas, paimant jį valdyti kaip savo tėviškę.

— книгъ разныхъ сем'над'цат.

Medžiaga Vilniaus katedros knygų charakteristikai

Vilniaus katedros bažnyčios generalinės vizitacijos, atliktos Vilniaus vyskupo Mykolo Jono Zienkovičiaus 1743 m., dokumentai

VUB RS F 1 – F 217

Catalogus Librorum Bibliothecae V. V. Capituli Vilnensis Comparatus... 1742 [297–310].

Institutiones Lingvae Arabicae 1 [305].

Jokios lietuviškos knygos nėra!

Catalogus Librorum... Brzostowski *Episcopi Vilnensis* [310–312].

Vien prancūzų k. knygos – istorinės, politinės, net chemijos; jokios lietuviškos.

Libri... Georgij *Ancuta Suffraganei Vilnensis* [312]. Prancūzų, italų, lotynų kalbomis.

Reliqui libri post obitum piae memoriae ... Alexandri Zebrowski

Scholastici, Praelati et Officialis Generalis Vilnensis

nondum transportati ad Bibliothecam Cathedralem reperiuntur supra Sacristiam Capellae Wollowicianae [312].

Kapituloso narių – prelatų ir kanauninkų sąrašas [325–326].

¹ Išbraukta, kas skliaustuose.

**Lietuviškos ir lituanistinės knygos Vilniaus
Jėzuitų Novicijato bibliotekos knygų kataloge, sudarytame 1748 m.**

VUB RS F 1, NC 47

Katalogas nenumeruotas. Bibliotekoje iš viso sužymėta 2742 knygos (o gal 8742 – žr. paskutinį pusl.), suskirstytos skyriais, kurie žymimi raidėmis. Būdinga, kad C skyriuje (Pamokslai, katekizmai) nėra nė vienos lietuviškos knygos.

F skyriuje tarp teologinių, filosofinių, politinių, ekonominių knygų:

Specimen Litvani... 1 egz. [2 v].

G Dictionarium Polono Latino Lituanicum 1 egz. [1 r].

Dictionarium. P. Szyrwid Viln: a° 1741(?) 3 egz. [1 r].

Dictionarium trium lingvarum. Szyrwid S. J. 1 egz. [1 r].

G Universitas Lingvarum Lithvaniae Viln. 1737. [4[v].

H Rostovskio „Litvanicarum S. J. hist“. – 5 egz. [2 r].

L Statut W X L Viln. 1744. [1 r].

M Inwentarz Lituian (?)... 1 egz. [1 v].

P Kompozycya Werszow Polskich. Szyrmy. A° 1733 1 egz. [1 r].

**Lietuviškos, latviškos ir lituanistinės knygos Vilniaus
Akademijos kolegijos bibliotekos kataloge**

VUB RS F D. C. 8.

Sudarymo datos nėra. Kaip matyti iš leidinių, rašyta apie 1750 m. Vėliau prirašyti veikalai 1753–1767 m. Matyt, be šio katalogo, būta ir kitų, nes, pvz., prie B raidės nėra visai biblijos! Prie C p. 22 nurodyta: vide Cath. Librorum Cathech:

Elger S. J. Dictionarium Polono-Latino-Lotavicum Vilnae 1683. In 8° (egz. 1), [41]
Eiusdem Canciones Lotavicae In 8vo (egz. 2) [41].

Elger Evangelia Lotavica in Dominicis et Festis totius anni in 8vo (vėliau įrašyta!) [44].
Jachnowicz Swiatłość wiary albo katechizm Katolicki. Vilnae 1654. In 12mo (1 egz.), [69].

Jankiewicz Symbolum S. Athanasij Samogitica Idiomate. Vilnae 1673. In 8vo [69]
Koiatowicz S. J. Historia Litvana. Partes 2 Seorsum. In 4to Antverp. 1669. (2 egz.), [78].
– „ – Historiae Livanae pars 1 ma Tantum In 4to (1 egz.), [78] ir kiti (– jo ir Kazimiero drauge sumaišyti) veikalai [78].

Radvani Radivilias Vilnae 1588 [125].

Szyrwid S. J. Puncta pro Concionibus. Vilnae, 1629. In 4to (4 egz.), [148].

**Lietuviškos ir lituanistinės knygos 1765 m. Vilniaus
Akademijos spaustuvės knygų kataloge**

MAB RSS $\frac{L-18}{1182}$

Knygų tarpe esama ir kitur spausdintų.

Libri Latini Idiomatis

Anibal ad portas feu Historia Domus Oginciorum. in 8vo [A 1 r].

Dictionarium Polonicum Latinum et Litvanicum ... in 8vo [A 2 v].

- Epistola Paftoralis Dioecesis Samogitiensis in 4to [A 2 v].
 Facies rerum Sarmaticarum 2 da 3tio in 2. Tom: P. Narawofki S. J. (sicl)... in 4to [A 3 r].
 Historia Domus Sapiehana. in 4to. [A 3 r].
 Modi Concionandi P. Kojalowicz... in 8vo. [A 4 r].

Regestr Ksiąg Polskich

- Ałtorius *Zmudzki*... in 12mo [A 6 v].
 Brama do szczęśliwej Wieczności *Zmudzka* 12mo [A 6 v].
 Bałfas alias Kantonał *Zmudzki* in 12 mo [A 6 v].
 Domowe Wiadomości Polfki i Litewfki in 8vo [A 7 r].
 Elementarz *Zmudzki* in 8vo. [A 7 v].
Grammatyka Litewfka P. *Szpungianski* S. J. in 8vo [A 8 r].
 Hiftorya Litewfka i Polfka P. *Paprocki* [A 8 r].
 Hiftorya Xiążąt i Krolów Polskich in 4to [A 8 r].
 Historia revolucyj Króla Stan: in 8vo [A 8 r].
 Kazania X. Pofzakowfkiego na Rok cały. S. J. in 4to [A 8 v].
 Kazania Niedzielne P. *Szyrna* S. J. in fol [A 8 v].
 Ejuśdem na święta... in folio [A 8 v].
 Kazania o Męce Pańfkiey P. *Kojalowicz* S. J. in 4to [A 8 v].
 Katechizm Polfki, i Litewfki in 8vo [B 1 r].
 Mogłfas albo Elementarz *Zmudzki* in 8vo [B 1 v].
 Pieśni *Zmudzkie* do Mifiy służące in 12mo [B 2 v].
 Pamogłfas (...?) alias Katechizm *Zmudzki* in 8vo [B 3 r].
 Rożaniec Litewfki in 12mo [B 3 r].
 Statut W. X. L. in folio [B 3 v].
 Ziemaitis Litewfki in 12mo [B 4 v].

Žinia apie lietuvišką knygą Vilniuje 1775.IV.25 rašytame inventoriuje Probostwa Szpitalnego przy Kosciele SS. Nikodema y Jozefa

MAB RS

VRF. Žostauto kolekcija
 Laikinas Nr. 46

Tarp įvairių knygų (jų suminėta apie 50) yra ir *Broma otwarta po litewsku*. 1783 m. birželio 1 d. aprašyme, nors yra „Biblioteka“, joje nėra viena lietuviška knyga nepaminėta.

Lietuviškos ir lituanistinės knygos 1785 m. Vilniaus pranciškonų bibliotekos knygų kataloge

VUB RS F 3, N 142

Katalogas nebaigtas, nepilnas. 1. 2 r kamputyje įrašyta: „Novus Index Cathalogi Librorum Anno Dn: 1801 ordine Alphabetico conscriptus“, bet tėra tik suskirstymas, pirmieji žodžiai, autorių pavardės.

Codex Diplomaticus Regni Poloniae et M. D. Littae – in fol. Tom 1 et 5 [9 v].

Koiałowicz. Modi seu Orationes Sae varie formandae in 8° Tom 1.

Ejusd. Historia Litvaniae in 4to Tom 2 [37 r].

(Toliau *Kromeris*. Iš lapo 39 r ir 39 v matyti, kad numatytos įrašyti 8 *Kojelavičiaus* pozicijos).

Szyrwid (tik pavardė); kaip ir kituose puslapiuose, taip ir čia tik pavardės įrašytos, paliekant vietą antraštei [67 v].

**Pastabos Vilniaus Diecezinės seminarijos
ir kapitulos bibliotekų charakteristikai
pagal 1788 m. vizitacijos aktą**

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 27

Didelis Seminarijos bibliotekos knygų sąrašas – 66 puslapiai, apie 3000 tomų. Dažniausiai knygų po 1 egzempliorių. Knygos prancūzų, lotynų, truputis anglų, daugiau italių, vokiečių, lenkų kalbomis. Lietuviškų nėra.

Yra lituanistinių ir šiaip įdomesnių knygų:

Synodus Diaecesana medicensis	1 egz.
Historiae Lithvanicae Alberti Koiatowicz	1 egz.
Codex diplomaticus	
Historiarum Litvanicarum Provincialium St. Rostowski	
Historia Prussiae	2 egz.
Historia Litvanica Stanisl. Rostowski	1 egz.
Synonima latino-Polonica. In 8 ^o	
Gramatica Lotavica In 8 ^o 10 vol.	1 egz.
Rudimenta Gramaticae Lotavicae 11 vol.	1 egz.
Universitas Lingvarum Lithvanicae In 8 ^o 36 vol.	36 egz.
Synonima Latino-Germanica in 8 ^o	
Satut W X Litewskiego 1 vol. 1 egz. (kitoje vietoje irgi 1 egz.).	
Dzieje Macieja Strykowskiego 1 vol.	1 egz.

Vilniaus Kapitulos bibliotekos sąrašė irgi yra 23 pl., bet ten jokios lietuviškos knygos nėra – nei lietuvių kalbos gramatikos. Taip pat yra rankraščių sąrašas, bet ir čia lietuviškų nėra!

**Lietuviškos ir lituanistinės knygos Vilniaus pranciškonų
bibliotekos knygų kataloge, sudarytame 1797 m.**

VUB RS F 3, N 143

Tai didelė knyga – 224 lapų, rašyta „sąsiuviniais“ in folio – 1797 ir vėlesniais metais: 6 „sąsiuviniai“ (1–69) rašyti 1797; 7–10, 12–14 – 1801; o toliau – 1808 ir, gal būt, dar kiek vėliau.

522 Aukša Altorius arba afieras kwepanczas ant Aukša Altoriaus priė Majestota Diewa tay ira madlitwas Skutecznas Baznicziy zwyczajnes, kures afektas meyly Diewa degas Ponuy Diewuy ant Kwapa saldibes garbies io afierawoty gał su pazwalyimu Wiresnibes Dwasyszkosz su pridotku nauios nabozenstvos ant Swieta iszeyna Wilniuy 1787. Censorska z klauzurkami. 1. Alex. Pabrež. [9v].

518 Bałsas Sirdies Pona Diewa Szwęciausi Maria Panna yr szwęntus dangų Karalayencius (sic!), szaukancius par Giesmes. Wilnuy 1784.

Alex. Pabrež [10 r].

627 Dictionarium Trium Linguarum In usum Studiosae Juventutis, Auctore R. P. Constantino Szyrwid. w Wilnie, 1713, X. M: Kulikowfki [11 r] *Samogitha*.

P. 1015 Korunka Marios Pannos Szkapleriaus Szwęta. Wilniuy. 1779. Bez ap. (be aprobato?) w Papierze Sztuka 1. Konwenska [11 v].

P. 611 Devotio Luteranorum. bez Początku do Karty 31, y bez Konca od Karty 112. W Skurze z drzewem do Klauzurek. Sztuka 1. Konw. [11 v].

540 Synonima Polsko Łacinsko Żmuycka beż Początku y bez Konca bez Tytulu... Pułskurzek Joz. Rypinski [11 v].

X. 2600 Rituale Sacramentorum ac aliarum Ecclesiae Ceremoniarum ex Rituali juxta Decretum Synodi Petrykoviensis depromptum, ad uniformem Ecclesiarum Regni Poloniae et M. D. Lithvae Usum, quaestionibus et responsionibus latine, polonice, *litvanice*, Germanice, et Lotavice expositis reimpressum Wilnae. 1771. cum Scitu. w Skurze 1 Joz. Rypincki [56 v].

1801 m.

Modi LX Sacrae Orationis varie Formanda P Casimiro wyiuk Kojałowicz S. J. [74 v].

Tas pat [107 v].

Domowe Wiadomosci Polskie y W. X. Litewskiego do druku podane R. P. 1753 [120 v].

Historiae Litvanae pars prior... Auctore P. Alberto Wiiuk Kojałowicz Soc. Jesu.

Dantisi 1650 bez (= be aprobatos) Convent (Podpis) Skórka czarna N 4868 [128 v].

Tas pat, pars 2. Antverpiae 1669... N 4889 [128 v].

Statut Wiekiego Xięstwa Litewskiego bez Tytulu [129 v].

Litvanicarum S. J. Historiarum Provincialium Pars 1 Auctore St. Rostowski... 1779...

[131 v].

Statut W^o X^a Ltgo... 1786 [131 v].

Codex Diplomaticus Regni Poloniae et M. D. L. ... 1758 [131 v. 3]

Tas pat [131 v].

Tas pat 1759 [131 v].

Vėlesniuose sąrašuose – kataloguose (po 1801 m.):

Szyrwid (ten tik autorių pavardės tesužymėtos) [189 v. II]

732 Ewangelie polskie y litewskie... 1 [198 r].

Statutas [199 r].

Rostovskis N 916 [199 v].

Statut Litewski N 922 [199 v].

Kojelavičiaus Hist. Lit. N 1062 [201 r].

Tas pat N 1659 [206 v].

Ir toliau minimas Statutas etc.

**Lituanistinės knygos Vilniaus bernardinų vienuolyno
bibliotekos knygų sąrašė, sudarytame 1787 m.**

VUB RS F 3 N 146

Rankraščio 34 lapai in folio, smulkiai prirašyti. Daug, palyginti, knygų. Daugiausia lotynų kalba, bet nemaža ir lenkų, italų, prancūzų. Nė vienos lietuvių kalba, bent nepažymėta. Gal kartais kokia pasitaikyti galėtų tarp tų, kurios pažymėtos esančios be titulinio puslapio. Nemaža, palyginti, iš Lenkijos istorijos, o iš Lietuvos beveik nieko!

Domowe Wiadomosci o Wielkim Xięstwie Litewskim [11 r].

Historiarum Lithuanicarum Provincialium S. Jezu (Rostovskis) [16 v].

Kojałowicz modi Sacrae Orationis formandae 2 egz. [20 r].

Panegyrici Heroum P. Kojalowicz [26 r].

Synonima vel Dictionarium trium Lingvarum (Sirvydas), [30 v].

Lietuviškos, latviškos ir lituanistinės knygos Vilniaus universiteto 1810 m. knygų sąrašė, sudarytame S. Bakovskio, K. Kontrimo, S. Lukovskio, vadovaujant bibliotekos prefektui G. E. Grodekui

VUB RS F 3 – 290

I A–C

Biblia w języku Żmuydzkim przekładania Samuela Boguśława *Chylinskiego* w Londynie. 1660. tit. def. Dar J W Jerzego Gruzewskiego. [I, 495].

Biblia, tai esti Wifsas Szwentas Rasztas Seno ir naujo Testamento pagal wokiszką perstattimą D. m. Luterus su kiekvieno perskyrimo trumpu pranežimmu. w Krolewcu. 1755 [I, 496].

Naujas Testamentas wieszpaties musu Jez. Krist Karalauciuj' 1701 [I, 496].

Brandenburga, Teodora. Apey darima walge ysz kiarpių islandu. Pardieja ysz lankyszka S. S. Žemaytys. Wylniuy. 1823. (Vėliau įrašyta smulkiomis raidėmis) [I, 649].

II D–L

Fol. *Daukszy, Mikolaja*, postilla Catholica. Tai est Izguldimas Ewangeliu. Wilno 1599. Ex 2 [II, 19].

Elger Georgii Cantiones spirituales ex Latinis, Germanicis et Polonicis translata in idioma Lothavicum, additis pluribus, Vilnae 1673 [II, 177].

Elger, G., Gesänge... Braunsberg, 1621 [II, 474].

„ Dictionarium polono-latino-Lothavicum opus posthumum. Vilnae 1683 [II, 177]

„ Ewangelia toto anno singulis dominicis et festis diebus in Livonia Lotavis praelegi solita. Vilnae, 1672 (Vėliau prirašyta) [II, 177].

12 Ewangielias Lietuwiszkas, Wilniuy, 1806 [II, 240].

12 Lietuwiszkas Ewangielias. Wilniuy, 1806 (paskui perbraukta) [II, 1191].

8 Ewanielie Polskie i Litewskie (Tit. def.) (Paskui perbraukta) [II, 240].

8 *Grammatica [Lotavica]* Vilnae 1737. [II, 539].

8 *Herder Joh. Gottf.* Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, I–IV. Riga u. Leipzig 1785–1792 4. voll.

Herder, Abhandlung über den Ursprung der Sprache... 1772 [II, 701].

8 *Kancyonatas*. tey east knigos Psalmu Ir Giesmiu Dwaliszku (sic!) unt Garbes Diewuy Traycey. Karalauciuia 1781. [II, 975].

Kancyonatas Summa aba Trumpas iszguldimas Ewangeliu Szwentu, par wisus meatus dienomis Nedelos, Bažniciose Krikszczioniszkos skaytomu, Karalauciuia 1781 [II, 975].

Kantyczkos žemaytyszkos arba Giedojmay Diewa Garbingi Surinkty iš wysokiu knigielu ir Ižraszu, par rupesten yr inkrowan, kunigo Wincento Martiniono iš *Walmusu Walmiko* arba *Wilmiko* Wilniuje 1826. (Vėliau prirašyta) [II, 978]

Kluka Surinkimas dasekimu par Mokintus Žmanias... apey bytes... par kunigo Cypriono Juzapo *Niezabitawski* pargulditas. Wilniuje. [Vėliau įrašyta!] [II, 1021].

Kniga nobažnistes kriksčioniszkos, ant garbos diewuy traycey szwentay wienatijam... O dabar *antra karta perdrukawota*... (Mano sutrumpinta! – J. L.) Kiedaynise 1653. N/3. In hoc libro continentur psalmi et cantica a Stephano Jawgil Telegi in Lithuanicam dialectum conversa / It. vid. Psolmay (Vėliau įrašyta!) [II, 1022].

Koialowicz Alberti Wiiuk Historia Litvanae pars prior... 1650

–,– Hist Litv. pars altera... 1649 (sic!).

–,– Fasti Radiviliani... 1653

–,– Oculus ratione correctas... 1648

–,– De vita et moribus L. Bartilii S. J. ... 1645

–,– Vita... Nicolai Lancisii... 1690

–,– Miscellanea rerum... 1650

–,– vid. Copiarum M. D. Lith. [II, 1031].

Koialowicz Alberti Wiiuk religiniai darbai! [II, 1032]

Litwinskigo Rafała. Słownik Polfko-łacinско-Francuzki (išbraukta: T. I. A-O w Wilnie 17...) na zasadach słownikow Knapskiego Danneta i Troca ułożony i pomnożony. T. I. II. w Warszawie i Wilnie 1815. voll. 2 [II, 1205].

Lutheri Martinis
—, — vid. *Willentha Baltramieia* [II, 1255].

III M-Q

Maldos krikščioniszkos V. Psolmay Dawida Szwenta [III, 27].

Niezabitowski. Kajetona. Naujas mokslas skaytima. Wilniuje 1824. (Vėliau įrašyta) [III, 327].

Osianas! (vokiečių, anglų, italų k.), [III, 475].

Psolmay Dawida Szwenta. (Tit. deficit).

2. Summa aba trumpas išguldimas Ewangeliu Szwentu. Kiedaynise. 1653.

3. Maldos Krikščioniszkos. *ibid.* 1653.

x Titulum vid. *Kniga nabažnistes* [III903].

IV R-Z

Rhesa, L. J. Geschichte der littauischen Bibel... Königsberg, 1816, [IV, 85].

Strykowski M. Kronika... 1766. ir I leid. — 1582, [IV, 467].

Summa aba trumpas išguldimas Ewangeliu Szwentu. Vide. *Psolmay* Dawida Szwenta, [IV, 481].

4. Szyrwida Konstantego S. J. Punkty Kazań od adwentu az do postu *Litewskim Językiem* z wytłumaczeniem na Polskie, w Wilnie 1629. Ex.3

Acc. ejusdem auctoris *Punkty Kazań na Post wielki* *ibid.* eod. anno.

4. —, — Toż dzieło Edycyi R^u 1644. w Wilnie. Ex. 1.

Alt. Exempl. eiusd. editionis h. (!) c. (?) anni 1629.

8. *Szyrwid* — *Dictionarium trium linguarum* Vilnæ 1712, [IV, 507].

8. *Universitas* linguarum Lituaniæ in principali ducatus eiusdem dialecto gramaticis legibus circumscripta et in obsequium zelatorum Neo-palæmonium ordinata... anno 1737 (Vėliau įrašyta), [IV, 753].

Willentha Baltramieiu. *Enchiridion Catechismas mafzas*, per Doktora Martina Luthe-
ra. Karalauzcus. 1579.

4. —, — Evangelias bei Epistolas. *Ibid.* 1579, [IV, 845].

Pastabos Vyriausios Vilniaus dvasinės seminarijos bibliotekos charakteristikai

Vyriausios Vilniaus dvasinės seminarijos bibliotekos inventorių byla 1817—1820 ir 1821 m.

VUB RS F 57 — B₅₃, b. 100

1808. Januarii 27. Patenta szkolne *Leona Montwida* z D: Zmudź. Sztuk 3

1810. 7 bra. 14. Swiactwo de 4: minoribus ordibus Klerykowi zmudzkiey D: *Jo-
zefowi Warkolewiczowi* ... 2

1810. 7 bra 14: Swiactwo D: Zmudź: Klerykowi *Wizgirdowi*. 3

Regestr Ksiąg w Bibliotece Gł Duchownego Seminarium Wilenskiego znaydujących się Roku 1820...

Sąrašė jokios lietuviškos nei lituanistinės knygos nėra — net lietuviško katekizmo, nors yra ne viena arabų kalbos gramatika.

Lietuviška knyga 1787 m. Žemaitkiemio bažnyčios ir klebonijos inventoriuje

VVU F 57 — B₅₃, b. 402

Ewangeliczka polska y Litewska stara ..... 1.

PAAIŠKINIMAI

Skyriaus medžiaga sugrupuota į tris poskyrius pagal šaltinius, iš kurių padaryti išrašai. Visuose juose yra informacijos apie mokyklas: klebonų įpareigojimas steigti mokyklas, jas aprūpinti, apie jų materialinę būklę, mokytojus ir mokinius, kartais ir apie mokymo turinį. Šalia to – žinios apie lietuvių kalbos vartojimą, daugiausia pamaldų metu. Tai leidžia suvokti potencialaus lietuviškos knygos vartojimo sferą, pamatyti veiksmus, skatinusius lietuvių raštijos augimą: lietuviškoms pamaldoms reikėjo evangelijų, pamokslų rinkinių, maldaknygių. Neatsitiktinai rūpestingai fiksuojami duomenys apie giedojimą, nes tam buvo reikalingi giesmynai.

Be šios pagrindinės informacijos, išrašuose randame nemaža ir kitokio pobūdžio žinių, visų pirma – personalijų. Ryškėja asmenys, kurie mokėjo lietuvių kalbą, kurie galėjo ir norėjo lietuviškai bendrauti su liaudimi, o tuo pačiu, gal būt, ir juto poreikį rūpintis kalbos grynumu, stengtis šnekėti taip, kad auditorija juos suprastų. Tai potencialūs lietuviškos knygos vartotojai. Be to, šios personalijos duoda medžiagos ir lietuvių šviesuomenės istorijos ankstyvajam etapui: kokia socialinė jos sudėtis, kur ji mokėsi, kas buvo jos aktyvesnieji atstovai, rūpinęsi šviesti liaudį, daugiau dėmesio skyrę mokyklai ir pan.

Šiame kontekste įgyja prasmę žinios apie įvairias religines brolijas: jų buvimas suponuoja ne tik dvasininko sugebėjimą susišnekėti su lietuviškai kalbančiu valstiečiu, bet tuo pačiu iškelia reikalą ir daugiau su juo bendrauti: sudarinėti narių sąrašus, turėti atitinkamų priesaikų, maldų, giesmių tekstus, iš kurių galima būtų juos pamokyti – žodžiu, naudotis ne tik šnekamąja, bet ir rašto kalba.

Šalia to pateikta dar šiek tiek ir kitokių žinių: užfiksuota viena kita valstietiška ar lietuviška vardo forma; pasizymėta informacija apie lietuviškas knygas, bažnyčiose buvusius paveikslus ir pan.

Medžiaga poskyriuose išdėstyta nevienodai.

Pirmame poskyryje sudėti išrašai iš fundacinių raštų, kuriuose yra klausulė, jog steigiamos (aprūpinamos) bažnyčios klebonas turi būti lietuvis arba bent pats (ar jo vikaras) mokėti lietuviškai; taip pat iš tų raštų, kuriuose nusakomas bažnyčios steigimo tikslas – kovoti prieš pagonybę; kur esama žinių apie mokyklos aprūpinimą, mokytojo išlaikymą. Kai kuriuose išrašuose pasitaiko lietuviškų vardų, pavardžių, vietovardžių formų. Fundatoriai šiuo atveju – tai asmenys, kurie skyrė dėmesio lietuvių kalbai.

Antrame – stambiausiame – poskyryje pateikiami išrašai iš bažnyčių vizitacijos dokumentų ir inventorių. Čia sukaupta daug visiškai naujos medžiagos XVII – XVIII a. švietimo istorijai. Daugiausia dėmesio skiriama mokykloms. Iki šiol tebuvo tyrinėtos aukštesnio tipo mokyklos stambiuose švietimo centruose. Čia gi sukaupta informacija apie pradinę mokyklą, skirtą valstiečių vaikams. J. Lebedžio peržiūrėta šiuo aspektu bene visa Lietuvos archyvuose esanti medžiaga, surinkta žinių apie daugelį vietovių. Tai esminis Lietuvos švietimo istorijos papildymas.

Šitame poskyryje sukauptos ir žinios apie lietuvių kalbos vartojimą pamaldų metu. Šios žinios pateikiamos drauge su nedideliu kontekstu, nusakančiu pamaldų tvarką: iš to, kuriuo metu sakomas lietuviškas pamokslas, galima spręsti, kokia reikšmė jam teikiama, o tuo pačiu – koks toje vietovėje santykis su lietuvių kalba.

Vizitacijos dokumentas apibūdina ne tik faktišką paraprijos padėtį, bet ir duoda įpareigojimus (decreta reformationis), rodančius vizitatoriaus požiūrį – šiuo atveju į lietuvių kalbos vartojimą. Šie įpareigojimai išrašuose taip pat visados fiksuojami.

Poskyryje sukaupta daugiausia personalijų – medžiaga apie ankstyviausio lietuvių šviesuomenės formavimosi etapą.

Vizitacijų dokumentai ir inventoriai pateikia įdomių, unikalių žinių apie lietuviškos knygos paplitimą provincijoje. Šie dokumentai – tokiu požiūriu tai dar niekieno nenaudotas šaltinis, vertingais duomenimis papildantis trečiame šios knygos skyriuje surinktą medžiagą apie stambesnes bibliotekas.

Išrašai sudėti poskyryje, apskritai, chronologine tvarka, tačiau jeigu vienoje byloje yra keletos arba daugelio metų vizitacijos aktai (pavyzdžiui, CVIA F 696, apr. 2, b. 12), jie neskaidomi, bet įjungiami į chronologinę eilę, pagal pirmojo dokumento datą. Jeigu yra kelios bylos, skirtos tai pačiai vietai, jos sugrupuojamos vienoje vietoje (pavyzdžiui, Alytaus bažnyčios dokumentai 1668, 1703, 1742 1797 metų) ir įjungiamos į bendrąją eilę pagal pirmosios bylos datą.

Trečiame nedideliame šio skyriaus poskyryje – Varia – pateikiamas pluoštelis išrašų iš Edukacinės Komisijos vizitatorių raportų ir šiaip viena kita su tema susijusi detalė.

BAŽNYČIŲ STEIGIMO IR APRŪPINIMO AKTAI

1507 m. Tauragės bažnyčios fundacija (falsifikatas)

VUB RS F 7, ŽP6

1635 m. Nr. 223. Žemaičių seniūnijos pilies teisme įrašyta (iš nuorašo) Tauragės bažnyčios fundacija, pateikta kanauninko Mato Babinovskio vysk. Jurgiui Tiškevičiui. Bažnyčia steigiama kovai su pagonybe. Nurodoma laikyti *praesbyterum vernaculae Samogitarum* (peritum)... Užrašo aream circa ecclesiam, pro domo *scholae*...

MAB RS F 256. K. Jablonskio išrašas.

Išrašo iš Žemaičių seniūnijos pilies teismo knygų fragmentas: Tauragės bažnyčios steigimo akto pabaiga [1507].

Klebonai (curatus) įpareigojami sekmadieniais ir šventadieniais – misam cantare et populum *clara voce* praecepta consequendae salutis *samogitarum lingua* docere...

**1511 m. Žygimanto Senojo raštas,
kuriuo padidinama Žiežmarių fundacija**

MAB RS F 256. K. Jablonskio nuorašas iš Lietuvos Metrikos.

Fundacija padidinama, lotyniškajam sekretoriui ir drauge Semeliškių klebonui Adomui skundžiantis, kad dėl per mažos fundacijos „не может заховати каплана, штобы вмѣл по литов'ский казати и мистра... и вѣлели есмо в того костела жиж'мор'ского мети каплана, штобы вмѣл по литов'ский казати; и мистра...“

**Bažnyčių steigimo ir aprūpinimo raštai
Vilniaus vyskupijos archyvo aktų knygoje. Nuorašai.**

VVU RS F 57–B₅₃, b. 44

1409 m. Naujieji Trakai.

Vytauto fundacija. Vytautas steigia Trakuose mokyklą, įpareigodamas kleboną Clericum siue *Magistrum Scholae prcptiis Stipendiis tenere, et procurare* [34 r].

1522 m. Žygimanto Senojo privilegijoje įpareigojama, kad sumos metu *Scholares in choro* giedotų... [36 r].

1515 m. Isczołna

Ego Andreas Dowoynowicz Succamerarius Regiae Maiestatis, et Capitaneus in Eyszyszki, geriau aprūpindamas Isczołnos parapijos bažnyčią, ... dono et fundo nouem homines, nomine et cognomine *Tudziewiczzy*, Romaszko, Mikolaiewicz, Sobol, *Staniusz*, *Masiusz*, *Janel* Howienowicz, Vryko Paczewicz... Pawel Smilgienowicz, cum omnibus ipsorum bonis... [119 r].

1518 m. Aukštadvaris (Wysokidwor)

Žygimantas Senasis aprūpina bažnyčią Aukštadvaryje, klebonui dovanoja duos lacus nostros, unum *Ilgielis*, alium vero *Skritaß* vulgo *Lingua Lituanica* vocitatus...; suteikia ir aream Sufficientem, pro aedificanda Curia, et domo Plebanali, et *Schola*, quatuor agros, et terras desertas... [121 v].

1536.II.7. Gervėčiai

Jono iš Lietuvos kunigaikščių fundacija. Bažnyčiai aprūpinti skiriamos žemės... una cum hominibus... *Jurgielos Rodziwnos Stanelis Skio* (...) wnos... *Stanielos Solodorys*, ac *Stanys Torpshisz* [21 v]... pratumque Paupgey ... atque illiberum hominem *Woytkielis Skutalis* ... et liberis eorum, nomine seorsim vocatos *Thomelis Ploczwlis Stasielis* priuigni dicti *Woytkielis* et uno filio legitimo... *Pieczwlis*... [22 r].

1533 m. Suviekas

Bažnyčios steigimo tikslas – kovoti prieš pagonybę: ... Cadaueraque morientium non in syluis, nemoribus, campisue, ut consueuerant, sepuliantur, res inanimatae puta arbores, saxa, flumina serpentes, et id genus ne pro diis colantur... [22 r].

1555 m. Inturkė

Bonos fundacija.

Parapijos bažnyčiai in bonis nostris Anthorki skiria 16 valakų. Jos klebonas – *Georgius de Troki* [185 r].

1572 m. Šešuoliai

Valerijono (Protasevičiaus) Vilniaus vyskupo, bažnyčios fundacija, klebono aprūpinimas [185 v – 188 r].

... A ktemu bedzie (sic!) teß powinien tenze Kapłan na fwym chlebie y mycie, chowac przy sobie, dla tegoß Kosciola naßego, stegosz dochodu fwego, iednego *młodzienca ßkolnego*, ktoryby y *dziatki mogł uczyc*, y w Kosciele spiewach, y inne koscielne posługi odprawowac: iako tesz y przy innych Kosciolach to zwyklo bywac... [186 v].

...A *Mistrzowi Szkolnemu*, ktorego tenze Kapłan, przy Kosciele Jzesholskiem chowac bedzie, ma byc placono przez Vrzędownicy naße, y potomkow naßych, skapczyzny miasteczka naßego Szeszolskiego, ... na kazdy rok po trzdziesci großy Litewskich...

(Klebonu paskiria *Francziszka Ropotkowicza z Radomskiego dieceziesy Gnieznieyskiej*) [187 v].

1574 m. Svėdasai

Nicolaus Christopherus Radziwił iš naujo suteikia fundaciją, pažymi, kad, tarp kitų dalykų, klebonas – *ac Scholae Rectorem* alere possit.

Klebonas – *Gregorius a Bransko* [188 v].

1593 m. Stakliškės

Zigmanto III fundacijos rašte pažymima:

...*Rectori item Scholae* propter indolem puerorum informandam, domus aedificabitur, qui eidem Parocho Stakliscensi subiacebit, a quo prouisionem et mercedem suam habiturus est... Illud etiam perpetuis temporibus cauemus omnimo habere volentes, nemo sacerdotum in Parochiam hanc praesente-

tur, nisi *Lituanus* uel *bene gnarus linguae Lituanicae* ad seminandum verbum Dei, idque propter gentem simplicem informandam, *quae alium sermonem praeter natium non nouit*... [204 v – 205 v].

1597 m. Naujasis Punkskas

Zigmantas III fundacijoje palieka sau ir įpėdiniams teisę prezentuoti kleboną *non nisi Lituanum*, aut *linguae Lituanicae gnarum*... [215 v].

Kitame Zigmanto III rašte 1606 m. panašiai pasakyta: ... *non nisi Lituanum natione*, aut *linguae Lituanicae gnarum*... [217 r].

1600 m. Pajevonys

Zigmanto III 1600 m. rašte-fundacijoje Pajevonio bažnyčia laikoma Alytaus filija, priklausanti Alytaus klebonui, kuris turi laikyti vikarą (kamen-dorių) *linguae Lituanicae*, aut *Samogiticae gnarum*, nec non *Rectorem Scholae*... [222 v].

1601 m. Lazdijai

Zigmantas III, tvirtindamas Lazdijų fundaciją, įpareigoja kleboną išlaikyti *Rectorem Scholae*. Apie tai, kad klebonas mokėtų lietuvių kalbą – nė žodžio [225 v].

1609 m. Prienai

Zigmantas III patvirtina Prienų klebono naują aprūpinimą – lyg fundaciją, kurią pateikė –

Gaspar Horwath Sac. Regiae Mtis Aulicus, et Capitaneus exercitus Vngarici Prenenque et Berstanen Tenutarius, una cum charissima coniuge mea *Catharina Vzali*... [251 r].

... Tenebitur autem Parochus, qui *Lituanus esse debet*, uel omnino perfecti calens idioma Lituanicum. ... Vicarium... Parochus bonum et diligentum fouere debet... *Bacalaureum* quoque qui *iuentutem instruat*, et informat, bene *litteratum*, et insuper alium adolescentem, *pro docenti cantu alere* tenebitur... [252 r ir 261 v tas pat].

1611 m. Krinčinas

Demetrius Nicolaus *Kurpski Jaroslowski* padidina fundaciją: paskiria *sklypą mokyklai* (aream quoque pro Schola erigenda) [259 v], įpareigoja kleboną laikyti *Bacalaureum* quoque seu adolescentem pro iuentute informanda, et instruenda [260 r].

1484 m. Paberžė (Poberfzy)

Nobilis Jaczko *Wiestortowicz* testamentu palieka – užrašo:

... Ecclesiae in *Myszogola* hominem nomine *Seredzus*, cum fratre *Steczus*

... *Stecus Peitkonis*

Naruszys... *Miczas*

Dawczus [267 v].

1614 m. Rūdninkai

Zigmantas III, aprūpindamas Rūdninkų bažnyčią, įrašo pasiliekęs teisę prezentuoti Parochum, idque *linguae Lituanicae* gnamum.

Rūdninkus prieš tai turėjo iki gyvos galvos – buvo tenentarius – *David Bachtyr*, interpres noster linguae Arabicae. [285 v].

1505 m. Brzozy (?)

Yra lietuviškų vardų: *Żydelis*, *Dzedelis*, *Switrigayla* [292 v].

1510 m. Brzozy (?)

Elizabeth *Jurgiowa* [292 r].

1555 m. Daugai

Bona steigia Dauguose špitolę vargšams [299–300 r].

1618 m. Goniądz (Bialystoko vaivadija)

Zigmanto III-jo [328 v – 329 v] rašte cituojama ištisai Aleksandro, DLK, 1484 m. raštas, kuriuo aprūpinama Goniądzio bažnyčia. Rašte minima, kad Vytautas ten bažnyčią įsteigęs ir aprūpinęs [328 v].

Aleksandro rašte, tarp kitko, buvo pasakyta: *A Kmetonibus autem nostris Communis populi, in tota Parochia dictae Ecclesiae videlicet Rutheni et Litvani per quatuor großos Lituanicales, tenebuntur soluere eidem Ecclesiae nostrae...* [329 r].

1531 m. Karmėlava

Ego *Georgius Andrußkowitz* cognomine *Szarkis* nobilis districtus Zupraniensis užrašo Karmėlavos bažnyčiai Curialam meam sitam in *Tautwiltowo* penes Curiam nobilis Domini Thomae *Narwayshtowicz...* [331 v].

1555 m. Karalienės Bonos raštas, kuriuo ji dovanoja

Jurbarko bažnyčiai Stražių kaimą (6 1/2 valako su žmonėmis)

mokyklai ir bažnyčios tarnams išlaikyti

MAB RS V–707 (Kauno un-to bibliotekos varia). Medininkų kapitulos notaro nuorašas.

Significamus (...). quod plebanus noster Jurborgiensis honorabilis *Martinus Hermanowicz* non plus nisi quatuor laneas et duo iugera terrae ex dotatione nostra priore habeat et possideat, ex quibus solus victum vix habere potest. Vicarium autem ac ministros reliquos ecclesiae *ac scholae* non habet quo aut unde provideat. Supplicatumque est nobis per dictum plebanum Jurborgiensem, ut de gratia nostra aliquid terrae aut hominum pro sustentatione ministrorum ecclesiae et *scholae* illi addare dignemur. Cuius supplicationi nos benigne annuemus villam nostram *Strosze* dictam et oppido Jurborg adiacentem... pro sustentatione ministrorum ecclesiae eiusdem et *scholae...*

**1609. I.19 Adutiškio bažnyčios
aprūpinimo dokumentas**

MAB RS VK F–275; pergamentas.

1609. I.19 Zigmantas III patvirtina Stanislovo Kiškos, Vilniaus Kanau-ninko, 1608.XII.27 užrašytą Adutiškio bažnyčiai *Jankovo* dvarelį.

Fundacija duoda, be kitų dalykų, *de novo...* aream *pro schola* erigenda.

Klebonas įpareigojamas *sacrum cantatum* diebus *singulis dominicis et festis solemnioribus cum contione idiomate nativo* peragere... Laikyti *Bacalau-reum* pro informanda iuventute et alium adolescentem *pro docenti cantu...*

**1619 m. Babinovskio kodeksas (ištraukos)
Žemaičių vyskupijos bažnyčių steigimo
ir aprūpinimo raštai**

VUB RS F 719

1596 m. Akmenė

Anna... Regina Poloniae paskiria pinigų sumą bažnyčiai, klebonijai ir *mokyklai* statyti [117].

1596 m. Rietavas

Zigmantas III, sustiprindamas fundaciją bažnyčiai, tarp kitų dalykų įpareigoja laikyti praesbiterum *linguae illius vulgaris Samogitiensis* bene peritum... Įpareigoja kleboną circa *Ecclesiam illam vicarium habere illum sumptibus suis conductere, alere, et prouidere, tum etiam ad instituendam iuventutem et officia Ecclesiae per agenda Magistrum Scholae et Cantorem...* curare... [196].

1598 m. Plateliai

Zigmantas III suteikia Jeronimui Valavičiui teisę prezentuoti Platelių kleboną su sąlyga, ut nemo sacerdotum ad parochiam hanc *non nisi Lithuanus* aut *linguae lithuanicae sive Samogiticae gnarus* praesentetur [201].

1601 m. Vilkija

Zigmantas III patvirtina užrašymus Vilkijos bažnyčiai.

Alexander Połubinski Anna Alamania (Anna Alamanowna – p. 203) *coniuges tenutarii nostri Wilkienses* užrašė daug kaimų; be to – *poddanych mieszczan w miasteczku Wilkiskim* *wszytką vliczkę...* Eyragolską. Minimi namai, kurie joje yra. Tarp kitų – *Dom Marcina Bakalarza...* [204].

Palubinskis prašė jam suteikti prezentacijos teisę. Karalius ir tai patenkino. Klebonas įpareigojamas laikyti praesbyterum... *linguae lituanicae gnarum...* [206].

...etiam *Rectorem Scholae* aliosque *Ecclesiae ministros* circa eandem *Ecclesiam habere, eosque rebus necessariis propriis suis sumptibus provi-*

dere... Būdinga, kad Palubinskio rašte – lenkiškame – apie lietuvių kalbos mokėjimą ir mokyklą nė žodžio [207]. Be Zigmanto, raštą pasirašė ir Hieronimus Wołłowicz, Thesaurarius et Notarius.

1606 m. Žvingiai

Zigmantas III, Jeronimo Valavičiaus prašomas, padidina, išplečia Žvingių bažnyčios fundaciją. Klebonui pavedama *Rectorem scholae* aliosque Ecclesiae ministros ex iisdem proventibus alere.

Jeronimui Valavičiui suteikiama teisė ex nunc parochum, idque *linguae Samogiticae aut Lithuanicae peritum* atque imposterum... prezentuoti [209].

1606 m. Vainutas

Zigmantas III, Jeronimo Valavičiaus prašomas, praplečia Vainuto fundaciją, kad galėtų kunigas gyventi, duoda Vainute duos mansos agri desertos in quibus templum antiquitus exaedificatum extat, pro modo Parochiali [210] *Schola* aliisque ministrorum Ecclesiae aedificiis et praedio instituendo [211].

Klebonas turi *Rectorem Scholae, Cantorem* aliosque [211]. Ecclesiae ministros ex iisdem prouentibus alere. Jeronimui Valavičiui suteikiama teisė prezentuoti kleboną, *linguae Samogiticae aut Lithuanicae peritum*... [212].

1590 m. Josvainiai

Zigmanto III raštas, kuriame be kita ko sakoma, kad kleboną galima prezentuoti *linguae Samogiticae bene peritum* [215].

1609 m. Kvėdarna

Zigmantas III padidina fundaciją. Klebonai įpareigojami: *Rectorem scholae* et alios Ecclesiae ministros servare et alere [222].

1609 m. Užventis

Zigmantas III patvirtina padidintą fundaciją. Bažnyčią buvo įsteigęs Motiejus Vaina thesaurarius et notarius M. D. L., bet neaprupinęs. Našlė Helizabeth Gosławska, ištekėjusi už Jeronimo Valavičiaus [230], fundaciją padidina. Karalius patvirtina ir įpareigoja kleboną ad praedictam Ecclesiam residere, *Rectorem scholae* et alios Ecclesiae ministros servare et alere [224].

1612 m. Plateliai

Zigmantas III patenkina *Andriaus Valavičiaus* padidintą Platelių bažnyčios fundaciją ir jam suteikia iki gyvos galvos prezentacijos teisę. Kunigui klebonui vėl statoma sąlyga: *takiego ktoryby ięzyk Litewski dobrze vmial* [226].

1611 m. Tryškiai

Zigmantas III patvirtina fundacijas: *Andriaus Valavičiaus* – *Tryškiuose* ir *Bartlamiejaus Berdovskio* (Bartholomeus Berdowski aulicus) – *Raudėnuose* (Rawdziany).

Į pabaigą, patvirtinus, rašoma:

Porro cum intellexissemus tantam in illis locis esse inopiam sacerdotum eorum praesertim qui linguae Lituanae gnari sunt, vt difficile qualibet istarum Ecclesiarum separatim parochum suum habere possint [227]. Kadangi viena bažnyčia netoli nuo kitos, jas abi gali aptarnauti vienas klebonas. Tryškių būtų motina, Raudėnų – filija, pamokslus sakytų vieną savaitę vienoje, kitą – kitoje bažnyčioje. Bet pabaigoje vėl kartoja sąlygą:

... Parochum... *non nisi linguae Lithuanicae gnarum* [228].

1612 m. Telšiai

Zigmantas III patvirtina padidintą Telšių ir Tryškių fundaciją.

Telšiuose: Płac leżący tusz przÿ Plebanieÿ na którym przedtym Dwor Krolewski był, na tym *szkola y szpital* ma być pobudowany [229]. A isz dla niedostatku kapłanow w teÿ tam ziemi takowych ktorzy *język Litewski* umiec mieli... abi tas bažnyčias sujungia vieno klebono valdžioje. Prezentuoti galima tik toki, kторыby *język Litewski* *dobrze umiał* [230].

1617 m. Plungė

Zigmantas III patvirtina fundaciją: Jeronimas Valavičius ir jo žmona Elzbieta Gosławska (Helizabeta Gosławska) savo pastatytą Plungėje bažnyčią aprūpina ir įpareigoja kleboną *Ludimagistrum*, *cantores* et alios Ecclesiae ministros penes eam habere eosdemque ex proventibus Ecclesiasticis alere et de iusto salario ac rebus necessariis providere. Illud quoque ratum ac servandum esse volo, ut quoniam *Ioannes Liwski Ludimagister* assiduo in praesenti Ecclesia ministerio meretur comendationem salarium quolibet anno quinque Lituanicos sexagenos ex censu illo sex grossorum quos subditi Parocho confere tenentur ad extrema vitae suae tempora habeat [232].

Abiem suteikiama iki gyvos galvos patronato teisė, bet su sąlyga – ex nunc Parochum eumque *linguae Lituanae ac Samogiticae peritum* [233].

1614 m. Skuodas

Jonas Karolis Katkevičius steigia ir aprūpina bažnyčią. Skiria aream pro aedificatione templi sitam ad ripam fluminis Wardawa: ex opposito ipsius areae ad dextrum aream pro *schola*... [234].... Parochus modernus et successores sui pro tunc existentes ratione beneficij percepto *Rectorem Scholae* perpetuo foveant et alant [236].

1619 m. Radviliškis

Zigmantas III patvirtina papildomą fundaciją – na zbudowanie plebanÿ ÿ *na szkołę* ma byc wymierzono prętow szęsc... [251].

Jeronimui Valavičiui suteikiama teisė prezentuoti kleboną, bet tik *linguae lithuanicae et samogiticae peritum* [253].

1620 m. Pavandenė

Florianas Bohusz pastatė bažnyčią ir ją aprūpina: ...A czÿnsz stÿch poddanÿch ÿ Mieszczan ma byc dawany *na kantora* *abo mlodziencia* ktorego Xsiędz Powinien chowac *dla vczenia dÿziatek*. [293].

1623 m. Žagarė

Patvirtinama bažnyčios fundacija, pažymima: ... na Wikarią y *Szkolą* prętotw cztery. Na Szpital prętotw trzy.

Pleban Žagorsky Samowicz z Vicariem przy tym kościele mieřkaiąc *Bakalarza dla wczenia dzieatek*, y młodzieńca do śpiewania w Kościele z procentow przez nas mianowaney fundatiew chować, y prowidować będzie powinien [401].

1619 m. *Joniškyje* buvo pastatyta, o 1623 m. aprūpinta *špitolė* dvylikai asmenų ir vargonininkas [399].

1626.XII.4 Zigmantas III

patvirtina Žemaičių generalinio seniūno Jeronimo Valavičiaus fundaciją Žarėnų bažnyčiai

MAB RS F 256, N 245 (apl. 46). Nuorašas, K. Jablonskio neperrařytas.

Fundacija patvirtinama su sąlyga, ut parochus... et successores ipsius circa eandem ecclesiam residere, subditosque... Nostros Parochiae eiusdem... verbo DEI vivifico idque *per idioma Samogiticum* pascere... teneantur...

1686.XII.2 Gelvonų bažnyčios r pranciřkonų vienuolyno fundacija

MAB RS F 1 – B₁ – 587. Originalas, pergamentas.

JA Kazimierz Dowmant *Siesicki* Kuchmistrz W^o. X^a. L^o. ... w Maiętności mey wieczyřtey *Gielwany* nazwaney w Woiewodztwie Wilenřkim leżącey, od Kościółow Parochialnych odlegley... wiecznemi czařy fundię Kosciół y Klafztor; przy ktorym Oycowie Reguły Franciřbka Świętego Conuentuales, wliczbie ofob fzeřciu zostawac maią, ofobliwie maiąc miedzy sobą iednego Kapłana *ięzyka Litewřkiego wmiętnego*.

1794 m. byla dėl Pakuonio bažnytėlės

VUB F 57, B₅₄ N 20. R. Jasořnurodyta.

1794 m. sausio mėn. *Vilniaus* konsistorijoje buvo sprendžiama (ne vieną kartą) byla dėl *Pakuonio* (Pokoynensis) bažnytėlės-koplyčios pavertimo *parapijos* bažnyčia (byla, sukėlusi daug triukřmo). Prieř tai protestavo *Thaddeus Szyleykowski*, *Curatus* Darsuniscensis, ir *Josephus Siucillo*, *Curatus* Poniemunensis.

Jų proteste pažymėta, kad bažnytėlė supuvusi, apleista, neturi reikalingų indų, aparatų etc. Joje reziduojantis kunigas (būsimasis klebonas) – Boniewicz – ... certum est, latinae lingue ignarissimus, colloqui *Lithvanice* prae necessitate hujus loci imperitus (lietuvių kalbos nemokėjimas – vienas iš argumentų!), [298].

Gyventojams ta nauja parapija esanti visai nereikalinga... jie – in Ecclesiis Matricibus, in Sermone *Lithvanico* (: *polonicum* etenim, praesertim Pueri, mulieres et in plurali numero viri non callent:) a suis curatos instructi [299].

Vilniaus seminarijos steigimo dokumente (1582.IV.13) duotame Jurgio Radvilos, pažymėta:

„... decrevimus in hac diaecesi nostra Vilnensi, in qua magnam esse sacerdotum aliorumque operariorum in vinea Domini inopiam perspeximus, instituere fundareque collegium, in quo certus *adolescens Lithvanorum* et Ruthenorum numerus aletur et religiose aeducetur... [92].

Seminarija pavedama jėzuitams [93].

Описание рукописного отдѣленія Виленской публичной библиотеки. Вып. III. Вильна, 1898.

BAŽNYČIŲ VIZITACIJOS, INVENTORIAI

1643 m. Plungės bažnyčios inventorius

CVIA F 696, apr. 2, b. 798

Ex aedificiis Ecclesiae pertinentibus post conflagrationem (po 1643!) nimirum ifta erecta *Scholae* hypocauftum unum cum Camera, atrio, atque fenestris. Hospitale seu Xenodochium cum duobus hypocauftis perficitur [7 r].

1721.VII.23 Plungės bažnyčios vizitacija

CVIA F 696, apr. 2, b. 798

Jos metu surašytame inventoriuje tarp kitų yra šitokios pavardės:

Zygmunt *Kawnas* plac.

Kazimierz *Wilnius* puł placa [30 v].

Jokia lietuviška knyga neminima. Yra tik:

Ewangeliczka 1

Druga poszarpana [32 v].

1647–1677 m. Kražių bažnyčios nuosavybės dokumentai, inventoriai

CVIA F 669, apr. 1, b. 25. Originalai

1647 m. inventoriuje išvardinti altoriai, bažnytiniai rikiiai, vėliavos ir pan. [44 r – 50 v], minima knygų tarpe *liber parvus Evangeliorum lingua vernacula* [52 r].

1651 m. papildytame inventoriuje parašyta:... Wrota na Czmyntarż à septentrione przy Szkole porządne [53 v].

1677 m. kovo 10 (?) d. vizitacijos dokumente (vizitavo Casimirus Pac, Episcopus Samogitiae) minimas M. Strijkovskis, Žemaičių kanauninkas, „cuius auctoritas magnae aestimationis ubique habetur...“ [62 v].

Kalbant apie varpus, sakoma: Dzwon czwarty *Jan Jurgis* (varpas vadinas lietuviškai) ad titulum S. Georgy, u tego Dzwona Ucho oderwane, dla tego od Czasu dawnego nie dzwonią [73 v]. Visi varpai po gaisro buvo iš naujo (iš likusios medžiagos) atliedinti cura et impensis... *Michaelis Borkowski*, Canonici Samogitiae, Parochis Crosensis [74 r].

1648 m. vizitacijoje, tur būt, apie tą patį varpą buvo taip parašyta:

Quarta Campana per eundem d. Parochum successive fuit fusa et procurata, habet talem inscriptionem: Tuba Georgioanna, sub Auspiciis Antistitis Samogitiae, Illmi domini d. *Georgii Tyszkiewicz*, Roma redeuntis ad sua, felix nostro studio et impendio, Michaelis Borkowski, Parochi et decani Crosensis, ac pietate quorundam procreata, Anno 1641 [43 v].

1677.III.22 *Decreta reformationis* įsako:

Ad infirmum intra Civitatem Venerabile cum Pixide superpelliceatus Rndus Parochus processionaliter cum schola vexillis et Populo cantum devotum in itu et reditu psallente deferat [84 r].

Anniversarium pro Vitoldo primo, fundatore episcopatus Samogitiae et istius parochiae ac introductore fidei catholicae in Samogitiam rubricis die praescripto observetur [85 v].

Stremationes (vulgo kolendowanie) post nativitatem Domini iuxta modum et formam in Synodo Dioecesana 2-dam Tyszkiewicziana praescriptum peragat, videlicet populum docendo et exortando, de non confessis pro Paschale, scandalosis et impaenitentibus, in *quirendo Orationem Dominicam Decem praecepta utrum omnes scient*. Interrogando docendo, sub poenis ibidem contentis [85 v].

1648—1649 m. bažnyčių vizitacijos dokumentai (vizitatorius nepažymėtas)

MAB RS F 122 – 41.

1648 m. Tauragės bažnyčios vizitacija

Structura huius ecclesiae nulla est praeter tugurium Stramine tectum. Domus parochialis nulla. Comendarius huius ecclesiae ad praesens vir nobilis praedictus *Jucewicz* est (Jucevičius Pajūrio bažnyčių irgi aptarnauja).

1648 m. Batakių bažnyčios vizitacija

Mokykla – non procul à caementario aedificata est, in quo ad praesens erudiuntur pueri quinque.

Klebonas – *Christoforus Strzalkowski*, įšventintas 1614 m. *Abraomo Vainos*. Batakiuose nuo 1637 m.

Decreta reformationis:

Post lecturam diei festi Evangeliorum legat quoque Epistolam, post hanc *cantetur* aliqua pia pro tempore *canciuncula*, post hanc *recitet cum populo Pater Noster, Ave Maria et Credo*, finita item concione, praeter Confessionem Generalem recitet et decem praecepta.

Uždraudžia klebonui ganyti kapinėse savo gyvulius, ypač kiaules!

1649.II.26 Sedos bažnyčios vizitacija

Klebonas – *Hieronimus Siemaszko*, išventintas 1642 m., Sedon paskirtas 1647 m.

Baccalaureus negligentiae inculpatus, cui attendat R. Parochus, ut sedulus sit in *schola* et pueros cum fidei rudimentis et litteris, *cantum choralem* edoceat.

1648 m. Veliuonos bažnyčios vizitacija

Mokykloje – viginti circiter erudiuntur pueri â Juvene quodammodo *Joanne Lubenowski*, qui frequenter potationi indulget derelicta schola.

Klebonas (girtuoklis) – *Petrus Legaczinski* ab anno 1640, išvęstas kunigu 1627 m.

Decreta Reformationis:

Pro Concione post lectum diei festi Evangelium legat quoque Epistolam quam sequatur *canciuncula* aliqua pia, post hanc recitentur cum populo *Pater Noster, Ave Maria et Credo*; finita vero concione dicantur decem praecepta et Confessio generalis.

Pueri Scholares Pater Noster, Ave Maria, Credo et decem praecepta diligenter edoceantur et eadem cum populo ad divina audienda congregato ante Summam Sacram Dominicis et festis diebus in templo recitabunt.

Baccalaureus vero fidei professionem iuxta Synodalia sancita intra spatium duarum septimanarum emittat et Scholam cum pueris non desertet atque a potatione absteineat, fidei rudimenta et pietatem pueros doceat nec non *cantum choralem*.

1663 m. Stakliškių bažnyčios vizitacija — inventorius

VUB RS F 57 – B₅₃, N 1075

1663 m. – Klebono investitūros data. Klebonu Jono Kazimiero prezentuotas *Eustachius Kotowicz*, Vilniaus kanauninkas, kuris laiko vikarą. Vikaras – Rndus Dominus *Laurentius Stankiewicz Lithuanicam linguam bene calet*.

Zigmanto III fundacijos rašte 1596 m. (nuoraše) suteikiama teisė prezentuoti kleboną (kol gyvens – vėliau prezentacijos teisė grįžta karaliui) *Christoforui Dzierzek*, Stakliškių tenutarijui, Trakų vėliavininkui, karaliaus sekretoriui, bet su sąlyga, ut nemo sacerdotum in Parochiam hanc nisi *Lithuanus vel bene gnarus linguam Lithuanicam*. Klebonas įpareigojamas laikyti vikarą ir *rectorem scholae* ir juos maitinti.

1668 m. Alytaus bažnyčios inventoriusVVU F 57, B₅₃–893

Nei lietuviškos knygos, nei lietuvių kalba neminima.

Klebonas – *Petrus Phelippes*, Krokuvos kolegiato kanauninkas, Vislicos prepozitas; kamendorius – *Steponas Sikorskis*, vikaras – *Kazimieras Domanovskis*.

1658–1674 m. Alytaus bažnyčios inventoriusVVU F 57, B₅₃–894

Inventorius apima visą to paties klebono (Phelippes) klebonavimo laiką. Jis pastatė 3 bažnyčias Alytuje – jos minimos, aprašytos. Be to, jo pastatyta *mokykla*: Škola Budýnek, do Niego do Sieni drzwi na Zawiasach, wszedszý w sien po leweý Izba, donieý drzwi na zawiasach, wteý Izbię Piec prostých Kachli, przýnim Kominek z Cegły murowaný; Koło Pieca Ławek dwie, Przý scienie Ław w koło dwie, stoł jeden, Okien dwie Większych Szklanných, w Ołow uprawioných. Okienice na Zawiasach, Okien dwie mnieýszych z Zasowkami, Oknami Szklannemi w drzewo wprawnemi; przez tą Izbą Komora, do niey Drzwi na Zawiasach z Zamkiem Wnętrzným; w teý Komorze Okenko Małe z Zasowką; przed tą Izbą przez sien Piekarnia...

1703 m. Alytaus bažnyčios inventoriusVUB RS 57 – B₅₃ – 895

Apie mokyklą sakoma: „wszystko to zbotwiało od Starosci... bo się iuz wali“.

Lietuviškos knygos neminimos!

1742 m. Alytaus bažnyčios inventoriusVUB RS F 57, B₅₃ – 896

Apie mokyklą sakoma: Non procul ab Ecclesia habetur domus honesta, ubi erudiuntur a Cantore ejusdem Ecclesiae parvuli, tum in rudimentis fidei, tum in litteris.

Įdėta 1524 m. fundacijos (*Joannes de Zabrzezin*, Mareschalcus et Palatinus) nuorašas (1718). Fundacijoje klebonas įpareigojamas laikyti lietuvi vikarą („servare *vicarium Lituanum*“).

1797 m. Alytaus bažnyčios vizitacijaVUB RS F 57, B₅₃ – 898

...*Szkoly Paraffialney* przy kościele *niema*, ale w miasteczku *znayduie się Dyrektor*, który w swoim własnym domie uczy dzieci będąc razem kantorem kościelnym.

Lietuvių kalba, nei lenkų kalba neminima, nors aprašoma *pamaldų tvarka*.
Klebonas – JX *Michał Kadlubowski*, Pralat Scholastyk Inflandski, urodzony w Podlasiu, lat okolo 80 maięcy. Od lat okolo ośmnastu posiada to beneficium, a maiąc procz tego beneficium Brzostowickie, ani w tym, ani w tamtym, ale w Grodnie sam zawsze mieszka.

Koadiutor cum futura successione iest tego beneficium JX *Antoni Cymbulski* urodzeniem z Podlasia, mający lat wieku swęgo 43. Edukowany w Seminarium Ianowskim Luckiey diecezii, poświęcony... w roku 1778, a w roku 1773 (sic!) za Prezentą Królewską y Beneplacitum Romanum przez JX Kadlubowskiego na koadiutorią iest investiowany. Rząd Kościoła tuteyszego utrzymuie, a lubo ma sobie dane beneficium Hozańskie, tu iednak zawsze mieszka.

Kommandarzem iest przy tuteyszym kościele JX *Korneli Popilarski*, maryjan zakonnik od sześciu lat tu się znayduie.

JX koadiutor... z swoim kommandarzem msze paraffialne w święta y niedziele za paraffian odprowadzają. Kazania i nauki do ludu miewają y wszelkie posługi dla paraffii naywierniej dopełniają.

Apie lietuvių ir lenkų kalbas – nė žodžio!

1700 m. Alvito dekanato vizitacijos aktai

CVIA F 694, apr. 1, b. 3972

Vizitavo Joannes Casimirus Sobolewski Decanus Olvitensis.

Alvitas

Bažnyčia pastatyta 1615 m. *Mokyklai* irgi skirtas sklypas [7]. Zigmanto III fundacijoje (nuoraše) 1617 m. pasakyta: „A pleban przy tym Kosciele *Poszyrwentkim* (t. y. Alvito!) ma być taki, któryby *języka Litewskiego był umięjtnym*“ [9].

Parochus Rndus *Andreas Możeyko*... Ad hoc Beneficium a... Joanne III... Anno D-ni 1682 praesentatus... continuo residet... Jokių daugiau konkrečių žinių. Apie jo lietuvių kalbos mokėjimą – nė žodžio [14]. Vicarius est ad hanc Ecclesiam Olvitensem Rndus *Andreas Widmont* [15].

Mokykla – *Schola* Parochialis separata non extabat, quia vel Cantor, vel Organarius, in adjacentibus Ecclesiae domibus suis, Pueros in primordiis Literarum, et rudimentis fidei erudiebant, nunc ex vi Decreti Reformationis, a Perillustri... *Joanne Woronowicz*, Diaecesis Vilmensis Cancelario, in Visitatione Generali Anno Dni 1686. 27. Julii, Lati et relictī, *extracta est in area Parochiali*, cuius Rector perpetuus ab Annis circiter 16. ad Pueros instruendos industrius, tum in Literis, quia characteris in scribendo optimi, et Latinis Idiomatis gnarus: tum in rudimentis Fidei, quia pietissima vitā, moribus, et sobrietate recommendatus [16].

Gražiškiai (Graužiškiai) – nieko įdomaus.

Vyžainiai

Klebonas... *Stanislaus Wierzbowski* [61].

Yra *brolija* (Sacri Beatissimae Virginis Mariae Rosarii), [61].

Apie *mokyklą*: *Scholam* regit Organarius in Civitatensi area *Domum* aedificatam incolendo, et Pueros in rudimentis Literarum et Fidei edocendo [61].

Lankeliškis

Zigmanto III fundacinio rašto 1609 m. nuorašas [69].

Parochus ad praesens est... *Georgius Liskowski* (apie 1678 m. įšventintas į kunigus)... Ab Ecclesia non se absentare solitus; sed *quia possidet parochiam Lithuanici idiomatis, et Ipse Adm Rndus Parochus, vix aliquid callet Lithuanice*, expeditur Gnarum huius linguae habere, in Suffragium curae Animarum, Sacerdotem continuum [73].

Schola non est nec Area pro eâ, utpote in Parochiali Ecclesia ruri sitâ, posset tamen, in Rudimentis Fidei, et primordiis Literarum, ad id idoneus Organarius, in sua Domo instruere Pueros in praemissis, si ii adesunt [73–74].

Decretum reformationis:

9° Quandoquidem Illustris Parochus, latae porrectae, Eique *idiomatis Lithuani praeest Parochiae, Ipse vero illius inops sit*, persuasum esse videtur, *Laboris Socium eius Loquelae gnarum* sibi adsciscere [74].

Pajevonys

Parochus huius Ecclesiae... *Martinus Biallozor*, Canonicus Vilmensis, cuius vices hic gerit Adm Rndus D. *Joannes Worlowski*. Promotus ad omnes Ordines... ad Annum 1693 [77]. *Schola* pro Pueris in Litterarum primordiis et Fidei rudimentis erudiendis *non est* [77].

Bartninkai

Ecclesia per modum Filiae Olitem pertinens... *Commendarius*... *Michail Mrzozowski*, apie 1665 m. įšventintas! [85]. *Nec Schola* pro erudiendis pueris penes Ecclesiam hanc est, *nec Hospitale* [85].

Vištytis

Parochus... *Daniel Berzanski* (įšv. apie 1689 m.). *Schola* quondam fuit, pro Pueris erudiendis; tandem incendio absumpta: extrunda [sic!] per Cives, quantocius, nisi summa essent paupertate pressi [88]. *Decretum Reformationis:* ... *schola erigatur*... [97].

Prieraslis

1571 m. fundacija.

Klebonas – *Mathias Michail Pupkiewicz*, lituanus natione ex districtu Patrimonii Osmianensi, ex parochia Komajensi, novem annorum praesbiter 2 do anno huius loci Pastor [112]. *Confraternitas SS Angelorum Custodum*... 1629 introducta, bet jau 40 metų nebeveikia. Atgaivinta 1699! [113]. *Schola* Parochialis licet ex Regia Indictione debet a civibus aedificari et conservari propter Disciplinam Suorum Incolarum habens et Intervallum singulare pro suo aedificio... Bet jos nėra dėl blogų laikų... [113].

Filipavas

1571 m. fundacija.

Klebonas – *Bonifacius Zygmuntowicz* (beveik 30 metų Filipave jau klebonas). [Plg. VUB RS R 57 – B₅₃].

Scholam pro erudiendis pueris et Rectorem idoneum haec Ecclesia habet [121].

Decreta Reformationis:

3° Saepius monebit oppidarios suos, ut pro suis filiis, aliis que extaneis pueris, in rudimentis fidei, et litterarum primordiis erudiendis *scholam* pro ratione suae obligationis in area vacante, *erigere* quantocius studeant et curent, rectoremque idoneum ei praeficiant [121 a].

4° Quandoquidem antea fuerant septem mansi *pro Rectore Scholae* et Organario inscripti, scilicet sex censuales, in salarationem eorum, et septimus pro sexaginta vecturis vel curribus lignorum, nunc illis retentis, hic septimus est avulsus... [121 a].

Bakalaravas (Dauspuda)

Vicarius ad hanc ecclesiam est A. R. *Simon Karwowski*, germanus, frater A. R. Parochus [*Petrus Karwowski*]. ... Oriundus ex *Podlachia* ditione ad Magnum Lituaniae Ducatum pertinente, proinde dioecesanus Vilmensis [141].

Račkovas

Schola antea fuit pro pueris instruendis, nunc *deest*; proinde in decursu medii anni, curâ Adm. R. Parochi aedificanda decreta est, et Rector eius providendus [157 ir 158].

Vilkaviškis

Parochus... *Theodorus Wierzbicki*, Infulatus Staroduboniensis Praepositus. *Vicarius* eiusdem Ecclesiae est A. R. *Michael Januszewicz*... diaecesanus Vilmensis... *Confraternitas nulla* est penes hanc Ecclesiam; recitatur rosarium diebus festiuis ex voluntaria oppidanorum devotione.

Schola pro erudiendi Pueris tam in Literis, quam in Rudimentis Fidei erecta est. *Rector* eius *Nicolaus Dąbrowski* [177].

**1700.IV.20 Daugėliškių bažnyčios vizitacija
ir inventoriai**

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 346

1728 m. Vilniaus konsistorijos knygoje – aktuose įrašytas *Inwentarz Kosciola Dawgieliskiego*... fideliter spisany za Wielebnego plebana Xiędza *Mikolaja Ordowicza*, Plebana Dawgieliskiego w roku 1669, 1670, 1671, 1672, 1673, 1674... (Gale pažymėta:)

Hoc inventarium est productum in visitatione generali pie defuncti Ordowicz, parochis Dawgieliscensis anno ut infra, id est anno 1700 d. 20 -ma Aprilis. In fidem eius subscripsi *Adalbertus Casimirus Narbutowicz*, visitator generalis decanatus Braslaviensis, parochus Widzensis. (Toliau eina Mikalojaus Ordovičiaus lyg ir testamentas – turto sąrašas, jo paties sudarytas apie 1674–1675 m.: minima turimos knygos: ... Knapiusz. De imitatione. *Szyrwid. Agenda, Birecik*...).

1763 m. Daugėliškio bažnyčios inventorius
... Ewangeliczka Polska z Litewską 1
Xięga Bractwa Anny Świętey... 1

1700 m. Žodiškio bažnyčios vizitacija

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 403

Minimos knygos: ... Agenda wielka, agentka mala iedna *Ewangeliczki polskie z litewskiem* Diariusz duży.

Fundacijos akte (1612 m.) minima 10 žmonių – pavestų valdinių; dauguma: Wieliczko, Wieliczkowicz, Balucewicz, Trzeciak... (lietuviškomis pavardėmis ir vardais nėra!).

1749 m. Žodiškio bažnyčios vizitacija

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 408

Knygų tarpe minima Synonima nowa cum lithuanicis dictionibus [37].

1783 m. Žodiškio inventoriuje

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 409

Kur yra „Registr Księg biblioteki Plebanii Zodziskiey“, *Synonima...* nėra minimos (ir jokia kita lietuviška knyga).

1705 m. Kvėdarnos bažnyčios vizitacija

CVIA F 696, apr. 2, b. 803

Vizitavo Žemaičių vyskupas. Klebonas šiame rašte įpareigojamas: ... ad praedictam Ecclesiam Chveydanensem... residere, *Rectorem scholae* et alios Ecclesiae ministros servare et alere... [17 v].

Knygų tarpe minimos: Libelli tres nuncupati Rituale Sacramentorum, quanquam attriti, valent tamen ad usum. Libri *Evangeliorum Polonico-Lithuanici* duo [27 v].

Confraternitas nulla in Ecclesia [28 v].

Apie mokyklą sakoma: *Pro schola nulla est erectio, neque est in usu.* Nisi Organarius Dnus *Syporowicz*, vir maturus, modestus, in sua domo pueros erudire consuevit si fuerint [28 v.]. Organarius Dnus *Siporowicz* 40 annis serviens ecclesiae Chwoeydanensi... [36 r].

Kvėdarnos *klebonas* tuomet buvo *Martinus Paszko*, g. 1662, Kuršėnų parapijoj [29 r]. *Vikaras* – *Mathias Stanislaus Boładzewicz* Diaecoeseos Samogitiae [30 r].

Rekomenduojama statyti mokyklą ir aprūpinti mokytoją: Quoniam Constitutionibus Synodalibus statutum est, ut Omnes Parochi, penes Eccle-

sius suas, *scholas* habere teneantur, quia multum utilitatis adfert bona et fidelis Puerorum Institutio. Ideo Rdus Dnus Parochus Chveydanensis curabit instare apud Curiam Chveydanensem. Quatenus motivo pietatis *Aream pro schola erigenda* in oppido. Et dotem congruam pro Rectore Scholae concedere dignaretur [36 v].

1715 m. bažnyčių vizitacijos knyga

VUB RS F 1 – F 38

Ylakiai

Knygų tarpe [10–11] jokia lietuviška knyga neminima! Yra tik Agenda wielka... Agendek malych 2. *Schola* nulla neque scholares [12].

Tirkšliai [13–30].

Knygų tarpe [25–26] jokia lietuviška knyga nepažymėta. Gal lietuviškos Evangeliczki 2? *Schola* nulla, neque scholares [27].

Kantaučiai (ecclesia Cuntoviensis), [31–46].

Fundusz Kosciola Kontowckiego 1692. ... Kontowcie, alias Sowzdrowia" ny... [32]. *Knygų tarpe* [43–44] jokios lietuviškos – nebent „Evangeliczka jedna“.

Luokė (ecclesia Luknicensis), [47–60].

Knygų tarpe [58] jokios lietuviškos!

Alsėdžiai [61–80].

Knygų tarpe [76] lietuviškos neminimos. Yra „Evangeliczki dwie“. *Szkola* pusta w Ruinę poszła [80].

Palanga [81–98].

Knygų tarpe [95] jokia lietuviška neminima. Yra „Evangeliczka jedna“. *Confraternitas* introducta S. Rosarii BVM ad Ecclesiam Połongoviensem die festo SS. Trinitatis anno 1693.

Promotor Casimirus Sarment... [95]. *Szkoly* niemasz, gdyz y parafianow mało [96].

Darbėnai

Palangos filija [100–104].

Knygos [103] jokio lietuviškos nėra!

Laukžemis

Palangos koplyčia [105–108].

Birutės koplyčia

3 tia cappella Biruta [108]. Apie ją buvo rašoma sekančiame puslapyje, bet tas lapas iškirptas!!!

Plateliai [109 – 131].

Duodama kopija Zigmanto III rašto 1612.VII.26 [111 – 114], kuriame sakoma, kad tegali būti prezentuojamas toks klebonas, ktorýby *język litewski dobrze umiał* [114]. Vizitacijos akte, kur minimos *knygos*, lietuviškų nėra [124].

Salantai [133 – 166].

1646.I.27 *Stanislovo Vainos* rašte – fundacijoje de nova radice: *Salanty* [134] *vulgo Skielądzie. Knygų saraše* [162] nėra vienos lietuviškos nėra – nebent tai būtų Ewangeliczka. *Confraternitas* Angelorum Custodum įsteigta 1635 m. *Apie mokyklą* [166]: *Tempore hyemis pueri Paroecianorum docentur. Pro Schola locus aedificanda deest.*

1721.III.13 Semeliškės bažnyčios inventoriųs

VUB RS F 57 – B₅₃, N 1101

Ad hanc Ecclesiam spectat in perpetuum Villa *Budzidancy* mansos undecim possessionatos continens, in quibus ante pestem residebant *rusticelli* 13, sed omnes extincti peste. Modo fere denovo octo congregati sunt.

1740.VI.21 Semeliškės bažnyčios vizitacija

VVU RS F 57 – B₅₃, N 1102

Vizitatorius – Kauno dekanas *Michaelis Antonij Strebeyko*. Chore yra Cantiones polonicae. *Schola Parochialis olim fuerat* et modo deest; Deo dante, Cura Parochi Edificabitur. Klebonas – *Casimirus Choroszewski* Laicus et Theologus Moralís *gnarus linguae lithuanicae*, baptisatus Anno Dni 1699.II.16.

1720 m. Švenčionių bažnyčios vizitacija

VVU F 57 B₅₃ – 993

Klebonas – *Casimirus Neyszadt*, ordinatus 1690... Anno 1693 institutus... (Švenčionyse). *Commendarium fovet ... Benedictum Skorulski... Doctrina Catechistica litvanica* absolvitur diebus Dominicis et festis, Supplicationes non cessant et *preces litvanicae cum Rusticis dicuntur*.

1726 m. Pabaisko dekanato vizitacijos aktai

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 1229

Vizitavo Pabaisko dekanas *Matthias Petrus Eygierd*.

Pabaiskas

Confraternitas Immaculatae Conceptionis BVM... introducta anno 1680... [1 v].

Miasteczko Poboysk, w którym wszyscy powietszem wymarli [4 v].

Šešuoliai

Decretus Reformationis... *Petro Eymontt* parochi *Szeszolensi... plebem Lithuanico idiomate* rudimentis fidei instruat... [7 v].

Lyduokiai (Ecclesia Nidocensis)

Kamendorius Jacobus Michael Swielewicz. Pirma buvo *Veviorokoj*, paskui Tilžeje. Viskas labai apleista, griūti rengiasi. Nei apie mokyklą, nei apie lietuviškas knygas – nė žodžio [10 v – 11 r].

Alunta (Ecclesia Ovantensis).

Klebonui *Simon Butrymowicz* nurodoma, kad *Plebem Lituanico idiomate* rudimentis fidei instruat... [18 r].

1731 m. Naujųjų Trakų bažnyčios vizitacija

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 853

Rekomenduojama:

... Anniversaria quatuor singulis quatuor Anni temporibus celebrantur vigore antiquarum ordinationum Praepositorum Trocensium; nempe: Pro anima Primi hujus Ecclesiae Fundatoris *Alexandri Witoudi Ducis* M. MDL in Januario Prima die non impedita. Pro anima *Sigismundi Primi* Regis Poloniae Prima die Martij non impedita. Pro anima *Alberti Gasztold* in Julio similiter non impedita die. Ultimum pro animabus omnium Benefactorum hujus Ecclesiae...

Lietuvių kalba neminima.

Yra brolija (Confraternitas SS. Rosarii), įsteigta 1612 m.

Mokyklai skirto pastato nėra, sed Juventus est pauca, frequentius hyeme quam aestate conveniens; docetur ab instructore singulari *Michaele Woronowicz*, sacristiano Templi, moribus, vita et doctrina exemplari Sene.

1732 m. Anykščių bažnyčios vizitacija

VUB RS F 57 – B₅₄, b. 286

Klebonas. Vices agit parochi Oniksztenensis Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus *Boguslai Gosiewski*, Eppis. Smolenscensis, A. R. D. *Michael Czrąckiewicz(?)* SS. D. N. Alumnus Theologus a 6. annis. ... Concionat, *Cathechizat*, erudit populum *lingua vernacula... Ludi magistrum fovet... schola* trivialis deest. In Ecclesia Onikstensi Confraternitas S. Annae... invenitur.

Parapijiečiai norėtų bent per 3 metus kartą matyti savo ganytoją (kleboną – vyskupą), kad galėtų jam pareikšti savo pageidavimus.

1775.II.10 Anykščių bažnyčios ir klebonijos inventorius

VUB RS F 57 – B₅₃–875

Knygų tarpe (Xięgi Koscielne ex Fundi) – Żywot Pana Jezusa Litewski jeden.

Medinė mokykla (viršuj mūrinės špitolės) dar nebaigta statyti.

1732—1782 metų bažnyčių vizitacijos aktai

CVIA F 696, apr. 2, b. 12

1737.X.25 Krinčinas

Vizitavo *Steph. Thad. Kudrycki*, decanus Kupiscensis, parochus Vobolnicensis.

Bažnyčia naujai pastatyta paties klebono (*Josephus Kojalevicz* – 7r) lėšomis [1 r].

Knygos suminėtos šios [2 r]:

Missalia vetera et attrita... 2

Agendae parvae duae, una cum Evangeliiis.. 2

Liber Evangeliorum 1

Libellus ad preces recitandas cum populo 1

Tik prie vargonų dar pažymėta [1 r]: unum Psalterium majus.

Klebonijai priklausančių knygų daugumas lotynų ir lenkų kalba. Jų tarpe lietuviškos [3v]:

Rożaniec Litewski 1

Pamoxlas 1

Apie mokyklą: *Schola* Parochialis non habetur ob defectum Bacalarei seu Organarii, qui iuxta foundationem provideri debet ex aula Krynicensi modo provisio haec non subministratur a viginti annis [2 r]. Dvaras pagal Kurbskio užrašą turėjo duoti 30 auksinų (lenk.) kasmet, bet jau 20 metų nbeduoda! [6 r].

Krinčino klebonas (rektorius) 1737 m. buvo *Stanislaus Kuzowski*, paskirtas Vilniaus vyskupo *Michaele Zenkowicz*, Paskirtas 1737.IX.22, *gnarus linguae Lithuanice*, habet non solum rubricellam hujus anni et Breviarium Romanum, sed alios quoque libros, necessarios tam ad eruditionem populi, quam ad resolutionem casseum. Po mišių (sekmadieniais ir šventėmis) supplicationes peraguntur demum *concio* tam *Lituanica*, quam *Polonica* pro varietate auditorum, *precesque recitaretur lingua Lituanica cum populo*, concluditur hoc devotio cum cantu salutationis Angelicae *B. V. Mariae* [6 r].

1732.II.13 Krinčinas

Vizitavo *Jozephus de Kozielsk Puzyna*, Vilniaus prelatas – kantorius, vyskupo deleguotas [7 r].

Organum et organarius ante pestem erat [7 v].

Knygų sąrašė – jų tarpe ir rastų po J. Kojelavičiaus mirties – lietuviškų nėra!

1732.II.9 Pasvalys

Vizitavo *Juozapas de Kozielsk Puzyna*, Vilniaus prelatas – kantorius, vyskupo deleguotas [11 r].

Knygų sąrašė: ... *Cathechismus Lith...* (Suminėtos visos lotyniškos ir lenkiškos knygos, paliktos po mirties klebono *Szlungur*) [12 v].

Nuo 1728 m. klebonas *Andreas Dąbrowski* [13 v].

Apie mokyklą: ...Ludi Magistrum fovet, cui solvit decem Imperiales... Schola sine scholasticis invenitur [12 v]. ... et etiam vernacula Lingua Cathedismum et doctrinam non negligit quantum potest. Venetici non inveniuntur [14 r].

1782 m. Vabalninkas

Fundacija – 1618 m. [15 r].

Bažnytinių knygų sąrašė jokia lietuviška neminima [23 v].

Apie mokyklą: Szpital iest nową zabudowany wespół szkołą Akademicką na Iuryzdyce Plebanskiej, w iednym kącu po lewey stronie Piekarnią z komorą z Piecem Piekarnianym dla Ubogich znaydujących się, po prawey zas Ręce Izba s komora z Piecem kaflanym dla Studętow; przez Sien Stancyika Dyrektorowi, Drzwi wszędzie na Zawiasach Żelaznych z Zaszcepkami Żelaznami, Okien w Piekarni dwa, w Budynku Szkolnym okien 4 w drzewa oprawnych, cały ten Dom słomą kryty. W tym Szpitalu znayduie się Ubogich Osob Dziewiętnascie... [24 r].

Klebonas – X. *Piotr Samson Toczyłowski*, Biskup Belinfski Sufragan, Kantor, Pralat y Officioł Generalny Wilenski, [gimęs Raigrado parapijoje] 1741. Be Vabalninko dar turi *Probostwa Braławskie y Altaryą Wilkomierską* [24 v]. Jį pavadooja Podprobosczy – X. *Andrzej Wądołowki* [?], gimęs w Woiewodztwie mazowieckim 1766, Vabalninke nuo 1779 [24 v]. Kitas kunigas – *Antoni Burno* – z Xięstwa Zmuydzkiego z powiatu Telfzewskiego... ma lat 34, Vabalninke nuo 1777 m. Trečias kunigas – *Andrzej Zeyniewicz*, įšventintas 1782, gimęs 1758, iš Trakų vaivadijos.

Ci wszyscy są zdadni do posług koscielných *ofobliwie mowienia kazen y Nauk Littewskich*. Pęsij mają Według umowy każdy [25 r].

Brolija (Niepokalanego Poszęcia N. M. Panny) įkurta 1743 m. [25 r]. Osoby ktoraby umiało jakowe Lekowanie, albo znało jakie Sekreta, Zabobony z Gusła żadney niesłyhcac [36 v].

*Apie mokyklą*¹: Szkoła razem ze Szpitalem pod iednym Dachem wedle wysz opisanego Szpitala iest wybudowana, kofztm JW Jm Xiędza *Toczyłowskiego*, Plebana Wobolnickiego w Roku 1777. *Dyrektor Maciey Karpowicz* zdatny, obyczayny, mająci charakter strzedni (?). Stoł ma wygodny w Plebanij, Pęsyi żadney niema procz za dyscypułow Rodzice co z łaski dają. W R^u przeszłym bylo *Studętow do 40*. W Roku zas teraznieyszym oprócz *dwuch Szlacheckich y kilka mieyskich*, dają przyczynę Parafianie, że Rok nieurodzayny, uciemężeni czyn-[36 v] szami, podrożami y robocizną wymysłą (?), iest Im niesposobny do dawania Dzieci do Szkoł. Ci zas ktorzy się poduczyli w przeszłych Leciech, *drugich powinowatych swoich w Domach uczą*, ktorzy są uczącie [?] czytac y pisac. Nauki zaczynają się od Wszystkich Świętych, ciągą się naydaley do Zielonych Świątek [37 r].

1755 m. Pabiržė (Vilniaus vyskupijos)

Pabiržės bažnyčios fundatorė *Maryana Lopacinska*, Janowa Rostowska Chorązyna Kowieńska. Testamentas 1644 m. (nuorašas):

Karczma tam będącą na *Bakalarza* tamecznego zapisuię y dochod z tey Karczmy przychodzący na *Bakalarza* maisz zawsze, czego Pan Małżonek moy

y z Pany Pokrewnemi memi Pany Koreywami doyrzeć maią, y *Szkołę* pabudować oniż powinni będą [45 r].

Klebonas – *Joannes Casimirus Buykiewicz Ex Rethore Theologus moralis, gnarus Lingvae Litvanicae, Germanicae et Lotavicae...* Habet... alios quoque Libros, necessarios ad Eruditionem Populi [57 v].

Apie pamaldas pasakyta, kad šventadieniais ir sekmadieniais giedama... *Rosarium seu Corona Litvanico idiomate...* Post supplicationes doctrina datur, et praeces cum Populo dicuntur. Tandem Devotio finitur de cantatione *Anjol Panski*. In Majoribus solemnitatibus etiam vespere decantantur.

Decreta Reformationis:

...*Scholam Parochialem* cum commodis habitaculis aedificari curet, Baccalaureumque idoneum conservet, qui Pueros doceat, Literas ab Alphabeto ac Rudimenta Fidei...

1737.X.27 Pabiržė

Vizitavo Kupiškio dekanas *Steph. Thad. Kudrycki*, Parochus Vabolnien-sis [73 v].

Nei bažnyčios, nei klebonijos knygų tarpe lietuviškos nėra minimos [67 r – 68 r]. Vikaras *Laurentius Dauksza* ex Rhetore Theologus moralis *gnarus lingvae Litvanicae...* Investitus sub die 8va Septembris anni 1716.

Pamaldų metu giedama *Rosarium Litvanico Idiomate ex antiqua consuetudine*, ... post Missam *doctrina datur et praeces cum populo dicuntur*. Supplicationes etiam solent esse. Tandem Devotio finita decantatione *Anjol Panski Litvanice*. In majoribus Solemnitatibus etiam Vesperae decantantur.

Apie mokyklą – nė žodžio! [73 r].

1732.II.18 Biržai

Vizitavo Josephus de Kozielsk Puzyna... [76 v].

Knygų tarpe minima: ... Liber *Evangeliorum Polono-Lituanicus*, Gradule, Breviarium etc. [Kitur buvo minima tik *Liber Evangeliorum*, matyt, irgi Polono-Lituanicus] [77 v]. Apie kleboną sakoma: Regit ecclesias tres superius expressas *Birzensem, Podbirzensem et Popielensem* Illstr. ARD *Bartholomaeus Rybinski*, Canonicus Smol.: Prothonotarius Apostolicus [kunigas nuo 1691 m.] institutus anno 1718... Missas cantat solemnioribus festis, in qua Ecclesia praesens concionatur et cathechizat aliquando *lingua Lithuanica*, erudit populum... Breviarium, Rubricellam huius anni, Catheticum *librum Littuanicum* habet [79 r].

1755.III.19 Biržai

Vizitavo Alexander Horain, Episcopus Hirenensis, Archidiaconus Vilen-sis... [80 r].

Knygų tarpe nurodoma: ... Liber *Evangelii Polonico et Litvanico idiomate* [81 v].

Biržuose yra, be katalikų bažnyčios (kurią aprūpino *Carolina Ludovica Radziwillowa* propter suos aulicos et milites catholicos) – *Fanum Lutheranium* in civitate Birzensi... 2 dum. *Fanum Calvinisticum*. 3tium *Fanum Iudeorum*... [82 v – 83 r].

Pamaldų metu giedama *Rosarium Litvanico idiomate*. ... Doctrina datur, et preces cum Populo dicuntur.

Klebonas yra R. D. *Stanislaus Dowkontt*... [83 r]. Habet suum *Vicarium R. D. Andream Omiescinski* SSmi D. V. Alumnum... ex Philosopho Theologus Moralis, *gnarus linguae Litvanicae, et Lotavicae* [83 v].

1732.I.28 Ramygala

Vizitavo Generalis Ecclesiae Remigolensis ... *Josephus de Kozielsk Puzyrna*... [90 r].

Klebonas – *Michael Junicki*, praeteritas Szatensis... [nuo 1731 m.]... *docet vernacula lingua rudes*. Fovet *ludimagistrum*, qui non habet locum permanentem, sed tamen Illustrissimus Dominus Suffraganus solvit quot annis per 60. tynfones; qui ludimagister docet pueros, sed sine schola, non habens scholam seorsivam... Confraternitas Scapularis BVM. in eadem Ecclesia... et Album Confraternitatis reperitur [93 r].

Decretum reformationis [93 v]: Ut *scholam* suppliciter petat ab Illustr. Domino Suffraganeo, ut dignetur erigere cum reclinatorio Ludimagistri. Ut *vernacula lingua instruat Populum rudem saepe catechizat* [94 r].

Senasis Panevėžys

Vizitacijos data neaiški – aktas surašytas kelių rankų, ne vienu metu.

Po *Stanislovo Jalgovskio* [išventinto 1712 m. – 100 r.], kamendoriaus, mirties [1721 m. jis dar pats rašė Status Ecclesiae Poniewiezensis; minimi po jo mirties likę nekulti javai!] tiek senojo Panevėžio, tiek naujojo bažnyčias valdė pijoriai, kurie et *concionantur polonice et lithuanice*... *Ludimagister fovetur*, cui solvebatur 30 tynfones, modo illi adauctum 20, faciunt quinquaginta... Confraternitas nulla [97 r].

Decretum reformationis: 3tio Ut *vernacula lingua* RD Commendarius curet erudire populum non tantum in contionibus, sed etiam in catechismis [97 v].

1738 m. Kauno šventųjų apaštalų Petro ir Povilo parapijos bažnyčios inventorius

CVIA F 694, apr. 1, b. 3406.

Inventorius rašytas vizitacijos metu. Užbaigtas rašyti 1741 m. Vizitavo Alexander Ioannes Žebrowski, Sacrae Theol: et Utriusque Iuris Doctor, Scholasticus, Praelatus, et Officialis Generalis Vilmensis [1].

Yra krikščioniškojo mokslo brolija (Confraternitas Literatorum). Pamaldų metu gieda jos narių choras.

... Personae *choro* inservientes pro divesitate temporis aliquando sex conservantur, instructae non tantum cantu *chorali* sed etiam *figurali* et instrumentis varijs, pro quibus instrumenta varia conservantur. Scilicet: Tubae. Fides, Valtorni et pro instruendis pueris organum parvum vulgo *Klewikort*... [6].

Aleksandras Žebrowskis buvo Kauno klebonas, labai rūpinosi bažnyčia, puošė ją, bet 1732 m. balandžio 20 d. gaisras ją sunaikino: spoliata omni

suo decore videlicet: turribus tecto lateritio campanis, fenestris, fornice in prima navi ante majus altare et aliis jacturis etc... Tada A. Žebrovskis atsi-sakė jos (resignavit.). Klebonu paskirtas Kauno parapijos bažnyčios kamendori-
Aleksandras Stanislovas Pukieñ. Jis ėmėsi reparačijos. „Mox hostilitas moschovitica supervenit in totum Regnum, et primo in Civitatem hanc Caunensem magnisque exactionibus, contributionibus, extorsionibus...gravisime affecit, et oppressit... (Dėl to nebuvo galima tęsti reparačijos) ...qui vix non integro triennio sine intermissione in Civitate promanebant... [7].

Apie mokyklą: Non procul ab Ecclesia habetur domus honesta pro Schola Parochiali extructa curâ et sollicitudine ac sumptu moderni Parochi Perillustris ac adm Rndi Domini *Alexandri Pukien* Canonici Cath. Vilnen., in qua *Eruditio juventutis non semper continuatur*, tum quia scholae sunt Patrum Soc: Jesv, ob quas valde pauci inveniuntur, qui *Parochialem Scholam frequentarent*, ob eandem rationem cefsant obventiones, sine quibus praeceptor subsistere nequit [15].

Apie lietuvių kalbą per pamaldas:

Sekmadieniais ir švenčių dienomis po rytinių pamaldų, jei yra kunigų, sakomas *lietuviškas pamokslas*. Gale aiškinamas liaudžiai katekizmas. Jei aplinkybės kitokios – pamokslas sakomas lenkiškai [37]. Po sumos sakomas lenkiškas pamokslas. Po mišparų vėl mokoma katekizmo ir poterių. Paskui giedoriai ir berniukų choras gieda litaniją.

1743 m. Kauno šventųjų apaštalu Petro ir Povilo parapijos bažnyčios inventorius¹

CVIA F 696, apr. 2, b. 809

Inventorių surašė Laurentius Rodziewicz, praepositus.

Parapinės mokyklos aprašymas: Non procul ab Ecclesia habetur Domus honesta pro schola Parochiali extructa cura et sollicitudine ac Sumptu Perillustris Moderni Parochi, in qua eruditio Iuventutis non semper continuatur, tum quia in hac civitate Caunensi extant Scholae Patrum S. J., obquas valde pauci inveniuntur, qui Parochialem frequentarent scholam, tam quia ob eandem rationem [16] cefsant obventiones, sine quibus Praeceptor subsistere nequit [17].

Apie lietuvių kalbą pamaldose sakoma tas pats, kas ir 1738 m. vizitacijos akte.

Bendroje parapijos charakteristikoje, be kitų dalykų, sakoma:

In hac Civitate Cavnensi inveniuntur Aatholici, uti Lutherani seu Av-gustanae Confessionis, qui in privatis aedibus suae religionis habent exercitium per Concessionem Illustrissimorum Episcoporum Vilnensium ob Respectum Ecclesiarum Catholicarum in Prusia, ne patiantur aliquod detrimentum in Promotione Fidei Catholicae et Exercitio Devotionis.

Plurimi etiam modo sunt Iudei, qui contra Iura et privilegia Occuparunt lapides, Domos, Areas, per totam Civitatem, qamvis Habeant exdivisum sibi locum, vulgo Dwor Królewski, ubi habent Sitam Synagogam, Seu Scholam,

¹ Tas pats (nuorašas) VUB RS F 57 – B₅₃, b. 539 (irgi labai geras).

a qua Ecclesiae Parochiali pro lampadibus in adventu Singulis Annis Obstricti sunt¹ dare duos lapides sevi et quartam Partem Bovis pro Paschate, et Nativitate Christi Domini [38].

Sunt etiam Scythae Habitantes inter portam Vilmensem et aliam vulgo Tatarska nuncupatam versus Viam Vilmensem. Fuerunt Domus Eorum 24, Modo Pautiores. Modus vivendi eorum talis: Excolunt Hortos et olera divendunt [38]. Alii vecturam agunt, alii Postam ferunt, seu Tabellarii officio funguntur.

Parapijai priklausė ne tik visas miestas, bet ir priemiesčiai bei aplinkiniai kaimai, jų tarpe ir Wijuki, Romaynie [39].

Karaliaus 1618. IV. 6 rašte-sprendimo nuoraše dėl liuteronų maldos namų ir mokyklos pastatymo Kaune pasakyta [47–50]:

...sine scitu et consensu nostro regio privata autoritate scholam, Xenodochium et alia quaedam aedifitia in praeiudicium scholae et Xenodochiorum antiquitus in Civitate Caunensi existentium et privilegiatarum extendisse et erexisse – [49]. [sakoma:

illa aedifitia (t. y. scholae et Xenodochii)... intra spatium trium mensium... omnino tolent at demoliantur [50].

1782 m. Kauno parapijos bažnyčios aprašymas

CVIA F 694, apr. 1, b. 3493

Yra Krikščioniškojo mokslo brolija (confraternitas Literatorum)... Jazoz pod tymze rokiem 1663 znyduiasie y registra xiąg Brackich w ktorych Zapisywano Imiona y Przewiska, oraz iakie mieli nadania, Summy, kamienicy, domy ogrody etc: teraz gdziesie co podziało per injuriam temporum nec vestigium extat. Interim maią iefzzcze 3 place zabudowane... Z tey intraty opatrują oltarz y placą za mŕze spiewane niedzielami y SS: dniami Żł 60. Obieraią Starostę alias przelozonego za prezydencyą Plebana in Fefsto A fsumptionis B V: M: ktory to Starosta na Sefsyi przed Zgromadzonemi Konfratrami in presentia Plebana z dochodow y expensow corocznie Kalkulowac się powiniem. Było te *Bractwo Literatorum* quondam *Znaczne y gromadne*, kiedy nie tylko z *mialta obywatele wŕzyscy*, ale y z Parafij roznych distingwowane *wpisywalisie osoby* iako swiadczą xięgi brackie, teraz dla Zagęszczonych bractw Zakonnych, niemulż ktoby znał te Bractwo, Ledwo sami Panowie Magistratowi Kowenskie antiqua consvetudine y to za przymowko X: Plebana niedzielami y Swientemi dniami na mŕzą Literacką przychodzą, y kiedy się zdadni do spiewania zbiorą *choralem mŕzą S: sami spiewaią* [3 r].

1525 Roku y tegoz Oltarza była Altaryia fundowana przez P. Barbare Jufzkową obywatelkę Kowienfką...

1606 Roku X *Szawlewicz* Pleban Kowienski...

1732 Roku spłoneło całą miasto Kowno ogniem razem y na Kosciele Farskim dach zgorzał...

...przedai Panu *Chrapickiemu dzisieyszemu Burmistrzowi Kowienskiemu*...[3 v].

Pamaldų tvarka: 1. Powfzedniemi dniami *Konfraternia ran Jezusowych*

¹ Iš sprendimo paaiškėja, kad Kaune buvo du magistratai: katalikų ir liuteronų.

spiewa koronkę, po mszy Suplikacye. 2. Niedzielami y swientemi dniami po mszy pierwszej Kazanie polskie, o godzinie 10 dzwonia na Summę po której Zakonczony wychodzi msza czytana dla Parafianow ktorzy się zpozni- li na Summę, tym czasem daiesię z ambony nauka litewka prostaczkom per modum kazania. 3. Na którą naukę ze wzystkich kosciolow iak tylko uslyszą procesją Parafialną niedzielami biegą na Summę do Fary dla nauki¹, tak ze iako przedtym ob defectum kapłanow mało co bywało w Kosciele ludzi, teraz od pierwłzey Mszy do ostatniej konkluzji nabozenstwa swientemi dniami gromada liczna, iakoz y powłzednimi dniami dosc bywaią na mszy pierwszej osobiwie piątkami... [6 v].

Klebonas – Francifzek Michał *Frąckiewicz* z Powiatu Wiłkomierskiego rodził się R 1717. Mca 8bra 4 D uczył się roźnie, słuchał lat 3 Filozofij y Theologij Speculatywy lat 4 w Akademij Wilenskiej, krzczony w Parafij Subockiey, wyswięcony na prowizyją JW Imci X. Tomafza Zienkowicza Suffragana Wilenskiego do Borysowa 1748, był Plebanem w Opitołokach od Roku 1750 nim został Plebanem Kowienskim Roku 1764 Klerykiem in Seminario Diæcesano kończąc Theologio puł roka tylko zabawił się. – Wikariufzow ma 2, altarystę 1, rezydenta 1. Pierwszy Wikariusz Imc X Tomasz *Skuczewki litwin*, titulo do Kosciola Kowienskiego ex Monte Salvatoris wyswięczony mierzkał lat 3 zakonczył się medij Julij 1782. Drugi Wikariusz X Dominik *Porczycki* [7 v]. Ex Seminario Diæcesano, wyswięcony na prowizyją do Olwity, był w Zymorach pierwey komendarzem, potym kapelanem we Dworze Pocijowskim, mieszka w Kownie Rok drugi. *Litwin* zdatny do wzystkiego w Kosciele.

X: Jozef *Siucillo* Ex Jezuita, Altarysta Oltarza Maryi Panny Bolesney, mierzka siedmy, święcił się na prowizyją do Kowna. Zdatny do wzystkiego w Kosciele. X: Francifzek *Jawid* ex Pleban Simnienski, mierzka w Kownie Rok piąty. Wszyscy w Plebanij maią stoł y wszelką sufficyencyją w Stancyach... Maią osobiwe wygodne mierzkania przy Kosciele na Cmętarzu...

Broliję veiklos charakteristika:

... Same Bractwa Zakonne osobiwe rozancowe tak są niedyskretne dla Plebanow, ze ich Promotorowie nie kontentuią się tym, co secundum Statuta Sinodalia przyniosą na oltarz, sami wyjezdzią na Parafie po kwescie sine scitu Plebanow, y tam przeciwko Plebanom przed postpolstwem (sic!) ile prostaczkami turpis lucri gratia exagieruią, ze niemaią Plebani tyle łask wiele Dominikanie etc: 1764 Roku, objawszy Parafiją Kowienfką, znalazłem ze X: Promotor od Parafianow co rok wybierał gotowym groszem Złł Pol: 2000 excepto zboza, ptastwa y masła Syrow przed Festem rozancowym oraz wosku, a to tym sposobem kto się tylko narodził wraz wpisywał w bractwo, zatym od kazdey osoby w bractwie zostaiącej brał po Szostakow 4 za to, ze robocze ludzie codzien rozanca nieodprawowali, więc za wzystkich w Kosciele Dominikanfkim odprawuiąc rozaniec brał nadgrote (sic!). Zniosłem takowe abusus X Promotora Zapozwawszy do Konsystorza, y Zabroniłem azeby więcey po Parafij moiey z pocztkami (?) gorzałcznemi nie plondrował sam, ani quocunque titulo, kapnikow lub innych kwestorzow do

¹ Tas pat F 694, apr. 1, b. 3491, p. 21 „Na którą Naukę iak tylko uslyszą dzwony, ze wzystkich kosciolow biegą ludzie na Summę do Fary, y tak gdzie przedtym ob defectum kapłanow...”

Parafij wysyłać wazył się, ale tym się kontentował, co z dobrej woli do Kościoła przyniosą za zaleceniem potrzeb do Ołtarza Brackiego [8 r].

Bendra parapijos charakteristika:

W Miescie Kownie *Apteki Katolickie 2, Luterskie 3* ... Za rzeką Wilią *Zydzi cyrulicy* leczą ludzi na wszystkie defekta bez porady Doktora.

W Miescie Kownie są raznego Kunsztu rzemieśnicy, ieno nie mają dla kogo co robić, niemaż zjazdu Panów, ani publik zadnych, Jezeli na Seymiki *Szlachta* zgromadzi się, ci *popiwszysię* więcej szkody w mieście poczynią nizeli pozytku, Sędziowie Ziemsy lub Grodcy jezeli ziada, to dla rzemieśników mało przyczynią roboty, Tkią tylko rzemieśnicy w Kownie, gdyby na partykularz nie wybiegali szukając roboty, głodem pomarliby. Procz rzemieśników nie mało jest *kontem mieszkających* z zonami y dziećmi, tudzież zebrałkow co się w Szpitalach niemieszczą Dziadow 15, bab więcej 40, a przychozych włocengow hultaio w filutow kto dopilnuie y zliczy.. [15 v] teraz po wszystkich Parafiach włoczającysię hultaio w pod tytułem z niewoli Pruskiej lub innej powracającym niby do własności, Peregrinantom, Filutom włochom pod płaszczkiem zmysłonym iakiego Zakonu, jezeli daią zapomozenie y iakmżnę to daią nie z ochoty ale z boiazni zeby przyszedłszy w nocy nie okradli, albo nie podpalili.

... nietylko chłopci za protekcją dworów, ale y szlachta okoliczna oziębłemi stali się w miłości Boga, posty łamią, w kościele rzadko bywają, duchowni osobami postponują, z pogorzeniem dla dobrych *po libertynsku* życie *poczynają*, kiedy się wszystko coś im upodoba wolno Niemaż ktoby zganił, Prawować się z każdym Plebanowi raz dla expensow powtore dla narazenia się y zemsty trudno.

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna drzewniana na Cmentarzu dość wygodna przy kościele zbudowana, w której *Dyrektor* kapitulowany za Zł Pol: 100¹ do uczenia dzieci na stole moim y wygodzie co do światła y opału przez lat 6 bawił się, nim Rzeczpospolita po Skafowaniu Jezuitów inaczej szkoły publiczne rozdysponowała.

Komisarze od Rzeczypospolitej (sic!) do miasta Kowna ziechawfzy szkołę Parafialną zakazali dając przyczynę iż tam gdzie są szkoły publiczne nie są potrzebne Parafialne, a za szkołę co miałem założoną nakazali mnie z Plebanij dwoma ratami do Skarbu Rzeczypospolitej Płacić Zł Pol: 50.

Teraz Imc X: *Jawid* ex Pleban Simniński rezydujący przy Kościele na moim wikcie z ochoty dobrej y miłości ku bliźnim gratis *chłopców uczy czytać, pisać, wokabuł łacinskich*, oraz iak mają układać *adiectivum cum substantivo*, za co od Profesorów Szkół publicznych cierpi przesładowanie (sic!), któremu broniąc nauki łacinskiej pisali do Komisji Edukacyjnej (sic!) ażeby od wakacji nierozpoczął nauki swoich. Jaka w tym punkcie nastąpi z Komisji rezolucja ignotum [16 r].

1740 m. *Žaslių bažnyčios vizitacija*

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 426

Apie knygas sakoma: Liber Evangeliorum. Libellus ad recitandas preces cum populo...

¹ Vikarams algos mokama metams po 300 zlotų, vargonininkui – 120 zł. [14 r].

Apie mokyklą: Non procul ab Ecclesia habetur domus honesta, sed non eruditur iuventus (neiššifruota). In eadem domo habetur hospitale...

Klebonas – *Corolus Antonius Iussewicz*, Artium Liberalium et Philosophiae Magister, *gnarus Linguae Lituaniae*. Baptisatus Anno 1712... Įšventintas į kunigus 1734 m. Aprašant pamaldas, lietuvių kalba neminima.

Gale yra 1738 m. Žašlių bažnyčios inventorius *Aleksandro-Jono Žebrovs-kio*. Decretum reformationis (nuorašas) apie lietuvių kalbą nesako nieko.

1765.IV.25 Valkininko bažnyčios vizitacija

VVU F 57 – B₅₃ – 858

Apie mokyklą: In fundo Parochiali ubi extabat antiquum Xenodochium ad praesens erecta est *schola* Parochialis, sumptu J M Domini *Ludovici Pociey* Excubitoris M: MD Lit; hoc praesenti Anno quae non dum per totum finita, sed brevi tempore erit eruditio iuventutis.

Lietuviškų knygų nei bažnyčioje, nei klebonijoje neminima, nors kitokios yra suminėtos.

Pasirašė – *Casimirus Joannes Nepomucus Drobiezgiewicz* parochus Olkienicensis.

1794 m. Valkininko bažnyčios ir klebonijos inventorius

VUB RS F 57 – B₅₃ – 859

Rašoma, kad, sudegus bažnyčiai, pastatyta szopa. Špitolė dėl senumo nerverta aprašyti. *Mokykla* visai neminima. Klebonijos bibliotekoje iš 63 knygų *nė vienos lietuviškos* – tik lotynų ir lenkų kalba. Bažnyčioje iš 9 knygų taip pat *nė vienos lietuviškos* – nebent Ewangeliczka.

Lietuviškų knygų nėra ir 1795 m. inventoriuje VUB RS F 57 – B₅₃ – 860.

1782 m. Bažnyčių vizitacijos inventoriai

CVIA F 694, apr. 1, b. 3491 (II knyga)

Jieznas

Yra dvi brolijos (pod tytułem Nayswiętzey Panny Rozancowey iedne, pod tytułem S. Aniola Stroża drugie). ... dawniey *poki niebyli skassowane kapy* – bratczykowie mieli staranność o swoim Oltarzu – brackim, y wysyłali Kwestarzew na opatrzenie swiatłem tego Oltarza, teraz po *skalsowaniu Kap ustalo wszystko*, y niemasz zkąd obmyslic swiec y lamp [48].

Apie pamaldas: ... po Mszy pierwszej Supplikacyiney zaczyna się rozaniec, po rozancu *nauka Polska albo Litewska*... [49].

Apie mokyklas: Szkoła Parafialna tym czasem, nim się osobiwa wybuduie, iest w Szpitalu, w Mieszkanu Organisty (Viename špitolės gale gyvena vargonininkas, kitame 4 seniai ir 4 bobos). *Studentow ad praesens* iest 6, zbierze się do 18, y więcey niebawiąc. Dyrektor do uczenia iest zdalny z pomiernym charakterem do pisania JP *Andrzej Willamowski*, mający lat 37, z okolicy Eysmontow w Powiecie Grodzieskim [51].

Fundacijoje klebonas buvo įpareigotas *Bakalarza przy Szkole chowac, y iuwanta – nie žaka do spiewania* [52].

Klebonas – *Xawery Bohusz* z Wojewodztwa Wilenskiego, Szlachcie, lat mający 37. Ex jezuita, w którym R^u wyswięcony na kapłanstwo y przez kogo, w niebytności samego, powzięc wiadomości trudno było. Pośyduie to Beneficium Jeznienskie od lat 9. Ma drugie beneficium curatum w Wiłkomierzu. Chowa Wikariusza JX. *Antoniego Sarosielca* z Powiatu Grodzieskiego z *Okolicy Poniatowicz*, Szlachcica aetatis annorum 37, który przy tym beneficium rok 6. rezyduie; edukował się in Seminario Diaecesano, wyswięcony na Kapłanstwo w R^u 1770... [53].

Gydytoją aprašymas: W miasteczku Jeznie Apteki publiczney niemasz, ale iest Doktor, który ma swoją Apteszkę. Katolik zonaty. Cyruлик Katolik 1. Doktor ten lubo niema z Akademij Patentow, atoli iednak iest znaiący się na defektach y okolicznie akceptowany [58].

Amatininkų aprašymas: W tym miasteczku Jeznie znajduia się Rzemieslnicy *Krawcy* przednie 3. Kowal 1. Stolarz 1. Szewcow 4. Stelmach 1. Kuszniierz 1 Żyd, Krawcow żydow 3. *Szmuklerz* żyd 1. Garbarz tatar 1 [58].

Seorsive w miasteczku Jeznienskim *domow Żydowskich* 21, na parafij domow 8. in No 29. Ktorzy to Żydzi dla wygody swoiey za pozwoleniem Dworu mają *Szkolę* drewnianą niewielką... przy ktorey Szkole mieszka ustawicznie *Rabin*... [59].

Stakliškės

Inventorius rašytas Kauno dekanu.

Apie pamaldas: Niedzielami y Świętymi dniami: o godzinie 8. dzwonia do kosciola na godzinki, po godzinkach spiewaią Koronkę o S. Troycy, po Koronce spiewaią rozaniec [Ar lietuvių kalba, ar ne? Tur būt, lietuvių, kitaip, reikia manyti, būtū paminėta! žr. apie kleboną ir vikarą].

... potym Summa, Suppli- [66] kacye, Nauka po Summie lub przed Summą czasami, a we dni uroczyste kazanie post Credo.

Apie mokyklą: Szkoła parafialna podług zalecenia JO. Xcia Jmci Biskupa Wilenskiego dotąd niezbudowana, ani Dyrektora słyhać, któryby uczył, poniewaz JX: pleban przez lat 2. chowaiąc u siebie Dyrektora, y wyznaczysz w Plebanij Pokoy dla Studentow, niemogł doczekać się, ktoby dzieci swoje do Szkoły dawał. *Lud prosty* obciążony od Panow, nie iest zdolny dzieci swoich edukować, a Szlachta okoliczna możnieysza po domach Bakalarzow chowa, inni dzieszą się doczekawszy dzieci do pomocy w pracach, y tak niemasz, ktoby dzieci dawał do Szkoły, prezto JX Pleban nadaremnie Dyrektorowi zapłaciwszy dwóletnią pensyą, wyprawił onego, unikaiąc nadaremnych Expensow [67].

Klebonas – *Wawrzyniec Sylwestrowicz, Patriota Xięstwa Zmudzkiego* [?!], aetatis 32 annorum, trzyma to beneficium od roku 1775... drugiego beneficium niema. Nominowany za Koadiutora do Kanonij Wilenskiej, od

W. X. Kruszewskiego, kanonika Wilńskiego, instituowany do tego beneficium przez W. JX Karpia, Officyała Wilńskiego, wyswięcony na Prowizyą JO Kcia Jmc Małskiego, Biskupa Wilńskiego, w R^u 1774... Prezentowany od Nayswietlejszego Monarchy Polskiego Stanisława Augusta bez Kwestyi y Przeszkody, chowa *Komendarza* swego Imienia JX *Jana Sylwestrowicza*, mającego lat 37, wyswięconego na Prowizyą JX Pikturny, Plebana y Dziekana Krokowskiego, R^u 1772 przez JW JX Łopacńskiego, Biskupa Żmudzkiego, mieszka przy tym Kosciele rok 4., zdatny do prac Kościelnych y nauk, bierze kapitulacyi roczney Złł Pol. 200. procz akcydensow [69].

Dokumentų aprašyme minima: 1596. IV. 4 Zigmantas III įsteigė ir aprūpino bažnyčią su sąlyga, kad ... nieinny był promowowany Pleban, iako *Litwin*, abo dobrze umiejący *po litewsku*, dla nauczania *prostego ludu* tajemnic wiary, oraz zeby chował wikaryusza y *dyrektora Szkol Parafialnych* na swoim stole y onim płacił... [70]. Kamendoriui moka algos – 200 złł. [73].

Apibūdinant parapiją, pażymima: *Guslarzow zabobonnikow* zadnych w Parafij Stokliskiey niemasz. *Lekarzow* ani *cyrulikow* zadnych w Miasteczku y Parafij niemasz, iezeli komu potrzeba, wbliskości o mili pultorey zyskują z Jezna. *Rzemieslnikow* procz Krawcow y to Żydow w Miasteczku 3, Kuszniierz 1, Kowal 1, Stolarz 1, Szmuklerz 1. We Dworze na dworni Rzemieslnicy wszelakiego Kunsztu [74].

Semeliškės

Bažnyčios fundacija karaliaus Aleksandro 1501 m. [77].

Bažnytinės knygos:

Ewangeliczka 1. Agendka 1.

Na chorze Kantyczki Polskie 1.

Minimos dar kelios lotyniškos knygos; lietuviškos – jokios! [80].

Brolija (pod tytułem Bozego ciała) – įsteigta 1720 m. Bractwo niema zadnych osobliwych dochodow na ozdobę Oltarza swiego, ani tez zadnego po kwiescie wysyła *po skalsowaniu kap.* Niema Urzędnikow ani Officyalistow swoich, *prawie iest per totum zaniechane.*

Apie pamaldas: Mzsa spiewanna, czasu credo *kazanie Polskie* [81].

Apie mokyklą: Szkoła parafialna wybudowana, *aż nikt do niey dzieci swoje niedaie*, domagając się victum et amictum od Plebana, acz iest zdatny do uczenia organista, studentow niemasz. Pleban karmic, odziewac y Dyrektorowi placic niedostarczy przy Beneficium szczupłym [82].

Klebonas – *Jozef Kibitlewski* z ziemi *Wiskiey*, aetatis 45 annorum, po fsyduie to Beneficium od Roku 1775... to iedne Beneficium possyduie, y ustawicznie przy nim mieszka... na pomoc in cura animarum ma przy sobie JX: *Jana Wierzbickiego* aetatis annorum 64, explebana Sumiliskiego, ktòry benevole to Beneficium rezygnował, salva conditione, azeby praeter victum honestum Złł 300. quotannis pro amictum z tegoz beneficium Sumiliskiego dochodziło, ktory pro poſe in cura animarum iest capax in omni [83].

2. Budynek dość wygodny *na szkołę budowany, ze niemasz Studentow*, y nikt do szkoły niedaie, teraz w nim rzemieslnicy mieszkają; słomą pod łopatą kryty nowy... ma w sobie izby białe 2, komory 3, piecy 2, krzyżowe drzwi 10... [85].

Lekarzow ani *Cyrulikow* niemasz, tkaczow 2 tylko. *Gusłow* y *zabobonow* niesłychać [89].

Žiežmariai

Fundacija 1502 m. [93].

Brolijos dvi: iedne *Niepokalannego poczęcia* Maryi Panny, wprowadzone Roku 1702... przez X *Jana Zuba*, Plebana Żymorskiego, Drugie *Nayswiętszey Panny Rozancowey* Roku 1764... przez JX tereźniejszego Plebana [96] ... **pierwiy nim skalsowano brackie Kapy**, jakikolwiek mieli bratczykowie dochod z kwesty... Pirmoji *brolija* nebeveikia seniai: i ją niekas nebejsirašo; antroji turi savo oficialistus [97].

Apie pamaldas: Niedzielami y Świętymi dniami... po rozancu nauki (kuria kalba?)... po Procefsyi Mfza spiewanna, w poł Mszy *kazanie*, po Mszy supplikacye [100].

Apie mokyklą: Szkoła parafialna w tymże Domu Szpitalnym [naujai pastatytame] osobliwa, ma przez sieni Izbę z komorą, w ktorej *Dyrektor* mieszka J. P. *Ulasnowicz*, aetatis 30 annorum, zdatny do uczenia dzieci, ma charakter niezły, ieno Parafianie dzieci swoich nie oddawiają do szkoły z przyczyny, że ługomin wozic y lepiey niżeli w domu przyodziac trzeba. Pzeto *dostawsy iakiego tam bakalarza po okolicach y wsiach* majątnieysi uczą, y to w ziemie początkow czytania y pisania, latem zas wysyłaią za bydłem na paszę. Do Szkoły Parafialney ieżeli kto oddaie, niemasz uciemięzliwosci dla nich zadney. Dyrektor rostopny, nie grozny, za fatygę na Kwartal po Zł 2 bierze. Wiktualia dla Dyrektora Pleban daie, zimową porą niektorzy majątnieysi, w zasciankach mieszkaiący, do parafialney Szkoły, [102] oddaia dzieci, gdzie zgromadzenie naywiększe bywa osob 20 z Miasteczkowemi, latem zas ledwo 6 zostanie u Dyrektora [102].

Klebonas – *Jan Romanowski*, origine z Kowna, ma lat 56., obiał w po fesy sją plebanią 1762, wyswiecony na kaplanstwo y Prowizyą Kosciola Żymorskiego w Roku 1752... Filozof, moralny teolog, edukował się w Wilnie in Monte Salvatoris, procz tego beneficium... przy ktorym afsidne mieszka, innego beneficium ani urzędu niema [103]. Chowa przy Kosciele na pomoc sobie komendarzow dwoch: iednego ex clero, drugiego Zakonnika, swieckiemu procz akcydensow pomniejszych, przy wszelkiej wygodzie quo ad victum płaci Zł 300. Zakonnikowi zas procz akkomodacyi do Klasztoru Zł 200 [104]. *Dyrektorowi* [t. y. mokytojui] algos moka 100 zł.[110].

Amatininkū gana daug suminėta! [112].

Kietaviškės

Knygų sąrašas palyginti didelis, bet jame nėra vienos lietuviškos – daugiausia lenkų, paskui lotynų kalbomis [115–116].

Brolija viena, įsteigta 1713 m. [116]. Pamaldų tvarka panaši kaip kitur, ... po Procefsyi wychodzi Msza spiewana, po Mszy nauka czyli *kazanie po Polsku*.

Parapinės *mokyklos* w Kietuwiszkach niemasz, ze ani Miasteczka y Mieszkancow nie widac, a zatym y Studentow niebywa [117].

Klebonas *Jerzy Żeromski z Wojewodztwa Trockiego Szlachcic*, mający lat 49. Pofsyduie to Beneficium od Roku 1768, wyswiecił się w Roku 1757... edukował się w Wilnie in Monte Salvatoris u X. Misyonarzow, wyswiecił się in Seminario Diaecesano... iest Kanonikiem Inflantskim y Poddziekaniem Kowienskim... Wikaryusz przy kosciele iest ieden, pierwszy Rok zostaie... [118].

Żasliai

Brolija viena (pod tytułem Maryi Panny Szkaplerney) ab antiquo znayduiącesię... Dochodow zadnych niemasz, poki byli pozwolone kapy, kwestowali na Swiatło y ozdobę Ołtarza.

Apie pamokslo kalbą nieko nepasakya! [127].

Apie mokyklą: Szkoły Parafialney niemasz, a chociaż by y była, wscyscy z tym się oswiadczaią, iezeli Pleban da victum et amictum dla dzieci naszym, możemy ich do szkoły puścić, inaczej w domu bez znaczego kosztu nאיw-szy bakafarza nauczywszy początkow oddamy do Szkol publicznych. Za takim tedy odgłosem niemał ochoty y przyczyny X Pleban budowac szkoły, ile sam ieszcz po Konflagracyach plebanij niezabudował się iak należy.

Klebonas ad praesens *Ignacy Korsak*, aetatis annorum 40. Possyduie to Beneficium od Roku 1770... edukował się w Wilnie in Seminario Diaecesano... iest Kanonikiem Inflantskim. Miewa in subsidium do pracy Koscielney Komendarza iednego Swieckiego lub Zakonnika, teraz przez ten rok był JX *Urbanowicz*, swiecki, mający lat 30, wyswięcony na Kapłanstwo w Roku 1776, na prowizyą Koscioła Kowińskiego, zdatny do prac koscielnych [128].

Karmélava

Fundacja – 1529 m. [133].

Brolija (pod tytułem Troycy S.) įsteigta 1775 m.

Apie pamaldas: ... spiewaia rozaniec, potym skonczonym Rozancu zaczynia spiewac *koronkę S. Troycy...*, po Mszy skonczoney *nauka* czyli *kazanie* naprzemianę *Polskim abo Litewskim językiem* [136].

Apie mokyklą: Parafialna *Szkola* mogłaby byc, gdyby kto dzieci oddawał do niey, albowiem iest zdatny do uczenia onych Organista. Izba biała osobliwa iest nato, aże Szkoły Publiczne o mil dwie w Kownie [136] tam którzy są maiętnieysi ze Szlachty oddaia, inni po domach uczą z mniejszym kosztem, nizeliby co mieli do Parafialney Szkoły posyłać, poniewaz w domach za iednym Chlebem y w koszulkach uczyc się mogą, a do Szkol posyłaiać trzeba odzienia [137].

Klebonas – *Kazimierz Rapszewicz* z Powiatu Wiłkomierskiego, aetatis 48 annorum, posyduie te beneficium od R. 1770. Wyswięcony na Kapłanstwo... do Koscioła Szatskiego... Edukował się in Seminario Diaecesano Theolog Moralny, umie *Język Litewski* dobrze. Komendarza in adiutorium sobie chocby mógł niechowa, te iedne tylko Beneficium kormiałowskie trzyma y przy nim assidne rezyduie. Institutus za prezentę Nayswietlejszego Monarchy Polskiego S. Augusta. 1767 [138].

Skaruliai

Koscioł parafialny ad praesens *Skorulski*, dawniey zwany *Lipnicki*, w Roku 1522... fundowany przez JP. Mikołaią Stankowicza... [143].

Apie mokyklą: Szpital bez żadnego funduszu... [148] drewniany, sumptem terazniejszego JX. Plebana od lat osmiu nowy wybudowany z drzewa brusanego, do ktorego Sieni dwoje, a wewnątrz trzy izby Swiatłe odzielne z Piecami Szarych Kafłow, z oknami 4 Szklanemi... gdzie w iedney izbie pod-

łoga deskami wysłana, Kominek przy Piecu wyprowadzony na Suffit do komina, Dach Gontami Kryty, przez Dach z iedney y z drugiey izby Komy ny wyprowadzone dwa, w całym tym Rumie drzwi 10 na Krukach y Zawiasach zelaznych. W iedney izbie, w ktorey podłoga deskami wysłana, *Dyrektor* Parafialney Szkoły uczy, w ktorey Szkole tego Roku 3 tylko było studentow, z przyczyny ze JW. JX Kossakowski, Biskup Inflantski publicznieysze o czwierz mili *od Skorul w Janowe* za Rzeką Wilią założył Szkoły, gdzie JXX Maryanie uczyć rozpoczęli... [149].

Knygą sąrašę lietuviškų nėra! [149].

Brolija (Nayswiętszey Panny Szkaplerney) įvesta 1694 m. [150].

Apie pamaldas: Niedzielami y świętymi dniami o godzinie 7 z rana dzwonią do kościoła, gdzie naypierwey *godzinki* o Niepokalanym Maryi Poczęcia organista gdy odspiewa, za przybyciem parafianow spiewają *rożaniec*, potym skonczonym rożancu zaczynaią spiewać Koronkę... po procesyji wychodzi msza, po mszy skonczoney *nauka* czyli *Kazanie na Przemianę Polskim albo Litewskim Językiem* [151].

Klebonas – *Adam z Gieka Okmianski*, urodzony w powiecie Kowienskim, mający lat 38. Pofsyduie od Roku 1768... edukował się w Seminarium Diecezjalnym Wilenskim, został Kanonikiem Inflantskim... Procz tego Beneficium Skorulskiego Innego niema... Do Pomocy in cura animarum ma Komendarza iednego JX *Sylwestra Rozewicza*... ten edukował się w Wilnie in Monte Salvatoris Roku 1780, ma lat 33, zdatny do usług Koscioła [152].

Vandžiogala

Bažnyčia įsteigta 1655 m. [163].

Apie knygas: Ewangeliczki w *Polskim y Litewskim Języku* 2 [162].

Brolija (pod Tytułem *Rożanca S^o*) įsteigta 1723 m. ... poki niezniesione były Kapy, wysyłali na Kwestę y mieli skąd obmyslic Wosk na Swiecy, Łoy na Lampy, teraz wszytko to zgasło [167].

Apie pamaldas: ...*Godzinki*, po skonczonych godzinkach *parafianie* przybywszy spiewają *rożaniec*... po Procesyji wychodzi Msza Spiewanna, po Mszy *nauka* czyli *Katechizm naprzemianę Polskim abo Litewskim Językiem* [167].

Apie mokyklą: Szkoła parafialna dla Dyrektora y Studentow była quidem rozpoczęta budowac y prawie zabudowana, choc niedokonczona, pokryta Słomą, długi Czas Stała, ze parafianie niedawali dzieci, pustkami była, teraz post obitum X. *Lukaszewicza* Plebana Wądziogolskiego, per commendam rezydujący JX. *Międzygurski* do tych pustek wszedłszy, Okna szklanne 4 w iedney Stronie Rumu w drzewo oprowił y tam, nim zima nadeydzie, mieszkać może, a w zimie gdzie się podzieie, kto przy tym Kosciele będzie, zgadnąć trudno [168].

Bendras parapijos apibūdinimas: *Lekarzew* zadnych w Parafij niemasz, *Rzemieslnicy* osobliwie *tkacze* tak są liczni, ze *nietylko Chłopi ale y Szlachta* po Okolicach niemal wszyscy po kilka warstatow mają, sami z Żonami y dziecmi płotna wyrabiaią, rzadki ktory ze Szlachty Okoliczney znajdzie się, coby warstatu tkackiego niemał, kołodzieie niemal wszyscy chłopi samie y Sanki Bednarstwa robic umieią [170].

Rumšiškės

Kada fundacija – nežinia.

Brolijos dvi: iedne pod tytułem *S. Anny* z dawnych czasow, ktorego roku y od kogo wprowadzone nescitur, drugie Bractwo pod tytułem *Nayswiętszey Panny Rożancowey*, wprowadzone Roku 1764 za staraniem JP. *Odynca*, protunc dzierzawcy Rumszyskiego [177].

Pamaldų tvarka: ... *godzinki... rożaniec... po Mszy nauka* czyli *Kazanie na przemianę po Polsku, lub po Litewsku* [178].

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna ma izbę z komorą, w ktorey *organista* (*Szymon Koryzna szlachcic* – p. 183) mieszka, zdalny do uczenia, aże niemasz ochoczych Parafianow, ktorzyby swoje dawali dzieci do nauk, ledwo w zimie kilku miasteczkowych czasem bywa, latem żadnego [179].

Klebonas – *Jerzy Prusewicz*, urodzony w Powiecie Kowienskim, Szlachcic aetatis annorum 68, pofsyduie Beneficium od Roku 1766... [179]... to iedne Beneficium pofsyduie, y przy nim ustawicznie mieszka... Turi vikarą, bet pavardės nėra! [180].

Užuguostis

Koscioł Uzogoski Parafialny antiquitus przed R 1495 był quondam fundowany, a potym przez kalwinow na zbor został obrocony, w Posledniejszym czasie w Roku 1649... na nowo wybudowany... [191].

Brolija (Rożancowe) nežinia kada įsteigta [194a].

Pamaldų tvarka: ... *godzinki*, po ktorzych odegranych na organach *spiewane bywaią pieśni Nabozne*, potym *Rożaniec... po supplikacyach Nauka... [194 b]. Kuria kalba, nepasakyta.*

Apie mokyklą: Lubo niemasz osobliwszego zabudowania na szkołę, atoli jest w Plebanij izba, wyznaczona dla studentow y Dyrektora, ze Parafianie nie są poslušni, y na zalecenie Plebana niezważaią – szlachta dla niedostatku domowego, *chłopi zas dla uciesnizliwosi* Dworu robociznami wymawiaią się, Dyrektora X Pleban nieustannie chowa u siebie, y płaci Zł 40 excepto akkomodacyi na Stole Plebanskim Imieniem JP. *Michał Łukaszewicza* z Xstwa Zmudzkiego, mającego charakter pomierny, zdalny do nauk. Ma Studentow 5: 4 szlachty, 1 z wioski. Procz zabaw Szkolnych, zadney mitręgi dzieci w naukach niemaią, *uczą się Języka Polskiego y Lacinskiego y Liczby*. Kara dyskretna wedle zasług [194 b].

Klebonas – *Kazimierz Januszkiewicz* z Wojewodztwa wilenskiego, Szlachcic aetatis 44 annorum, pofsyduie to Beneficium od lat 13, wyswięcony na Kapłanstwo Roku 1763... edukował się in Seminario Diaecesano Vilnensi, procz tego beneficium trzyma Altaryą przy Kosciele Jeznienskim [195].

Darsūniškis

Fundacija – 1472 m. [205].

Pamaldų tvarka: ...*Godzinki...rożaniec... supplikacye*, potym nareszcie *nauka Polska czy Litewska*. Na nieszporach Litanie organista Sam ieden spiewa kiedy niesolenne.

Brolija – rożančiaus – 1720 įsteigta [208].

Apie mokyklą: Podług zalecenia Celsifsimi Principis Loci Ordinarij należałoby ażeby pie defunctus *Jozefowicz* wybudował Szkołę, ale ze Kosciół y Plebania z całym zabudowaniem ogniem sponieli, pierwiewy musiał budować mieszkanie dla siebie.

Doktora medycyny ani Lekarzow niemasz. *Rzemiesnicy*: Stałarz 1. Bednarzow 3. Kołodziejow co niemiara: rzadki chłop, któryby nieumiał koła dzwoniastego lub obodziaka zrobić. Kowal 1. Krawcy y Szewcy bywają przecho-dem, Goncarz 1... [213].

Prienai

Fundacja 1609 m. [215].

Išskaičiuota 27 bažnytinės knygos, bet lietuviškų nėra! [222–223]. Gale pažymėta: Procz tego Biblioteka Terazniejszego Proboszcza mała ale wyborna, z kilkuset xiąg Łacinskich, Francuskich y Polskich [223].

Brolija (pod tytułem Anny S.) įvesta 1646 m. [223].

Pamaldų tvarka: ...*godzinki* ... *koronka* ... *Msza Spiewana*, na ktorey zawsze kazanie *po Polfku*... *po skonczoney Mszy Suplikacye*, po Suplikacyach *Kazanie* czyli *Nauka Litewska do Ludzi*, nareszcie *pacierzy litewskie* z Ludzmi... [224].

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna z drzewa ciosanego, kryta dranicami, niedawno postawiona... z Kominem... przez Dach wyprowadzonym ma Sałę dużą dla Studentow ze 4a Oknami, w drugiey Stronie iest Stancyika z Komorą dla Dyrektora z 3ma Oknami... w Sali Podłoga [225] drewniana... Studentow nie rownie bywa: Zgromadzenie 40 albo nmiey. *Szkoły zaczy-niają się na wszystkie Święta, a konczo się na Świętę Anny*. *Dyrektor* lat 20 z gorą, zdalny y zdolny do uczenia, mający charakter dobry J Pan *Aloizy Rym-sza Szlachcie* ze *Żmuydzi*, na Stole X^a Proboszcza, bierze Pensyi Żł 100. W tey Szkole są *Xiąszki kosztem Proboszcza* terazniejszego, corocznie sprodzone Elementarze dla Szkół Parafialnych *Katechizmy X Fleurego*, *Historya Polfka X^a Wagi*, *Geografie początkowe* y *Historyi Naturalney* *Początki*. *Experiment* tych *Nauk* bywa corocznie przy zgromadzeniu Całey parafij w dzien odpustu S. Anny [226].

Klebonas – *Michał Franciszek Karpowicz* z szlachetnych Rodzicow w Woiewodztwie Brzeskim Litewskim, urodzony w Roku 1744... Szkoły traktował aż do *Filosofij* w Brześciu; w 16 Roku Przyiół Stan Duchowny w Warszawie u S^o Krzyża był Profesorem *Filozofij* y *geometrij* lat 4... Potym Rok cały uczył *Teologij* w Krakowie w Seminarium Stradomłkim, tandem w Wilnie w Seminarium Generalnym był Profesorem *Teologij* y *Historyi* *koscielney* dwa lata; w Roku zas 1774 dla *Interesow Koniecznych* *Domu* y *Familij* swoiey, uwolniony a *Congregatione Mifsionis*, Rok cały był przy Roku J^o X^o Jmci *Biskupa Wilenskigo* [227]. 1775 wziół... *Beneficium Grayzyskie*, potym... z Okazy *Prac* *Swoich* w *Czasie Jubileuszu* w Wilnie na *Kazaniach* z *wyznaczenia* *Pasterskiego*, wziął *Beneficium Prensckie*... Iest... S. *Teologij* *Doktorem*... *Chowa Wikaryuszow* 3ch *regularnie*, na *Spowiedz* zas *Wielkonocną* dla *wygody* *dofkonalszey* *Parafij* po 6. y 7. *Kaplanow* *Cały* *Czas* *Kofztem* *Swoim* *utrzymuie*... [228].

Panemunė, O pul mili od Kowna, za rzeką Niemnem.

Fundacja 1763 [249].

Brolija (Imienia *Maryi*) įvesta 1764 m.... [253].

Pamaldų tvarka: ... Godzinki... koronka... Po Processyi Mzsa spiewanna. Po Mszy *nauka litewskim Językiem*, dla Pospolstwa. Apie lenkiškus ar šiaip kitus pamokslus neužsimenama [254].

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna w tymże budynku Szpitalnym, Dyrektorem organista, ma Charakter strzedni, pensją od Plebana kontastuie się, inney nizkąd niebierze. Aże Parafia cała z samych kmiotkow złożona, neposyła dzieci do nauk, Dwor ani Pleban nie iest temu winien, dwor nieprzeszkadza, Pleban zaleca, zimową porą ieżeli czasem nie ktorzy maiętnieysi chłopkowie przyszlą do szkoły dzieci, bywa ich blisko 10; doczekawszy wiosny, znowu do domow odbieraią [254].

Klebonas – *Mateusz Kraiewski*, szlachetnie urodzony w Xięstwie Żmudzkiem. Rok ma począty 41 [ar 45?]. Posyduie to Beneficium Rok 5, drugiego niema... edukował się in monte Salvatoris, wyswięcony na Kapłanstwo 1769... Komendarza przy kosciele Poniemunskim ex Clero ma zdatnego X. *Symona Panganskiego*, ktory od Roku 1773 przy tym kosciele mieszka, ma lat 52, edukował się in Seminario na Żmuydzi, wyswięcony Roku 1760... zdatny do Kazan y usług kosciola bierze roczney Pensyi Żł Pol. 400 [255].

Żydow w Paniemuniu Gospodarzow 20, a osob 231 maią...

Osob umieiętnych *sekretow tajemnych y zabobonow* iawnie wiadomych y widomych niemasz [257].

Babtai

Fundacija 1672 (filija), 1744 – parapija [259].

Brolijos nėra [261].

Pamaldų tvarka: ...Godzinki... rozaniec... Processya parafialna... Po Processyi Mzsa spiewanna, po Mszy *nauka* czyli *Kazanie na przemianę po Polsku lub po Litewsku*.

Apie mokyklą: Szkoła parafialna zabudowana niewielka, ma izbę z komorą y Sionki, Slomą kryta, w ktorey Zimową porą *kilku ledwa bywa Studentow, latem zas żadnego*, każdy bowiem ma Zabawkę około Pastwiska [262].

Klebonas – *Antoni Romaszkievicz* urodzony w Powiecie Upitskim, szlachcic aetatis annorum 54. Possyduie to Beneficium od Roku 1776... edukował się w Wilnie in Seminario XX Missyjonarzow in Monte Salvatoris, Teolog Moralny, Institutus R 1779... Komendarza niema de quibus chować... w czasie gwałtowney potrzeby, jakoto do słuchania spowiedzi, X przenaymuie zakonnikow z Kowna [263].

Lekarzow jako Cyrulikow y Innych Rzemieslinikow niemasz, procz osobliwie *tkaczow*; tak są liczni, że nietylko chłopi, ale y szlachta po okolicach niemal wszyscy po kilka *warstatow w chacie maią, Żony y dzieci za warstatem Plotna wyrabiaią, rzadko* ktora chata znajdzie się, coby warstatu niemiała Tkackiego [265].

Paparčiai

Kosciol Poporski parafialny XX. Dominikanow razem klasztorem mурowany... fundowany na Nowiciat Roku 1655 przez JX. JP. *Stanislawa Beynarta*, Skarbnika W. W. X. Litt., w ktorym to klasztorze ad praesens znajduie się *Kaplanow* 16, *Klerykow* 30, *Braci konwierszow* 10. Nauki y kazania miewają... Lud się zgromadza czasu Festow, osobliwie Ordinis, iakoto na fest *Rozancowy, Boże Narodzenie* etc.

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna iest w Klasztorze y Professor wyznaczony, a ze *Szlachta uboga, chłopi wycięczeni*, cieszą się doczekawszy dziątek do pracy rolniczej bardziej aplikuią, nizeli do nauk. Moźnieysi Panowie w domu poduczyszy do szkoł publicznych daią. Parafialney szkoły wstydzą się y lekce onę ważą [267].

Apie pamaldas – *nė žodžio!*

Aukštadvaris

Kościół Wysoko Dworski Parafialny XX. Dominikanow, razem z klasztorem murowany... fundowany na Osob 12 Roku 1635... w którym Klasztorze ad praesens mieszka kapłanow 9, Konwierz 1. Nauki y kazania miewiają...

Szkoła parafialna – źr. apie Papatčius: žodis žodin!

Apie pamaldas – *nė žodžio!*

Gegužinė

Fundacija 1520 [275, 277].

Brolijų nėra. Apie *mokyklą* *nė žodžio*. Apie *pamaldas* irgi nieko.

1782.VII.13 Kernavės bažnyčios vizitacija

VUB RS 57 – B₅₃, b. 514

Yra *brolija* (škaplieriaus) od dawnego czasu...

Klebonas – *Antoni Kliminski* w Wojewodztwie Sendomirkim w Ziemi Radomskiej, wieku ma lat 62. Wświęcony w Roku 1749, edukował się w seminariach Warszawskim y Wilenskim in Monte. Święcił się na Żmudz na prowidz IWo Xiędza *Antoniego Tyszkiewicza* Biskupa Żmudzkiego ad mensam, z tamtąd psenioł się do Dyecezyi Wilenskiej... Był na komędzie w Woystomiu, potym na Kapelanij u Panien Bosaczek Wilenskich. Ztamtęd dostał się do *Kiernowa*. Prezentowany iest od Najjasnieyszego Króla Imci Augusta Trzeciego w Roku 1756 iest oraz y Altarystą w tymże Kosciele na Altaryi wyz wzmienioney. Wikaryufza nie ma przy kosciele Roczno. Chowa do czasu Karmelita Trzewickowego, który ani *do Kazań* ani *do Nauk* nie iest sposobny.

Bendra parapijos charakteristika ... W tey Parfij jeden iest Katolik, który krew Ludzion Bankoma y Zmedyany puszcza, prosty człowiek, Medycyny żadnej nieznający, inszych Lecharzow ani z umiejętności, ani z bałamuctwa niema. *Zabobonow* znacznych niesłychac, procz czasu Szlubow węży Dziewkom rozwiązią, czasu pierwfzey Zapowiedzi Dziewka z Koscioła ucieka. Przyjezdających do Domu po Szlubie Matka, lub kto inny Starzych z Domoowych przed Progiem z *Chlebem* y *Piwem* spotykaią. *Dziewka wyjezdząc do Szlubu po kątach kłania się*, iadąc Szlubu wrzeszcząc męża w głos przeklina. Sadząc po Ogradach Kapuflę garki wyracaiają. Po między Bożym Narodzeniem starzyny zadney niełataią, Wieczorami Świątkuią, Młodziąfz iakąkolwiek Bydła lub Ptaftwa, gdyby urokow się nie obawiała, solą nakoło obnoszą y Sol na Ogien rzucają. Około S^o Jana pokrzywy na Oknach kładną y inne Wrozki czynią, z Ptaftwa przelotow, z Zwierzant przebiegow szczęścia lub nieszczęścia sobie rokuiają.

Apie mokyklą: Szkoły Parafialney osobno z Budowaney niemasz. Dzieci z Parafii nie uczą się przy Kosciele, po Wsiach dwoch Dyrektorow Parafianie chowaią, przy Kosciele Organiſta Dwoch chłopcow proftey kondycyi uczyl slobizować.

1782 m. Nemenčinės bažnyčios vizitacija

CVIA F 694, apr. 1, b. 3485

Klebonas – *Adam Naruszewicz*, Koadjutor Biskupstwa Smoleńskiego, Biskup Emanużyński, Pisarz Wielkiego Xięstwa Litewskiego, lat mający 51; ma tę Plebanią w posesyi swoiey lat już osim... (buves jezuitas!)... ma Inſze Plebanie *Oniksztanską* w Wilkomirskim powiecie... Drugą plebanią ma *Cinkowicką* w Wojewodztwie Nowogrudzkiem... Chowa trzech Wikaryuszow przy kosciele Niemencyńskim. J. X. *Erazma Marcina Stackiewicza*, który ma zupełną [19] władzę y Dyspozycyą Całey Plebanij... Rok czwarty. Kapłanem został Roku 1774, ieszcze w Zakonie Dominikańskim...

Drugiego X. *Mateusza Gaygiłowicza*, który ma wieku swego lat 36, edukował się w Wilnie pierwey in Monte Salvatoris, a potym konczył in Seminario Diecesano nauki. Czwarty Rok, iak się wyswięcił do kościoła Niemencyńskiego... Spokoyny y przykładny, co zaś do kościelnych Kazan y nauk, nie jest ze wszytkim Sposobny, raz że do wymowy trudny, a powtornie niema zręczności do tego sposobney. Do Spowiedzi Słuchania y do chorych doieżdzenia jest pilny, trzezwy, malo co piący. Ma Pensyi pewney Roczney Zł 300. Stoł Plebanski, y część ponniejszych Dochodow Koscielnych. Trzeciego chowa Wikarego Karmelitę z klasztoru S. Jerzego *Ruskiejey Prowincyi* kontraktem Roczny, ktoremu Pensya rowna dochodzi... Zł 300, Stoł, Stancya y wszelka wygoda [20].

... *Brolija* (Rozancowe) įvesta 1775 m. [20].

Bažnyčios žemių pavaldiniai:

Michal Markun [41].
 Symon *Bitenas* [42], (41 – Symon *Bitinas*)!
 Marcin Szynekiewicz garbarz
 Maciej Micewicz Ciesla
 Jozeff Janowicz [42]

Zascianek Pilekolnie

Ciągli
 Jan *Bilkis*
 Tomasz *Dzidziak*
 Maciej *Dzidziak*
 Szymon *Dzidziak*

Zascianek Kabiszki y Bieniszki.

Jan *Skowroda*
 Michal *Skowroda* [46].

Wieś Gudeyki Bjarze alias Popiszki

Stanisław *Koralis*
 Kazimierz *Koralis*
 .....

Tomasz Masiulis
Gabriel Žuinas [48]

Wieś Popiszki. Bojarze

Gabriel Dzidziak
.....

Jerzy Purwis
Piotr Purwis
Jerzy Giża
Maciej Meszka
Kazimierz Meszka

Prievolių tarpe: Drogi Ryskie po Razu z chaty, lub za niesposobnością jaką ważną do Rygi, do Wilna razy trzy albo y cztery odbywać powinni [50].

Apie mokyklą: Szkoły żadney, ani wedle abrysu wydanego, ani Domu wyznaczonego dotąd niebyło, przeto ani Dyrektora, ani Dzieci niema edukujących się [87].

Apie pamaldų tvarką – kalbas – *nė žodžio!*

Lietuviška knyga jokia neminima!

1782.IX.20 Pa beržès (Podbrzez alias Brzozy) beneficijòs aprašymas

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 908

Knygos lietuviškos neminimos (nebent Ewangeliczki 2. Agendek... 3).

Klebonas – *Piotr Pucilowski* z Powiatu Grodzienfkiego, urodzony Roku 1747... Edukowany w Seminaryum Diecezyi Wilenskiej wyswięcony Roku 1771 do Kosciola *Wolpieńskiego*, prezentowany na Plabanio Podbrzešką do JO. Xcia Biskupa Wilensfkiego. Iest Koadiutorem Plebanij Kowienfkiej, procz Theologij iest Doktorem Utriusque Juris, na Beneficium w Roku 1782 Dnia 16. Julij nastąpił y przytymże Kosciele miezfka...

Kommendarz Jmc Xiądz *Antoni Byczkowski* z powiatu *Kowienskiego*. Urodził się Roku 1749. Dnia 12 junij. Aplikował się w Seminaryum Diecezyi Wilensfkiej, wyswięcony do kosciola Szackiego Roku 1781. Przy kosciele Podbrzekim Rok drugi. Zdatny podług kosciola do Kazan y *język Litewski dobrze umie*.

Valdinių pavardės – neaišku, ar lietuviškos, bet ankstesnio – 1676 m. – inventoriaus – taip. Be to, labai lietuviški smulkūs vietovardžiai [žr. B₅₃ – 907].

Bendra parapijos charakteristika: Osob ktoreby miały leczyc Choroby przez *Czary* niesłychać, oprócz tych czterech, które za *ukonfzeniem gadziny* Człowieka lub bydła umieją zamawiać, y niedopuszczaio Puchliny bez żadnego widzenia y dotknięcia się. Mieszkaio dawno y tu się rodzili wtey Parafij... Zabobony znaczniejszye są te: zamawiania Strzelb na самы głos które nie świežo choć by nawyłot był Ptak lub Zwierz przeostrzelony – takich do 6 osob znayduie się. Inne pomniejszye *Gusła*: powrociwfzy od umarłego niedotykać się do człowieka ale do pieca, do chrztu wioząc Dziecie sol w więzelku maio.

Mokykla pastatyta, tik niekas nesimoko z przyczyny, że Szlachty niema, a Ludzie Prości są ociążeni Panfzczyznami wiefłkiemi y nie mają sposobu Dzieci dawać do szkoły.

1782—1784 m.m. Pabaisko dekanato vizitacija

CVIA F 699, apr. 1, b. 3488

Vizitavo M. (?) *Wilczynski*, Pabaisko dekanas, Inflantų kan. 1782 m.

Pabaiskas

Klebonas — *Adam Wolweran* ..., z wojewodztwa Trockiego, urodził się w Roku 1718. Pofsyduie to Beneficium od Roku 1751... Edukował się in seminario Diecaesano... Wikaryusza dzierzy iednego *Michala Strzalkowskiego* ex ordine Sancti Augustini Can. Regularium B. B. M. M. de Penitentiae, urodził się w Roku 1737. Wyświęcił się w Roku 1770. do posług Kościoła iest zdatny... Kazania y Nauki dobrze y przykładnie mowi...

Broliją (Niepokalanego Poczęcia Panny Maryi) įvedė 1680 m. Mikołaj Dowgałło [4 r].

Bendra parapijos charakteristika: *Zabobonow* w tey Parafij innych niema, procz zimową porą zaczowsy od Bozego Narodzenia, aż do Zapust, kobiety w wieczory Sobotnie nieprzędą: mowiąc że Jagniętom, Kozłętom etc. będo Nogi pokrecone. Przez ustawiczne napominanie Plebana w Kosciele, Niektorzy te zabobony porzucili, inni zas w swoim przedsięwzięciu zostaią [12 r].

Apie *lietuvių* kalbą *niekur* nė žodžio!

Apie mokyklą: Podług rozkazu y abryfsu danego nie iest wybudowana szkoła Parafialna. Dom tylo (sic!) iest wystawiony, Izba z Komorą przy Kosciele Paboyskim. Parafianie przez różne upomnienie w Kosciele, Dzieci swoich nie daią do Szkoły, wymawiaią się ubożstwem, Nie urodzaiem. Lecz po wiofkach Imp. *Kofsakowskiego*, Kafztelana Witepskiego, uczą się dzieci, *Chlopcow czterdzieście pięć, Dziewcząt trzynastie*, dzieci szlacheckich pięć; w Niedziele y święto zimową porą w ordynku Klęczo oraz z Dyrektorem Nabożnstwa słuchaia, teraz latem w dzien Niedzielny schadziaią się aby nie zapomnieli latem, czego się przez zimą uczyli się. *Dyrektor* zdatny, charakter dobry ma, Pensysą ma wyznaczoną od Imp Kofsakowfkiego, Kafztelana witepskiego Żł. Pol. *sto osmdziefiąt* y przy wygodzie należytey, niczym więcej nie iest zatrudniony procz uczenia dzieci. Inni Panowie tey Parafij są uporczywi, daią tyle przyczynę, że wyedukowany uciecze, pracować niezechce, Dofsyć natym aby tylo był Gospodarzem y Rolnikiem. Spodziewac się iednak, że przykład chwalebny Imp. Kafztelana y uporczywych do tych czas nakłoni do Edukacyi Poddanstwa swego. Niektorzy na Elementarzach uczą się abiecadał, inni Składu y czytania, oraz na Tablicach pifsania. Podczas Nauk Szkolnych do żadnych robot, posług nie są używani, z *profstego Stanu niektorzy dofsyć są zdadni do Nauk*. Dyrektor zowie się *Jozef Raksimowicz*, iest pilny a zatym w Rygorze dzieci trzyma, odstraszyć niemoże od nauk, ponieważ z rozkazu Imp. Kossakowskiego, Kafztelana witepfkiego, uczyć się powinni z pilnością, a żadnemu nie wolno bez woli Dworu oddalic się od Szkoły [12 v].

1782 m. Šešuoliai

Knygų sąrašė Ewanieliczka Polska y Litewska... 1 [20 v].

Klebonas – *Ignacy Karęga*, urodził się w W. Wilenskim w Roku 1760... Possyduie Beneficium Szeszolskie od Roku 1782... Edukował się in Seminario Diocesano... [21 r].

Wikaryusza ma przy sobie iednego O. *Brunona* Karmelity... do muwienia kazan iest zdatny oraz do wszelkiej posługi Kosciola Parafialnego [21 v].

Brolija (pod Tytułem *Konającego Pana Jezusa*) įvesta 1743 m. [21 v].

Apie mokyklą: Szkoły Parafialney przy Kosciele Szeszolskim niema według dyspozycyi pasterskiej wybudowaney, Nawet Domu wyznaczonego dla uczenia Dzieci niema, Dyrektora J. X. Karęga niechowa... Mieysce na utrzymanie Szkoły iest barzo dobre, ofada ludzi liczna w Miałsteczku... Wołą zał iest JO. Xięcia Ims Pasterza aby przy kazdym parafialnym Kościele były Szkoły... [29 v].

1783 m. Lyduokiai

Klebonas – *Jozef Skurewicz*, Pleban Nidocki, z Województwa Wilenskiego, ma lat 49. Possyduie Plebanią Nidocką w Roku 1766... Edukował się in Siminario Diocesano... [44 r].

Brolija (opatrznosci *Boskiej*) įvesta 1760 m. [44 v].

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna przy Kosciele Nidockim iest zbudowana kosztem JX. *Jakuba Niskowskiego*, Plebana Nidockiego, a Dziekana Poboyskiego. Struktura tego Domu dosyć pięknie zbudowana, z Dwoma Izbami y Komorami, w Sieniach Komin nad Dach wyprowadzony... Dach kryty gontami.

Dyrektor Szkoły Parafialney Kazimierz Dolinski, zdatny, obyczajny y pilny w Edukacyi Dzieci, charakter ma dobry, Penssui dostaie roczney 64. Pensye te bierze od ImX *Jozefa Skurewicza*, plebana Nidockiego, i wygodę ma przyzwoitę w Plebanij. Parafianie iak przysyłaia Dzieci do Szkoły iak Dyrektorowi nic niedaia. Direktor Szkoły Parafialney przy kosciele Nidockim, procz funkcyi direktorskiej, sprawuie urząd Organisty w Kosciele Nidockim, zaca osobliwo platę bierze. *Parafianie Nidoccy nieprzysyłaia Dzieci do Szkoły*. Poddani mimo wołą swoich Panow nic czynic niemoga. Panowie zał srodze Ludziom swoim zabraniaia azely žadem nie Edukował Dzieci swoich, lecz aby kazdy z młodu układał swoje Dzieci do Rolnictwa przykazuia. Uporu tego daia przyczynę Panowie, ze chłop wyedukowany w czasie opuści Pana swego dziedzicznego, a zamknie (?) w takie kraie, gdzie go znac nicht niebędzie.

Dzieci przy Kosciele Parafialnym, chociaż iest Direktor, ani chłopskich, ani szlacheckich niema: *po wsiach zał Kapitulnych Chłopi prywatnie swoich Dzieci edukuia*, a to z rozkazu y Dyspozycyi ImP. *Kossakowskiego*, Kasztelana Witepskiego, ktory iest dzierzawcą folwarku *Woyzgieliszek*, w wojewodztwie wilenskim leżące, do Kapituły Wilenskiej należącego. Liczba *Dzieci* 46. Szlacheckich żadnego niema. *Dziewcząt* 14. Zaczynaią nauki po S. Michale, koncza się w Maiju. Dzieci niektore na Elementarzach, inni składu y czytania, inni na tablicy y papierze piszą. Podczas zabaw Szkołnych do żadnych posług Dzieci niebywaią zazywane. W postępku naukach prostego stanu Dzieci dosyć wiele Korzyści dla siebie zyskuia. Rygoru wielkiego Direktor dla dzieci nie czyni. Tak się obchodzi, iak iest przepis ImP Kasztelana w porządku uczenia Parafialnych Nidockich Dzieci [49 r].

1783 m. Balninkai

Knygų tarpe Ewangeliczka Polska y *Litewska*... 1 [53 r].

Klebonas – *Tomasz Polwian*... urodził się w Powiecie Lidzkim w Roku 1734. Posyduie Beneficium Balnickie od Roku 1772... wyswięcony... 1763. Edukował się in Siminario Montis Salvatoris... Wikaryusza żadnego niema...

Brolija (*Świętego Jozefa*) įvesta 1775 m. [54 v].

Apie mokyklą: Szkoła parafialna według dyspozycji JO Xcia Jm nie iest przy Kosciiele Bolnickim poftawiona, Pleban ma ubogie prowenta, z ktorych ledwo sam może wyżyć. Dom iednak iest ofobny dla Parafialnych dzieci, *Dyrektor* szkoły nazywa się *Michał Ambrozewicz*, zdalny do uczenia dzieci. Charakter ma dobry, w obyczajnofci nienotowany. Płata Dyrektorowi daie się od Plebana na Rok Zł. Po. *czescdziefiat cztery*, przytym daie fię Stoł y odzienie. Parafianie zaś przywoząc Dzieci do szkoły daią takōż nierownie iedni po Zł. 4, Drudzy po 8, iak który może. Dyrektor szkoły do żadney posługi od Plebana nie iest obowiązany. Parafianie ktorzy mają Spofob oddaia swoie dzieci do Szkoły, Panowie tego niebronia y nic więcey Parafianow nie odftreca od Szkoły iak własny ich majątek. *Dzieci szlacheckich* w szkole parafialney Bolnickiey przykłada fię do nauk 12. *Dzieci chlopskich* 6. Zieżdzaia fię dzieci do szkoły w dzień S. Michała, kączo zał nauki w dzień S^o Jana Chrzcicielia. Dzieci w szkole Bolnickiey uczą fię czytać, pisać, liczby, y artykułow wiary Świętey, z Rana schodzą fię do Szkoły o godzinie 8mey. Siedzą w szkole do godziny dziefiątey, po 10. idą na Msze, a o samey 11. na obiad, po obiedzie w puł do dwunasteyschodzą fię do Szkoły, siedzą w Szkole do godziny 4, po 4. idą do Kosciola na Litanie. Czasu nauk nie odzywa Pleban żadnego studęta do żadney roboty ani posługi, przezco w Szkole Bolnickiey Dzieci uczą się dobrze, są wycwiczeni w naukach. Dyrektor dosyć obyczaynie y grzecznie obchodzi się z dziecmi, przezco żadnego dziecięcia od Szkoły nie odftrasza [58 r].

1783 m. Žemaitkiemis

Knygų tarpe Ewangeliczka Polska y *Litewska* 1 [61 v].

Klebonas – *Jan Woyciechowski*... urodził się w Powiecie Pinfkim w Roku 1755. Posyduie Beneficium Zmuydeckie od Roku 1782. Wyswięcony... 1781... Edukował się in Seminario wilnen. Diecesano... Wikaryusza niema żadnego przy sobie prozc JmX *Anton. Omieciunskiego*, który 26 lat był Plebanem Kosciola Zmuydeckiego. Nieczuiąc się na siłach do pracy, Beneficium rezygnował. Zdarność iego do pracy mizerna dla lat podeszłych...

Broliją nėra [62 v]. *Zabobonow* ani *gusłow* pospulstwo w Parafij Zmuydeckiey nie utrymuie [65 r].

Mokyklos – nei Žemaitkiemyje, nei kaimuose nėra. Mokytojo irgi. Kal-tas klebonas, kad nesirūpino [65 v].

1782 m. Alunta

Knygų tarpe Ewangeliczka Polska y *Litewska* [69 v].

Klebonas – *Jozef Labanowski* urodził fię w Powiecie Wilkomirskim w Roku 1720... Posyduie Plebania Owanską od Roku 1762...; wyswięcony na

kapłanstwo w Roku 1745... Edukował się in Seminario Diecesano Wilnensis... Wikaryusza przy sobie żadnego niema.

Brolija (N. Panny Rożancowey) įvesta 1770 m. [70 r].

Zabobonow gusłow w Parafij Owanskiej żadnych najmniejszych niema [75 v].

Apie mokyklą: Szkoły wybudowaney Parafialney niema przy Kosciele Owanskim, ani Domu nawet wyznaczonego na szkołę niema. Direktora niema. *Po wsiach jednak chłopci majątni chowaią dla Dzieci swoich Bakalarza*. JX. Pleban terazniejszy pokilkakrotnie będąc upomniony o nie wybudowanie Szkoły, to wszystko lekce fobie waży... Iśnuomuoją baudžiaunikų darbo dienas! [76 r].

1782 m. Skiemonys

Klebonas – *Antoni Sawiński*, urodził się w Powiecie Wiłkomirskim w Roku 1738, mca 9bra 9. dnia. Pofsyduie Probostwo Skiemianskie od Roku 1774, wyswięcony... 1772... Edukował się przyiowszy Sukienkę Zakonno w *klasztorze widziniskim*. Procz tego Probostwa jest afsystemem Prowincyi Litewskiej. Kapłanow ma przy Iobie dwoch w klasztorze Skiemianskim, zdanych do usług koscielnych...

Brolija (Opatrzności Boskiej) įvesta 1761 m. [87 r].

Apie mokyklą: ... Szkoła nie wybudowana dla Dzieci wiesniaczných, lecz Dom ieft duży przy Kościele Parafialnym wyznaczony. Direktora osobnego dla Szczupłości Prowentow niema, ale organista Kościelny czyzy *Wawrzyńiec Borowski* czytać pisać... [93 r].

Parafianie, ktorzy niemaią sposobu do życia, dzieci do Szkoły nie posyłaia... Panowie też są temu przeciwni, że chłop umieiać czytać pisać niezachce puić orać bronować etc. Szlacheckich Dzieci w szkole parafialney niema, *kmiēcich tylo 7* w tym Roku było. Zbieraią się dzieci do Szkoły pierwszych dni adwentu, odiezdzią ze Szkoły iak tylo na wiosnę sniegi schodzą... uczą się dzieci czytać, pisać. Nayprzod uczą się abiecadła, potym pisma na Tablicy, innych Książek nieczytaią iak tylko Elementarza y Tablicy do pisania... [93 v].

1782 m. Molėtai

Klebonas – *Antoni Januszkiewicz* urodził się w We. Wilenskim w Roku 1742... Posyduie plebanią Malacką od Roku 1769... wyswięcony na Kapłanstwo 1766 Roku... Edukował się in Siminario Diecesano... Wikaryusza rocznego niema, lecz kiedy potrzeba sprowadza zakonników.

Brolija (Imienia Maryi) įsteigta 1742 m. [99 v].

W Miasteczku Malatach iest doktor *Gasper Eberlin* wiery katolickiey. Felczer żyd... oba doskonali w swoiey Sztuce... *Zabobony y gusłow* żadnych w Parafij Malackiey niema (104) v.

Mokyklos nėra!! [105 v].

1782 m. Inturkė

Koscioł od Inturek Miasteczka abo od Jeziora *Anteurki* nazwany... [107 v].

Klebonas – *Mikołay Oledzki* z powiatu *Brasławskiego*, maiący lat 71.

Posyduie to Beneficium od Roku 1757, wyswięcony w Roku 1745... Edukował się in monte Salvatoris...

Brolija (N-ey Panny Rożancowey) įvesta 1763 m.
Inturkės klebonui priklausė *Kačergų* kaimas [109 v].

Sąrašė yra

Maciey *Kacerga*

Jozef Sydabrys

Piotr *Kaczerga*

Jakub Cieszulis... [111 r].

Zabobonow, gustow Ludzie Parafij Inturskiej żadnych niemaią, wszyscy utwierdzeni w Religii Katolickiej przez swego Plebana, w należyтым Porządku Prawa Kościelnego życie prowadzą [112 r].

Mokyklos nėra! [112 v].

1782 m. Dubingiai

Fundacja 1449 [114 v].

Klebonas – *Pawel Trzeciak*, Pleban y Altarysta Dubinski, urodził się w P^u Grodzińskim w Roku 1748... Pojyduie Plebanię y altaryą Dubińską od Roku 1781... wyswięcony... 1773(?)... Edukował się in Seminario Diecesano... *Wikaryusza* ma iednego Xiędza *Tomasza Wicherta*. Rok drugi przy tym Kościele... Wyswięcony w Towarzystwie Jezusowym. Lat maiący 60, wyswięcony w Roku 1751. Zdatny do Posługi Kościoła, iest świętey Teoloiy Doktor...

Brolija (*Naiswiętszey Matki Szkaplerney*) [117 r].

Apie mokyklą: Szkoły według abrysu wybudowaney niema, Dom tylo iest na Szkołę. *Dyrektor* tey Szkoły *Jozeff Pracewicz* dobrych obyczaiow, charakter ma dobry, na Pensii roczney od Parafianow y Plebana Zł P. 50. Stoł dla iego daie J Xiędz Pleban, Parafiane na kwartał od osoby po Zł 4, y Koszule 1. *Dyrektor* procz uczenia Dzieci żadney inney Powinności niema. Parafiane ktorzy maią Sposob, posyłaią dzieci do Szkoły. Panowie im tego niebronią. Liczba *dzieci szlacheckich* 5. *Kmiecich* 10. Zieżdzaią się dzieci do szkoły w dzien Świętego Michała, konczo zaś nauki w dzien Świętego Jerzego. Dzieci w Szkole Dubińskiej uczą się czytać, pisać y lidzb, artykułów wiary świętey katolickiej; z rana zchodzo się o godzinie 8, siedzo w Szkole do godziny 10, po godzinie 10 idą na Mszę, a o samey 11, na obiad, po obiedzie schodzo się do Szkoły, Siedzo w Szkole do godziny 4, po godzinie 4 idą do Kościoła na Litanie, czasu szkolnych nauk nie odrywa JX. Pleban do żadnych robot ani posług, przeco w Szkole Dubińskiej dzieci uczą się dobrze, są wycwiczeni w Naukach podług tameczney Nauki. *Dyrektor* dosyć obyczajnie y grzecznie obchodzi się z dziećmi, przeto żadnego dziesięcia od szkoły nie odstęrczy [122 v].

1782 m. Joniškis

Klebonas – *Lukasz Wasilewski* z Ptu orszanskiego, urodził się w Roku 1749... wyswięcony... 1779... Posyduie te Beneficium od Roku 1771... Edukował się in Seminario Diecesano... *Komendarza* chowa ImX *Alexego Winczy* (augustijonas – 70 metų! Antrus metų Joniškije). Zdatny do posług koscioła, mowicnie Kazan y Nauki... [127 r].

Yra dvi brolijos: (*S. Trojcy; Naiswiętszey Matki Szkaplerney*) [127 v].
Apie mokyklą: Szkoły Parafialney dla Dzieci wiesniaczych przy Kościele Janiskim niema, Poniewaz Gruntu, ani Lasu do Zabudowli *Kommisysya Edukacyyna* kościołowi niedała. Staranność iednak ma Pleban iz się dzieci po wfiach uczą; sam też onych doziewa y Examiny onych czyni – ieżeli iaki maią postępek w Naukach, Dyrektora samiz rodzice swoim kosztem chowaią. *Dyrektora* maią ImP *Antoniego Szamborskiego*, który czytać, piśać umie, w Zimie uczy Dzieci, aże iest Człowiek ubogi y Doyzrałego wieku, Pleban pozwala iemu brac iałmuzne w Kościele Janiskim [129 v]. Panowie po wsiach uczyć się dzieciom niebronio. Dyrektor iak tylo Gospodarze z pola zbioro po S. Michale, idzie na wsi dzieci uczyć. Przeszkody w uczeniu żadney nieuczyni. Pierwiaftkowi uczą się na Alemętarzach, inni zaś na księzkach, jakie maią. Czytaio. *Liczba dzieci uczących się* 9 [130 r].

1784 m. Giedraičiai

Fundacija – 1445 [131 v].

Klebonas – *Jan Januszkiewicz* urodził się w Roku 1749... w okolicy *Szlagiryszkach* w Powiecie Wendenskim w Xięstwie Zmuydzkim, Pofyduie Plebanią Giedroycko od Roku 1779... wyswięcony na kapłanstwo w Roku 1777... Edukował się w Seminario Zmuydzkiew. Procz Giedroyckiew Beneficij ma na Zmuydzi drugie Grozdzienskie... iest tenże JX Pleban Kanonikiem katedralnym Żmuydzkim... wikaryuszow iest przy Kościele y Plebanij Giedroyckiew 2. [135 r]. Terazniejszy... Pleban iak sam w Plebanij niesiedzi, tak y biblioteki żadney w Plebanij niechowa [148 r].

Brolija (Naiswiętszey Matki Rozancowey)... [135], įvesta 1725 m. [135 v].

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna podług abrysu, wydanego z Kancellaryi Zadworney, nie iest wybudowana, iest tylo Dom wyznaczony, gdzie żadnego studenta niema y Bakalarza na uczenie ich [147 v].

1783 m. Musninkai

Klebonas – *Antoni Bohdziewicz* urodził się w W. Wilenskim w Roku 1725. Posyduie Beneficium Musnickie od Roku 1774, wyswięcony... 1756... Edukował się... in monte Salvatoris... Wikaryusza ad Prezesa żadnego niema...

Yra brolija (Naiswiętszey Panny Rozancowey) [152 v].

Apie mokyklą: Szkoła w parafij Musnickiew według dyspozycyi y abrysu, wydanego od JO. Xcia Ims Pasterza nie iest wybudowana, przy Kościele Musnickim iest iednak Dom osobny... dla Dzieci wyznaczony [157 r]. Dzieci chociaż niewiele zgromadzaię. *Dyrektorem* onych Dzieci iest organista *Michał Baginski*, zdatny y obyczajny do uczenia Dzieci, charakter ma niezły, pęsiij bierze roczney od ImX Plebana złotych Sześćdziesiąt y akcydens Koscielny: aże Dzieci uczy, ImX Pleban daie onemu stoł y odzienie. Parafianie postronni Dzieci nie posyłuią do szkoły, procz tych, którzy w Miałsteczku zostaią, y od tych Dyrektor płaty niedostaie. Z Parafij Pospulstwo dzieci nieposyłuią do Szkoły; ani Panowie, ani rodzice są temu winni, gdyz Panowie tego niebronią, lecz *pospolstwo tak iest ubogie, że w Domu ani chleba, ani odzieży niema. Szlacheckich dzieci w Szkole żadnego niema. Chlopskich miałsteczkowych iest dzieficiu*. Nauki zaczynaią od S. Michala, konczą się na S. Jerzy.

W Szkole Dzieci uczą się czytać, na Tablicy pisać, książek innych nie mają procz Elementarza... Postępek w Naukach nikczemny, rygoru wielkiego Dyrektor nad Dziećmi nie używa, wygodę jak który ma w Domu swoim, takiej używa [157 v].

1784 m. Čiobiškis

Klebonas – *Adam Karpinski* z ziemi Zakroczymskiej, urodził się w Roku 1732... Posyduje Plabanio Czabisko od Roku 1775... wikaryusza żadnego przy sobie niechowa.

Brolijos nėra

Apie mokyklą: Szkoły Parafialnej przy Kościele Czabiskim według przepisu JO. Xięcia Ims Biskupa Wilenskiego wybudowanej niema, w parafii jednak Ludzie możniejsi Edukują swoje Dzieci do Czytania y Pisania, których liczba *Szlachcic 1, chłopow siedym* [165 v].

1784 m. Gelvonai

Fundacja 1700 m. [167 v].

Brolijos yra dvi (Chordigerorum y Naiswiętszey Panny Szkaplerney) [173 r].

Rašoma apie Gelvonių kapinių koplyčioje buvusį akmenį su vaiko pėdomis, kuris buvo laikomas stebuklingu, labai liaudies (net totorių, żydų) garbinamas. Anksčiau jis buvo miškelyje; ten jam buvo nešamos aukos, buvo gerinama, valgoma etc. 1670. M. Slupskis, Žemaičių sufraganas, Vilniaus kustošas ir oficielas atvyko padaryti inkvizicijos. Toliau seka platus jos aprašymas, blogas nuorašas, su daugybe klaidų.

Nuspręsta toje vietoje, kur gulėjo akmuo, pastatyti bažnyčią – koplyčią (Gelvonis!). Tas akmuo turėjo būti kertinis akmuo. O iš tikrųjų jį pakasė po altoriumi. Paskui pėdos iš to akmens buvo iškirstos ir įdėtos į rėmus [175 v]. Tos pėdos buvo laikomos dievo motinos kojų pėdomis! Keliais eidami jas bučiuodavo [181 v].

Apie mokyklą: Atskiros pastatytos nėra, bet namas wyznaczony... *Derek-tòrem* ieft... Brat *Faust*, Zakonnik pięknych z przyrodzenia obyczaiow, Charakter ma dobry... Parafianie Szlachta, ktorzy mają sposob, pošylių dzieci do Szkoły; y chłopi takoz, ktorzy mają sposob y którym Panowie niebronią. Panowie niepozwalają edukowac Dzieci chlopskich, daią przyczynę, ze wyedukowany chłop uciecze. Liczba Dzieci *Schlacheckich pięc, mieskich 3, chlopskich 3*. Nauki Szkolne zaczyna się po S. Michale dla Szlachty, dla mieszczan y chłopow po S. Simoniejudzie, kączo się dla Szlachty na S. Ignacy, dla mieszczan y chłopow na S. Ierzy. Dzieci w tej Szkole uczą się Czytać, Pisać, liczby y artykułow wiary świętey... [181 v].

1784 m. Upninkai

Klebonas – *Leon Borewicz* z Powiatu Kowienskiego, urodził się w Roku 1742... Klebonas nuo 1774. Wyświęcił się w Zakonie Jezuickim, teol. dr.,... [186 v].

Mokyklos atskiros nėra, moko vargonininkas savo bute... Szlacheckich dzieci obey plci osob 2. Kmieckich osob 8... Dzieci uczą się tylo czytać, pisać

na Tablicy... Postępek w Dzieciach barzo mały. Rygoru wielkiego niema... Mokytojas – vargonininkas *Antoni Kozłowski* [192 v – 193 r].

1784 m. Širvintos

Fundacija – 1475 m.!

Klebonas – *Kazimierz Wilczyński* z powiatu Wilkomirskiego. Gimęs 1746, klebonas nuo 1772. Įšvęstas į kunigus 1770. Edukował się in Seminario Diecesano [194 v].

Brolija (Naisvięszey Matki Szkaplerney) įsteigta 1748 m. [197 r].

Mokyklos nėra, bet 35 młodych Dzieci czytać y pisać uczą się po Domach chłopskich [202].

1784 m. Ukmergės dekanato vizitacijos aktai

CVIA F 694, apr. 1, b. 3507

Vizitavo kun. *Juozapas Zabielskis*, Inflantų kanauninkas, Ukmergės dekanas, Žeimių klebonas. 60-ties metų amžiaus, gimęs Ukmergės paviete, mokęsis Vilniuje [32 v].

Ukmergė

Klebonas – *Ksaveras Bogušas!* [3 v]. *Wikaryuszow* trzyma dwóch zdolnych w pracy duchowney. Pierwszy *JX Maciey Słobocki*, Swiecki, Rok 6 przy tym Kosciele, Lat mający 40. Pensyi bierze złotych 280. Drugi *JX Andrzej Norwillo*, Kanonik Regularny Beatae Mariae de Poenitentia, ma lat 40. Pensyi bierze złotych 300.

Brolijos dvi (*SS Aniolow Strożow*, drugie *Serca Jezusowego*), pirmoji gyvoja nuo seno, antroji įvesta 1752 m.

Apie mokyklą: Jest Klasztor JSXX Piarow, utrzymuią *Szkoły publiczne*, miewaią Kazania w swoim Kosciele y dobrze się zochowuią [5 r].

Szkoły Parafialney niema, ponieważ *Szkoły publiczne* utrzymuią regularnie z pochwałą Ichms XX Piarowie [7 r].

Kavarskas

Kościół Kowarski mianowany od Szlachcica Kowarskiego, nayprzod Filią był Oniksztyńską... 1538 – fundacija klebonijai [8 r].

Klebonas – *Michal Aloyzy Lubort Kolyszko*, bajoras, 53 metų, nuo 1761 Kavarsko klebonas... w Seminarium Dyecezalnym Wilenskim edukował się lat 4, a w 5-tym Roku 1756... wyswięcony...

Wikaryusza dopiero ma *JX Dyonizego Budryka*, Kanonika Regularnego, urodzonego Szlachetnie w Xięstwie Zmudzkiem, Parafii Retowskiey, mającego lat więcej 40...

Brolijos dvi: Jedne *S. Jozefa* Oblubienca Naysw. Panny w Roku 1708... Drugie *Rożanca* Naysw. Panny... 1771... Panaikinus kapas, Bractwa zaniedbali... [13 v].

Apie mokyklą: ... Dyrektor ustawiczny w statku y pilności uczenia Dzieci zachowuiący się *JP Paniszewski* z Retoryki, ma stoł wygodny u *JX Plebana*

y pensyi złottych 80 zakkomodacyą, przytym kurs według Funduszu odprawie z organistą [20 v]. Ktorzy dzieci oddaią, placą za kwartał czy Miesiąc według jego umowy dyskretny. Lecz mało zgromadza uczniów z przyczyny primo, że są niedbali szlacheckie Rodzice w oddawaniu do nauk Dzieci swoich... secundo, Prostopcie Panowie zabraniaią uczyć dzieci swoich, karząc ich, lub do Dworu biorąc. Tertio, czasy... (?) datąd nie dozwalały im. Przez to Lato *uczących się osmiu tylko było*. Uczą się zaś czytać, pisać, liczby y katechizmu, zwyczajnych książek używaiąc... uczą się na *Alwarach* lub *Grammatykach Piarskich*, innych książek nie maią [20 v].

Žeimiai

1631 m. bažnyčia atimta iš kalvinų [31 r].

Knygų tarpe Ewangeliczka Polfka z Litewskim stara 1.

Brolija (Opatrzności Boskiej) įsteigta 1773 m. [32 v].

Mokykloje mokosi 4 bajorai, 9 miestiečiai. Uczą się zas Dzieci czytać, pisać, a inni na *alwarach* początkow... widać w Dzieciach znaczny postępek... [35 r].

Kėdainiai

... *Apie nekatalikų mokyklas*: ...*Kalwini* maią dwa Zbory y Szkoły publiczne, profesorow 4, Piąty zaś senior. *Lutrzy* maią swoy Kościół y Pastora, znajduie się ich in numero 400, *Kalwinow* 700; *Żydzi* maią szkołę z dawna, znajduie się ich in numero 2. 000. *Cerkiewka Syzmatycka* pusta bez prezbietera [47 r].

Parapinė mokykla: ... Dyrektor zowie się *Jan Sznurewicz*, organista kościelny... *Szlacheckich* dzieci bywało do 6, *miejskich* do 15, a *chlopskich* do 25, a teraz mniej iest. *Uczą się czytać, pisać, porządkiem od Kommissyi przepisany* [47 v].

Apytalaukis

Knygų tarpe Ewangeliczka Polfka y Litewska 1.

Brolija (Serca Jezusowego) įsteigta 1755 m. [50 v].

Raguva

Knygų tarpe Katechizm Litewski, tom 1 [94 r].

Troškūnai

Apie mokyklą:...edukuie się Młodzież w Klasztorze w Izbie Goscinynej. *Dyrektor Jan Giedzewicz* z Xięstwa Żmudzkiego... *edukuie według przepisu przeswietney Kommissyi*. Studentow *Szlacheckiey* kondycyi znajduie się 15, *Prostey* Kondycyi 18 [102 v].

Anykščiai

Apie mokyklą: *Szkoły* Parafialney ani w miescie, ani na wsiach żadney nie masz, ni Dyrektora, ni uczących się [108 r].

Knygų tarpe – ... *Žywoť P Jezusa po Litewsku* in 4to majori Tomus 1. [108 r].

Yra ir daugiau *bažnyčių* su žiniomis apie *brolijas, mokyklas*, bet apie *lietuvių kalbą* jose – *nė žodžio*.

1783 m. bažnyčių vizitacijos

VUB RS F 57 – B₅₃, 1419. R. Jaso nurodyta.

1783 m. Subačiaus bažnyčios vizitacija

Status Ecclesiae Subocensis in Diaecesi Curonensi sitae. A^o 1783 in missionem Collegio Vilnensi S. J. Subdicta [atėmus iš liuteronų].

Lietuvių kalba pamaldose: Confluxus populi ex Curonia et maxime ex *Lituania* tam copiosus, ut saepius vix capere Ecclesia satis ampla possit. Missa... unica eademque lecta Diebus Dominicis et Festis semper absoluitur. Publica vero Devotio et doctrina sacra Polonico aut *Lituanico* Idioma te peragitur.

Klebonas – *Michael Woyszwiło*, Samogitia oriundus, Anno natus 1741. Mokėsis Vilniaus akademijoje teologijos, laipsnio neturi. *Callet Linguas* praeter Latinam Polonicam etiam *Lituanicam* et *Lotavicam* in perfecte. Ordinatus Anno 1770 ir nuo tada Subačiuje.

Knygų tarpe: ... *Conciones Lituanicae* manu scriptae.

Ewangeliczka polska y litewska.

Spasabas nabožnas atprowinieima Karunkos.

Laukesos bažnyčios aprašymas

Lietuvių kalba pamaldose: ... diebus Dominicis et Festis post Sacrificium Missae legitur Evangelium, postea doctrina ad Populum rudem idiomate *Polonico*, et aliquando *Lituanico*...

Semper fuit sub cura et regimine PP. Missionarium Soc. Jesu (iš Daugpilio).

Klebonas seu Commendarius *Joannes Pietkiewicz*, natione *Litvanus*, natus anno 1740... Librum artium et Philosophiae Doctor. Callet linguas Polonicam, Latinam et *Lituanicam*.

Knygų tarpe jokios *lietuviškos* *neminimos!*

1783.XII.5 Ilukštos bažnyčios vizitacija

Panaikinus jėzuitų ordiną, kuriam Ilukštos bažnyčia buvo skirta, aprūpinant fundaciją, Ilukštos parapijos bažnyčia (su mokykla) skiriama kunigams marijonams, įpareigojant juos – do trzymania ambony w *Niemieckim, Polskim* y *Litewskim* Języku, siedem osob z tego Zakonu do Kosciola Iłłukszteńskiego determinujemy... (Jie turi mokyti 5 klases!) ir co tydzien kazanie mieć w Kosciele Językiem *Niemieckim, Polskim* czy *Litewskim*, y stosować się do rozłożenia y utrzymywania porządku Nabożeństwa w Kosciele przez Nas y przez Proboszcza ułożonego Jako Gospodarza Mieyscowego... (Klebonui – atskira fundacija).

Raštas rašytas 1783.XII.5 vyskupo *Juozapo Kazimiero Korvino Kosakovskio*.

1740.V.31 Ašmenos
dekanato dvasininkijos knygelė

(Libellus Personarum Cleri Decanatus Oszmianensis)

MAB RS F 43 (VKF), 4184

Ecclesia Oszmianensis

Rašyta dekanato *Samuelio Rotkiewicz*, Vilniaus diecezinės seminarijos regento. Regit hanc Ecclesiam Illmus ac Rndmus Dnus *Boguslaus Corvinus Gosiewski*, Episcopus Smolenscensis, Decanus Pralatus Cath. Vilnensis, ad quam residet continuo Ejusdem Vicarius ARD *Mathias Pietkiewicz* Theologiae Scholasticus duorum Annorum... *Gnarus linguae* latinae, Polonicae et *Lituanicae*. Baptisatus anno 1698 d 4ta Martii (išventintas 1724 m. – 3 r) ... Non habet libellum ad recitandas preces cum Populo vernacula lingua... [3 v]. Atrodo, turima omenyje lenkų kalba.

Ecclesia Żupranensis. Regit... *Antonius Lachnicki*... Commendarius, gnarus Linguae Latinae et Polonicae [3 v].

Ecclesia Solensis. Regit... *Stephanus Swirkowski*... gnarus Linguae Polonicae et Latinae.

Ecclesia Vornianensis. Regit... *Georgius Suszycki*, JU Doctor, gnarus Linguae latinae et Polonicae tantum.

Ecclesia Gierwiat. Regit hanc Ecclesiam... *Antonius Mathias Putjanowski*... gnarus linguae Polonicae et latinae tantum.

Ecclesia Smorgonensis – temoka lotynų ir lenkų kalbas.

Ecclesia Olszanensis – nieko apie kalbą nepasakyta.

Ecclesia Crewensis – temoka lotynų ir lenkų kalbas.

Ecclesia Łoscensis – temoka lotynų ir lenkų kalbas.

Ecclesia Trabensis – temoka lotynų ir lenkų kalbas.

Ecclesia Surviliscensis – temoka lotynų ir lenkų kalbas.

Ecclesia Narwiliscensis – nieko apie kalbą nepasakyta (vienuolis pranciškonas).

Taigi tik vienas iš viso dekanato temoka lietuviškai!

1785 m. Ašmenos klebonijos vizitacija

CVIA F 694, apr. 1, b. 3513

Yra *pamaldų tvarka* (trumpai), bet apie *lietuvių kalbą* nėra žodžio: neminima, kuria kalba pamokslas sakomas [2 v – 3 r].

Bažnyčioje buvo: Portret wielki stojący, wyrażony Władysława Jogielly, Krola Polskiego a pierwszego Kosciola Fundatora [2 r]. Plg. CVIA F 694, apr. 1, b. 3562, p. 162.

Valstiečių pavardės:

Wieś Bildzie (Folwarku Rubionskiego, priklausančio Ašmenos klebonui).

Stefan *Rynkun*

Jerzy *Gawśnal*

Michał *Saul* [24 v – 25 r].

1796 m. Kupiškio dekanato vizitacija

VUB RS F 57 – B₅₃, b. 1226

Vizitavo Michal Smolski, Inflantų kanauninkas, Kupiškio dekanas, Svėdasų klebonas.

Obeliai

Pamaldų tvarka: W Niedzieli y Dni Święte... godzinki spiewane z przegrywaniem Organow, ... Rożaniec, lub koronka spiewane... Msza spiewana, ... Ewangielia *po Polsku y po Litewsku* czyta się, po której kazanie lub nauka, *nayczęsciey w języku litewskim*, dla zgromadzonego Pospolstwa ochoczko słuchającego.

Czasu Festow y Uroczystości solenniejszych... Summa Msza S: spiewana, czasu której, Kazanie Polskie, a po zakonczoney Mszy S: kazanie *Litewskie*. *Brolija* (Szkaplerza S^o) įsteigta 1774 m. [7 r].

Knygos ir mokykla: Regestr Ksiąg nowych Plebanii Abelskiej przez Oneyże Plebana... Dawida Pilchowskiego... Od Roku 1790 Darowanych [13 r].

Tarp lotyniškų ir lenkiškų knygų yra ir:

Książeczka *litewska*: Broma atverta... 1

Powinnosci Nauczyciela w szkołach Parafialnych... 1

Elementarzew, Różnych Piosenek oraz różnych Książeczek Polskich y *litewskich* Sztuk do 30. z których wiele już rozdał się na Parafią dla *Dzieci uczących się w Plebanii w Szkole Parafialney*, Corocznie utrzymującej się, pod dozorem Ims Xiędza *Benedykta Witkiewicza* Wikarego Abelskiego. (Vitkevičius kilęs iš Ukmergės apskr. žr. 9 r) [13 v].

Aleksandravas

Parapinės *mokyklos* nėra. *Pamaldų tvarkos* aprašyme apie lietuvių kalbą nėra žodžio [16 r].

Knygų tarpe Ewangeliczka polska z *litewską*... 1 [15 r].

Klebonas – *Piotr Wład. Milaszewicz* urodzeniem z Litwy, mający lat 35, piąty rok iak te Alexandrowskie Beneficium trzyma... W Bibliotece kocha się bo ma różne książki... (Lietuviškos neminimos) [16 v].

Antazavė

Klebonas – *Aloizy Piotrowski Litwin* lat Trzydziestu Cztery... nuo 1796... odbywał Nauki Seminarńkie u JJ XX Misjonarzy w Wilnie In Monte Salvatoris... rezyduie ustawicznie przy swoim Beneficium. Sam Kazania y Nauki miewa w *Litewskim Języku*, a podczas uroczystości w *Polskim*... [20 r].

Biržai

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna dotąd była utrzymywana z dobroczynności JM Xiędza *Andrzeja Misiewiczza* Karmelity a mego Kommendarza.

Pamaldų tvarka: ... w Niedzielę i Święta... spiewa Organista Godzinki, potym spiewacy *Parafialne śpiewają po Litewsku* Rożaniec, ... Msza spie-

wana: poktorey – Supplikacye, i na *Nauce* kończy się nabożeństwo... Nießpory, *Nauka Polska* wieczorem.

Yra *brolija (Bożego Ciała)* [22 r].

Klebonas – *Franciszek Rubowicz* urodził się w Powiecie Upitskim, mam lat 56: wstąpiłem do Zakonu Sociatetis JESU Roku 1762. gdzie odbywszy zwykle nauki, iestem wyswięcony: i byłem do Kafsaty: wtym że roku po =skasowaniu sprowadził Brat moy JX: *Michał Rubowicz* do Birż, u którego wybywszy lat trzy Za Kommendarżą, po śmierci Jego Offitium Wileńskie utrzymało mnie przy Kościele: będzie już lat 20... w *Niedzielę i Święta miewam Naukę*, lub mój Kommendarz... Bibliotekę i przez w Bogu zeszęłego Brata zostawioną i przez się wiele *Xiąg Kaznodziejow Łacinskich i Polskich* skupionych w należytych porządku utrzymuję.

...Że dla storości i wielkich odbytych trudow sam jeden wydołać nie mogę: chowam JMX *Andrzeja Misiewiczza* Zakonu Karmelitanskiego od lat siedmiu który mi wiele kosztuje: lecz w *Języku Litewskim* i w Cnotach *doskonałego* [22 v].

Panemunis arba Brunava

Knygų tarpe:

Ewangeliczka *Litewska* y *Polska* 1

Ewangeliczka *Łotewska* 1

Agendka mała *Łotewska* 1

Pamaldų tvarka: ... O godzinie 9 zrana dzwonią na *Rozaniec Litewski*, po *Rozancu Łotewskie* spiewanie y *Pacierz* całe zgromadzenie głośno mowi... po Mszy supplikacye spiewają się, po supplikacjach *Kazanie*, po *Kazaniu* wszyscy *Pozdrowienie Anielskie* spiewają y *Pacierz* głośno mówiąc [25 r].

Yra *brolija (Opatrzności Boskiej)*.

Parapinės mokyklos nėra.

Klebonas – *Jerzy Szymowicz* Narodził się w Roku 1746... Wyswięcony... 1773. Nauki Duchowne odbywał w Wilnie in Monte Salvatoris. Mieszka zawsze przy Kosciele. Beneficium posiada od Roku 1788... Co *Niedziela* y Co święto Nauki sam miewa... Koadjutora sobie nie ma, ani też Wikariusza... Oyczyzna jego Powiat Upitski... [25 v].

Čedasai

Pamaldų tvarka: ... po Mszy spiewają się supplikacye, naresztę czyta się *Niedzielną ewangelią* y *bywa Katechizm dla wieyskich Językiem Litewskim* [27 r].

Klebonas – *Franciszek Sawrymowicz* Powietnik Wilkomierfki; urodził się w Parafii *Abelskiej*, ma lat Piędziesiąt y Roku Jeden. Jak Beneficium posiada lat osm. Nauki Duchowne odbywał w Wilnie in Monte Salvatoris u JXX Mifsionarzow, wyswięcony... 1770... Przy Kosciele zawsze mieszka, sam *Niedzielami* y *Świętami Dniami miewa Katechizmy*... Koadjutora niema ani też Wikaryuszow [27 v].

Dusetos

Apie mokyklą: *Szkola* wybudowana iest przez Jmc *Xiędza Plebana* antecesorą za szpitalem przy goscincu idąc do miasteczka; ma dwie Izby: w jednej

dzieci się uczą, w drugiey sam stoi; okna trzy w drzewa osadzone, Dranicami kryta. *Dyrektor Jms Pan Mateusz Klifzewski*, Retor dobry y zdatny, pensją ma od Rodzicow tych Dzieci, na Rok bierze po Złh 6, po osm, a czasem i więcey, stoł ma z opatrznosci Boskiey.

Brolija (Serca Jezusowego y Nayswiętszey Panny Rożancowey) įvesta 1755 m. ... Powinność Ich zas takowa, azeby we Święta Koronkę y Rożaniec spiewali... [33 r].

Klebonas – *Josef Wollowicz* Kanonik Wilenski wieku lat 56... w Zakonie Jezuickim... ma drugie Beneficium: Slucką Altaryą, rezyduie w Wilnie, rzadko w Dusiatkach bywa (3 metai Dusetų klebonas).

Wykaryuszow ma dwóch: Jednego Xiędza *Alipiego Alutowicza*, od lat 15 zostaiącego przytym Kosciele. Ma lat 41, wyswięcony w Roku 1780; Drugiego Xiędza *Kazimierza, Karmalitę Bosego*, zostaiącego przy Kosciele Dusiatkim; ma lat 60, wyswięcony w Roku 1768.

Pamaldų tvarka: *Nauki Litewskie co Niedziela y Święto* mowiąsię, na Uroczystosci y *Polskie bywaią Kazania*, wszystkim obligacyom zadosyc czynięsię przez XX. Komendarzow... Pierwszy raz idące Dziecie odbierają naukę przyzwoitą, tylko *starych trudno nauczyć pacierzy, zawsze trzymają się dawniejszych* (??) [33 v].

Onuškis

Klebonas – *Antoni Woynowski* z powiatu Upitskiego, lat maiący 43. Pofsyduie te Beneficium nirkzemne lat 14... Odbywał Nauki duchowne u JXX. Misjonarzow Wilenskich in Monte Salvatoris, Wyswięcony w Roku 1777... zdatny na to miejsce, *umiejący doskonale Język Łotewski*, ponieważ te miejsce na samey Granicy Kurlandskiej jeft Sytuowane... Bibliotekę ma Swoią własną... Koadiutora ani też Komendarza niema... w Stanie Duchownym lat 25, przy Kosciele miefzkaiący lat 14 [41 r].

Južintai

Klebonas – *Francifzek Narkiewicz*, urodzony w Roku 1736... Nauki odbywał w Akademij Wilenskiej... Xiędz *Raymund Symonowicz* Kaznodzieja, urodzony Roku 1757, edukowany w Xięstwie Żmuydzkim w Kretyndze (lat iedynascie przytym Kosciele), wyswięcony Roku 1783... Nauki co święta są dawane Parafianom [44 v].

Kamajai

Klebonas – *Jan Walentynowicz*, Pleban y altarysta Komayski, Kanonik Inflantki, rodem z Powiatu Wilkomierskiego, lat 38 mający, Lat osm jak Plebanią Komayską trzyma – Nauki Duchowne odbywał w Wilnie in Seminario Diecesano – Wyswięconym został... w Roku 1781, drugiego beneficium niema. W niedziele y święta *Nauki Litewskie* zawsze przez JXX Komendarzow odbywają się. Sam zas w Niedziele Mfzą spiewa, *Kazanie Polskie* czasu festow y innych Święt przez innych Xięzy miewane bywają... Książek duchownych ma dosyc... *Wikaryuszow* ma dwóch; jeden nazwiskiem JX

Antoni Bohdanowicz, lat wieku 30, jak się wyswięcił lat pięć – lat dwie jak przy Kosciele Komayskim zostaje. Drugi JX. *Fakundy Laukiewicz* Zakonu JJ Xiędzy Augustynow czarnych, Rok pierwszy przy Kosciele Komayskim [47 r].

Kriaunos

Yra parapinė mokykla.

Pamaldu tvarkos aprašyme apie lietuvių kalbą nė žodžio.

Klebonas Józef Trzeciak woiewodz: Trockim, wieku czterdziestu siedmiu Lat. Ośmy Rok iak to Beneficium posiada: odbywał Nauki Duchowne w Seminarium Diecesalnym... zawsze w swej Beneficyi rezyduie: zawsze w każdą Niedielę i Uroczystość Mszy i Nauki miewa... Ma Xiędza *Komendarza* Franciszkan *Walentyłowicza*, ten rodził się w Roku 1768, wyswięcił się w Wilnie 1791. *Altarysta* *Krewiński* JX: *Ignacy Peczewicz* [49 v].

Krinčinas

Apie mokyklą: ... Szkoły Parafialny niemasz z przyczyny że Lud ucisniony nie ma czym ani Bakałarzowi zapłacić, ani zacząć do Szkół oddawac.

Pamaldu tvarkos aprašyme *lietuvių kalba neminima, lenkų* – irgi [51 v].

Klebonas – Jan Hieronim Szarkiewicz Litwin rodowity, mający lat 65, posiada Beneficium od Roku 1765. Odbywał nauki Duchowne u JJ. XX Misionarzow in Monte Salvatoris. Ordinowany od Presbyteratum... 1761... Drugiego Beneficium, ani altarij niema. Mieszka ustawnie w Plebanij przy Kosciele. W Niedziele y inne Święta miewa Naukę albo sam, albo Komendarz... Ma *Komendarza* Jm Xiędza *Andrzeja Linkiewiczza*, mającego Lat 30. Ktory przy Kosciele Krynicyńskim mieszka Rok 3ci... [52 r].

Parapijos charakteristika: ... Pierwszy raz do spowiedzi przystępując odbierają potrzebną do niej Naukę... Wszyscy Parafianie z pamięci mówią wyznanie wiary, w którym wyznaniu zawierają się Artykuły Wiary, Koniecznie do zbawienia potrzebne. Mowią do tego wyznanie Nadziei, Miłości, Żalu za grzechy, y Przedsięwzięcia... [53 r].

Kupiškis

Apie mokyklą: ... Szkoła Parafialna była oścbliwie zabudowana na Placu Plebanfkim, Ktora w czasie Pożaru Miasteczka zgorzała; utrzymywała się Szkoła przed Rewolucją (= t. y. prieš 1794) w Domku Organiftego, a dopiero jeszcze do tego Porządku nieprzysła dla samego zamiefzania.

Pamaldu tvarkos aprašyme lietuvių ir lenkų kalba neminima [56 v].

Brolijų nėra.

Klebonas – Maciej Dryżewicz z Xstwa Żmudzkiego ma Lat 49, posiada te Beneficium od Roku 1792... wyswięcony... 1779... Edukował się in Seminario Wilnensi Diecesano... Nauki przyzwoite Ludowi zgromadzonemu czy przez siebie, czy też przez Wikaryusza w Kosciele odpowiada...

(Vikarai) Jeden JX: *Josef Dauksza* z Dyecezyi Żmudzkiej, Lat mający 35, wyswięcony... 1786, edukował się w *Worniach* in Seminario, jak pozostaje in Obsequijs Kosciola Kupifkiego Rok piąty. Drugi JX: *Jozef Dryżewicz*, Lat mający 64, także z Dyecezyi Żmuidzkiej, wyswięcony w Roku 1752, iak zostaje in obsequijs tego Kosciola Rok dziewiąty.

Zakonnicy nayduią się w odległości o trzy czwerci mili od Kosciola Parafialnego w Poławeniu zwanym Ordinis Praedicatorum... [57 r].

1797 m. Kvetkai

Parapinės mokyklos nėra.

Pamaldų tvarka: ... jedna Wotywa przy spiewanym *Rozańcu* przez *Pospolstwo zebrane*. Druga Spiewana za Parafianow, po ktorej spiewany bywa Psalm *Bóg nasz Ucieczka* etc. y Suplikacye, w ostatku *Nauka dla Pospolstwa*...

Yra *brolija* (Pociešzenia Nayswiętszey Pany).

Klebonas – *Ambrozy Skauzgird* z Xięstwa Zmujdzkiego, Powiatu Retowfkiego, zakonu Kanonikow Regularnych B : B : M : M : od Pokuty, wieku lat 50siątt liczący. Rok dziewiąty [63 v] iak posiadał tę Beneficium; odbywał nauki Duchowne w Wilnie po pierwiastkowych w Krożach, wyswięcony... 1767. Beneficium innego nieposiada żadnego, Przemiełzkiwa nie odstępnie w swej Rezydencyi przy Kościele Parafialnym, w kazde bez excepcyi święto y co Niedziela *Kazanie y Nauka Katechizmu* czasowie przez samego Pastorza, a częstokroc przez utrzymuiącego się Kapłana drugiego Funduszem dopełniane regularnie bywają... [64 r].

1797 m. Pabiržė

Apie mokyklą: ... Na szkołę jest Parafialną Dom udzielny, w ktorzym mieszka Zakrystyan do posługi Kościelney i oraz dla dania Początkowych Nauk Dzieciom; lecz *mało się zbiera Studentow* i to tylko w wielkim Poscie.

Pamaldų tvarka: ... Godzinki... Rożaniec – po Rożancu – Pacierz, Przykazanie Boskie i Kościelne, Necefsaria Necefsitate medij i Praecepti, akty wiary, Nadziei i miłości oraz *akt Skruchy czyta się z książeczki glosno i wespół z Ludem się mowi*... Msza Święta Parafialna zawsze Spiewana... potem *Kazanie czyli Nauka Litewska*, na Feltach zas Uroczystych... *dwie bywają spiewane Msze i dwie Nauki Polska i Litewska* – Podczas Spowiedzi Wielkanocney [68 r] co Dzień bywa Nauka z Wieczora o przygotowaniu się do Spowiedzi [68 v].

Yra *brolija* (Nayswiętszey Panny Szkaplerney [68 v].

Klebonas – *Anzgary Kunicki*, rodził się w Xięstwie Żmudzkim, w Powiecie Pojurskim, w Parafij Szweksnianfkiey, ma 36 lat. Nauki Duchowney słuchał in Seminario Diecesano Samogitiensi, wyswięcony w Roku 1789... Ma drugie Beneficium w Diecezyi Żmudzkiey za Retentą Rzymską – Rezydnie nacyjściey przy Kosciela Podbirzanfkim. Nauki i Kazania w kaźdey Niedzieli i święta bywają [69 r].

Turi 3 *kamendorius*: 1. *Franciszek Kochanowski*, 35 metų, mokėsi Žem. seminarijoje, įšventintas 1789, Pabiržėje – 5 metai. 2. *Maciey Urnikowicz*, 37 metų, mokėsi Žem. seminarijoje, įšventintas 1790, Pabiržėje – 4 metai. 3. *Michal Troynowski*, 29 metų, mokėsi Vilniuje, šv. Ignaco seminarijoje, įšventintas 1792. Pabiržėje – 1 metai [69 v].

Pandėlys

Parapinės mokyklos nėra.

Pamaldų tvarka: ... Msza ranna, potym *Lud spiewa Rożaniec*... Msza druga, pod czas ktorej z *ludem mowią się Pacierzy*, akty wiary, nadziei i mi-

łości etc. ... po Suplikacjach *Nauka Litewska*, po nauce *Lud spiewa Aniol Panski*. W uroczyste dni przed Godzinkami bywa Jutrznia, a po południu Nieszpory, przed ktoremi *Lud zwykł spiewac Rożaniec*...

Dvi brolijos (N. P. Rożancowey i S. Anny).

Klebonas – *Andrzej Leifs*, rodem z Warmii, ma lat 48. Beneficium posiada Rok siedmy. Odbywał nauki prywatnie, Examina zas wszystkie przed wyswięceniem się w Seminarium Dyecezalnym w Wilnie. Wyswięcony... 1777.. *Kazania i Nauki* [73 r] *Litewskie* przez Wykaryuszow swoich co niedzielę i święta dopelnia [73 r].

Vikarai – 1. *Antoni Satkiewicz*, 41 m., prie bażnyčios 7 metai, 2. *Jan Punxniewicz*, 35 m., prie bażnyčios 5 metai [73 v].

Panemunis

Bažnyčia įsteigta 1625 m. reguliarijų kanauninkų vienuolynui. Jos klebonas – *Andrzej Kontrym*, urodzony na Żmuydzi w Paraffii Dorbiaskiey Roku 1745, destynowana mu ta Parafia w Roku 1794, więcey żadney nieposiada. Nauki odbywał w *Krożach* u X : X: Jezuitow Duchowne, wyswięcony Roku 1776... Mieszka ciągle w Klastorze przy temu Kosciele leżącego. Nauki Paraffianom każdego święta sam, lub przez Subalternow nato wyznaczonych opowiadać zaleca...

Turi 3 vikarus, ordinuotus Vilniuje [75 r].

Pamaldų tvarka: ... *Nauka ad Populum Litewfska*, w Dni zas uroczyste i *Kazanie Polfskie* [79 r].

Panemunėlis

Parapinėš mokyklos nė brolijų nėra.

Klebonas – *Tomasz Kroynowski*, urodzony na Żmuydzi, liczy lat 40. Beneficium te od lat czterech posiada. Nauki odbywał w Wilnie in Monte Misjonarzow, wyswięcony... 1782. Drugiego Beneficium nie ma. Co Niedziela sam zawsze Katechismuje, a w inne święta sam Nauki, czasami y Komendarz będący miewa [79 v].

Pasvalys

Klebonas – *Stefan Paszkiewicz* z Powiatu Kowienskiego, Lat 56 mający, rezyduie w Poswołu Rok 12. Nauki odbywał w Wilnie, wyswięcony w Roku 1780... [82 r].

Rokiškis

Apie mokyklą: ... Szkola Parafialna bez żadnego Funduszu na Zimę tylko [87 v].

Pamaldų tvarka: ... w Dni Uroczyste... Godzinki... Rożaniec... počas Summy *Kazanie Polfskie*, po zakonczoney Summie Suplikacye – Bog nasz ucieczka spiewa się, na potym *Kazanie Litewskie* y Paciorki wychodząc z Koscioła... w Niedziele zas powszednie Godzinki, Rożaniec... Summa, po Sumie Suplykacye y Bog nasz ucieczką, na Ostatek *Kazanie Litewskie*... [87 v].

Brolijos dvi: Rožančiaus, įsteigta 1667 m. testamentu, pajamos – po 100 lenk. auks.; Jėzaus širdies, įsteigta 1781 m. [88 r].

Klebonas – *Sebastyan Sawrymowicz* z Powiatu Wiłkomirskiego, mający Oyczyznę w teyże Parafii RakiŃkiej y Abelfkiej, mający lat 47. Pofsyduie to Benefitium od Roku 1777. ... Odbywał Nauki in Seminario Diecesiano Vilmensi, wyswięcony... 1773 (Prieš tai buvo *Kazimieras Savryma-vičius*) [88 v].

Kamendoriai – 1. *Andrzej Likszewicz*, 27 m., Oyczyzna onego w Parafij Abelskiej, odbywał Nauki Duchowne w Wilnie in Monte Salvatoris... Wyswięcony... 1792. Rokiškyje gyvena pirmus metus 2. *Augustyn Gilewicz* z Zakonu S. Augustyna z Konwentu WilenŃkiego, mieszkających na Sawicz Ulicy, mającego Lat 46., jak w Zakonie Lat 20, przy Kosciole RakiŃkim mieszka Rok pierwszy... [89 r].

Skapiškis

Parapinės mokyklos nėra.

Dvi *brolijos* (Providentiae Divinae; B. Scapularis).

Klebonas – *Ignacy Józef Dunin Borkowski* z Woiewodz: Wilnensis, Lat 68 maiący. Benefitium lat 38 Pofsiduiący, in Monte Salvatoris Edukowany, ad ordines Sacros... [93 r] ordinowany w Roku 1752. Benefitium innego niema.

Nauki i Kazania przez dwóch bywaią Komendarzów Ludziom dawane. Kommendarz X. *Rafał Zagórski* rok 17 na usłudze tego Koscioła. Edukował się in Seminario Dycesano, wyswięcony w Roku 1780... ma lat 40; drugi Kommendarz aten ustawiczny pensionowany Xiądz Dominikan z Konwentu Tamecznego [93 r].

Suvainiškis

Apie mokyklą ... Szkoła dla szczupley w obrembie swym Parafyi y Benefitium nie utrzymuie się [95 r]. *Pamaldose* nei lietuvių, nei lenkų kalba neminima. Yra *brolija*.

Klebonas – *Tadeusz Rudgayłowicz* z Xięstwa Zmujdzkiego, wiek 60ty pędzący, posiada to Benefitium Rok 15ty. Odbywał Nauki Duchowne w Wilnie, wyswięcony Roku 1773... [95 v].

Svėdasai

Pamaldų tvarka: ... o Iltey Msza Parafialna, Supplikacya i Nauka zawsze *ad Populum*. Dni zas uroczystszych... *Kazanie Polskie*... [97 r].

Brolija (B. V. Mariae Scapularis).

Klebonas – *Michał Smolski* z Powiatu Wiłkomirskiego, ma Lat 44, odbywał pierwiey Nauki w Zakonie Jezuitów, tandem in Diaecesano Seminario Kontynuował, wyswięcony w Roku 1775... Mieszka przy tym Benefitium continuo Rok 14ty. Innego niema Benefitium: Sam często miewa Nauki ad Populum i Kazania Polskie na uroczystość... Ma dwuch Xięzy Komendarzów pracowitych i przykądnych, ieden JX. *Felix Placowski*, drugi JX. *Adalbert Surblewicz*: oba na przemianę miewaią *ad Populum Doctrinam Xristianam* [97 v].

Lud jest całe nabożny, i niemal połowa [sic!] Parafianow umieją czytać – Niewiadać w Parafii gorszących Osob [98 r].

Subačius

Apie mokyklą: ... Szkolki niema Parafialney, tylo młodz edukuie się u JX Wikaryusza po kilku, a Derektorowie niemal po każdej wsi Dzieci Czytać i pisać uczą [98^a v].

Pamaldų tvarkos aprašyme neminima nei *lietuvių*, nei lenkų kalba, bet yra nauka ad Populum [98 v].

Klebonas – Jan Szul Wiłkamierzanin, Lat mający 47 [?]. Benefitium obioł... 1775... Nauki Duchowne odbywał w Zakonie Jezuitow, potym Konkudował in Seminario Diaecesano, wyswięcony... 1775... Benefitium drugiey niema, mieszka zawsze przy Kosciele Parafialnym, Kazanie czyli Nauki w Niedziele i Święte dni sam czyli Wikariusze odbywaią [98 v].

Ma Wikariusza I. WJX* Mateusza Bawkiewicza Wiłkomierzanina, wieku lat mającego 32, Wyswięcony jest w Roku 1791 [99 r].

Utena

Apie mokyklą: Szpital Dom dla odpoczynku Parafianow do Kosciola przychodzących niedawno postawiony, w którym Organista y ubodzy mieszczą się, a pod dozorem Xiędza Wikariusza lub organisty jest Kilku chłopcow uczących się. Po wsiach zas składaiąc się kilka wsi bliższych trzymaią Dyrektorow.

Pamaldų tvarka: W Dni Niedzielne... Godzinki, potym Rożaniec... Msza Parafialna spiewana, po ktorey Kazanie, lub nauka Litewska (lenkų kalba neminima)...

Rożančiaus brolija įvesta 1754 m.

Klebonas – Thadeusz Milosz Rodem z Powiatu Kowińskiego, Lat 54. Posiada tą Benefitium Rok 18. Nauki Duchowne odbywał w Seminarium Diecezjalnym, wyswięcony... [100 v] w Roku 1767 – Innego benefitium niema. Mieszka zawsze przy Kosciele, utrzymuiąc koley tak w naukach Katechizmach, iako y innych postugach Parafianom z swoiemi Wikariuszami – Chowa Wikariuszow dwoch – jednego JX: Jana Jurgutowicza, od Lat 4 wyswięconego, a przy tym Kosciele Rok pierwszy będącego, drugiego JX: Sylwestra Breyksza Zakonnika Kanonikow Regularnych B:B:M:M od Pokuty, Rok Jedynasty przy tym Kosciele mieszkaiącego [101 r].

Parapijos charakteristikai: ... Pospolstwo y szlachta weterani, przykazaną Spowiedz y Komunią z Ucziwoscią dopełniaią, młodziez Szlachetna nie-tak [101 v].

1797 m. Użpaliai

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna utrzymasie staraniem terazniejszego JX. Plebana, u ktorego Dyrektor ma stoł y stancyą. Pensya zas onemu dochodzi, podług umowy z Rodzicami daiących Dzieci do Edukacyi, ktorych wielość w tym Roku była, od Jesieni przez Zimą Pięcdziesiąt trzech, na Lato się zmnieyszyło, do Wakacyi zostało Trzydziestu osmiu.

Pamaldų tvarka: ... Msza... Spiewana Parafialna, ... o godzinie iedenas-
tey, ku koncowi Supplikacye, na ostatku *Nauka dla Pospółstwa w ięzyku
Litewskim lub Kazanie.*

Yra rožančiaus *brolija* [103 v].

Klebonas – *Adam Legowicz* z Powiatu Kowieńskiego Parafii Opitoloc-
kiej... wieku maiący 59. Posiada Beneficium Rok 21. odbywał Nauki Duchow-
ne in Seminario Diaecesano, wyswięcony... 1763... w Niedzielę i inne święta
sam nie miewa Nauk y Kazania, ale przez Komędarza dopełnia [104 r].

... Jednego tylko chowa *Wikariufza*... *Franciszka Hopperiskiego*, maią-
cego wieku 38, w stanie Duchownym Lat 15 y tyleż przy Kosciele tutejszym
zayduie się. Altarystow y Innych zaś Kapellanow niema [104 v].

Viešintos

1790 m. įsteigta – pastatyta bažnyčia.

Pamaldų tvarka: ... Godžinki, potym Rožaniec. Kazanie albo Kate-
chizm... Msza spiewana, Supplikacye i Ewangelia *Polska*...

Brolijų nėra. (Tur būt, pamokslas lietuviškas, lenkiška evangelija – tik
priedas).

Klebonas *Mikolaj Bernatowicz* rodem ze Żmuydzi: te Beneficium od
początku posiada, odbywał Nauki Duchowne w *Worniach* na Żmuydzi,
wyswięcony... 1769 – w Niedzielę i inne Święta miewa sam Kazanie, Kate-
chizm [106 r].

1797 m. Vyžuonos

1796 m. gairas [108 r].

Parapinės *mokyklos nėra.*

Pamaldų tvarkoje neminima nei lietuvių, nei lenkų kalba.

Yra *brolija* (Serca Jezusowego y Imienia Jezus)

Klebonas – Xiądz *Ignacy Houwald* Prałat y Scholastyk Żmuydzki, Ka-
nonik Wilenski, Pleban Daugieliski, razem Wiżunski, rodem z Powiatu Upit-
skiego, Diecezji Żmuydzkiej [108 v] ... nayczęściey y zawsze mieszka w Wil-
nie. Pleban in spatio lat pięciu w Kościele Wizunskim miał msze dwie, Kazania
czyli nauki zadney... Substytuci – ... Xiądz *Stanislaw Dyrmejtowicz* rod-
em ze Żmuydzi, lat wieku ma czterdzieście sześć. Jak Xiądzem Rok dwu-
dziesiąty pierwszy, iak mieszka przy Kosciele Wizunskim Rok piętnasty...
Drugi Xiądz *Józef Giedryus* takóž ze Żmuydzi. Wieku lat Czterdzieście,
iak się wyswięcił miesiąc Jedynasty... [109 r].

Vabalninkas

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna pod jednym Dachem iest wybudowana
razem ze Szpitalem Roku 1777, w jednym końcu iest Szpital dla Ubogich, w
drugim końcu Szkoła z Alkierzem dla Dyrektora: przez sień iest Stancya ma-
ła. Dyrektor z Plebanii pensyi żadney niema, ale tylko Stoł. Parafianie dający
dzieci swe do szkoły placą Dyrektorowi. Pospolicie tu nauki zaczynają się
od W. W. SS., a ciągną się naydaley do Zielonych Świętek.

Pamaldų aprašyme lietuvių ir lenkų kalba neminima.

Brolija (Niepokalanego Poczęcia N. P. M.) įvesta 1743 m. [112 r].

Klebonas – *Piotr Toczyłowski* Biskup Bellin: suffr. Prałat Wileński z Podlasia, ma lat 56, posiada to Beneficjum od lat 30. Edukował się najprzód in Seminario Cracoviensi, skonczył w Warszawskim, wyswięcił się... 1765; procz tego Beneficjum ma Braślawską Plebanią, Prelaturę w Katedrze Wileńskiej i Altaryą w Towiankach, Rezyduie w Wilnie.

Koadiutorem Plebanii Wobolniksey JX *Andrzej Wandolowski*, rodził się w Woiew. Mazowieckim Roku 1756. Wyswięcił się w Wilnie, rezyduie tu od lat 18. Nauk Katechismów ad Populum nie miewa, ma drugie Beneficjum w Zadziewiu w Dobrach Sufragana Wileńskiego od lat 3, tamże najczęściej rezyduie, często zakrapia się...

Xiędzy *Komendarzów* dwóch: ieden JX *Maciej Kopaliński*, wyswięcił się w Wilnie in Diaecetano seminario Roku 1791, ma lat 31, rezyduie tu od lat 7. Xiądz przykładny, pracowity i należyty posiada Naukę. Drugi Xiądz *Gaspar Nowaliński* ma lat 51, odbywał Nauki w Wilnie in Monte, tamże wyswięcony, rezyduie tu od lat 4. Wielki z niego *Szkrapulat i Dziwak*, vel maxime w odprawieniu Mszy S., że adstantibus risum monet, Verba Consecrationis Clamando Exhalando, gemendo pronuntiat, że nawet adstantes na pamięć pouuczali się etc. [112 v].

Antašava

Bažnytėlė pastatyta 1793.

Kapelanem J. Xiądz *Antoni Burno*... [113 v].

Konkurs Ludzi na Święta znaczny. Nabożeństwo należycie odprawuie się. Msza Parafialna przez Ludzi Wyuczonych spiewa się *po litewsku*, potym Supplikacye i nauka ad Populum [114 r].

1796 m. Ukmergės dekanato vizitacija

CVIA F 694, apr. 1, b. 3998

Pagiriai

Pamaldų tvarka: ... Godzinki... Różaniec... przez Kantorow spiewany w *Litewskim języku*... Msza spiewana Parafialna... potym Nauka *Litewska*...

Yra rožančiaus *brolija* [4 v].

Klebonas – *Adam z Gieka Okmiański*, urodzony w Powiecie Kowieńskim. Wieku swego lat 51... Beneficjum Posiada od Roku 1793... Odbywał Nauki Duchowne w Seminarium Diecezjalnym Wileńskim. Wyswięcony... 1768... Ma drugie Beneficjum Szaskie...

... jest dwóch *wikaryuszow*, ieden JX. *Bartłomiej Dowiatt*. Urodzony w Powiecie Wilkomirskim, wieku lat 32. Wyswięcony... 1795... Odbywał Nauki Duchowne in Monte Salvatoris. Mieszka przy tym Kosciele Rok drugi. J. X. *Jozeff Bawer*, urodzony w Powiecie Wilkomirskim, wieku swego lat 27. Odbywał Nauki duchowne in Monte Salvatoris. Wyswięcony na Kapłana... 1793... Mieszka przy tym Kosciele Rok trzeci [5 v].

Mokyklos nėra!

Šėta

Apie mokyklą: Szpital y Szkoła dobrze zabudowany, w którym Stancyi Szesc; w iednym Koncu Dyrektor z Dziecmi dwie [14 r] Stancye zajmuiący... *Dyrektor* kosztem Xiędza Plebana utrzymuie się, *Studentow* uczących się iest 16 [14 v].

Pamaldū tvarka: ... Godzinki... Rozaniec spiewany w *Języku Litewskim* z Litaniją koronka y Litania po *Polsku* spiewana Katechizmu *Językiem Litewskim*, potym Msza spiewana Parafialna, Psalm Bóg nasz Ucieczką, Suplikacya, *Kazanie Litewskie*... Nabozenstwo konczy się o godzinie 12tej.

Yra brolija (Świętey Trojcy) [14 v].

Klebonas – *Adam z Gieka Okmiański*... [15 v]. ... ma *Wikarego*... *Benedykta Millaszewicza*, wieku iego lat 41, urodzonego w Powiecie Widuklewskim w Xięstwie Żmudzkiem, odbywał Nauki Duchowne w Seminarium Diecezalnym Wileńskim. Wyswięcony... 1779. Ktoren iest dosyc przykądny, mieszka przy tym Kosciele lat 6. Drugi iest J Xiądz *Bonawentura Kozakowski* Ich. Piarów, wieku swego ma lat 31. Urodzony w Powiecie Wiłkomierskim, odbywał Nauki Duchowne w Zgromadzeniu swoim, wyswięcony... 1789.

Aukštadvaris

Apie lietuvių kalbą pamaldose – nė žodžio [23 r].

Klebonas – *Jozef Pikturna* Rodem z Xtwa Żmudydzkiego z Pttu Telfzewskiego. Chrzczony Roku 1751. Mokėsi Varniū seminarijoje [23 v].

Bukonys

Parapinės mokyklos nėra.

Pamaldū tvarka: ... Godzinki... Rozaniec z Parafianami spiewany... po Mszy Psalm Bóg nasz Ucieczką y Suplikacya, potym *Nauka Językiem Litewskim*... [28 v].

Brolijos nėra.

Klebonas – *Antoni Hoppen*, urodzony w Powiecie Wiłkomirskim, wieku swego lat 46. Beneficium posiada lat 4. Odbywał Nauki Duchowne w Seminarium Dyecezalnym Wilenskim, Wyswięcony... 1791... Beneficium drugiego niema, mieszka zawfze w Bukancach, w Niedziele y inne Święta częścią sam, częścią przez swego wikarego Kazania y Katehismy odbywa [78 v].

Siesikai

Parapinės mokyklos nebuvo ir nėra.

Pamaldū tvarka: ... Godzinki... spiewaią się przez Organistego na chorze... po Mszy zas czytaney Koronką Promotor Szkaplerza S. spiewa z Parafianami, ... Msza spiewana, po ktorey spiewasię Psalm Bóg nasz Ucieczką [34 v] y Supplikacya, Nauka Duchowna *Językiem Litewskim* a czasem y *Polskim*... [35 r].

Klebonas – *Jozef Wulpowski Szulc*. Urodzony w Powiecie Wiłkomirskim w Parafij Ponedelskiej, maiący wieku lat 54, to Beneficium posiada lat 20. Nauki Duchowne odbywał w Wilnie in monte Salvatoris, wyswięcony... 1772... Drugie Beneficium ma w Diecezji Żmudzkiej Plebaniją Sałatską, takoz iest Kantorem y Prałatem Żmudzkiem... nacyjściey mieszka w Siesikach... [35 v].

Deltuva

Fundacija 1444 m.

Mokyklos nėra [47 r].

Pamaldų tvarka: ... O godzinie 10tej dzwonią na Mszą spiewaną, po której skonczoney spiewa się psalm Bóg nasz Ucieczką... czyta się Ewangelia i nauka stosowna do zgromadzenia ludu *Litewskim Językiem*... [47 r].

Rožančiaus brolija įvesta 1760 m. [47 v].

Klebonas – *Antoni Soroka* z Powiatu Oszmiańskiego, ma lat 45, posiada beneficium od Roku 1783. Odbywał nauki in monte Salvatoris w Wilnie, wyswięcony... 1777... mieszka zawsze w Plebanii Dziewiałtowskiej.

Dawniey nacyjęsciey sam Pleban miewał nauki i Kazanie, lecz gdy mu piersi osłabily się, z okazji zbicia niewinnie w własnym Domie w Roku 1794 przez Officera Rofsyifkiego, nie iest w stanie opowiadania częstego nauk. Wszelako w Święta uroczystsze stara się sam Mszą spiewać i naukę opowiadać. Komendarza ciągle utrzymuie, doskonale umieiącego *język Litewski*, który go zastępuie [48 r].

Ukmergė

Pamaldų tvarka: ... Świętego zaś Dnia Godzinki... Koronka... spiewa się Rożaniec *po Litewsku*, ... Msza Spiewana, po Mszy Bóg nasz Ucieczką, Supplikacye, *Nauka Litewska*... [53 r].

Klebonas – *Stanisław Lachnicki*, urodzony w Powiecie Wilkomirskim, wieku ma lat 38. Beneficium posiada lat 7. Nauki Duchowne odbywał lat 4. Theologia Specul. y Moral. u J. J. X. X. Bernadynow, wyswięcony... 1782. Ma Beneficium drugie Indurskie w Powiecie Grodzienskim [53 v].

... ma dwóch Wikaryuszow augustyncow czarnych... [54 r].

Kavarskas

Apie mokyklą: Szkolka Parafialna utrzymuie się w Plebanij, dawniey utrzymywany był Dyrektor Kosztem Plebana, teraz nie utrzymuie się z przyczyny wzbieraniu się małości uczących się [64 v].

Pamaldų tvarka: ... w Dni Święte y Niedzielne... Godzinki grane na Organach, po nich Rożaniec spiewany... po Mszy Bóg nasz Ucieczką... msza Spiewana, w czasie ktorey Kazanie lub Nauka *po Polsku* przez wikaryuszow, po. niey *Nauka Językiem Litewskim y Katechizm przez Plebana*... [65 r].

Klebonas – *Michał Lubertt Kolyska*, urodzony w Powiecie Wilkomierskim, wieku lat 66. Posiada to Beneficium lat 36. Nauki Duchowne odbywał w Seminarium Wileńskim Dyecezalnym. Wyswięcony... 1756... innego Beneficium niema...

Wikaryuszow ma dwóch, jeden, JX. *Szymon Kulesza*, wieku iego lat 36. Nauki Duchowne odbywał in monte Salvatoris w Wilnie, wyswięcony... 1793... Drugi JX. *Wilhelm Biieyko* Augustyan ordinis eremitorum [65 v].

Kurkliai

Bažnyčią laiko vienuoliai Zakonu Kanonikow Regularnych B. B. M. M. od Pokuty

Mokyklos nėra [72 v].

Pamaldų tvarka: Niedzielnemi y Świętymi dniami... Organista gra Godzinki, potym Koronka... Msza spiewana, po ktorey Psalm Bóg nasz Ucieczką, Supplikacya, potym czyta się Ewangelia y *Nauka po Litewsku*...

Klebonas – *Cyprian Lukaszynski*, mający lat 58, urodzony Szlachetnie w Wojewodstwie Wilenskim, iak posiada Beneficium lat 11. Odbycwał Nauki Duchowne in monte Salvatoris... [73 r].

Troškūnai

Vienuolynas ir parapija bernardinų žinioje.

Kościół Trafzkunski stoi we wsi ad presens Trafzkuny, niegdys *Władysławow* zwaney... [76].

Apie mokyklą: Studenti Pierwszey klasy osob znayduie się... 54. 2giey klasy w Gramatyce y Syntaximie... 38, 3ciey klasy Poezymie y Retoryce... 36 [83].

Pamaldų tvarka: ... 2ga Msza, w czasie ktorey spiewasię Koronka... po Polsku y Psalm Bóg nasz Ucieczką. Dopiero *Nauka Litewska* do Ludzi... Msza spiewana, post Credo *Kazanie Polskie*... [83 v].

Klebonas – *Cyprian Żukowski* zakonu Braci mniejszych S. Franciska, przysięgły w Roku 1791, wieku lat 39 mający. Nauki Duchowne odbywał w Zakonie, wyswięcony... 1782. Każde Święto y Niedziele mowi sam Pacierz z amobony z ludzmi *po litewsku* y Naukę miewa stosowną do zgromadzonych ludzi. Kazanie zas Publiczne Kaznodzieja Ordynarny... [84 r].

Traupis

Mokyklos nėra. Pamaldų aprašyme *nei lietuvių, nei lenkų* kalba neminama [88 v].

Raguva

Apie mokyklą: Szkoła Parafialna byla niegdys dobra, dopiero w niey mieszkaią Kontnicy [96 v].

Pamaldų tvarka: ... W Dni Święte Rożaniec, Godzinki y Litania,... Psalm Bóg Na z Ucieczką... Msza spiewana, Nauka Duchowna *Językiem litewskim*... [96 v].

Brolijos nėra.

Klebonas – *Marcin Straszewicz*, urodzony w Xtwie Żmudskim, wieku iego lat 67; to Beneficium posiada Rok 21. Nauki Duchowne odbywał w Seminarium Wileńskim, wyswięcony... 1755. Drugie Beneficium ma in Diecezyi Żmudzkiey, Infulactwo Szkudzkie... nayczęsciey mieszka w Szkudach, w Niedziele y inne Święta Kazanie y Kathechizmus odbywa przez swojego wikarego y administratora... [97 r].

Vadokliai

Pamaldų tvarka: ... Nauka w *Języku litewskim* [103 r].

Brolijų nėra [103 r].

Klebonas – *Jerzy Błazejewicz*, 50 metų, 12 metų Vadokliuose, mokėsi Vilniuje in monte Salvatoris, įšventintas 1779, kitos beneficijos neturi [103 v].

Ramygala

Pamaldų tvarka: ... Świętymi dniami Godzinki gra Organista, potym spiewaią Rożaniec... ludzie zgromadzeni *po litewsku*... Msza Spiewana... *Kazanie litewskim Językiem* do mieysca.

Yra Škaplieriaus brolija.

[109 v].

Klebonas – *Leonard Sgayllo*, Szlachetnie urodzony w Powiecie Upitskim, wieku lat 44. Jak posiada Beneficium lat 8. Odbywał Nauki Duchowne w Seminarium montis Salvatoris, wyswięcony... 1780. Beneficium innego niema. Rezyduie zawsze przy Kościele. Naukę... sam, naprzemian z swoim Subalternem miewa... [110 v].

Vikaras – *Thadeusz Sgayllo*, 29 metų, įšventintas 1790 m. [111].

Senasis Panevėžys

Mokyklos nėra jokios. Klebonas arba vikaras sako *pamokslą lietuviškai* po giedotinių mišių! [118 r].

Klebonas – *Franciszek Ciolkiewicz* z Litwy, ma lat 53, posiada Plebanią Staro-Poniewieżką lat 24. Odbywał Duchowe nauki w Seminarium Dyecezyi Wilens. Wyswięcony... 1767.

2 vikarai: 1. *Adam Ciolkiewicz*, 51 m., 22 metai prie tos bažnyčios, 2. *Franciszek Masandowicz*, 28 m. [118 r].

Naujamiestis

Mokyklos nėra [124 v].

Pamaldos (po giedotinių mišių ir suplikacijų): Nauka usposobionym do mieysca Językiem odbywa się... Nei *lietuvių*, nei *lenkų* kalba neminima.

Klebonas – *Stanisław Kalinowski*, urodzony w Xtwie Żmudzkim, 52 m., nuo 1783 m. klebonas. Mokėsi Varniuose, įšventintas 1776 m. Yra Šiluvos altarista! [125 r].

Pumpėnai

Pamaldų kalba neminima. [130 v].

Klebonas – Prioras *Aniol Giecewicz*, gimęs Žemaičiuose, mokėsi Kražiuose ir Pašiaušėje, paskui vienuolyne [131 r].

Žeimiai (Kauno pavieto)

Mokyklos nėra! [137 r].

Apie *pamaldų kalbą* – *nė žodžio*, tik „Nauka Językiem usposobionym do mieysca odbywa się“ [137 v].

Klebonas – *Maciej Mineyko*, Kanonik Inflandski, paprastai nereziduoja [138 r].

Decretum Reformationis: 2. rekomenduojama, ażeby był Pacierz glosną z Ludem zebrany na Nabożeństwo w iedney Niedzeli *po Polsku*, w drugiey *po Litewsku* mawiany y Katechizm chodząc po Kościele lub z ambony miewać... [142 v].

Pasirašė Adam Okmiański
Kanonik Inflantski Dziekan Wiłkomierski

Apytalaukis

Apie mokyklą: Szkolka parafialna pod iesien i zimową porą utrzymuie się. Pamaldų kalba neminima. Yra *brolija* (Serca Jezusowego).

Klebonas – *Jerzy Mingayło*, gimęs Kauno paviete, 60 metų, 32 metai klebonas [145 v].

Kėdainiai

Pamaldų kalba neminima.

Klebonas – *Stanislaw Mingayło*, Kan. Infl., gimęs Kauno paviete, 51 metų, Kėdainiuose klebonas 28 metai [149 v].

1798.III.5 pabaigta Ašmenos dekanato vizitacija

CVIA F 694, apr. 1, b. 3562

Krevas

Šios bažnyčios vizitacijoje nieko lietuviško neminima. Nei vienos knygos, nors jų yra nemažas sąrašas, nei jokio lietuviška pavarde valdinio.

Gervėčiai

Fundacija 1535 m., bažnyčią pastatė 1536 m. Jonas iš Lietuvos kunigaikščių [65]. Lietuviškos knygos neminimos [70]. Pamaldų aprašyme minimos godzinkos (giedamos), karunka apie šv. Trejybę su litanijomis ir kolektyvine giesme, poteriai, sakykla etc., bet *lietuvių kalba* (nei lenkų) *neminima* [71].

Klebonas – *Stefan Breykszt* Szlachcic urodzony w Xięstwie Żmudskim (... 35 metų) ... Edukowany in monte Salvatoris w Wilnie pzez lat dwie... Gervėčių klebonas nuo 1794 m.

Vikaras – *Ignacy Kalinowski* szlachcic, urodzony w Ziemie Wizkiew... [72].

Mokyklos nėra, nors *fundatoriaus Alberto Goštauto* 1534 m. buvo įsakmiai pažymėta, kad būtų mokyklai skirtas atskiras namas ir kad klebonas išlaikytų mokytoją. Vėliau vysk. *Masalskio* ir administratoriaus *Pilchowskio* pakartota, kad mokyklos nėra ir nebuvo [103].

1797 m. Ašmena

(Bažnyčios)... Sciany jednoftaynym Guftem tak jako y Sufit są pomalowane; na torych Portret wielki ūtojący wyrażony *Władysława Jagielly*, Krola Polskiego, a pierwszego Kościoła Fundatora, z jedney ūtrony; z drugiey Herb J : 0: Jm Xcia Mafsalskiego, Biskupa Wilenūkiego [162].

Apie mokyklą: Szkoły Parafialney w Oszmianie niemasz, o to zpryczyny ze JWny Jmc Xiądz Oskierka Kanonik Wilenūki Proboszcz Oszmianski, ani na Zabudowanie wzmienioney szkoły, ani na Dyrektora naymnieyszego niechciał ūżyć expensu (o parapija labai turtinga – daug pajamų, kaip matyti iš visų priklausančių palivarkų etc. aprašymo) [165].

Kun. *Ignacas Oskierka* – 57 metų, jau 32 metai Ašmenos klebonas, niekada joje nerezidavo! Jo *koadjutorius* – *Jozef Grzymailo*, Lubanŭki Szlachcic z Powiatu Pinŭskiego [166]. *Kamendorius* – *Jokūbas Ignacas Walewicz*, szlachcic z Powiatu Wiłkomirŭskiego – 31 metų [167].

1833 m. Dusetų bažnyčios inventoriųs, sudarytas Obelių dekanu Antanu Eismontu

CVIA F 696, apr. 2, b. 23

Szkołka Parafialna powtórnie po zgorzeniu pierwszey w r. 1825. przez W. JX Staniewicza¹ Plebana Dusiatkiego zbudowana na placu Plebanskim blisko kościoła. Dom na kamienym wysokim podmorowaniu, ściany z brusow piłowanych, dach ze słomy gładko kryty, komin na dach wyprowadzony, okna wielkie, w jednym końcu ma dwie stancye dla Nauczyciela z piecem gospodarskim, z którego komin idzie w Sionkach Kuchnia i Spiżarnia, w drugim końcu sala dla uczenia dzieci, gdzie piec szwedzki okien zaś 3. Obok sali stancya długa, drzwi wszystkie obute nowe, Stoły 2. wielkie, Ławki 4. [21 v].

Biblioteka Funduszowa (klebonijos) – *lietuviškų knygų nėra* [22 r–v].

Bažnyčių inventoriai XVII—XIX a.

CVIA F 669, apr. 2, b. 325

1776 m. Kriaunų bažnyčios ir klebonijos inventoriųs

Apie mokyklą: Ten Plac naktorym Plebania jest zbudowana... na ktorym-dopiero z przyjazdu po lewey ręce *Dom Bracki* od Antecefsora duży zbudowany, gdzie ad presens *szkoły Parafialne Mają swoję Studya*. [1766 m. inventoriuje, ten pat, l. 34–39, mokykla neminima]. Drugi Plac na ktorym stoi Kościół z Cmientarzem y Szpitalem nikczemnym [42 r].

1790. VII.24 *sudarytame inventoriuje* pažymėta: Natymže Placu Plebanskim, noviter wystawiona *Szkoła* [48 r] Parafialna, kryta Słomą pod łapatą, w której Izba z przepierzeniem i dwoma po końcach Alkierzukami. Naprzeciwku przez Sień Piekarnia zbokowką: w całym tym budynku Szklannych okien tylko trzy w drzewo Oprawnych. Drzwi Siedm z Zawiasami na Krukach zelaznych. W Ostatku Co do Ukończenia potrzeba Pieca Izbianego i Okien niedostarczających [48 v].

1805 m. Kriaunų bažnyčios inventoriuje pažymėta Bractwa trzy przy Kosciele Krewienskim znyduiā się... 3^{cie} Bractwo Miłosierdzia z woli J W Jana Korwina Kofsakowskiego Bpa Wilen... rozpoczętym zostało przez Xdza *Tomasza Sturgulewskiego* wówczas Krewnienskigo, a teraz Abelskiego Plebana w R^u 1800... [54 v] a to celem uczynienia potrzebney pomocy

¹ Jonas Stanevičius, Vilniaus katedros kanauninkas, Vilniaus diecezinės seminarijos regensas.

Ubogim, nędznym, i utrzymania *Szkółki* Parafialney. — Trzy te Bractwa można uważać za iedne, gdyż te same Osoby one składają, i obowiązkom włożonym czynią zadosyć [55 r].

1697 m. Kamajų bažnyčios inventoriūs

Knygų tarpe Ewangeliczki Polskie y *Litewskie* 1 [119 r]

1740 m. Kamajų bažnyčios inventoriūs, surašytas a *Constantino Ruksza* Parocho Komajensi... [141 r].

Knygų tarpe: ... libri Evangeliorum cum *Lithvanico idiomate* 2, *Liber Lithvanicus* unus, secundus polonicus ad preces cum populo recitandas... [143 r].

Klebonas — *Josephus Constantinus Narbutt Rukfsza* ex Philosopho Theologus absolutus, *gnarus Lingvae Lithvanicae* Baptisatus Anno Dni 1698... įšventintas 1733 m. [144 v]. Prezentuotas ir įvesdintas Kamajų klebonu 1737 [ar 1733?] m.

Pamaldų tvarka: ... decantatur... Rosarium *lithvanice*... concluditur Devotio recitatione precum *Lithvanice* cum populo... [145 r].

1651 m. Kamajų bažnyčios fundacija. Įrašyta sąlyga, ... aby w tym Kosciele perpetuis temporibus *Xiądz* był pobożnego zywota, przykładny w świętobliwości. A w piśmie Świętym, y w *Języku Litewskim* *perfekt*... [146 v].

664–1677 m. Rokiškio bažnyčios inventoriūs.

Apie mokyklą: Scholam nouam aedificaui (1664 klebonas buvo *Melchioras Juškevičius*) — [žr. 224 r] meo sumptu proprio [229 r ir 237 r].

Tarp geradarių, kurie dali na pobiecie Koscioła... minimas ir Pan *Jan Jagodzinski Rector Scholae* dał Talar [228 r ir 242 r]

1714–1717 m. Rokiškio bažnyčios inventoriūs.

Knygų tarpe — Libellus Evangeliorum Polono-*Litvanicus*, Regestrum antiquum Continens nomina confraternitatis S. Rosarij [253 r].

1738 m. Rokiškio bažnyčios inventoriūs.

Mokyklos nėra [259 r].

Obelių bažnyčios inventoriai

1790 m. *lietuviškos knygos* nei bažnyčioje, nei klebonijoje neminimos, nors yra knygų sąrašas. *Mokykla* nei 1790 m., nei 1804 m. inventoriuje neminima; tik 1823 m. minima, kad dalis špitoles *skirta mokyklai*, kurioje moko vargonininkas Jan Bielski 7 vaikus [331 r].

1764 m. Pandėlio bažnyčios inventoriūs.

Perduodant bažnyčią kun. *Benedykowi Korwinowi Milewskiemu*, knygų tarpe yra:

Ewangeliczek nr. 2

Rożancow *Litewskich* nr. 2

Kantyczek Polskich y *Litewskich* nr. 2 [365 v].

Išrašas iš 1636.III.25 Utenos bažnyčios vizitacijos, atliktos *Abraomo Vainos*, Vilniaus vyskupo.

Apie mokyklą: ... uersus domum Parochialem Scholae aedificium extructum cum uno Hipocausto suisque pertinentijs (et?) ad inhabitandum accomodatam, in hoc habetur adolescens rectori suo satisfaciens tam in docendis pueris, quam etiam in cantu choralis officio, puerorum aliquot paria tempore visitationis adinuenta, quae in suis rudimentis fidei Catholicae, quam etiam artium et cantus Ecclesiastici debenter instruvntur, plura etiam paria ultra decem aliquando conueniunt [422 r].

Vėlesniuose nerūpestinguose inventoriuose mokykla nebeminima.

1791 m. Panemunio bažnyčios inventorius.

Knygų tarpe yra:

Agendka n° 1

Ewangeliczka n° 1

Książka *Litewska* y Polska do spiewania Rożanca n° 2 [579 v].

VARIA

Išrašas iš Kauno magistrato 1561—1565 m. aktų Nr. 1034.

1562 m. liepos 1 d. Minimas lietuvių kalbos mokymasis

VUB RS F 7, 2(9/13846)

Vthcziwj *Stanislaw Suskj* przjfedzj tu do Vrzedu czjnil wrzedowe opowjdanie jysz mial danego od brata szwego *Tamasa Suskiego* podstaroscziego Zambrowskiego chlopca najmie *Jana Tabeczkiego* Z dzieczinstwa danego dlia czwiczenja jjezjka *Litewskiego* na ktorego miejsce Stanislaw Suski dal chlopca niemczika ku czwiczeniu jjezjka Polskiego w othmiane ktorem Janu Thabeczkiemu gdy go wjcho (wal) j Wjrosł z liat (D)zieczinnich swjch zwierzil sie wsitkiej mayathnosci szwej j domu szwego. A tak teraz od niego ten Jan Tabeczki czasu niedawno przeflego wziekl od niego nie zdawszj mu rachunku j czolem nie vderziwyszj... (mini, kad ji apvogj) [188].

Dar lietuvių kalbos mokymasis minimas ten pat l. 126r N 734, bet šonas išdūlėjęs, ne viską begalima suprasti.

Išrašas iš Kauno magistrato 1564—1569 m. aktų Nr. 616.

1567 m. sausio 14 d. Minimas lietuvių kalbos mokymasis

VUB RS F 7, 3(10/13847).

Vrodzonj Pan Hreorj Mafalski spawcza starostwa fawlenskiego przesz fluzebnika szwego wczjnil opowiadanie jysz mial na sluzbie *dlia czwiczenia jjezjka polskiego y litewskiego* ze Gdanska Krjstoffa niemczjka ju sz wjrostka a tak tego Krjstofa noczj dziswizei gdy iusz bilo konie w gospodzie wyprzezono jakisz niemiecz wjwabil. Ktorj Krjstoff zaniozl z fobj zegarek mofiedrowj Czo dal p Mafalski zapisacz [150].

Valstietės sūnus — mokinys

CVA F 716, apr. N 2 N 14.

1733.V.17. Vilkija

Valstiečiai Kazimieras Vanagas, Jonas Kiela ir kt. laiduoja — bierzemy na Porękę na rzę Magdałenę Dowgiałową Wdowę Poddanę Starostwa Wilkijskiego z troygiem Dzieci, to iest Jozephem Dowgiałą, starszym Synem, Matyafzem Dawgiało młodszym synem, ktory teraz w *szkolach w Kownie*, y z Corką na Imię Elzbieta Dawgiałową, za kturych ręczymy się My Wyfz pomienieni Mężowie, ze nieuciekną z tego Starostwa Wilkijskiego, a inquantumby uciekli, tedy my Mężowie wysz rzczeni mamy y powinni będziemy czynsz Hybernę y wszelakie Dochody Skarbowe iako też okłady, według dawnych Inwentarzew płacic za wyfz pomienięną Dowgiałową z Domu Jey y Gruntow... Iako nieumiętni Pisma Krzyzem Świętym podpisuięmy się włafnemi Rękama na rzemi. Pisan w Wilkij Roku 1733 Mca Maia 17Dnia [40 r].

Kelios detalės apie Lietuvos mokyklas iš Edukacinės Komisijos vizitatorių raportų

1782/3 m. G. Piramovičiaus raportas

VUB RS D. C. 88

Varniai

... w *Worniach* przy katedrze Żmudzkiej iest oprócz *Szkolki Parafialney*, otworzona przed kilku lat szkoła z Funduszu iednego kanonika na początkowe nauki, podzielona iest ta Szkoła na trzy iakoby klaśsy, zowią Infima, Grammatyka, Syntaxym. Teraz ieden Szlachcic zamysła przydać fundusz, aby była Retoryka... Szkoły *Podubiskie* zaskarżali w tym mieyscu tak, iako i w innych wyzey [55].

Kretinga

... Do Geometrii niewiele maia ochoty; co ztąd pochodzi ze naywięcey uboszych wybiera się na księży, a błędne maia mniemanie, że się w tym stanie Geometriya nie przyda. *W tych Szkolach ledwie kto iest szlacheckiego urodzenia*... [62].

Kalvarija

Uwiadomił mnie X Prefekt o Szkółce w *Kalwaryi* o mil około siedm od Kretyngi. XX Dominikanie przy Farze trzymaią tę Szkółkę, iest dwóch Profesorow Zakonnikow. Dziela ją na trzy klaśsy do Syntaxym, zaczęli tę szkołę od lat trzech... [63].

Kaunas

Be akademinės 3 klasių mokyklos, buvo mokykla „X Jawida [66] Wika-rego przy kosciele farnym Kowieńskim, którą on utrzymywał nie w granicach Szkolek Parafialnych, ale bałamucąc młodzież odrywał uczniów od Szkół Publicznych: udawał nadto że lepiej uczy Łaciny, i nierozważnie wiele gadał przeciw ustawom i Przepisom Zwierzchności“... [67].

1783 m. F. Benkovskio raportas

VUB RS D. C. 89

Kretinga

... Pro Rektor JX. *Ludwik Kowzan*

Profesorowie:

Trzeciej Klasy X. *Marcin Bielecki* ma uczniów 20...

Drugiej Klasy X. *Jozef Żyborst* ma Uczniów 30...

Pierwszej Klasy X. *Zaręba* ma Uczniów 56...

Profesorowie zdadni i sposobni...

Kaznodziei osobnego nie mając chodzą do Kosciola Parafialnego XX. Bernardynow, i tam *Kazania sluchaią w Języku Litewskim* [15 r].

Tu *iako* i w *Krożach* niektórzy do kilkudziesiąt w liczbie Studenti uczą się *nayprzed po Stancyach po Polsku*, nim do Klasy poydą. *Malo tu Studentow Kondycyi Szlacheckiey* [15 v].

Padubysys

Szkoły na Żmudzi od Imc XX. Bazylianow od lat kilku bez wiedzy Kommissyi otwarte w Ichże Miasteczku szesnaście Domow mającym. Trzy były Klasy wielce okryte [sic!], gdyż nad 300 Uczniow procz uczących się po Polsku, rachuię. Jest i Konwikt, w którym dzieci znaczniejsze w liczbie 24. płacąc od siebie, na Stole wspólnym z Zakonnikami, których jest szesciu, mieszczą się, chodząc do Klasy na wszystkie Lekcyje. Studenti w rzeczonych domach 16. po kilkudziesiąt mieszkaią, płacąc po Talarow 2. od Stancyi, a Konwiktorowie od 30. do 40. Talarow, i ten iest dochod Klasztoru nad siedm wlok funduszu więcey nie mającego. Nauki w części z Xiążek Elementarnych, częścią z dawniey uzywanych dawane bywaią, ale to dla oddalonego mieysca, sy- [15 v] tuowanego w zakątku, trudności sprowadzenia, ubostwa Klasztoru, i *ubostwa Uczniow*. O postępek pilnie się starali nauczyciele, co przy examinowaniu Klasy 12go Lipca, i przy popisie uczynionym 13go Lipca okazało się. Do rządu tych Szkół był przysłany JX. Rogowski Bazylian człowiek wielce zdadni, pilny, uczony, umieiący Instrumenta matematyczne i Fizyczne doskonale sam zrobić. Doniesienie Wizytatorskie o Szkół tych zamknięciu wielce zmartwiał XX. Bazylianow, i Obywatelow dzieci swoje mających w Szkołach. Włożyli przeto obowiązek na Wizytatora aby reprezentował Prz. Kommissyi wygodę Obywatelską ze Szkół mieyscowych i ukontentowanie z Edukacyi. Podubisie od Kroż mil pięć iest odlegle [16 r].

1785 m. F. Benkovskio raportas

VUB RS D. C. 75

Kražiai

Apie apygardines mokyklas (I – VI klases) sakoma: Liczba Ogólna w tych Szkołach uczniów... 218.

Dla niedostatku żywności, więcey 40 Studentów w zimie do domów oddalił się [46].

Kretinga (3 klasės).

Wszyscy uczniowie (–140–) byli zdrowi, lecz wielu dla niedostatku żywności oddalił się [47].

1787 m. išrašai iš vizitacijos protokolų.**Vizitavo D. Pilchovskis**

VUB RS D. C. 79

Kražiai

W ciągu roku Szkolnego było uczniów 260. Przy zwiedzeniu klas mniej ich znalazło się... [5 r]

Pilniejszemi pokazali się w klasie pierwszej: ... *Włodzimierz Gadon*... w Klasie trzeciej: ... *Benedykt Paszkiewicz*... w klasie piątej *Zacharyasz Niemczewski*, *Jan Jurewicz*...

Do medalow wyznaczonych od Nayiaś: Pana dla pilniey uczących się podani są na rok przyszły od W. J. X^a Rektora, Prefekta i II. X. X. Profesorow Wizytatorów.

1. ...

2. *Zacharyasz Niemczewski* z klasfy V [5 v].**1788 m. J. Erdmano raportas**

VUB RS D. C. 93

Kražiai

... Skarzyli się Profefsorowie osobliwie Klas nizszych na *wielką pracę i trudność*, którą mają z *przybywającymi pierwszy raz do szkół*; tych abowiem *pierwey uczyc muszą, aby po polsku rozumieli*, a potym, aby z łacinskiego cos na ięzyk polski przekładali [9 r].

Do Stanu akademickiego uprasza się dwóch: ... *Zacharyasz Niemczewski* uczen Klasfy V, oba szlacheckiego urodzenia. Całe Zgromadzenie obudwom tak co do nauk, iak co do obyczaiov dobre daie zaswiadczenie [9 v].

Dotnuva

Jadąc Wizytator przez *Datnow* dowiedział się, że Ichmc XX Bernardyni *Szkoły* w swoim Konwencie *zakładaią*. W roku terazniejszym mieli uczniów około 50, w Konwikcie zaś kilku Paniąt; w roku zaś przyszłym więcej się spodziewaią [19 v].

Kretinga

Zgromadzenie tuteysze xiąg elementarnych niesprowadza, ale *iest Xięgarz*, który te Xięgi swoim Kosztem sprowadzone *szkołom dostarcza*, ztąd 1. w szkołach tuteyszych xiązki elementarne były wszytkie, które z druku wyszły. 2. liczba xiązek dostarczała liczbie uczniów [20 v].

1791 m. A. Obrompolskio raportas

VUB RS D. C. 83

Kretinga

Do medalow *Diligentiæ* na rok przyszły zdaniem Zgromadzenia wybrani są: *Jerzy Pabreż* z kl: 3 ciej, *Anzelm Iłakowicz* z kl: 2 [20].

1789 m. J. Jakšos raportai

VUB RS D. C. 82

Varniai

... w Dobrach JO Xięcia Biskupa Żmudzkiego Giedroycia, Szkoły barziej podwydziałowe, aniżeli wedle funduszu uczynionego przez WJX^a Juszkiewicza *Officyała Parafialne*, maią bowiem pod Prefektom JX-Altarystą X^{dzem} Swieckim, uczniów więcej do 120. Nauczycielem ich *iest* jeden z Studentow Szkół Krożkich, wcale niewielkie maiący w swej pilności i postępku w Naukach *Zaswiadczenie...* [51].

Padubysys

W *Podubisiach* też iak wyrażono wyżej o mil 4 od Kroż, Miasteczko JJXX Bazylianow są Szkoły, o których obszerniej tu wyraża Wizytator... Już temu Rok czwarty, iak JJXX Bazylianie, szkoły tam rozpoczawszy o trzech Profesforach, i swoim sposobem uczywszy, Zakazem Przesw. Kommissy daley trzymać Nauki zaprzestali. *Wtym zaś znowu Roku*, *ieszcze* przed Miesiącem Grudniem, na odgłos niewiedzieć przez kogo wskrzeszony i rozniesiony, iakoby Szkoły Akademickie Krożkie, Szymem maią być zniesione, z domysłu

---

swego, w tymże Podubisiu JJXX. Bazylianie Szkoły otworzyli, do których, nie tylko ze szkół Rosieńskich, ale też y Kroźkich, wielu Studentów do Podubisia przeniosło się... Udaią w prawdzie JJXX Bazylianie że to tylko szkoły Parafialne założyli, co oczywistym iest fałszem... [p. 52]... Maiąc uczniow... 80 i więcej. Każdy winowayca w Szkołach Narodowych bliższych, iak do mieyscu obrony i ucieczki udaie się do Podubisia, będąc pewien, że go tam i bez Patentow przyjmą... Studenci o dziewięć Mil od Podubisia, ieździli z Gromnicami do Dworow, szukaiąc zysku swego za Świece ofiarowane, a czasu Bożego Narodzenia, ciż studenci Podubiscy, umieiący grac na Trąbach, wysłani od JJXX Bazylianow, ieździli po Kolędzie do Dworow Pańskich o mil kilka od mieysca... [53]. Zwiedzaiąc Kłafsy (– Kraźiuose –) znalazłem Uczniow do 320; w ciągu roku było ich 341 [54].

Kretinga

VI.27 po południu doświadczeni byli Uczniowie wymowy, przez godzin 2. Lepiej uczący się są... [73]... *Jerzy Pabreż*... [74].

ETNOGRAFIJOS, ŠVIETIMO IR KNYGOS ISTORIJOS NUOTRUPOS

PAAIŠKINIMAI

Keturių šio skyriaus poskyrių medžiaga sugrupuota daugiausia pagal temas. Dauguma tekstų duodama ne originalo, o lietuvių kalba (vertė M. Ročka).

Pirmajame poskyryje – „Pagonybės liekanos ir kova su jomis“ – vyskupijų sinodų nutarimai, oficialūs laiškai ir aplinkraščiai, jėzuitų ordino kronikos ir pastoracinės veiklos dienoraščiai, kuriuose užfiksuota nemaža liaudies dvasinės kultūros momentų: žinių apie pagoniškojo tikėjimo apraiškas, papročius, pasilinksminimus, liaudies menininkų veiklą, drauge labai ryškiai parodant bažnytinės vyresnybės neigiamą požiūrį į visa tai. Lygiagrečiai – katalikybės metodai kovoti su panašaus pobūdžio reiškiniais, kurie taip pat vienu kitu gana esminiu bruožu papildo ano meto valstietijos buitines paveikslą. Kaip ir kituose skyriuose, čia kaupiasi medžiaga, išryškinanti sąlygas, skatinusias dvasininkiją rūpintis lietuvių kalbos reikalais, o iš dalies ir patys tokio rūpinimosi atvejai.

Antro poskyrio – „Lietuvių pamokslininkų rengimas“ – beveik visi išrašai susiję su Vilniaus akademija ir Kražių kolegija, ypač su lietuvių kalbos mokymu jose. Yra šiek tiek duomenų, leidžiančių pažinti jėzuitų ordino neigiamą nusistatymą tautinių kultūrų atžvilgiu, jų principinį kosmopolitizmą, lėmusį palyginti menką rūpinimąsi lietuviškais dalykais, o iš dalies – suvokti tą buitinę ir kultūrinę atmosferą, kurioje augo ir formavosi dauguma ano meto lietuvių šviesuomenės.

Trečiajame poskyryje duodami išrašai iš šaltinių, nušviečiančių Lietuvos evangelikų reformatų rūpinimąsi lietuvių kalbos puoselėjimu ir lietuvių raštija XVIII a. Apsiribota šiuo amžiumi, nors J. Lebedžio daryta išrašų ir iš XVII a. dokumentų, dėl to, kad lygiagrečiai su juo šiuos fondus žiūrėjo, o dabar ir panaudojo savo darbams ist. m. kand. I. Lukšaitė, 1971 m. apgynusi disertaciją „Lietuvių kalba reformaciniame judėjime Lietuvoje XVII a.“, ir LTSR Knygų Rūmų nacionalinės bibliografijos skyriaus darbuotojas J. Tumelis.

Ketvirtame poskyryje – „Varia“ – duodama šiek tiek personalijų, XVIII a. pabaigos lotyniškas eilėraštis, įrašytas Paparčių bibliotekos knygoje ir su sarkazmu apibūdinantis baigiančios suirti Lietuvos – Lenkijos valstybės padėtį; dar viena kita smulkmena, susijusi su šio rinkinio tema.

PAGONYBĖS LIEKANOS IR KOVA SU JOMIS

1620 m. Jono Argento, jėzuitų ordino vizitatoriaus, laiškas Zigmantui III

De rebus Societatis JESV in regno Poloniae Ad Serenissimvm Sigismvndvm Tertivm... Auctore Joanne Argento ... Editio tertia¹, aucta... Cracoviae... Anno 1620.

MAB RSS B $\frac{P-17}{20}$

Tie pamokslininkai, kurie aplankė kaimynystėje, netoli nuo miesto esančius kaimus, rado visai nenormalią padėtį ir dėl to labai nelaimingus žmones. Du iš jų, surinkę vaikus ir mokę krikščionių tikėjimo pradmenų, pastebėjo ant vieno vaiko kaklo kabant prastos medžiagos maišelį. Įtardami, kad čia yra koks nors prietaras, jie paklausė berniuką, ką jis ten turįs įsidėjęs. Tas atsakė, jog turįs ten savo dievą; gavęs iš motinos; motinos paliepiamu jį nešiojās. Mūsiškiai tą skudurą išvertė ir rado dvi nupiautas žalčių galvas. Kai jie jas atėmė, berniukas ėmė rėkti, reikalauti grąžinti jo dievą ir – nuostabus bei apgailėtinas dalykas – labai sunkiai susirgo. Mūsiškiai jį ramino ir, davę vaškinį avinėlį, panaudoję šventųjų relikvijas, pagydė ligą, o žalčių galvas atnešė man [27].

Kiek kartų Lietuvoje, Livonijoje, Rusijoje, Žemaitijoje užtikome senių, beveik šimtą metų turinčių, kurie, nors ir katalikai yra, tačiau niekadus krikščionių papročiu nenuvalė savo nuodėmių? Kiek kartų pasitaikė tokių asmenų, kurie paskutinėmis gyvenimo dienomis nepriėmė švenčiausio Kristaus kūno, laikydami jį turtingųjų, o ne vargšų dvasiniu maistu? Kiek kartų žmonių dauguma laikėsi prietaringų bei barbariškų religinių apeigų? Kiek kartų pasiekė mūsų ausis faktai, kad rengiamos puotos, susijusios su pačia prietaringiausia pagonyste, ir kaip kokios dievybės garbinami gaidžiai ir kiti panašūs dalykai; taip pat, kad tie žmonės tikrais namų draugais laiko demonus, kuriuos jie vadina naminiais? [31].

1636.I.13 Žemaičių vyskupijos sinodo, vadovaujamo vyskupo Jurgio Tiškevičiaus, nutarimai

VVU RSS. Spaudinys. III/10701

... nutariame, kad kiekvieną kartą, kai susirenka daugiau žmonių, pamokslininkai paskelbtų iš sakyklos žmonėms *vietos kalba* šios bulės („Coena Domini“) ištraukas, liečiančias visų pirma mūsų dieceziją (12).

¹ I leid. 1615 m., II leid. – 1616 m.

Apie moksleivius ir mokyklų mokytojus

Kadangi labai svarbu jaunuomenę iš pat mažumės mokyti gerų papročių ir mokslų, reikia prie kiekvienos bažnyčios turėti mokyklą ir klieriką, turintį mokslinį bakalauro ar magistro laipsnį, atsižvelgiant į tai, kaip reikalaus vietos geras vardas. Jis ... turi parapijiečių vaikus auklėti pamaldumo ir krikščioniško mokslo dvasia, o visų pirma rūpintis, kad jaunesnieji atmintinai išmoktų „Tėve mūsų“, „Sveika Marija“, pagrindinius tikėjimo dalykus, „Dešimt dievo“ ir bažnyčios įsakymus, o vyresnieji – ir likusią katekizmo dalį ir kai kada viešai bažnyčioje visa tai pasakytų. Jie turi mokėti patarnauti atliekančiam bažnytines apeigas kunigui; be to, nereikia atsisakyti juos pamokyti gramatikos ir kitų triviumo mokslų, drauge ir aukštesnių mokslų pagal moksleivių amžių ir sugebėjimą; tačiau tenevartoja Melanchtono ir kitų eretikų knygų ir teaiškina tik aprobuotus ir neįtariamus tikėjimo dalykuose autorius.

Tepasirūpina klebonas, kad ir vadinamasis mokylos rektorius, ir kantorius, ir kiti jaunuoliai, kurie turi butą mokykloje, gyventų blaiviai, padoriai ir ramiai. Juk kai kada būna, kad jie savo blogu ir pasileidusiu gyvenimu kenkia kitiems, papiktina nekaltus vaikus, lankančius mokyklą: jų blogus papročius šie greitai pastebi, jų prisiziūri ir jais persiima.

Visi jie, kaip dera bažnyčios tarnams, turi vilkėti dvasininko drabužiu, bent įprastą sutaną, gresiant provincijos konstitucijoje pažymėtai bausmei... (35–36).

1737 m. Žemaičių vyskupo Juozapoto Mykolo Karpio ganytojiškas laiškas

MAB RSS L L8 – 1559; VVU RSS 20557

Šioje diecezijoje ligi šiol gyvos kai kurios pagonystės liekanos ir laikomasi tuščių papročių. Jie tokie yra: 1. Kai pirmą kartą išgirstama perkūnija, žmonės, puolę kniūbsti, galva muša žemę ir apsverčia. 2. Per švento Jono krikštytojo šventę kaimuose ir miestuose kuriamos ugnys ir prie jų susirinkę žmonės, ypač jaunieji, šokinėja per liepsnas ir žaidžia ratelius, visą naktį praleidžia toje linksmybėje, žinoma, turėdami progų įžeisti dievą. 3. Nuo Kalėdų iki Trijų Karalių vakarais verpti moterys laiko nuodėme; tačiau tuo metu susirinkę į vieną namą, ypač jaunesnieji, išdykauja, turėdami progų įžeisti dievą. 4. Velykų antrą ir trečią dieną jie vienas kitą laisto vandeniu, net viršydami saiką – mergaites įmeta į vandenį. 5. Trečiadienį po Velykų jie nedirba juodo darbo ir lyg švente laiko, kad tais metais kruša bei audra nepakenktų javams, o tą dieną žmonės vadina „Lada diena“ 6. Pirmadienis kai kur miestuose vadinamas „Karališka diena“, ir daugiausia amatininkai vengia bet kokio darbo. Taigi visiems dvasios vadovams pavadame tuos ir panašius tuščius papročius... stengtis išrauti su šaknimis (16).

Jei kai kuris klebonas ar bažnyčios rektorius dėl menko išsilavinimo, ar atminties trūkumo, ar dėl kitos kokios nors priežasties nelabai sugebėtų sakyti pamokslus ir kito asmens, sugebančio tai daryti, neturėtų, po mišių savo parapijos žmonėms perskaityti *liaudies kalba* evangeliją, skirtą tam sekmadieniui ar šventei, nurodęs šventes, pasninkus bei vigilijas..., savo klausy-

tojų dvasinei naudai turi paskaityti ką nors atrinkęs bent iš kokios nors pamaldžios, pagal nustatytą tvarką aprobuotos, knygos (32).

... galimos mirties atveju (gimdant) leidžiama moteriai (pribuvėjai) krikštyti, tariant formulės žodžius *savo kalba* (37).

... netinkamu dalyku laikome, kad katalikų bažnyčios sūnūs ... būtų laidojami laukuose ar kitose prastose ir nešventintose vietose...

Kadangi toks netikęs laidojimas laukuose ir kitose nešventintose vietose, kaip numanoma, išsiplatino dėl nustatyto atlyginimo nesilaikymo, kai klebonai daugiau, negu leidžiama, išreikalauja, net išspaudžia iš savo parapijiečių už laidojimą, todėl primygtinai nurodome savo diecezijos laidojimo nuostatus, išleistus 1636 m. ir išspausdintus...

Klebonas... surašys savo parapijos mokytojus, kurie priima mokyti bei auklėti berniukus, ir moteris, kurios priima mergaites, taip pat ir pribuvėjas, kad tuo būdu galima būtų patikrinti vienų ir kitų tinkamumą tam reikalui, kurio jie imasi (117).

1744.V.2 Žemaičių vyskupo Antano Tiškevičiaus aplinkraštis

CVIA F 696, apr. 2. b. 10.

Klebonai šventomis dienomis po pamaldų arba prieš jas tekalba poterius drauge su žmonėmis, aiškiai ir suprantamai tardami *liaudies kalba*... (29 r).

1752 m. Iš Žemaičių Vyskupijos sinodo, vadovaujamo vysk. Antano Tiškevičiaus, nutarimų

VVU RSS Spaudinys

Daugelyje vietų po Žemaitiją bastosi baisiai nevykę skulptoriai ar, geriau, tikri paveikslų naikintojai ar griovėjai, kurie savo išmanymu gamina šventųjų atvaizdus, piešia popieriuje ne tiek šventuosius, kiek Lernos baidykles: jie savo bauria išore, poza visai svetimi bet kokiai šventai tradicijai; tačiau dėl nedidelės kainos jie įkiša savo dirbinius prastiems žmonėms ir bauriai juos apgaudinėja; iš čia gausios medžiagos gauna kaimyniniai sektantai, geisdami vis iš mūsų pasijuokti. Vietos klebonai tegul parodo žmonėms tokio darbo netinkamumą, tebara tuos asmenis, tekonfiskuoja jų darbus, nebent tik jie parodys specialų mūsų leidimą.

Dėl žmonių ydingumo įsigalėjo biaurus paprotys, kad didelės minios, susirinkusios į atlaidų vietą, šoka aikštėse pagal muziką, rengia rungtynes, vienas kitą sužeidžia, pasigėrę nešvankiais žodžiais drabstosi ir daro kitokių panašių dalykų, nevertų krikščionio vardo; dėl tokio žmonių elgesio eretikai šmeižia bei pajuokia garbingą atlaidų vardą ... [16].

Kunigai, atvykę į iškilmes, uoliai teklauso išpažinčių ir jokių būdu tenevaikščioja per pačias pamaldas būriu po kaimus ir gatves, ieškodami ko nusi-pirkti [17].

Apie raganų teismą

Su dideliu širdies skausmu labai dažnai girdime, kad susirinkę keli teisėtu būdu nepaskirti pasauliečiai teisėjai, remdamiesi kokios nors senės svaičioji-

mais, paprasto kaimiečio įtarinėjimais, tuščiais spėliojimais, pranešimais bei skundais teisia šiaipjau nepriekaištingo gyvenimo vyrus ir moteris, kaip burtininkus ir raganas, prieš tai gavę tik tuščią ir neteisėtą kokio nors skundiko priesaiką ar neleistinu būdu atlikę tyrimą vandeniui; jie elgiasi su tais asmenimis niekur nepraktikuojamais ir įstatymų nenustatytais būdais: kiša surištus į statines, paskui atiduoda į nagus budelio, kuris kankina juos tris dienas, kasdieną po tris kartus: degina ugnimi, neleidamas po kiekvieno kankinimo atsigaivelioti, vėl kiša į tas pačias statines, surišęs už nugaros rankas ir užrišęs akis. Pagaliau nelaiminguosius, po tiekos kankinimų visiškai netekusius jėgų, arba išplaka ir išvaro iš gyvenamosios vietos, jeigu jie pripažįstami nekaltais, arba žiauriai sudegina; be to, daugeliui žmonių užtraukiama negarbė, apšaukiant juos raganavimu įtartųjų bendrininkais. Dėl to susikaupia ne tik gyvųjų neapykanta, bet ir mirusiųjų nekaltas kraujas šaukiasi iš žemės keršto. Kadangi tokias bylas draudžia kanonai, valstybės statutas, karalių raštai, provincijų nutarimai, kadangi jų nepatvirtino nei apaštalių sosto autoritetas, nei karalystės luomai ir kadangi jos priklauso vien tik bažnytiniam teismui, uždraudžiame visiems pasauliečiams teisėjams, bylų rengėjams bei visokiems skundikams vykdyti panašius teismus, išskyrus tuos atvejus, kai mes, gavę skundą dėl čia minimų nusikaltimų [t. y. raganavimo. – *Vert.*], pasiūsime iš savo įstaigų bažnytinės teisės reikaluose patyrusius ir gerai medicinoje nusimanančius teologus ištirti skunde pateiktų įrodymų ir, jei bus reikalas, perduosime bylą autoritetingiausių teisėjų kurijai... [90].

Apie ekskomunikos aiškinimą

Bulės „Coena“ ekskomunikos..., yra paskelbtos lenkų kalba ganytojiškame vyskupo Karpio laiške, *lietuvių kalba* – vyskupo Paco rinkinių 146 puslapyje. Bet kad jos būtų išdėstomos dar plačiau *žemaičiams jų tėvų kalba*, dvasiniai vadovai dar ir dar kartą teaiškina jas per pamokslus; atskirai įpareigojame Palangos kleboną, kad dar dažniau ir įsakmiau aiškintų § 2, kuris šiaip skamba... [cituoja ištrauką apie laivų sudužimą ..., 129].

1764.III.20. Žemaičių vyskupo Jono Lopacinskio aplinkraštis

CVIA F 1135 ap. 4. b. 485

... Pagaliau norime, kad šis aplinkraštis, *išverstas į žemaičių kalbą*, sekmadieniais ir švenčių dienomis susirinkusiai liaudžiai būtų paskelbtas, išaiškintas ir ant bažnyčios durų iškabintas [73 r].

1765.III.16 vysk. Jono Lopacinskio aplinkraštis

CVIA F 696, ap. 2, b. 6

Primenama Tridento bažnytinio susirinkimo nutarimai – paparinėse bažnyčiose mokyti tikėjimo tiesų *gimtaja kalba* (ad germinandum Divini Verbi in Cordibus simplicium fructum Catecheses nativa lingua fieri) ... [42 r].

1767.VIII.17 Žemaičių vyskupo Jono Lopacinskio aplinkraščiai

CVIA F 1135, ap. 4, b. 485

... norime, kad gerbiamieji klebonai ir kiti viešpaties vynuogyno darbininkai patys įsigytų ir rekomenduotų žmonėms įsigyti... Kazimiero Klimavičiaus, Laižuvos klebono... Katekizmą, išleistą ir išspausdintą... *gimtąja kalba* (nativa lingua) ... [84 v].

1770 m. Jubiliejus skelbiamas, skaitant aplinkrašį – ganytojišką laišką „*tak językiem* Polskim, jako tez *Żmuydzikim*“ [92 r].

1771.V.3 Žemaičių vyskupo Jono Lopacinskio aplinkraštis turįs būti dekanų išsiuntinėtus bažnyčioms; jį reikią iš sakyklos „przez kilka Swiąt w *Językach* Polskim y *Żmudzkim* ogłaszac“ (94 r).

1770 m. Žemaičių vyskupo Jono Lopacinskio ganytojiškas laiškas. Spaudinys

CVIA F 1135, ap. 4, b. 479.

Duodamas laikotarpio apibūdinimas, o pabaigoje įsakoma laišką perskaityti *gimtąja Kunigaikštystės kalba* („własnym tego Xięstwa ięzykiem napisaną preczytac...“).

Aplinkraštis rašytas lenkų kalba, pabaiga lotynų kalba. Prie jo, kaip pažymėta [69 v], buvo ir *lietuvių kalba*: „juxta annexum lingua vernacula“; visa tai turėjo būti liaudžiai išaiškinta [69 r–v].

1682.III.13 Vilniaus Vyskupo Mikalojaus Stepono Paco aplinkraštis. SpaudinysMAB RSS $\frac{L-17}{145}$

XXXVI

Kiekvienoje bažnyčioje turi būti mokytojas, kurio pareiga mokyti parapijiečių vaikus visų pirma tikėjimo pradmenų, auklėti juos dievobaimingus, mokslus ir neleisti jiems naudotis eretikų knygomis...

LXXV

... Šv. Jono Krikštytojo šventėje šokiuose apie medžius ir ugnį jie tegu nedalyvauja ir teneatlieka kitokių netinkamų bei prietaringų veiksmų (tai sakoma, atrodo, apie liaudį ir apie kleboną. *Lietuvių kalba* nė karto neminama).

1710 m. Vilniaus Vyskupo Konstantino Kazimiero Bžostovskio ganytojiško laiško ištraukos

MAB RSS $\frac{L_1-17}{145}$

Kaimų klebonus su visu rimtumu įpareigojame, kad švenčių dienomis prieš mišių laikymą viešame žmonių susirinkime garsiai kalbėtų *liaudies kalba* „Tikiu į dievą“, „Tėve mūsų“, „Sveika Marija“, „Dešimt dievo“ ir bažnyčios įsakymus, kad tie juos geriau išmoktų [131].

Klebonai visų pirma tepasirūpina, kad turėtų tinkamus bakalaurus, kurie vaikus rašto pamokytų. Testato, jei nėra, mokyklas; tesirūpina visur mokyklose mokyti pagrindinio arba choralinio giedojimo, kuris visiškai apleistas, ypač miestuose; kur tam reikalui yra fundacijų, tepasamdo įgudusius giedotojus. Visi norintieji gauti šventimus težino, kad jie bus egzaminuojami iš giedojimo... (priedo 1.2r).

Lietuvių kalba nė karto neminima.

1744.II.10, 11, 12 d. Vilniaus Vyskupijos Sinodo, vadovaujamo vysk. Jono Zienkovičiaus, nutarimai

VUB RSS 214 32/3

Surašyti Vilniaus vyskupijos dekanatai, bažnyčios (parapijos) – joms priklausą miestai, kaimai, dvarai... (parapijų ribos, apimtis) [37–149]. Surašyti visi bažnyčios pareigūnai (Vilniaus vyskupija), pradedant katedra [171–194].

Niekur, visuose sinodo nutarimuose, nė karto neminima *lietuvių kalba*, *lietuviškos knygos*, jokie specifiniai lietuvių reikalai.

Jėzuitų ordino kronika (annvae litterae)

Ištraukos iš 1603 m. kronikos

Duaci, 1618 m., VUB RSS III 17407

Vilniaus kolegija

...abiejuose misijoms skirtuose kraštuose¹ buvo rasta žmonių taip labai nepažįstančių dievo ir dangiškųjų dalykų, kad net akmenis [656] prietaringu būdu garbino, skirdami jiems kažkokį dieviškumą, ir aukojo jiems visų daiktų dešimtąją dalį [657].

¹ Atrodo, tai buvo Vilniaus vyskupui priklausančiose žemėse (žr. 655 p. – bona Episcopatus).

Ištraukos iš 1604 m. kronikos

Duaci, 1618 m., VUB RSS III 2318

Vilniaus kolegija

... Kiek ankstesnieji dveji metai buvo nepalankūs, tiek šie, tūkstantis šeši šimtai ketvirtieji, metai Lietuvai prasidėjo šviesūs: mat, jie laisvi nuo maro epidemijos, išskyrus keletą miestų, ir gerai užderėjo javai [738].

... Tie Lietuvos gyventojai, kurių nepasiekia mūsų veikla, taip stokoja kunigų pagalbos, kad ne tik nežino katalikų tikėjimo paslapčių, bet ir apie patį dievą beveik nieko nenučiuokia. Todėl neišvengiamai jie patenka į įvairias klaidas ir biaučius prietarus. Tai visiškai paaiškės iš to, ką aš čia pateiksiu.

Kai kurie žmonės, šalia dangaus dievo, turi dar ir namų dievus [746], kuriems nustatytu metų laiku turi įprotį aukoti įvairias aukas. Toks vienas jų namų dievas yra tas, kurį jie savo kalba vadina „Dimstapatis“; apie jį yra įvairių nuomonių: vieni sako, kad jis esąs ugnies dievas, kuris saugoja namus nuo ugnies; jam jie aukoja gaidį, kurį išvirę patys suvalgo, o kaulus sumeta į židinį; kiti sako, kad jis esąs šeimininkų dievas; jam pačios šeimininkės aukoja kiaulytę, kurią laiko moterys, stovėdamos ratu, o paskerdžia vyriausioji metais; jos ir mėšą suvalgo. Berniukai ir mergaitės prie tokių apeigų neprileidžiami, kad savo dalyvavimu bent kiek nesumažintų jų nuopelnų to dievo akivaizdoje. Kitas yra jų namų dievas, kurį jie savo kalba vadina „Pagirnis“. Jam kai kuriose vietose vyrai aukoja – tai daro tris kartus per metus – paršą, kai kuriose – jautį, moterys – gaidžius. Vyrų aukavimuose nevalia dalyvauti moterims, moterų, atvirkščiai – vyrams. Tas dievas, kap aiškinama, pavadintas pagal girnų akmenį, kuriuo malami grūdai. Po jomis jie saugodavo jam skirtą, medine tvorele atitvertą, buveinę. Be to, jie neliečiamu papročiu laiko, kad nuotaka ar jaunoji ne anksčiau prileidžiama valdyti namus, kaip paaukos tam dievui duonos kepalą ir rankšluostį. Tokių dievų jie daug garbina, bet juos praleisiu, nenorėdamas išžėsti savo raštą. Tik paminėsiu, kad šie žmonės tiek netekę proto, kad tiki dievais esant žalčius, kuriuos laiko namuose ir labai žiūri, kad kas nenuskriaustų. Kadangi jie galvoja, jog, nuskriaudus žaltį, juos ištiks sunki nelaimė, būna kartais atsitikimų, kad atranda žalčius pakibusius prie karvių tešmenų ir čiulpiančius pieną [747]. Dėl to, kai vienas mūsiškių norėjo vieną žaltį užmušti, žmogus veltui maldavo, kad to nedarytų, o nieko nepasiekęs, pagriebė ranka žaltį, pabėgo ir jį paslėpė [748].

... Kitoje vietoje buvo suardytos namų dievų buveinės, panaikintas teikinių, padedamų svirnuose prieš vagystes, naudojimas; vietoje jų buvo pastatyti kryžiai, taip pat labai daug žmonių išmokyta krikščionių tiesų, „Tėve mūsų“, kurį jie nieku laikydavo... [749].

Ištraukos iš 1605 m. kronikos

Duaci, 1618 m., VUB RSS III 10627

... kitas namas labai kentėjo ir nuo demonų piktybės, ir nuo didelio žmonių išgąščio, ir nuo nuostolių, kuriuos sudarydavo nuolat smaugiami arkliai. Tačiau kaimiečiai seniai, galvodami, kad čia veikia koks nors mirusių giminių saugotojas ir, žudydamas arklius, keršija už tai, kad paniekintas jų atmi-

nimas, nutarė išpirkti kaltę ir permaldauti mirusiųjų dvasių bei šešėlių įžaidimą tokiu būdu.

Jie iškalė medžio rąstą dvi skylės ir į kiekvieną įdėjo po kiaušinį – vieną žemės dievui, kitą – mirusiųjų saugotojui, maldaudami, kad atleistų jiems kaltę. Dvasiškas tėvas ilgai įtikinėjo tuos žmones ir vos juos įtikino, kad jie užsiima tuščiais prietarais. Tėvas išmetė tą rąstą, kurį jis su didelėmis pastangomis vargiai išrovė. Kai jis prašė padėti jį rauti, vos vienas kitas išdrįso tai padaryti. Rąstą išmetęs, tėvas sudaužė kiaušinius, švęstu vandeniu apšlakstė vietą, įtikino visus atlikti nuodėmių išpažinimą. Tuo būdu nuvalęs nuo jų nuodėmes, išlaisvinęs iš prietarų, jis paliko juos didžiai dėkingus už atstatytą ramybę, už tai, kad panaikino namų vargingumą. Tas pats tėvas panašiu būdu gražino ramybę ir kai kuriems kitiems demonų persekiojamiems namams [1943]. Kai kurie labai tamsūs kaimiečiai mūsų pastangomis atsisakė biauraus įpročio garbinti vieną akmenį, kurį jie laikė svirno, vaisingumo ir namų laimės dievu. Kitas kunigas, būtent mūsiškis, buvo išvykęs į tokią vietą, kur nebuvo klebono, jokių kunigų; ten rado liaudį baisiai tamsią, tiesiog laukinę. Jam pasirodžius, kaimiečiai jį palaikė lyg kokia baidykle: iš jų tik kai kurie buvo matę kunigą, o didžioji dauguma niekad nebuvo mačiusi. Kiti jį palaikė griežtu, ponų siūstu mokesčių rinkėju, kuris turėjo vykdyti jiems tokias nemalonus pareigas. Taigi čia tėvas pamatė, kad labai daugelį žmonių yra apraizgę įvairūs prietarai. Jie garbina daug dievų, ir jiems kaimo papročių nustatytu metu laiku neša aukas. Kai kurie garbina dievą vardu „Dirvolira“; jam skerdžia paršą aukai. Kiti dievui, vardu „Nosolum“, aukoja ožį ir jo kraują išpila į upę, kad tie dievai duotų gerą javų derlių. Kai kurie garbina dievą „Dimstipati“; kaip tą dievą garbina, nors tėvas ir norėjo sužinoti, jie visai nereiškė noro ką nors pasakyti. Mat, kai kurios jų religinės apeigos turi savų, pašaliniams jokių būdu nesakomų paslapčių.

Sugabenę iš laukų javus, jie ruošia puotas, į kurias kviečia vienas kitą. Savo dvasininką jie pasodina žymiausioje vietoje. Tas, prieš prasidedant vaisšems, papiauna gaidį, jo kojas pasvilina ugnyje ir iš jų sprendžia apie sekančių metų derlingumą ar nederlingumą ir tą savo spėjimą kaip koks pranašas garsiai visiems paskelbia. Vežimų tekinius jie uždeda ant paties grūdų sandėlio kraiko, kad aitvaras, pavogęs grūdų, nenuneštų į kitų žmonių, kaimynų, svirnus. Taigi tuos tekinius tėvas daugelyje vietų nuvertė, o į jų vietą pastatė kryžius [1944].

Tie pagonys, be kitų prietarų, dar švenčia po Kalėdų dvylikos dienų vakarus, nedirba jokių darbų, darydami, kaip jie sako, šventą poilsį. Taigi poilsį jie skiria išprašymui iš dievo avims sveikatos, kad tos nevestų ėriukų normalių ir išsigimusių. Jie yra įsitikinę, kad tiems, kurie to poilsio nepaisys, ėriukai gims be galvos ar kojų. Ir šėtonas tuo prietaru juos taip yra apipainiojęs, kad labai sunkiai pasiseka juos perkalbėti jį pamesti. Be to, tas tėvas rado daug ir tokių prietarų, apie kuriuos dažniausiai jie užsispyrę tyli, nebent tik jei gražumu ir palengvėle juos prikalbinsi tas paslaptis atskleisti [1945].

Dorpato (Tartu) kolegija

... kiekvieną šventą dieną turėjo būti sakomi du pamokslai: vienas lenkų kalba kareiviams, kurių keletas šimtinių čia visuomet buvo apsaugoje, kitas – *estų kalba* kaimo žmonėms, kurių nemaža suplaukia iš kaimų ir iš miesto.

Abiem kalbomis visada yra mokoma ir krikščionių tiesų. Parapijai aptarnauti šiais metais pasamdytas kunigas iš Vilniaus popiežiškosios seminarijos, labai gerai mokąs vokiečių, *estų* ir lenkų *kalbas*... [970].

Ištraukos iš 1606 m. kronikos

Be titulinio puslapio. VUB RSS III 10425

Vilniaus kolegija

(Mirė) Laurencijus Manikevičius, lietuvis, turįs daugiau kaip 40 metų, vienuolyne išbuvęs 24 metus; juos jis išgyveno ramybėje, nusižeminime ir klusnybėje, puikiai ėjo Vilniaus kolegijos prokuratoriaus, lietuvių pamoklininko ir išpažinčių klausytojo pareigas, ypač atsidėjęs klausė vargšų ir prastų žmonių nuodėmių išpažinimo ir rūpinosi, kiek išgalėdamas, jų išganymu [763].

... Vienas prietaras bendrai daugelio žmonių buvo laikomas gerbūvio ženklų: jie ant duobės, į kurią sudėdavo viską, ką turėdavo valgomo ir geriamo, angos laikydavo užritinę akmenį. Tėvas privertė išristi iš namų akmenis ir užlyginti žemėmis duobes. Ir kitų panašių religinių apeigų bei pagoniškų įpročių jie kasdien atsisako, o kai kuriose vietose jų jau nebeliko jokio pėdsako [768].

Rygos kolegija

Senasis tikėjimas Pojsiten et Ludzen vietovėse, „esančiose visiškai Maskvos žemėse“: apie dievus (Vselius? Cereklicius?..), aukojimą, drauge gėrimą, šokius [786].

Būsimasis Vilniaus profesų namas prie šv. Kazimiero bažnyčios:

Šiame name nuolat gyvena septyni mūsiškiai: trys kunigai ir keturi laikini pagalbininkai. Vienas kunigas valdo bažnyčios pastatą ir paprastai eina švento Jono bažnyčios *pamoklininko lietuviams* pareigas [791].

Ištraukos iš 1609 m. kronikos (prakalboje pažymėta, jog tai „annve trium annorum“ – 1609, 1610, 1611).

Dilingae, b. m. VUB RSS III 10445

Vilniaus kolegija

Mirė Abrahamas Martianus... Buvo jis lietuvis, iš tėvo – eretikų tarno, lyg rožė iš dyglių išaugusi, penkiasdešimties metų, beveik trisdešimt metų paskyręs vienuolio gyvenimui. Sau malonumu laikė nuolat darbuotis šventoje klausykoje, vilkėti nusitrynusiu apsiaustu ir blogai siūtu drabužiu, retai naudotis ir labai negausiu maistu, negerti vyno, miegoti kietame guolyje, didelę nakties dalį skirti maldai [441].

Vienoje vietoje kvaili žmoneliai kaip dievą garbino medį ir su tokiu įsitikinimu, kad niekas nedrįso jo nukirsti; jie sakė, jog iš tikros patirties žiną, kad dviem ar trimis lengvabūdziams žmonėms, išdrįsusiems jį paliesti, buvusi sutraukta ir tuojau nudžiūvusi ranka. Todėl pats mūsų kunigas ėmė ir nukirto tą dievą ir sudegino jį, įmetęs į ugnį [444].

Ištraukos iš 1611 m. kronikos

Dilingae, b. m. VUB RSS III 2504

Nesvyžiaus kolegijos aprašyme minima valstiečių garbinama su išgėrimais „Olla“; tam tikru metų laiku vadinama – „Dugnos“ (daug. galininkas) – [663–664].

Kražių kolegija

... Du burtininkai, kurie gyrėsi žiną ateitį ir, iš medžių pasidarę burtaženklis, pagal juos spėdavo apie laimingus ir nelaimingus nepastoviojo likimo įvykius, išpėti, kad liautuši apgaudinėti žmones, atšaukė savo klaidas, kuriomis jie sukvailino daugelį žmonių... [683].

... Buvo stengtasi ne tik katalikus pataisyti ir eretikus grąžinti, bet ir atvesti į tiesos šviesą pagonis, kurių čia yra dar didelis skaičius. Iš tikrųjų, daugelis pagonišku pabaisų kūrėjų, tiesos jėgos įveikti, pasidavė tikrojo dievo tarnybai. Jie garbindavo įvairius dievaičius, primenančius senovės prasimanymus: Žemėpatį (Žemopati), kurį galėtumei pavadinti žemės Plutonu, jei persikeltumei į senuosius laikus, Andeinį (Andeini) – Neptūną, Beaukurį (Bieaukuri) – vaisių saugotoją, Pagirni – Cererą, Užpelenį (Vfspeleni) – namų židinio dievą, lyg Vestą, ir kitus panašius. Yra tokių žmonių, kurie kaip kokią dievybę garbina neižengiamus miškus bei gojus ir laiko nusikaltimu ten bent mažą šakelę nusilaužti. Dargi jei kas negera nutinka su gyvuliais, javais, kūno sveikata ir panašiai, jie mano, kad tuo būdu jie išperka kaltę už gojaus įžeidimą. Jie tikriausiai įsitikinę, kad tiems, kurie pakels ranką kirsti tą mišką, už bausmę būtinai bus sutrauktos gyslos. Tuo tarpu kiti vyrai ir moterys nešdavo bedieviškas aukas mirusių senolių ir draugų vėlėms ir kiekvienais metais gana dažnai [684], ypač per didžiąsias Velykų, Kalėdų ir Visų šventųjų iškilmės, joms paruošdavo puotas. Dabar, atkalbėti nuo tos klaidos, tą paprotį jie nukreipia į kitokius dalykus: rūpinasi nešti aukų per mišias, duoda išmaldos vargšams ... [685].

1711–1773 m. Vilniaus Jėzuitų Akademinės Kolegijos pastoracinės veiklos dienoraštis (*Liber Fructuum spiritualium*)

VUB RS C. D. 5

Igno Ostrovskio ataskaitos. Žagelio misija, 1718 metai

... Skirlionių kaime... (in vico Skirlany)... pirmas rūpestis buvo pataisyti *lietuviškas maldas*, kurios visuose kaimuose buvo labai sudarkytos: prikaišiota nereikšmingų žodžių ir pilna priešingos krikščionių tikėjimui prasmės...

... buvo darbuotasi, kad būtų pašalintas įsisenėjęs prietaras, vadinamas „Kielimey Stalu“, t. y. „Stalų iškilmės“. Gautos iš senosios pagonystės, jos nesikeisdamos laikosi ligi šiol kai kuriose vietose tarp krikščioniškos liaudies: kai nustatytu metų laiku skaniau vaišina savo pilvą, drauge valgomu mais-

tu vaišina demoną. Tokiu būdu jie maitina ir mirusiųjų vėles. Dargi net nuo seno priimta malda jie pakviečia vėles į puotą. Demoną ir nekvieštą jie peni, bet kokiose vaišėse pirmąjį kąsnį mesdami po stalą ar ant stalo, taip pat išpildami pirmąjį šaukštą iš kiekvieno patiekalo ar pirmąjį gurkšnį iš kiekvienos taurės. Atrodo, tas paprotys jiems liko iš pagonybės laikų, kai kadaise senieji lietuviai, garbindami žalčius kaip dievus, galvojo, kad žalčiuose slypi demonai. Ir ne paviršutiniškai tie puotautojai yra prietaringi: labai dažnai jie yra įsitikinę, jog kiltų didelės nelaimės, jei kartais jie paniekintų tą prietarą; šias nelaimes sukeltų, gal būt, demonai, stengdamiesi, kad jų kultas neišnyktų, išgalėjus tikrosios dievybės garbinimui. Bet kai suskambo mūsų balsas jų ausyse, o dievo balsas jų širdyse, visi vienuolika namų nuoširdžiai atsakė pagoniškų prietarų [31].

Buvo rasta žmonių, kurie garbino saulę ir mėnulį, ir ligas gydė, šaukdami saulės ir mėnulio. Tačiau toliau taip daryti užkirstas kelias. Kai kurie katekizmo dalykai daugelyje vietų vaikams prieinamu būdu buvo dėstomi. Žagelio misijų metu beveik 12-kos savičių laikotarpiu vos ne kasdien per pamokslus buvo raginta melstis ir atgailauti [34].

... Buvo atliktos dvejios misijos, kurių metu pakrikštyti trys kūdikiai, vienas žmogus palaidotas, pokalbių su paprastais žmonėmis lenkų ir *lietuvių kalba* įvyko dešimt... [35].

1718–1719 m.

Nuo 1718 m. liepos mėnesio pirmųjų dienų iki 1719 m. liepos 30 d. Žagelio misija, per ištisus metus veikdama, padarė tris pagrindines išvykas į provincijas, esančias ir gana dideliu atstumu viena nuo kitos, ir turinčias labai skirtingus papročius bei prietarus. Pirmojoje išskyloje jie susidūrė su tokiu prietaru: pragaro globėjo rūpesčiu pamokytos kerėtojos visur po žemdirbių namus pribarsė vasarą tarp javų gausiai augančio kūkaliao sėklų; jos moko, koku būdu, ištarus kai kuriuos žodžius ar uždėjus kai kuriuos burtaženklius, reikia gydyti žaizdas, įvairias ligas, gyvačių įgėlimus, koku būdu spėti ateitį ir t. t. Kad toji nelaimingoji prietarų žolė, ta prakeiktos pranašystės raugė būtų išrauta ir atgailos sakramento ugnyje sudeginta, pamokslininkai pasidarbavo su tokiu pasisekimu, kad atsipeikėjo apie 500 tų kerėtojų ir velniškos medicinos daktarų. Paskui mūsų misija išvyko į kitą Lietuvos kraštą, prinokus rudens sodų vaisiams, ir sužinojo, jog pagonystė dar gyva šiaurėje. Mat, dar ligi šiol kaimiečių lūpos su pagarba taria penkių dievaičių vardus, būtent: Saulė, Mėnulis, Žaibas, Ugnis ir Duona; jie plačiai tamsių žmonių dievais (paprastai – dievaitiey) vadinami. Dar ir dabar ugniai prietaringu būdu teikiamos aukos. Pagoniškomis aukomis dar ligi šiol garbinama žemė ir panašiu būdu – namų dievai. Į puotas paprastai kviečiamos ir vaišinamos mirusių vėlės. Kadangi tai nesiderina su protu bei yra artima pagonystei, mes ėmėmės žygių tam dalykui pašalinti [37] ir žiemą bei rudenį tokį gavome darbo vaisių, kad iš dalies krikščionys, iš dalies ir pagonys – daugiau kaip tūkstantis žmonių – pasmerkė tas pagoniškas apeigas, išpažinčių metu jų atsisądėjo. Pagaliau trečiu atveju, kai misijoms išvykome kovo mėnesį, ... ne tik su velnio darbais mums teko kovoti, bet ir su pačiais demonais. Mat, apie tris šimtus šeimų, turėdamos namuose išmetusius vyriškus ir moteriškus demonus, ir per išpažintį, ir ne per ją mus prašė pagalbos prieš juos, kad juos išvarytume. Pašventinus namus,

padėjus šv. Joanos grūdų ir tam tikslui panaudojus išganingus žodžius, – tai gi visa tai panaudojus, labai daugelis žmonių išvarė iš savo namų tuos pragariškuosius vėčius.

Iš jų viena moteris Utenos parapijoje, gavusi šv. Joanos grūdų, atlikusi prideramu būdu išpažintį ir pašventinusi savo namą, sekančią ir dar kitą naktį girdėjo, kad prie namų durų stovi vyriškas demonas, kuris, moterį piktai bardamas, taip smarkiai daužė uždarytas duris, kad prikėlė visus namiškius: nors ir rado į dvi dalis suskilusias duris, tačiau dėkojo aukščiausiajam dievui, kad velnias jau nebegali įeiti pas nuoširdžiai atgailaujančią moterį, kurią anksčiau tiek daug kartų buvo išniekinęs. Panašiai ir pas kitus asmenis, prideramu būdu atlikusius išpažintį, piktoji dvasia, kuri anksčiau nuolatos lankydavosi, dabar norėdama ateiti, sustodavo toliau nuo jų, nedrįsdama prisitarti ir tik skausmingai klausdama, kodėl jie apie juos pasakę kunigams. Taip mes darėme trijose išvykose, pirmai panaudoję du mėnesius, antrai – tris mėnesius, trečiai – keturis mėnesius. ... Kaimuose buvo 12 misijų, kurių metu kasdien iš ryto buvo sakomas vienas, *lietuviškas pamokslas*...

... tarp šventvagyste nusikaltusių buvo ir toji moteris, kuri, dar mažamėtė būdama, daugelio tūkstančio demonų akivaizdoje su dviem demonais sudarė moterystę, dažnai jiems kaip vyrams atiduodama moterystės prievolę: jie dažnai pasirodydavo bauria ir keista išvaizda, būtent, šuns galva ir vištos kojomis. Bet pagaliau po daugelio metų ir ji atsipeikėjo, nuoširdžiai išsižadėjo demonų, kuriems buvo davusi priesaiką. Tokio bestiališkumo išsigandę, gavo išrišimą daugiau kaip 200 žmonių... [39].

1723 m.

... daugelis žmonių į mirusiųjų kapus dėdavo gėrimo ir valgio sieloms pasistiprinti, kiti kiekvienais metais nešdavo maisto prie mirusiųjų kapų; kai kurie asmenys sakė, kad taip daryti kartais dieną, o kartais per miegą juos raginę (be abejojimo, skatinant demonui) mirusiųjų šešėliai ir t. t. ir t. t. Viena moteris buvo pripratinta sangulauti su demonu... [57] plačiai pasakoja, kaip demonas ją prisipratino.

Į katalikų tikėjimą buvo atversti trys schizmatikai, ... Vieną pilną pagonystės kraštą atverčiau nuo nedoro tikėjimo; tas kraštas buvo viduryje pelkių ir įvairiais būdais garbindavo didelį akmenį. Paniekinusi dievo namus, didelė daugybė žmonių kiekvieną sekmadienį, išpuolanti per jauną mėnulį, iš visur suplaukdavo prie to akmens, jį garbindami ar nusilenkdami, ar klaupdamiesi, arba aukodami tam akmeniui duonos, vilnų, linų, pinigų. Tačiau daugiausia ši dievybė būdavo garbinama lazdomis, kurias jai palikdavo visi tie, kurie pagal įžadą ateidavo pas tą akmenį pėsti su lazda. Buvo kalbama, kad tą akmenį garbinti kai kurie kaimiečiai per miegą buvę paraginti dar neatmenamais laikais; dėl to ligoniai, darydami įvairius įžadus, iš visur atvykę tikėdavosi atgauti sveikatą: tai skaudamų kojų, tai akių, tai rankų stiprybę... Jie vis sakydavo, kad ten esanti įspausta švenčiausios mergelės Marijos pėda, nors beformė duobutė tame akmenyje jokio neturi panašumo į Mergelės pėdą ir primena greičiau šuns pėdos atspaudą. Taigi žmonės, gyvenę netolimoje to akmens apylinkėse – jų buvo beveik trys šimtai – buvo surinkti į vieną vietą, atkalbėti nuo to biaurus ir prietaringo pamaldumo ir paraginti, kad nuverstų tą krikščioniškosios dorybės kliuvinį ir nuo kitų, toliau gyvenančių,

kelio, kurie, vykdydami įžadus, paprastai čion keliaudavo. Taigi, vieningai visiems pritariant, akmuo buvo išverstas ir, kad ateityje už jo neužkliūtų žmogiškasis aklumas, žiemos metu buvo nustumtas po ledu į giliausią pelkę [58].

... Be įprastinių, visur po plačią Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės šalį pasklidusių tarp liaudies prietarų kviesti mirusius prie stalo ir juos vaišinti ne tik vieną kartą per metus, bet ir dažniau, šiais metais buvo rastas ir toks kraštas, kuriame kaip permaldavimo auka skiriama – mirus tėvui – jautis, motinai – karvė, o mirus šeimos sūnui ar dukteriai paprastai papiaunamas veršis ar avis. Šios apeigos žmonių vadinamos „Ritimey“; jie sako, kad tol nebūsią namams ramybės, kol nebūsią atlikti tie ritimai, nes tos mirusiųjų vėlės tol slankiojančios pakampiais, kol didžiai prietaringomis, kadaise pagonims įprastomis ceremonijomis jos nebūsiančios pasotintos. Prieš tas apeigas kasdien buvo taip rimtai kovota, kad šie pagoniški prietarai buvo įveikti daugelyje – daugiau kaip 100 – namų... [60].

1724 m.

... Taip pat nepraleidžiu nepamirėjęs, kad misijų metu keletose vietų buvo išnaikinta šimtai įvairių prietarų, o pirmiausia *Okainių* kaime (*Okaynie*) pašalintas apvalus akmuo, vietos gyventojų pavadintas „Szora“; apie tą akmenį buvo pasakojama, kad jis, ant kalno tarp dviejų medžių paguldytas, nuo seno pagonių buvo garbinamas kaip dievaitis; dabar padėtą kryžkelėje jį tebegarbina prietaringi kaimiečiai; kaip liaudis aiškina, jis ypač garsus daugeliu stebuklų, savo paniekintojus ugnimi naikinęs su visais namais. Tą akmenį mūsų misija įmetė į ugnį, tuo tarpu liaudis būkštavo, kad ugnis į juos nenuskreiptų arba kokia nepaprasta pabaisa iš tų liepsnų neišeitų. Ir iš tikrųjų, toji ugnis nebuvo be stebuklo: mat, panašiu į stebuklą dalyku visiems pasirodė, kad greičiau, negu buvo tikimasi, didelė akmens masė pavirto pelenais. Tačiau ir po to įvykio nesiliovė kaimiečių pasakos, skleidžiančios gandus, esą mes netrukus, kai tik iš tos vietos išėjome, už akmens sudeginimą buvome nubausti: vienas prieš laiką miręs, o kitas kankinančiai esąs susuktas, panašiai kaip anas apvalusis akmuo. Tas gandas, tamsių žmonių paskleistas, pasiekė ir kilminguosius: vienas ne paskutinio lygio to krašto kilmingasis keliaudamas šią pasaką pasakojo ir ten, kur rengėme naują misiją. Tik tada, kai pats mus pamatė bažnyčioje, patikėjo, jog tai netiesa.

Kitoje vietoje, prie upės *Jodzia*, miškuose, vidutinio aukščio kalnelyje rytojaus dieną po šv. Petro šventės vykdavo didžiulis žmonių susirinkimas, vadinamas „Wialnio Turgialis“; kitaip tas susirinkimas vadinosi „Žaysle“. Jų metu bendrai abiejų lyčių liaudis su dideliu prietaringumu atsidėdavo girtuokliavimui, kuris tęsdavosi ištisą dieną ir dvi naktis. Tuo tarpu visų vyrų prievolė tuose žaidimuose buvo turėti kirvį; jais iš pradžių žaisdavo, o paskui pradėdavo tokias kruvinas žudynes, kad kiekvienais metais jie skirstydavosi iš tos vietos, pralieję daug kraujo ir labai retai be žmogžudystės. Kad tie kruvini, neprotingi, iš pagonystės išlikę žaidimai nebūtų rengiami, daugiau kaip 100 žmonių buvo atgrąšinti pokalbiais bažnyčioje ir kaimuose, o per išpažintis paskatinti pasižadėti, kad jų daugiau nebelankys [69].

Ramygalos (*Remigolensis*) parapijoje taip pat buvo rasta žmonių, kurie ligi šiol dar garbino namų dievus ir pagonišku papročiu juos maitindavo. Žmonės juos vadina „Deywiy Pagirniey“. Jie iš dviejų vietų buvo išmesti. Nuo

vyriško demono buvo išlaisvintos dvi moterys. Buvo vienas asmuo, kuris, atsižadėjęs dievo, prisiekė tarnauti demonui, pasižadėjęs vykdyti tokias ceremonijas: jam buvo liepta pirmiausia žengti tris žingsnius atgal, paskui visas maldas kalbėti tokiu būdu: Ne vardas tėvo, ne sūnaus... [70] (Ištisa pasaka! Būdinga, kad demonas buvo ... Baisaus veido, vokiško apsvilkimo, raudonos spalvos...).

Dochtorovičiaus ataskaita

1725 m.

... Viena moteris įskusta dėl raganavimo – tačiau įskundėjai to įrodyti negalėjo, – kaime susirinkusių kilmingųjų buvo pasmerkta mirčiai ant lauko, į kurį ji gyva buvo įmesta. Parengta dvasiškai, savo baisią mirtį liepsnose (jose dėl budelio nepatyrimo ji ilgai turėjo kankintis) kantriai ir drąsiai iškenčiusi, ji pasitraukė į vėsumas [74].

Igno Ostrovskio ataskaita

1725–1726 m.

(Apie demonus)

... Nemaža žmonių buvo atitaukta nuo pagoniško dievų garbinimo. Mat, Kurliandijos pasienyje iš pagonystės yra išlikę „Dievai Pagirniai“ (Deivieji Pagirnieji). Jie kartais žalčių pavidalu išlenda iš savo užkampių, bet dažnai gyvena nematomi įsirusę žemėse, lyg kokie žiedai kampe pasislėpę. Ta žemė paprastai laikoma moliniuose puoduose arba mediniuose induose, arba be indo po medžio dangčiu. Jei tai žemei ar demonui neatiduodama pagarba, jie tikrai žūsta. *Vadoklių* kieme, kai viena moteris, atitekėjusi iš kito kaimo ir nepažindama tų dievų, anksti rytą ėjo prie židinio, apsisukęs apie židinį žaltys tol jos prie židinio neprileido, kol ji pagal senutės nurodymą miltų saujos dievų garbei nepapylė po girnomis. Kitame kaime *Balte Holauky* vienas neturįs įpročio garbinti dievus (Deyvios) žemdirbys išsinuomojo nuo dievus garbinančio žmogaus lauką, apsėjo jį ir parsivežė į klojimą javus, pilnus daugybės žalčių. Besiaiškinant tos neįprastos keistenybės priežastį, dievų tarnas pasakė, jog tai įvykė dėl to, kad žemę, į kurią sėjo, nepagerbė tinkama dovana. Todėl jam buvo liepta iš parvežtų į klojimą javų truputį išbarstyti po lauką. Kai jis tai padarė, žalčiai išnyko. Mat, reikia žinoti, kad ten, kur šie garbinami dievai žemėse guli, visi laukai vadinami „Žiame Meldziama“.

Kad toje žemėje tas demonas nebūtų daugiau garbinamas, šešis „Pagirnius dievus“, iš kampų ištraukęs, sumėčiau į vandenį ar ugnį. Tokių ar į juos panašių prietarų buvo išnaikinta daugiau kaip 100...

Kazimiero Ginkevičiaus ataskaita

1725 m.

„Dievai Pagirniai“ (Deywieji Pagirnieji) pagonišku papročiu garbinami kampuose, o kur kitur lindintieji nėra garbinami. Daugelyje vietų, kur niekinamas jų kultas, jie smaugdavo kūdikius, kenkdavo gyvuliams; jei kas nors juos be reikalo paliesdavo, tam vienu atveju ranka būdavo sutraukiama, ki-

tu – nudžiūdavo. Pajuodžiuose (in Pajodziey), kaip pasakojama, avis staiga kritusi dėl to, kad dievą numynusi. Įvairiuose kaimuose tų dievaičių daugiau kaip 10 buvo išmesta iš namų. Keletoje kaimų žmonės buvo pripratę dievais laikyti saulę, žaibą, šviesą, ugnį ir t. t. Jie buvo pamokyti, kad ateityje taip nevadintų ir mestų pagonystę. Buvo įprotis nustatytais metų laikais ugniai daryti pagoniškus aukojimus. Pamokslais ir pamokymais išpažinčių metu kai kuriuose kaimuose jie buvo pašalinti. Vienas prastas žmogelis iš Vabalninko (Vobolnicensi) pavieto nesigėdijo viešai garsinti demoną, vardu „Ponas Drukelis“ (Pan Drukiel), sakydamas, kad kiekvienas, kuris tik šauksis jo drauge su dievu, pavojingiausiose vietose per upes labai lengvai ir be jokio pavojaus persikels. Tas pats žmogus drauge su savo broliu, šnibždėdamas į gėrimą ir šaukdamasis velnio „Rundonelis Akmianelis“, buvo praręs gydyti vidaus žaizdas. Bet abudu didžiai ryžtingai atsižadėjo Rundonėlio, o pirmasis – Rundonėlio ir Drukelio, kuris, kaip jis gyrėsi, jam daug kartų padėjęs. Du ažuolai, būtent „Uzołay Devayciay“, buvo nukirsti ir sudeginti, nes prietaringu būdu prasti žmonės juos garbino ir veltui prastų žmonių lūpos meldė stebuklą)... [77].

LIETUVIŲ PAMOKSLININKŲ RENGIMAS

Bendri įspėjimai jėzuitų ordino naujokams

(Data nepažymėta, bet 1. 38r yra: Polocko jėzuitų vienuolyno naujokų elgesio taisyklės)

VUB RS F 3, N 1866

... mūsų vienuolynas jokio skirtumo tarp asmenų ar tautų nei daro, nei leidžia, nei leisti nori; todėl tautinės dvasios vengia kaip kokio maro. Ir teži- no tie, kurie nusikalsta tai regulai: jie sunkiausiomis atgailos priemonėmis bus nubausti kaip nusikaltėliai ir visuotinės meilės smurtautojai [Ir] pagal memorialą, kurį naujokynui 1735 m. paliko didžiai gerbiamas tėvas provin- ciolas, sakydamas, jog „... griežčiausiai turi būti nubausti tie naujokai, kurie bus pastebėti besivadovaujant tautiniu jausmu vieni kitų atžvilgiu, kurie ne sa- vo tautos brolius išjuoks, užgaulios ir niekins“ [Iv].

(Rekreacijose)... tų, kurie dėl kalbos nemokėjimo daro klaidų kalbėdami, negerai ištaria, nereikia išjuokti, bet su meile švelniai pataisyti ir išmokyti [8r].

1634.VII. Iš Lietuvos jėzuitų

Vilniaus kolegijos generalinės vizitacijos raštu

VUB RS F3, b. 2388 (nusirašyta iš prof. K. Jablonskio)

4. Kurie moka lietuvių kalbą, tegul refektoriume pamokslus sako ne len- kiškai, o lietuviškai – tiek mokytojai, tiek ir mokiniai [66].

**Bendrosios elgsenos taisyklės Lietuvos provincijos
jėzuitams, sudarytos 1604 m., papildytos 1620 m.**

VUB RS F 3, N 2144. Puslapiai nurodyti pagal originalo seną numeraciją rašalu.

Nurodymai skaitovams prie stalo (5–7)

2. ... reikia, kad skaitymui lotynų kalba nebūtų skiriama daug daugiau laiko, negu vietine ... (5).

3. Žymesnėmis šventėmis... skaitytojų vadovui reikėtų pagalvoti, ... kad visuomet būtų kas nors skaitoma vietine kalba... [6].

4. Mėnesio pradžioje tebus skaitomos vietine kalba ... bendrosios taisyklės, mišų ir maldų sąrašas, laiškas apie klusnybę, praleidžiant Švento rašto skyrių; moksleivių regulos tebus skaitomos, prasidėjus mokslo metams ir po velykų; kuklumo regulos skaitomos tik naujokyne [6].

Pokalbiai. Dvasinio turinio paskaitos

4. Paprastieji pokalbiai turi vykti vietine kalba [12].

Mokykliniai pamokslai ir deklamacijos

1. Mokykliniai pamokslai sakomi, atsižvelgiant į moksleivių skaičių taip, kad kiekvienas iš jų valgykloje galėtų pasakyti 3 ar 4 kartus per metus; todėl pamokslai bus sakomi tik pirmojo patiekalo metu; paprastai kiekvienas sakys savo gimtąja kalba (jei yra tokių, kurie ją supras), kitokiu atveju lotyniškai arba tokia kalba, kokią nustatys vyresnysis [13].

**XVI a. pabaigos — XVII a. potvarkių knyga
(liber ordinationum) — jėzuitų generolų atsakymai
į klausimus, aplinkraščiai, potvarkiai,
kongregacijų aprašymai — protokolai**

VVU RS F3 N 2382. Puslapiai žymimi senosios numeracijos, rankraštyje žymėtos rašalu.

1596 m. (Neaišku, kieno potvarkis – nurodymas)

Apie pavardes, pasidarytas pagal kilmingųjų madą

Kadaise buvo nurodyta, kad kai kurie mūsiškiai toje provincijoje (Lenkijos–Lietuvos) pakeičia savo pavardes pagal kilmingųjų madą, nors patys nėra kilmingais gimę. ... reikia griežčiau sudrausti, kad ateityje niekas to nedarytų, ir pareikalauti, kad tas, kuris tokiu būdu pakeitė savo pavardę, atstatytų ją, kokia buvo anksčiau ir kokia jis naudojosi naujokyne (13).

1601.VI.16. Taisyklės, kurių turi laikytis provincijos cenzoriai, peržiūrėdami knygas

Raštas įrašytas tarp dviejų raštų 1601 m. data

Pirmiausia visas knygas, kurias norima išleisti, prieš siunčiant jas į Romą, keturiems ten paskirtiems cenzoriams peržiūrėti ir mūsų tėvui generolui aprobuoti, turi patikrinti trys provincijos cenzoriai, kuriuos, remdamasis mūsų tėvo generolo autoritetu, paskirs provinciolas. Jas skaityti reikia, laikantis didžiausios paslapties, taip, kad visiškai nebūtų žinoma, kas ir koku būdu tai darė. Cenzoriai apie kiekvieną knygą pateiks savo nuomonę, ar verta spausdinti, atidžiai ištirdami jos turinį, formą ar būdą, kurioo dėstoma. Jei trijų ar bent dviejų cenzorių pranešimu darbas pasirodys nevertas spausdinti, tolimesnę eigą duoti nebus reikalo, per provinciolą išpėjant apie tai autorių. O jei tos knygos išleidimą jie laikys naudingu dalyku, tada tiems trims provincijos atstovams reikės uoliai ir tiksliai, tačiau nedarant skirtumo tarp asmenų, slapta ji pasikvietus, paegzaminuoti ir savo recenziją su parašu pasiųsti į Romą drauge su knyga ir su autoriaus atsakymais į recenzijas... [35].

1613.V.28. Klausytojams Akvavivos (Claudius Aquaviva)
laiškas ordino provinciolams

X. ... galima tikėti būsiant jaunimui naudinga, jei kas nors paims į rankas kokio nors šventojo garsų pamokslą ir jį lyg savo išdėstys *gimtąja kalba* [87].

1614.V.5. Bendras memorialas, paliktas Lietuvos provincijos vyresniesiems vizitatoriams Jono Argento;
1614 m. gegužės 5 d. aprobuotas generolo Klaudijaus Akvavivos

4. ... teneužmiršta vyresnieji daryti dažnas misijas bei išvykas..., lankydami miestus ir kaimus. Tam reikalui kolegijos Rusijoje, Lietuvoje, Livonijoje ir, jei dievas duos, Žemaitijoje turi šerti vieną ar du arklius (185) su tam reikalui pritaikytais vežimais [186].

Murmėjimas, pavyduliavimas, priešiškus, nacionalinis jausmas turi būti šalinami; nuo tų jausmų turi būti laisvi vyresnieji ir veiksmingai rūpintis, kad tų jausmų neskatintų ir kituose...[187]. ... kadangi taip reikalingos lietuvių, latvių ir estų kalbos, tai, jei atsiras asmenų, kurie gerai moka tas kalbas, reikia įsteigti kokias nors... tų kalbų pratybas.

1599 m. Knygų, parašytų liaudies kalba, nereikia siųsti į Romą cenzūruoti; siųsti tik išspausdintus egzempliorius [208].

Dėl 60. Rektorius pasirūpins, kad broliai pagalbininkai (coadiutores) be įprastinių bendrųjų paskaitų bei pranešimų klausymo, kartais dar turėtų tik jiems skiriamų pokalbių tąja liaudies kalba, kurią jie supranta (208).

1600–1602 m. Įvairūs (Klaudijaus Akvavivos) nutarimai bei atsakymai į klausimus, pasiūsti tėvui Dandinui

.....

Buvo užklausta dėl komedijų ir tragedijų intermedijų: ar gali būti leidžiamos vietinė liaudies kalba. Atsakymas: jei jos yra tik sekančios dalies turinio paaiškinimas (tačiau nemanome, kad taip būna), tai gali būti; o jeigu jos ne tokios, iš viso jas reikia pašalinti [214].

Įvairūs gerbiamo mūsų tėvo Klaudijaus nutarimai, duoti nuo 1602 m. iki 1604 m.

.....

Klausta dėl pokalbių rengimo Lietuvos naujokyne liaudies kalba: ar gali kartais naujokų magistro padėjėjas ar kuris kitas asmuo pakartoti koadju-toriams tą pokalbį, kurį naujokų magistras daro lotynų kalba. Atsakymas: leidžiu, kad Jūs, garbingasis tėve, nustatytumėte taip, kaip viešpatyje maty-site [218].

Įvairūs (Klaudijaus Akvavivos) nutarimai, liečią Povilo Bokšos 1602 m. pasiūlytus dalykus

.....

Ar galima leisti intermedijas ir dramas liaudies kalba? Atsakymas: 1605 m. spalio 29 d. Intermedijas liaudies kalba statyti jau leidome, o dėl dramų – kitas dalykas. Jūs, gerbiamas tėve, pasitarkite su tėvu provinciolu ir paskui parašykite mums. Intermedijas vis dėlto dera statyti rimtas ir padorias [220].

1603.XII. Klaudijaus Akvavivos atsakymai viceprovinciolui Povilui Bokšai (Paulus Boxa)

.....

4. Dėl Vilniaus spaustuvės. Atsakymas. Pageidautina, kad būtų viena katalikų spaustuvė, kuri spausdintų tinkamas knygas... Ir jei mūsiškiai galėtų pasiekti to, kad ją įsteigtų arba vyskupas, arba kuris nors kitas asmuo, sutiktume, kad tam žmogui būtų suteikta pagalba patarimais bei para-ra visur, kur tik reikėtų [277].

1608 m. Ką pirmoji Lietuvos provincijos kongregacija nutarė prašyti gerbia-mą mūsų tėvą generolą (K. Akvavivą)

.....

... Dėl to, kad mūsų bažnyčiose negiedama, krinta liaudies pamaldumas; daugelį žmonių kitos bažnyčios ne kuo kitu pavilioja, o tik giedojimu. Iš mūsų mokyklų išeina klebonai ir kiti kunigai, visiškai neišmokyti giedoti, o tuo tarpu schizmatikai ir eretikai kartais vien tik giedojimu pavilioja tamsią liaudį į savo maldyklas. Dėl to kongregacija nutarė prašyti gerbiamą mūsų

tėvą leisti, kad kolegijos, pasinaudodamos savo lėšomis... paskirtų kokiam nors jaunuoliui studentui vidutinio dydžio atlyginimą, kad jis laisvu po studijų laiku mokytų muzikos vaikus, iš kurių paskui išeitų gerai moką giedoti dvasininkai, ir tasai giedojimas, keldamas pamaldumą, trauktų žmones į mūsų bažnyčias [292].

1611 m. Lietuvos provincio memorialas (K. Akvavivai)

.....

6. Norėtume žinoti, ar kitos provincijos turi kokį nors metodą rengti mokytojus ir organizuoti jiems bendrą mokymą arba akademinus būrelius, kai jie jau faktiškai dirba mokytojo darbą; mat, pas mus yra tik tie akademiniai būreliai, kuriuos nustato 30-oji provincijos regula mokymo plane (294).

.....

9. Prašome teiktis atleisti mūsų provinciją nuo arabų kalbos, nes niekur jos negalime panaudoti, o turime savo provincijoje kitų kalbų, kuriomis sakome pamokslus, būtent, lenkų, vokiečių, lietuvių, latvių, estų, rusų; toms visoms kalboms su dideliu vargu turime rengti pamokslininkus. Mahometonų Lietuvoje yra, bet jie, jei norėtų atsiversti, moka lenkų, rusų, lietuvių kalbas [294].

Atsakymai į Lietuvos provincio 1611 m. memorialą

.....

10. Prašote, kad tėvas (generolas) teiktųsi atleisti provinciją nuo arabų kalbos.

Popiežius yra nuomonės, kad jūs to klausimo nekeltumėte, kol gausite iš čia kitą nurodymą ir kol rengiami (arabų kalbos) dėstytojai [296].

.....

1614.VIII.10. Lietuvos provincijos kongregacijoje Vilniuje nutarta:

.....

8. Kongregacija suprato, kad didžiai gerbiamas Žemaičių vyskupas ne tik gerbiamajam tėvui vizitatoriui ir gerbiamaam tėvui provinciolui, bet ir Jums, tėve, karštai įrodinėjo, jog kolegiją galima steigti šalia jo katedros Varniuose. Nors jo uolumas papuošti savo sostą ir didinti sielų išganymą yra ver-tas pagyrimo, bet reikia šį projektą dar gerai apsvarstyti, jei ne kitais sumeti-mais, tai bent saugojant ordino naudą. Juk ta vieta gamtine savo aplinka kenksminga sveikatai, nes yra tarp pelkių ir jos oro net patys kanauninkai negali pakęsti; be to, ji visiškai neaprupinta ir reikalingais pragyvenimui dalykais, ir apleista pačių žmonių. Kaimiškų namų yra vos 60, kurie be ap-dailos, be įrengimo, be kultūros; ir kiti žmonės, ypač netolimoje kaimynystėje gyveną kilmingieji, kurių vaikai ten turėtų mokytis, tos vietos nemėgsta; ji turi ir daug kitų neigiamybių, kurias mūsų tėvas delegatas, savo akimis ją matęs, galės iškelti, neminint tuo tarpu to, kad steigimo piniginiai reikalai yra silpnesni, negu reikalinga kuriant kolegiją. Todėl kongregacija vieningai prašo Jus, tėve, jei kartais jūs kitaip informuotas, kad nepritartumėte tokios

kolegijos steigimui, ypač kai tuo pačiu metu, toje pačioje Žemaitijoje, netoli moje nuo Varnių vietoje Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės generolas Karolis Chodkevičius pradeda statyti kolegiją, aprūpinęs ją pakankamomis lėšomis.

9. Buvo uoliai tyrinėta, kurioje Žemaitijos vietoje, išskyrus Varnius, geriau statyti kolegiją – ar Kražiuose, ar Raseiniuose, kurie yra Žemaitijos sostinė. Nors galutinis sprendimas yra rezervuotas fundatoriui, tačiau beveik visi priėjo nuomonės, kad geriau Raseiniuose negu Kražiuose, ir ne tik dėl to, kad beveik visus metus čia lankosi kilmingieji, nes čia yra įprasta aukščiausiųjų teismų buveinė, bet ir dėl to, kad jie – sostinė ir daug saugesnė kuriamai kolegijai, nes yra karališkas miestas, kuris ne taip lengvai pasiekiamas išpuikėlių nuoskaudoms, kaip kiti miestai. Taigi kongregacija prašo Jus, gerbiamasis mūsų tėve, nuspręsti, kaip darytina [302].

1615 m. Lietuvos provincijos kongregacijoje Vilniuje iškilo klausimas:

Dėl tėvo Jono Jemielkovskio, Kražių kolegijos vyresniojo, buvo iškelta abejonė, ar jis gali teisėtai dalyvauti kongregacijoje, tačiau beveik visi nutarė, jog jį galima leisti dalyvauti: nors kolegija dar neužbaigta, o tik statoma, tačiau jau pripažinta bei patvirtinta (304).

Generolas Mucijus Viteleskis į raštą, kuriuo prašoma leisti kolegiją statyti ne Varniuose, o Raseiniuose, atsako:

Kolegiją statyti leista Kražiuose ir jau patvirtinta; atrodo, jog šiuo metu kitą statyti Žemaitijoje nėra reikalo [306].

1700 m. Tyrso Gonzaleso (Thyrus Gonzalez) atsakymai
į Lietuvos provincijos kongregacijos prašymus

.....

11. (Prašoma), kad Kauno rezidencija būtų pakelta į kolegijos lygį.

Atsakymas: Kauno rezidenciją, sustiprintą taip, kaip nurodyta prašyme, skelbiame jau pradėjusia veikti kolegija [434].

**XVI—XVIII a. Jėzuitų generolų atsakymai (responsa)
ir nurodymai bei potvarkiai (ordinata) įvairioms
jėzuitų įstaigoms Lietuvoje, XVI—XVIII a.**

CVA F 1135, apr. 20, 298

Viskas nurašyta į vieną knygą viena ranka XVIII a. II-oje pusėje. Tai, greičiausiai, padaryta provincio lo rūpesčiu, per jį tie raštai irėjo.

Atsakymai Vilniaus naujokynui Mucijus Viteleskis (Mutius Vitellescus):

... akademiniai latvių, estų ir (43 r) lietuvių kalbos būreliai, kuriuos Jūs, gerbiamasis tėve, įsteigėte, bus tikiusi, labai naudingi...; todėl juos... ir toliau skatinkite bei globokite. 1621 m. sausio 2 d. [43 v].

Laurencijus Ričis (Laurentius Ricci):

Kad naujokai moksleiviai sėkmingiau darytų pažangą, dvasinius patimus jiems verčiau reikia dėstyti ne lotynų, o gimtąja, jų išsilavinimo lygiui geriau pritaikyta kalba, be to, geriau, kad pratybų vadovas, kiek tai įmanoma, juos pateiktų atmintinai, o ne iš rašto..., geriau bus ir kasdieniniams mąstymams metmenis paskaityti gimtąja kalba, negu juos pateikti lotynų kalba: tada juose galės dalyvauti ir naujokai pagalbininkai (coadiutores). 1759 m. (45 r)

Negalima leisti, kad naujokai nestropiai mokytųsi prancūzų kalbos, ir nederą, net nenaudinga atitraukti juos nuo to lietuvių, latvių ar vokiečių kalbų studijomis. Tačiau, kad netrūktų darbuotojų, gerai mokančių ir šias kalbas, bus naudingas toks metodas: tų kraštų kolegijos ir rezidencijos, kurios naudojasi minėtomis kalbomis, teišsirenka iš garbingų, nors ir neturtingų šeimų jaunuolius, iš mažumės mokančius tą kalbą, iš prigimties dievobaimingus ir teikiančius viltį, kad galės gerai mokytis; taigi juos, tėvams sutikus, reikia priimti į mūsų namus, apvilkti dvasininko ar panašiu drabužiu ir veltui auklėti bei mokyti tol, kol jie pasieks tokio amžiaus, kada, jei dievas pašauks, jie galės būti priimti į mūsų ordiną. 1762 m. lapkričio 6 d. [46 v].

Mucijus Viteleskis:

... nutarimus, kuriuos Jūs... priėmėte dėl Virbalio misijos, aš mielai aprobuoju, ... vykdykite priimtą nutarimą siuntinėti tėvus po įvairias Žemaitijos vietas. 1620 m. sausio 4 d. [54 v].

Dėl Varniuose įsteigtos rezidencijos Jūs, gerbiamasis tėve, prieš nutardami visam laikui pasilikti, rimtai pagalvokite su savo patarėjais ir tais tėvais, kuriems toji vieta numatyta. Regiu, jog provincijoje yra daug asmenų, kurie yra nuomonės, kad nebus naudinga mūsų ordinui, jei ten [54 v] bus pasirinkta nuolatinė buveinė; verčiau reikia pasistengti, kad garbingasis vyskupas ir kunigai pasitenkintų laikina misija ar rezidencija. 1623 m. kovo 4 d. [55 r].

XVII—XVIII a. jėzuitų provinciolų memorialų knyga (liber memorialium), sudaryta, remiantis 16-tąja rektoriaus regula ir pradėta 1608 m. gruodžio 1 d., įkūrus atskirą Lietuvos provinciją

VUB RS F 3, Nr. 2388.

1608.XII.14 memorialas,
paliktas Lietuvos provinciolo Povilo Bokšos,
lankant Vilniaus kolegiją

II. ... tinkamomis atgailos bausmėmis tebūna sudraudžiami tie, kurie nepatenkinti slapta plepa apie nacijas ir skleidžia apie jas nenaudingus palyginimus ir kalbas [1].

Priedas (1614.V.5) prie J. Argento memorialo (1614.I.2),
skirto Vilniaus kolegijai

.....

6. Jei kolegijoje atsirastų žmogus, kuris sugebėtų sukurti lietuviškų ir lenkiškų eilių, išdėstančių krikščionių doktriną, tai tegu sukuria ir tegu supažindina su jomis kitas kolegijas [18].

Simono Niklevičiaus (Simon Niklevic) 1618.I.30 memorialas

.....

19. Tėvas bažnyčios perdėtinis tepasirūpina, kad mišios nebūtų laikomos lenkiško ar lietuviško pamokslo metu [30].

Mikalojaus Lancicijaus (Nicolaus Lancicius) 1632.VI.10 memorialas

.....

2. 3 000 florenų suma, kurią davė kolegijai didžiai gerbiamas ponas Žagelis nuolatinei misijai kaimams su vyraujančia lietuvių kalba įsteigti ir kuri šiuo metu panaudota kolegijos reikalams, kuo greičiausiai turi būti surinkta, kad nustatytas naujasis metinis pelnas atitektų kolegijos tėvų, kuriuos reikia siųsti į tą (61) misiją, išlaikymui, nemažinant senųjų kolegijos siunčiamų darbuotojų skaičiaus [62].

Mikalojus Lancicijus (1634. liepos mėn.) memorialas

.....

4. Tie asmenys, kurie moka lietuvių kalbą, valgykloje tesako pamokslius ne lenkiškai, o lietuviškai; taip tedaro ir mokytojai, ir moksleiviai [66].

Jokūbo Lachovskio (Jacobus Lachowski) 1636.VIII.20 memorialas

.....

6. Tėvus, vykstančius į Žagelio misiją, reikia aprūpinti geriau; be to, kad jie siunčiami nepatogiu metų laiku, būtent, žiemos pradžioje, jiems per mažai duodama pinigų; norint išlaikyti tėvų žvalumą, reikia ateityje jais geriau pasirūpinti [74].

Jokūbo Lachovskio 1639. I. 18 memorialas

1. Pastebima, jog kai kurie asmenys išreiškia nacionalinius jausmus kalbomis, pažeidžiančiomis brolišką meilę ir dvasios vienybę; ateityje, kai tik bus kas nors panašaus pastebėta, kiekvienas toks asmuo bus griežtai baudžiamas – tai bus įspėjimas kitiems.

2. Žagelio misijos tėvams reikia parūpinti geresnius arklius; ir kitais atžvilgiais reikia pasirūpinti jų reikalais, nes jie iškenčia daug sunkumų, gyvendami ilgą laiką kaimuose su neturtingais kaimiečiais, rūpindamiesi jų dvasiniais reikalais [77].

Melchioro Šmelingo (Melchior Schmelling) 1647.VII.30 memorialas

.....

6. Kiekvienas tepasako valgykloje savąja kalba ištisą ar bent pusę pamokslu, kad paskui mūsiškiai, tapę kunigais, galėtų būti naudingesni viešpaties vynuogyno darbuotojai [80].

Jono Rivockio (Joannes Rywocki) 1662.VII.12 memorialas

.....

10. Retorikos ir poezijos dėstytojai terengia, kaip numato taisyklės, viešas deklamacijas ir įprastu metu pagal tradiciją teiškabina prie bažnyčios sienų iškalbos ir poezijos darbus [92].

Ordino generolo 1672 m. liepos 11 d. memorialas

.....

37. Kražiuose žemaitiškas pamokslas turi būti sakomas po pirmųjų mišių, lenkiškas savo ruožtu – per sumą. Duota 1672 m. vasario 20 d. [114].

Andriaus Valavičiaus (Andreas Wollowic) 1674.XII.10 memorialas

.....

7. Nacionalinius nukrypimus ir veiksmus prieš tarpusavę meilę (jie žeidžia vienuolyno akies vyzdį) jokių būdu nereikia dangstyti, bet bausti atitinkamomis, net griežtesnėmis negu paprastai, atgailos bausmėmis. Taip pat reikia įspėti tuos, kurie maištauja prieš regulą, reikalaujančią pranešinėti apie kitus, ir prieš tuos, kuriuos jie pranešėjais laiko... [117].

Gregorijaus Šilo (Gregorius Schill) 1688.XII.21 memorialas

.....

2. Skundžiamasi kai kuriais moksleiviais, kurie gėdinasi savo gimtosios kalbos ir todėl valgykloje nori geriau kalbėti lenkų kalba negu gimtąja. Juos reikia paraginti ir toliau vartoti savo tautos kalbą, kad sakytų gimtąja kalba jei ir ne visus pamokslus, tai bent kurią jų dalį – ar tai būtų lietuviai, ar žemaičiai, ar vokiečiai, ar latviai [160].

Povilo Bocheno (Paulus Bochen) 1691.VIII.2 memorialas

.....

8. Tie, kurie gerai moka lietuvių kalbą, pusę ar bent trečią pamokslu dalį valgykloje turi sakyti lietuviškai ir ne tam, kad klausančius linksmintų juokais, bet kad priprastų kalbėti ir teiktų dvasinę naudą [168].

Pranciškaus Kucevičiaus (Franciscus Kucewicz) 1695.IX.24 memorialas

.....

3. Kai sakomas pamokslas bažnyčioje lenkų ar lietuvių kalba, nė vienam kunigui, ir saviškiui, ir pasauliečiui, negalima leisti laikyti mišias [174].

Juozapo Rimgailos (Josephus Rymgajlo) 1712.X.2 memorialas

1. Eilės hebrajų, graikų, lietuvių kalba po moksleivių pamokslų retai besakomos; nedelsiant turi jas sakyti visi po kiekvieno pamokslo [219].

Antano Širmos (Antonius Szyrma) 1719.IV.30 memorialas

4. Kai moksleiviai, pakeisdami pamokslininkus, pasako bažnyčioje lietuvių ar vokiečių kalba pamokslą, tokius pamokslus galima įskaityti vietoje tų, kuriuos jie turi sakyti valgykloje. Duodamas temas pamoksams arba eilėms, tėvas pamokslininkas tesilaiko senosios praktikos, būtent, paprastiems pamoksams tema turi būti duodama prieš keturias dienas, o eilėms – tuojuo po pirmo pietų patiekalo [227].

Žinios apie lietuvių kalbos mokymą vienuolyuose
Statvta, Constitvtiones et Decreta Generalia
Familiae Cismontanae Ord. S. Franc. de Obferuantia
Venetiis, M.D. XCVIII

VUB RS F 1 – D 1120

Spaudinys, kurio tituliniam puslapyje yra ranka įrašas – „Pro loco Cretingensi ad S. Maria (?) assignavit Frater Hieronymus Manv propria 1604“. Gale drauge įrišta 145 lapai rankraščio, kuriame pasitaiko įdomesnių dalykų, jų tarpe ir toks:

Vilniaus vienuolyne gyvenantys naujokai, kokios jie bebūtų tautos, teatlieka pratybas lietuviškai, nes ir po įžadų nebus išventinami tie, kurie gerai nemokės lietuvių kalbos. Kretingos vienuolyne to paties težiūri tėvas seminarijos viršininkas. O Kauno vienuolyne tėvas gvardijonas tesirūpina, kad klierikai tarpusavyje lietuviškai kalbėtų [116 r].

Pabaigoje [116 v] pažymėta:

Datum in Conuentu Nostro Vilnenfi ad S. Franciscum
d. 25 Mensis Maij A° 1649 Fr Ludouicus Minister vt Supra
(L. Skrobkowicz)

LIETUVOS EVANGELIKAI-REFORMATAI IR LIETUVIŲ KALBA

**Lietuvių kalbos ir lietuviškų knygų paminėjimai
evangelikų-reformatų sinodo kanonuose
ir memorialuose**

1701–1750 m. sinodų aktų nuorašai

MAB RS F 40, ap. XXI, N 103

1727. VI. Župranuose

XI. *O Alumnach Litewskich*. Alumni w Kieydanach y w Birzach in spem Ministerij S. studujący maią się pilnie exercitowac w czytaniu, a zatym y w lekt. Odprawowaniu w *języku Litewskim*.

1719—1744 m. Kėdainių sesijų kanonai

RB RS F 93, apl. XVII

1719.IV.8

II ... (4) O *Katechizmikow* małych przestanie profimy, ponieważ częstokrotne o nie do WX Conseniora Żmuydzkiego zachodzą reguisitie. (5) *Tudzieisz y O przedrukowanie Modlitewek*, które przed Communią y po Communii Stey czytane bywaią.

W Litewskim języku... aby byli exercitowani Alumni przy Zborze Kieydanfkim uczący się...

1726.IX.10 – 11.

23. Dn *Bukowski* we dni Niedzielne po *Litewsku* ma odprawowac Nabozenftwo y w *Litewskim języku* się *pilno exercitowac*, in spem futurae promotionis do Dyftryktu Zawileyskiego.

1731.VIII.24.

6. Podczas *Nabozenstwa Litewskiego*, które się dopiero odprawuie przez *Lectorow*, ma zawsze który z *Ministrow* byc praesens dla zaczęcia y benedictij.

7. *Alumni* wszyscy *maią* bywac na *Nabozenstwie litewskim*, y *kazdy* przed *sobą* *swoy Kancyonał* *mieć*.

8. Xdz *Rektor* nieodwłocznie nakaze *Alumnom* *Xięgi Litewskie*, które się *znayduią* we *Zborze*, w *Exemplarze* *składac*.

1732. III. 30.

4. *Alumni*, jako *tez* y *inni* *Studenci* *po Litewsku* rozumiejący, *mają* *pilnie* *chodzic* na *Litewskie Nabozenstwo*, a to *sub poena Scholaftica*, *Piesni* *tez* y *Psalmy*, *które* *się* *na* *ten* *czas* *spiewają*, *mają* *byc* *connotowane* *przez* *Custosa* *na* *Tablicy*.

5. *Kancyonały*, y *inne* *Xięgi Litewskie*, *dotąd* *in indigesta* *mole* *zoftające*, *powinni* *digeri* *in bonum ordinem* *przez* *Alumnow Litewskich* *przy* *dozorze* *Brata* *miłego* *X. Rektora*.

1736—1780 m. Užnerio distrikto sinodų kanonai ir memorialai

MAB RS F 40 – 1132

1737.X.12 Švobiškyje

1. *Wielebnego* *Xiędza* *Kaznodzieja* *Szwabiskiego*¹ *per* *Consentiam* *obligujemy*, *aby* *kazdey* *Niedziele...* *czytał* *mały* *katechizm* *Litewski* *nowey* *edity*, *a* *po* *Obiedzie* *miafto* *Nieszporu*, *aby* *jechał* *do* *Wiofek* *Szwabiskich*, *y* *tam* *jedney* *niedziele* *w* *jedney* *wiofće*, *drugiey* *w* *drugiey* *continue* *tenze* *katechizm* *czytał*, *y* *pro* *tempore* *Explikował*, *y* *Pacierza* *uczyl* *y* *fłuchal* [14].

¹ X. Jakub Moleffon

1743.VI.5 – 6 Biržuose

17. Frater Dnus Bythner¹, Rector Szkoły Birzanskiej, aby właskawey dalszey K^a. B^o. zostawił promoty, jako godne Subjectum usilnie zalecamy. Lecz ze w języku Niemieckim y *Litewskim* exercitowany nie jest, ze ani Litewskich ani Niemieckich zgromadzenia Birzanskiego Dziełek doskonale informowac nie moze. Zaczmy jako w przeszłym Roku tak y teraz upraszamy do Distriktu N^o. y do Szkoły Birzanskiej o Jm Pana *Baczanskiego* Con-Rectora Kieydanskiego *jako doskonałego Litwina*. Bo inaczey dziatki tutaj-sze bez Informatora steriliter vacowac muszą [58].

1745.VI.10 Biržuose

14. Poniewaz necefsario potrzebny jest Rector do Szkoły Birzanskiej Litewskiego języka powiadomy, zaczmy Fr: Dnum Cerafski do Kosciola B^o zalecamy a zeby był ad Ministerium S. promotus, a potym do Szkoły na-Bey za Rectora ordinowany, wielce upraßamy [67].

15. Plebania y Zgromadzenie Nowomieskie bez Xiędza Ordynarijnego vacuiące, a zeby było czułym pobożnym w *Litewskim ięzyku* biegłym opatrzone, obnix u Kosciola B^o Sollicituiemy [68].

1746.IX.5 Biržuose

1. Na Sefsiey nafzey placuit, a zeby JmC X Jaugiel² Kazn: Birz: y JmC Xdz Cerafski³ Rector B. pod czas uroczystych Świąt, gdzie wiele prac Koscielnych Nabozenstwo per vices odprawowali, za co ma ustąpić ImC X Jaugiel czwartą cadencią wpisu Ludzi ad S Synaxin przychodzących [75].

1753.VI.13 Biržuose

17. Poniewaz Vocacya Wieleb^o J^o MCi X: Kaznodziey Birzańskiego się przeciągnęła, zaczem upraszamy, azeby na miejscu został, poniewaz znaczne w Litewskim ięzyku pokazuie profectus⁴ [124].

24. Poniewaz się u nas *defekt Xiąg* znayduie tak do Nabożeństwa, iako y Szkolnych, zaczmy upraßamy, aby z Dystryktu Żmuydzkiego nam byli udzielone.

Pasirašiusiųjų tarpe – X Jan Kozaryn Kazn: Birzan [126].

1754.VI.5 Biržuose

19. Poniewaz wielki się znayduie niedostatek Xiąg tak do publicznego nabożeństwa, iako y do Szkoł służących, zaczmy enixissime upraszamy, aby ex indole charitatis Distrykt Żmuydzki chciał nas w tym defecie ile mozna Supplementowac [132].

¹ Jan Paweł Bythner

² Michał Jawgiał

³ Michał Ceraski

⁴ Jan Kozaryn

1755.II.5 Biržuose

13. Zgromadzenie Birzanskie... doprasza fię [144], aby in locum pie defuncti (Andr. Moczulski) Brat miły X *Monkiewicz* Rector Kieydanski,... za litewskiego był surrogatus Kaznodziej... [145].

15. O wielkim *niedostatku Ksiąg* qvod palmarium est *Biblij, Kancyonałow, Katechizmw* y do *Szkoły służących* Xsiązek, aby Przewielebny JM X Senior Zawileyski chciał ponowie iusta desideria Distryktu tuteyszego exposcimus et exoramus [145].

1756.VI.9 Biržuose

11. Distrikt nasz Zawileyski wielce iest potrzebny Xiąg, mianowicie *Biblij, Kancyonałow Litewskich, Katechizmw* y innych do szkół należących, a ze takowe Xięgi znajduią się w Distrykcie Żmuydzkim, więc aby y tuteiszemu Distriktowi z tychze udzielili, wielce dopraszamy się [156].

1757.VI.1 Biržuose

9. Do *Szwabiszek* aby bez dalszey prolongacyj w tym Roku Verbi Divini Minister consecratus był ordynowany... kteryby był *perfect w ięzyku litewskim* [165].

1761.V.13 Biržuose

23. Upraszamy K. B^o. ażeby *przedrukowanie Xiąg Litewskich*, a wszczegulności *Kancyonałow, Katechizmw* y *Agendy Litewskiej* przyrzeczone do skutku przyprowadzić raczył.

Pasiraşę – Sam. Żuk, Stefan Izbicki, Michał Jawgiel, Marcin Żabowski, K. Nerlich, Władysław Kozaryn [192]

1762.VI.2 Biržuose

4. Instamus do Koscioła B^o wielce, gdyby dla defectu wielkiego we Żborze Birzańskim organisty, *Grybas Organista Kieydański* mógł bydz przeniesiony do Birz, z tych racyi, ile że w graniu perfect, y w *ięzyku Litewskim* doskonały, do Informowania Młodzi Sposobny [194].

6. Ponieważ wielki się znajduie niedostatek *Kancyonałow Litewskich*... Instamus Usilnie do Koscioła B^o, gdyby z swey Gorliwosci, w *wydrukowaniu nowych Kancyonałow*, inopiam onych compesowac mógł [194].

Pasiraşę – kun Bukovskis (senjoras) Stefan Izbicki, Michał Jawgiel, Michał Ceraski, Krzysztof Nerlich K. Radz., Bogusław Aramowicz, Władysław Kozaryn [198].

1763.[?]. 28 Biržuose

6. Per iniuriam temporis wielki się *Kancyonałow Litewskich* znajdujący niedostatek przynagla nas do tego azebysmy zadosc czyniąc świętobliwey Ecclesiarum Litvanicarum żadości o *przedrukowanie* onych K^a B^o upraszali, tudzież y *Katechizmw* małych *Litewskich* [200].

1764.V.29 Biržuose

12. B. M. X. *Mich. Ceraski* (Kurlandijoje rinko pinigų – kolektą – Mem. 11), *K. Szwabiski*, bierze na się *Agendę* [208] *Polfską* całą przewertowac na *język Litewski* [209].

1765.V.29 Biržuose

6. *O Przedrukowanie pięciuset Exemplarzow Kancyonalow Litewskich* według przystaney proby in Quarto, dopraszamy się [213].

1766.V.21 Biržuose

5. *Rozne o Druku Sentimenta, przedrukowanie Litewskich Kancyonalow* dotychczas wstrzymały. Teraz conclusum aby tenże Kancyonalik seorsive we trzech częściach in octavo majori drukiem Łacinskim mógł bydz przedrukowany, Idque 1 Psalterz z Piesniami y Modlitwami, 2 *Ewangelie* niedzielne y we Dni pamiątki Świętych z krotkimi summułkami, 3 *Katechizm* mały podług dawnego, Synodem autoryzowanego Exemplarza, z przydatkiem Piosnek porannych y wieczornych, jako y modlitewek [216].

1767. IV. 24 Biržuose

2. Przypominamy względem K. B.^o. przedrukowanie Xiąg ad praxin pietatis służących: prae primis *Katechizmu malego z Elementarzem w Litewskim języku*, nie = [225] odbicie jest potrzebne. Forma agendy starej większej, w ktorej potrzebne są akty, a w nowej opuszczone, dla niedostatku exemplarzow, nie w kazdego slugi Bożego ręku juz bydz może [226].

3. *Przetłumaczenie Katechizmu Heidelbergskiego na Litewski język*, bierze na siebie B. M. X. *Jozef Nerlich*, Kazn. Birżański, co żeby do skutku przywiódł, obligujemy [226].

1768.V.12 Biržuose

11. Osobliwza w tym roku szczupłość Ministrow *Języku Litewskiego* powiadomych, zniewała nas do przedłożenia prozb Kⁱ. B^u. aby w tey wielkiej wagi rzeczy myslić y skutecznie chciał radzić [233].

1770.VI.18 Biržuose

14. Szczupłość Ministrow *Języka Litewskiego* powiadomych [243] znowu nam iest pobudką do usilnych prozb, aby K. B. powracającego ab Exteris Fr. Dnum Iacobum Stankar do Birz w tym roku naznaczyć raczył... [244].

15. List napisze W. X. Senior Zawileyski do W. X. Błanickiego, Kaznodzieja Polskiego Krolewskiego względem prorogacyi *przedrukowania Kancyonalu Litewskiego* do przyszłego roku, z przyczyn, ze w starym Exemplarzu wielu Psalmow, Piesni y Modlitew niedostaje, ktore przetłumaczyć wziął na się B. M. X. *Jozef Nerlich* Kazn. Birżański. Przypominamy tez, iz tenże w Roku 1767 przyrzekł *przetłumaczenie Katechizmu Heidelbergskiego*, co żeby uskutkował, obligujemy [244].

16. Reassumujemy mem: 12 Anni 1764. *względem przetłumaczenia Agendy na język Litewski* [244].

1771.V.22 Biržuose

11. Memoriał anni Elapsi 15^{ty} z Strony przetłumaczenia wielu Psalmow, Piesni y Modlitew w Starym Exemplarzu Kancyonału Litewskiego się naydujących reassumitur in totum [249].

12. Agenda, którą B. M. X. *Michał Cerafki na Litewski Język* prezentował przetłumaczoną na terazniejszey Sessyi Dystryktowej podana iest do Censury... [249].

1772.VI.10 Biržuose

9. Memoriał 11: Sessy Zawileyskiej anni elapsi względem *przetłumaczenia więcey piesni y psalmow na język litewski* per totum reassumuiemy [255].

10. Upraszamy B: M Jm X *Nerlicha*, Kaz. Birzanskiego, azeby *agendę na Litewski język przetłumaczoną* czym prędzey do *doskonalego przyprawa-dził stanu* [256].

1773.VI.3 Biržuose

6. Dawniey na siebie wziętą pracę w *przetłumaczeniu na Język Litewski* agendy, wszystkich piesni y Psalmow według Polskiego Kancyonalika, przyrzeka zupełnie zakonczyc w Roku przyszłym B. M. X. *Jozef Nerlich* Kazn. Birżański, co aby uskutkował, żądamy.

7. *Ułomki Kancyonalow, Katechizmow y exemplarzow Nowego Testamentu w Litewskim Języku* we Zborze Kieydanskim będące, aby do Zboru Birżańskiego były wydane, iako y wszystkie Dokumenta Distryktowi Zawileyskiemu służące, K. B^o. prosimy, z przyczyną, iż y w tuteyszey Bazylice, bezpieczne, Bogu bądź Dzięka, takowych Xiąg y Dokumentow jest zchowanie [260].

1775.VI.7 Biržuose

4. ... Fragmenta *Littewskich Kancyonalow y Testamentow N:* dla zley przefzło zimą drogi... *Łabowski* Consenior Zawileyski do Birz sprowadzić niemógł, lecz to dopiero do skutku przyprowadzi [276].

17. Upraszamy P: JX Alex. Monkiewiczza, Sen. Wilenskiego, aby przez przykładną swoją starannosc wyprokurował dla *Dystryktu Zawileys:* *przedrukowanie Kancyonalow Litt:* w dawniejszym formacie in 4to [281] Exemplarzow 500 Z Niektoremi przyłączyć mającemi przydatkami. Praenumeracyia na Druk według przyslanej Nam Specyfikacyi Zł Pruskich 450 Kassa Zawileyska na naypierwszą P. JX Sen: Wilen: Assygnnacyią wypłacić obowiąznie się [282].

1776.V.28 Biržuose

3. ...Część *Xiąg Litewskich* transportował W. X. M. *Łabowski* Con. Sen. Zawil: do Szwabiszek, inne zas pozostałe jeszcze w Kieydanach, kosztem Kassy, do Birż zprowadzone będą [288].

11. Dla szczyptych dochodow Kassy Birzanskiej Przedrukowanie *Kancyonalow Litewskich* nie nastąpiło, Tymczasem o obmyslenie K. B^o. profimy

potrzebnego Subjectum dla zkorrygowania z Druku wyniść mających exemplarzow [290].

1777.V.22 Biržuose

8. Im większy mamy niedostatek *Kancyonałow Litewskich*¹, tym *barziej* wzmagaia się gorliwe *ządania słuchaczow Litewskich* aby ta do dewocyi potrzebna *Xięga przedrukowana była* [307].

1778.VI.10 Biržuose

6. Względem *przedrukowania Kancyonałow Litewskich* [328] memoryał przeszłoroczny 8^{my} do uwagi podaiemy y rezolucyą Kⁱ. B^u. prezentuiemy od *Drukarza Nitawskiego* [329].

1779.V.26 (?) Biržuose

3. Powszechnie iest *ządanie wszystkich słuchaczow Littewskich* aby *Kancyonały Litewskie* były drukowane in octauo lub minori forma, *o łobno Psalmy y Piesni, Z modlitwami y przydatkami rozmyślania o S. Wieczerzy Panskiej, Osobno Ewangeliie z wykładami, y osobno Katechizmy male.* [335].

1780.V.17 Biržuose

2. Ponieważ żadney niemamy wiadomości, czy wyszli się z podpraszy *Kancyonały Littewskie*, przeto mem: 3. A. e. cały reafsumuiemy [347].

1749 m. Biržų

ir Užnerio distriktų skundas. Nuorašas

RB RS F 93, apl. XV (N 75)

Imo Wielebny ImC Xiądz Dziekan Birżański, który to przed kilka lat w początkach swoich do Birż dostawłszy się po wsiach iezdzącach Ewangelikom w Domach ich własnych pozabierał y pozarpał *Kancyonały, y Nowe Testamenta Litewskie*; teraz gdy został Administratorem Hrabstwa Birżańskiego ImC Pan Narwołsz, wielki gwałtownik y persecutor wiary Ewangelickey, wielkie przykrosci y gwałty czyni Poddanstwu Birżańskiemu y Xięży Zborowym Ewagelickim.

1751—1765 m. sesijų kanonai ir memorialai

MAB RS F 40/ apl. XIX/N 90/. Nuorašas – mašinraštis

1758.VI.28 Bielicoje

4. – O Donatiwie Wielmoznego Imci Pana Feliciana Glinskiego Oberstleutnanta J. Kr. Msci

... 600 Talarov bitych ... Kosciółowi Bozemu daruie... żeby za trzy następujące Lata Prowizia samemu Imci Dochodziła; Po expiraciei

¹ Paraštėje kita ranka prirašyta: NB Addytam: pisane Litewskie więzną w Krolewcu [308].

zas trzech lat gdyby ta prowizja szła *na dwóch Alumnow...* któryby *a Teneris do Litewskiego języka przyzwyczajeni*, czasu swego w Opowiadaniu Evangelii w Distrykcie Zawileyskim służyć mogli [186].

1761.VII.10 Kėdainiuose

X Dystrykt Żawileyski. W Birżach manet też same Ministerium. Za Adiuncta mittitur Fr. Dnis Iosephus Nerlich z Leydy powracający, któremu obmyśli Cassa Zawileyska salarium złotych 300 cum intimatione żeby się przytym exeratował w *Litewskim Języku*. Za Rektora zas do Szkoły Birzanskiej Fr. Dnis Boguslaus Aramowicz [280].

1763.VI.26 ss. Kėdainiuose

VII ... Ten Remanent pomieniony złotych 2580 ma zostawac w Deposicie u pomienionego JEmsci (—u W. Imc Pana Grabowskiego Generał Maiora) ad casus incidentes. A iesliby Kassa Krolewiecka z ktorey *Kancjonały Litewskie* mają bydz drukowane nie wystarczyła, tedy z tego remanentu W. Imc. P. Grabowski General Maior ma dołożyć [341].

48. *Kancjonały Litewskie* mają bydz przedrukowane w Krolewcu, na których przedrukowanie koszt ma bydz łożony ex residuo Kassy Krolewieckiej, ktora iesliby nie dostarczyła, W. Jmc P. Generał Grabowski ma dodac z remanentu od prowizii Summy Konwencyney [344].

1765.VI.25 Bielicoje

Wyieliśmy z niego (iś archywo Karaliaučiuje, vokiečių bažnyčioje) dopiero Fasc. VII wspomniane *Testamenty Nowe Litewskie*, Nr-o 5 sztuk, ktore in-troligowane ad usus Zborow Litewskich wzieliśmy, ieden exemplarz in loco zostawiwszy [399].

48. Rozmawialiśmy z Drukarzami, iesliby ktory swoim kosztem chciał drukować¹, w czym rekuowali, prenumeracyi chcą przynajmniey na 300 exemplarzow. Bez pokazania tej Xięgi, nie mogliśmy mówić o cenie, requiritur tedy żeby exemplarz ieden cały był przysłany. Kontraktu czynić z tery racyi nie mogliśmy, iako też dla tego, ze Kassa tegoroczna cale exhausta. Pasirašę (—mašinraštis!)

X. *Bogusław Marcin Bitner Kaznodzieia Wilenski qua Kommissarz Theodor Michał Kopycki Kommissarz X. Dawid Behr uproszony Assistent X. Wencisław Błanicki* [402].

Adam Zabięło P. C. rašo 1796.VI.10 Sinodui apie Moćulskio paskyrimą į Kelmę

RB RS F 93, apl. 3

Zgromadzenie Kielmenske do tych czas bez Pasterza zostaiące, do ktorego y Ja choc nie całkiem, ale doczesnie należący, obligowała my, abym za J. X. Moczulskim ad praesens Kaznodzieją Szwabiskim miescił moje do

¹ Kancjonały Litewskie

terazniejszego Synodu S^o najmocniejsze prozby, któryby na mocy powagi swoiey Miłsij tegoz J X. Moczulskiego na Plebanią Kielmenską przeznaczył, Samych nawet Kollatorów jest Życzeniem, którzy takoz piżą, tego miec Pasterza, ze wfzech miar utalentowanego, y Języki tak Niemiecki, jako i *Litewski* posiadającego...

Kituose raštuose tuo reikalu į sinodą apie lietuvių kalbą neužsimenama, nors rašo pati bendruomenė (jos diduomenė!) ir kolatorius!

**1766—1788 m. sesijų kanonų
ir memorialų nuorašai**

MAB RS F 40 (ERS) III, N 7. Mašinraštis

1766.VI.25 Župranuose

33. ... obiecuiemy... dac do Druku *Xiązki* ad Praxem Pietatis służące w *Języku Litewskim* drukiem łacińskim, w trzech Tomikach, iak Sessia tameczna projektowała.

Przełożenie *Katechizmu Heidelberskiego* na *Litewski Ięzyk*, zlecamy staraniu Wielebnego Xiędza Conseniora Zawileyskiego [26].

1768.VI.20 Vilniuje

14. — Reasssumuiemy Mem. 31 Synodu ostatniego... Item Mem. 33 racione *przedrukowania Xiązek ad praxim* pietatis służących w *Języku Litewskim* [54].

1769.VII.17 Slucke

XXXI. Distrykt Zmuydzki, y Zawileyski dokładac ma starania, aby subiecta umieiące *Język Litewski*, za powrotem ab Exteris nie byli do drugich Distryktow naznaczany [87].

1773.VI.26 Župranuose

21. — Poniewaz Exemplarze *Katechizmw większych Heidelbergskich* są iuż bardzo rzadkie, za potrzebną rzecz uznaiemy onych *przedrukowanie Drukiem Łacinskim*, koszt na to naznaczamy w Dispartimencie złotych Pruskich 100. Nie sądzimy za rzecz potrzebną, aby Ratia fidei na koncu wspomnionych *Katechizmw* przydana była, z przyczyny iz tenze traktacik osobno drukowany znayduie się — [188].

1774.VI.24 Biržuose

2. — Satisfactum Canonowi osmemu Synodu przeszlorocznego, gdy podczas Congressu terazniejszego odprawiła się Inauguracya Zboru tuteyszego nowo wybudowanego, w dwoiakim Języku tak *polskim* iako y *litewskim* przy licznym Nacisku osobliwie Zgromadzenia *Litewskiego*, z różnych Parafii Distryktu tego, Die 3 Julii Dominica V Post Trinitatem ...[212].

1778.VI.26 Kėdainiuose

14. – Przychylając się do gorliwego Chwalcow Bozych *Litewskich* od Wielu lat żądania, stanowimy, aby *Kancyonały Litewskie* w dawnym Formacie y Quarto nic z nich nie wymiując w Krolewcu przedrukowane były. Obowiązujemy Kommissją naszą Edukacyjną aby na pronumerate Drukowania 2000 złotych wypłaciła spem refusionis oney przyrzekając. Starannosc zas o drukowaniu y dokładne z Drukarzem umocnienie się polecamy W. X. Con Seniorowi Wilenskiemu. – [=Boguslavui Martynui Bitneriui!]. [372].

1779.VI.25 Vilniuje

35. – Reassumujemy Mem. 14 anni elapsi względem Drukowania *Kancyonalow Litewskich*, z tą jednak odmianą, że iuż nie in Quarto, ale in Octavo życzą sobie mieć Zgroma – [413] dzienie Litewskie tę Xięge z Modlitwami, dla tym wygodniejszego noszenia iey z sobą do Domu Bożego [414].

1780.VI.24 Izabeline

31. – Memorial 35 anni elapsi reassumując, koniecznie mieć chcemy, żeby drukowanie *Kancjonalow Litewskich* nieodwłocznie swoy wzięło skutek [453].

1781.VI.24 Kėdainiuose

22. – Ostrzegamy aby *Koncyonały Litewskie*, gdy będą wydrukowane, do Wilna były sprowadzone y tamże lokowane [507].

**1786—1811 m. Sesijų kanonų
ir memorialų nuorašai**

MAB RS F 40, apl. L VII, N 372. Mašinraštis

1795.IX.29. Vilniuje

44. Gdy W J X Senior Zawileyski¹ będąc w Roku terazniejszym na Collegium Curat: a powracając do siebie wzioł z Archiwum tuteyszego różne *Litewskie Xięgi* dla Potrzeby Zgromadzeń swoich, y zanie co należało zapłacił, znalazło się między nimi 13 sztuk *Kancyonalow* zbutwiałych, których nikt kupować niechce. Nadgradzając to JMCi pozwalamy aby JPan Archiwista wydał tyleż Exemplarzy wspomnioney Xięgi temuz JX-u Seniorowi bezpłatnie; Owe zaś pierwsze ustąpi W J X Senior uboższym Członkom Zgromadzenia swego gratis [264].

1796.VII.4 Izabeline

34. Na żądanie Dystryktu Zawileyskiego pozwala Synod Provincialny sprowadzić swoim staraniem i expensem *Xięgi Litewskie* do nabożeństwa służące w Archiwum Wilenskim dotąd znaydujące się do Birż dla zręczniejszego tam onych sprzedawania [300].

¹ X Marcin Łabowski [276].

36. Na przedrukowanie *Katechizmu Litewskiego* kosztem Zgromadzenia Birżńskiego zezwala Synod Prowincjalny [300].

1797.VII.25 Vilniuje

34. Zalecamy JPanu Archiwście, aby sporządził Expensem Kassy Komisysiney Paki na *Xięgi Litewskie* do Birż, na mocy mem: 36 a. e. transportować się mające, y takowe Xięgi wczesnie popakował, aby za nadesłaniem podwod z Birż mogły być zabrane [333].

1798.VII.10–22 Vilniuje

27. Tegoż JPana Starosty Grotkowskiego prosimy, aby nakazał Powracającym prożno z Wilna Podwodnikom Szwabiskim zabrać Paki *Kancjonalikow Litewskich* [361].

1789–1793 m. provinciją sinodų aktų nuorašuose lietuvių kalba nė karto neminima.

1799—1807 m. Sinodų aktų nuorašai

MAB RS F 40 (XXI) N 102

1799.VII.7 Vilniuje

29. Odnowiamy Memoriał przeszłoroczney Sesfyi prowincjalney 27. o Xiążkach Litt., za ktorych doysciem z Wilna do Birz, pozwalamy tamecznym, iako tez Popielskiemu, Radziwisliskiemu, Szwabiskiemu, y Sałomieskiemu Pasterzom, rozdarować część Onych na Ubozsze zgromadzeń swych cziąki, a mianowicie *Kancjonalikow* 50. Elementarzow y Katechizmow 200.

XVIII a. pabaigos

**Lietuviškų įrašų Papilio evangelikų-reformatų bažnyčios
vidinėse ir viršutinėse sienose,
antkapiūse lentose etc. kopijos¹**

Žinios pateiktos 1910.V.31 iš evangelikų–reformatų klebono.

MAB RS F 40 – 568

A.) Вне на фронте башни:

A. 1782.

Б.) Внутри церкви:

E. 1785.

На амбоне: 1. Kas esti isz Diewo žodžių Diewo kłausa. 2. Ewangelija Kristaus esti maci Diewo ant iszganimo kiekvienamuj tikincziamuj Rom. 1, 16.

На трапезе Господней:

Eikit manėspi wissi kurie essate nuwarginti ir apsunkinti o asz padarisiu atilsi jumus Mat. 11, 28.

¹ Kelmėje lietuviškų įrašų nei bažnyčioje, nei kapinėse nėra – tik lenkiški iš XIX a. Yra ir vokiečių, ir anglų kalbomis.

Пред трапезою Господнею находятся в ряд 4 высоки столбы в верху которых 4 большия деревянные доски на которых находятся надписи:

1. Символь веры отъ начала до конца: Wiera abeľna krikszczioniszka. Tikiu ing Wieną Diewą Tewa Wissogalinti и т. д.

2. Слова учреждєнія крещєнія Матв. 28, 18. Bet Jezus prięjes kaľbejo mokitiniams sawo: duota man ira wissokia galibe ant Dangaus ir žemes и т. д. отъ начала до конца.

3. Заповеди Бога по Моисею П. 20 гл. отъ начала до конца: Ir Diews kaľbejo wissus szus žodźius: Asz esmi Ponas Diewas, tawo Diewas, kurs iszwezdau tawę isz Egipto žemes, isz namu sľuźmos и т. д.

4. Слова учреждєнія вечери Господней: 1 Korintjonium 11, 23. Nes asz gawau nūg Wieszpacies, ką ir jums padawiau и т. д.

5. Молитва Господня: Tewe mussu kurs esi danguje и т. д.

6. На мраморной доске въ стене правой сторооы церкви:

Kuniguj Aleksandruj Moczulski – Senioruj Letuwiszku Surinkimu gim. 1790 m. mire 1866 Augusto 28 d. Synodas ir Papila Surinkimas ant paminklą tu tablicza pastata.

VARIA

Lietuvių pamokslininko paminėjimas XVI amž.

žemės pardavimo akte

MAB RS F 256, apl. 24 A. K. Jablonskio nuorašas iš originalo MAB; pergamentas.

1501.II.21 Vosylius Kurilovičiaus žentai parduoda Vilniaus Pranciškono vienuolynui žemę prie kelio iš Vokės į Valkininką, prie Vokės upės.

...И завели есмо князю викарю тую землю перед князем Воитком, казнадъеем литовским, и перед князем Юр'ем Боярусом...

XVII a. Besimokančių lietuvių aprūpinimas

Jono Mikalojaus Korsako, Ašmenos žemės teismo teisėjo, LDK išdo raštininko, karaliaus sekretoriaus, 1618.V.18 d. testamentu nuorašas.

VUB RS F 1 – F 1030

Užrašo Skapo (Skopowey) gatvėje pirktus namus bursai, kuri turi vadintis „bursa Korsakowa“. Tame name visados turi būti bent dvidešimt neturtingų studentų lietuvių: dešimt iš Korsakų giminės, ir dešimt kitų [37], bet taip pat lietuvių. Jiems aprūpinti užrašo savo nupirktąjį dvarą (Jaziora) Ašmenos paviete [38].

Duoda laisvę savajai czeladz [52].

**XVII a. Žinios apie Martyną Žagelį,
Vilniaus katedros prepozitą**

Martyno Michalovičiaus Žagelio 1643.VII.5 testamentu ištraukos nuorašas

... Do Bursy Ambrożyanskiej trzem Bursakom stanu szlacheckiego a Narodu Litewskiego na sukienki kazdemu z osobna po złotych pietnascie, a osobliwie na papier wszystkim trzem złotych pięć na kazdy rok wiecznemi czasy leguję i zapisuję... (jis užrašė bursai 1500 zlotų – iš jų % – tiems 3 drabužiai ir popierius).

VVU F 1 – F 1030

Apie Martyną Žagelį žr.:

1. Lista familij szlachty Adama... Marcina... y Antoniego... Żagiellow

VUB RS F 57 – B₅₄, b. 356

2. Wiadomość o Xiędzu Marcine Żagiellu, Kanoniku Proboszczu Katedralnym Wilenskim y Oszmianskim, wypisana z rożnych Xiąg.

CVIA F 694, apr. I, b. 4142

3. Martynas Žagelis, Vilniaus kanauninkas ir oficiolas, 1612 m.

MAB RS

VKF – Žostauto kolekcija, laik. nr. 46.

4. Zale serdeczne... przez Walentego Bartoszewskiego... Vilnae, 1632. Knyga dedikuota Martynui Žageliui. Dedicacijoje nieko konkretaus nepasakyta, jokių reikšmingesnių žinių ar užuominų nėra.

VUB

III 10791

XVII—XVIII a. Pašiaušės Kolegijos mokiniai

Pašiaušės jėzuitų kolegijos priimtųjų mokinių knyga 1660 – 1757 – 1769 m.m.

VUB RS F 5 F – 32395

Nuo 1759 m. pagal rubrikas žymimas luomas (status); anksčiau prie kiekvieno nebūdavo pažymėta. Iš knygos matyti, kad studijavo nemaža plebėjų (greta bajorų ir miestelėnų).

Atrodo, kad jų būta ir anksčiau, nes prie bajorų pažymėta – nobilis. Be to, beveik išimtinai mokosi Samogiti. Knyga nuo pat pradžios suskirstyta pagal vardų pirmąją raidę.

**1773 m. surašytos žinios
apie Vilniaus akademinės kolegijos asmenis**

VUB RS DC 7

Pateikiant Akademijoje dirbusiųjų biografines žinias, šie asmenys nurodomi, kaip moką lietuvių kalbą:

1. Jankowski Andreas, natus in Samogitia scit linguas Litvanicam et Lotavicam (5).
2. Kossakowski Remigius, Samogita. Callet linguam Litvanicam (6).
3. Masulevicz Dominicus, Litvanus. Callet linguam Litvanicam ... (7).
4. Narwoysz Franciscus, natus in Litvania, Callet linguas Litvanicam, Lotavicam... (7).
5. Jankiewicz Casimirus, natus in Samogitia. Callet linguarum Litvanicam (11).
6. Lawrynowicz Antonius, natus in Samogitia, Callet linguarum Litvanicam (11).
7. Dauksza Joannes, Litvanus, Scit linguam Litvanicam (12).
8. Pietkiewicz Joannes, Litvanus, Callet linguam Litvanicam (13).
9. Urbanowicz Josephus, Samogita. Callet linguam Litvanicam (14).
10. Waluszewicz Thomas, natus in Samogitia. Callet linguam Litvanicam (14).
11. Kofsecki Michael, Litvanus. Callet linguam Litvanicam (15).
12. Hryniewicz Georgius, Litvanus. Callet linguam Litvanicam (17).
13. Wiazowfki Ludovicus, natus in Litvania. Scit linguas Litvanicam, Lotavicam... (18).
14. Serafimowicz Ignatius, Litvanus. Callet linguam Litvanicam (20).
15. Smolski Michael, Litvanus. Callet linguam Litvanicam (20).
16. Kuzmicki Franciscus. Callet linguam Litvanicam (21).
17. Mordas Thaddaeus, Litvanus. Callet linguam Litvanicam (21).

**Žinios apie lietuvius XIX a. pradžios
bernardinų tarpe**

Lietuvos bernardinų provincijos formuliarai.
Be antraštės ir be datos

VUB RS F 5 F – 32441

Formuliarai sudaryti pagal vienuolynus. Minima vėliausia data 1829 m., taigi rašyta arba 1829 m. gale, ar kiek vėliau. Būdinga, kad visuose vienuolynuose – ir nelietuviškose srityse – daug žemaičių (tiesiog pilna) ir lietuvių. Visi be išimties (tiek kunigai, tiek broliukai) yra pažymėti szlachcic (taip pat ir nelietuviai).

Jų tarpe [34]:

X. *Ambrozy Pabreż*, Schlachcic se Żmudzi, Kaznodzieja Extraordyn. [Lata wieku] 61. Uczył się w Kretyndze nauk Klafs. w Zakonie Łaciny, Wymowy, Filozofii i Teologii Dogm. Wstąpił do Zakonu w Kretyndze roku 1816. Teraz Kaznodzieja zostaie Extraordynaryinym. Sposobny.

Be jo yra dar:

X. *Malachiasz Dulewicz* (Schlachcic ze Żmudzi), Kaznodzieja drugi (Niedzielny) ir X. *Andrzej Urbanowicz* Kaznodzieja (Świąteczny).

XVIII a. pabaigos satyrimis eilėraštis

VUB RS F 3 – 1894

Rašyta po 1775 m. bet greičiausiai dar XVIII a. Pradžioje eina vokiški eilėraščiai, toliau lotyniški eilėraščiai ir pamokslai. Minimios datos: Oratiuncula Initio Scholarum dicta Poportii Anno 1775 [67]. Viršelio vidaus pusėje įrašyta: Applicatus ad Bibliothecam Novitiatus Poporcensis Anno 1824, o apačioje: Ex libris personalibus P. F. Romualdo Szulc (...) cum licentia Superior(um).

Idea Status Poloniae per modus Epitaphij scripta

Sta Viator parum.
 Qui cito passu permeas Poloniam
 Et quid moraris diu
 Non tuta in hac Patria statio
 Qua nec lex, nec Rex, nec regit ratio.
 Paulum morare, diu mirare.
 Rege, sine Rege.
 Rempubicam sine lege.
 Imo non sis otiosus,
 Vide curiosus.
 Multos Reges nullum Regem.
 Multas Leges nullum Legem.
 Etenim
 Multi volunt, sed non possunt regnare.
 Omnes possunt leges cudere,
 Sed non imperare [44 v].
 Et cum omnibus omnia licent,
 Omnes in omnibus peccant.
 Quapropter
 Pro libertate habent licentiam
 Pro Legibus suum velle
 Pro Prudentia pertinaciam
 Pro Fortitudine temeritatem
 Pro Temperantia Rapinam.
 Et sic
 Ambitio Dominandi
 Contumacia Parendi
 Denique omnia vertunt et evertunt.
 Unde
 Reges ex Reges, leges ex leges.
 Curia Furia, Camera Chimera
 Comitua Convitia
 Sessiones scissionses
 Constitutiones Cavillationes
 Clerus non verus
 Praesules inutiles
 Ministri Sinistri, Senatores Praedatores.
 Nobiles mobiles.
 Tribunalia venalia,

Civitates egestates,
 Municipia, mancipia
 Pagi vasirura obscura.
 Belli ductores Raptores,
 Praefecti Imperfecti.
 Oficiales illis aequales,
 AEquitator Praedator,
 Peditatus nudatus,
 Infanteria Miseria,
 Militia malitia [45 r].
 Bellum Imbellum
 Pugna Fuga.
 His visis et auditis
 Viator mi clare
 Nobis rogo meliora praecare [45 v].

Lenkijos Karalystės būklės vaizdas, aprašytas epitafijos forma

Vertė M. Ročka

Keleivi, kuris skubi per Lenkiją, sustok bent truputį. Ilgai šiame krašte tau stovėti ne-saugu; juk čia neviešpatauja nei įstatymas, nei karalius, nei protas.

Neilgam sustok, tačiau ilgai stebėkis.
 Yra karalystė, o nėra karaliaus.
 Yra valstybė, bet be įstatymų.
 Todėl netingėk,
 ir rūpestingai žiūrėk.
 Daug yra karalių, o nė vieno karaliaus.
 Daug įstatymų ir nė vieno įstatymo.
 Nes daugelis nori valdyti,
 o nė vienas negali;
 visi gali leisti įstatymus,
 bet niekas – liepti juos vykdyti.
 Ir kadangi visiems viskas galima,
 visi visuose reikaluose nusikalsta.
 Todėl
 vietoje laisvės jie naudojami sauvale,
 vietoje įstatymų – savo užmačiomis;
 vietoje protingumo čia – užsispyrimas,
 vietoje drąsos – neapsisvarstymas,
 vietoje tvarkos – plėšikavimas.

Tuo būdu
 siekimas valdyti, atsisakymas klausyti
 galų gale viską verčia ir sumaišo.

Iš čia

Karaliai tik buvę karaliai, įstatymai tik buvę įstatymai.
 Kurija – furija, taryba – chimera.
 Seimai – rietenos
 Posėdžiai – partijų daugybė
 Konstitucijos – pilnos gudrybių
 Dvasininkai – netikri

Vyskupai – nereikalingi
Ministrai – nelaimių kaltininkai
Senatoriai – išdavikai
Kilmingieji – nepastovūs
Teismai – perkami
Miestai – tikri vargšai
Miesteliai – pavergti
Apylinkės – padrikusios
Kaimas – tamsus
Karo vadai – plėšikai
Viršininkai – pilni ydų
Valdžios atstovai – irgi ne geresni
Kavaleristas – išdavikas
Pėstininkas – plikas
Infanterija – mizerija
Karo tarnyba – blogybė
Karas – nekaringas (ne karo dvasios)
Mūšis – tikras bėgimas.

Tai pamatęs ir išgirdęs, mano garbusis keleivi, keliauk sveikas, prašau, ir mums geresnės ateities palinkėk.

VILNIAUS KOLEGIJOS DIENORAŠČIO

(nuo 1710 m. iki 1723 m. rugsėjo mėn. imtinai)

R O D Y K L Ė

VVU D. C. 4

Tai yra J. Lebedžio sudaryta Vilniaus kolegijos dienoraščio („Diarium collegii Vilmensis Societatis Jesu“) rodyklė. Rodyklę J. Lebedys sudarė, nurodydamas savo išrašų puslapius. Čia skelbiamos žymimi *originalo puslapiai*. Šios rodyklės medžiaga neįtraukta į kitas rodykles.

Lietuvių pamokslininkai

Beržanski 42, 44, 50, 51, 52, 54, 55, 60, 71, 74, 76, 87, 90, 109, 111, 113, 117, 149, 151, 156, 167, 192, 194, 202, 203, 213, 216, 217, 221, 225, 232, 233, 237, 240, 241, 242, 248, 250, 254, 279

Bieraszkiewicz 1, 2, 6, 7, 15, 18, 20 (ordinarius) 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 81, 233

Buywid 271, 272, 274

Burniewicz 41, 42, 45, 46, 50, 51, 61, 67, 70, 71, 73, 75, 78, 80, 90, 92, 94, 97, 149, 150, 151, 153, 156, 158, 166, 167, 168, 178, 192, 194, 197, 221, 225, 235, 242, 243, 260

Chrzastowski 21, 22, 40

Fursewicz 25, 27, 33, 36, 40, 46, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 101, 110, 113, 115, 137, 140, 145, 149, 161, 165, 167, 175, 178, 182, 186, 187, 188, 198, 201, 202, 255

Horodecki Jos. 28, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 54, 56, 72, 94, 101, 106, 111, 113, 123, 125, 133, 136, 139, 207

Jurewicz 21, 25, 27, 35, 46, 49, 51, 52, 53, 99, 106, 111, 113, 114, 119, 128, 137, 139, 143, 145, 148, 149, 165, 167,

168, 170, 175, 177, 178, 179, 182, 183, 191, 279

Kielpsz 2, 20, 23, 26, 28, 29

Koryzna 149, 158, 169, 174, 179, 182, 186, 187, 188, 194, 197, 215, 220, 225, 233, 245, 248, 256, 258, 264, 265, 279

Kunicki 214, 272, 275

Narewicz 54, 56, 60, 62, 74, 75, 77, 78, 79, 84, 86, 94, 98, 102, 111, 113, 145, 178, 221, 227, 229, 231

Narwiłowicz 55, 67, 75, 77, 79, 82, 94, 98, 110, 111, 114, 128, 137, 138, 204, 241, 249, 256, 261

Ostrowski 42, 43, 45, 48, 49, 51, 53, 56, 67, 68, 69, 72, 77, 79, 86, 87, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 106, 109, 110, 111, 113, 115, 124, 125, 131, 135, 146, 160, 162, 163, 164, 174, 178, 194, 209, 211, 230, 231, 232, 234, 235, 243, 244, 245, 258, 261, 262, 271, 278, 279

Pacewicz 233, 241, 254, 269, 272

Poszakowski 23, 24, 26, 27, 33, 35, 36, 39, 40, 44, 46, 49, 50, 51, 148, 149, 150, 154, 158, 159, 162, 166, 167, 168, 169, 170, 179, 187, 188, 191, 192, 194, 214, 221, 224, 229, 232

Puszynski 46

Ryszkiewicz 234, 274

Skłodowski 28, 36, 37, 38, 62, 72, 85, 103, 112, 129, 138, 142, 149

Smołok¹ 2, 5 (pas pranciškonus), 16, 19, 21, 23, 27, 56, 63, 76 (81 psl. minimas kitas Smołok).

Staniszewski 21, 23, 25, 38, 39

Stefanowicz 234, 241, 269, 271

---

¹ Ar nebus tai Smalakis (VVU Fl, NFl yra Zauerveino laiškai Smalakiui)

Swiderski 23, 24, 31, 39, 40
 Trusewicz 170, 174, 186, 187, 193, 195,
 197, 245, 252, 265
 Wilkinowicz 25, 30, 40, 46, 49, 52
 Woyciechowicz 39, 40, 47, 49, 50, 51, 52,
 54, 55, 56, 58, 61, 63, 68, 70, 71, 72,
 73, 74, 76, 78, 83, 86, 88, 91, 92, 94,
 95, 96, 97, 175, 178, 179, 180, 182, 186
 Woynowski 25, 27

Zubrewicz 4, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,
 (ordinarius) 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101,
 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117,
 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125,
 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133,
 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141,
 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149,
 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157,
 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165,
 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173,
 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181,
 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189,
 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197,
 198, 199, 201, 203, 204, 205, 206, 207,
 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214,
 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221,
 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229,
 230, 232, 233, 234, 235, 236, 237,
 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245,
 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253,
 254, 255, 257, 258, 260, 261, 262,
 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270,
 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278,
 279, 280

Lietuviški pamokslai šv. Jono bažnyčioje
 (nepaminint pamokslininko) 15, 41,
 62, 125, 127, 171, 203, 220, 272

Lietuviški pamokslai kitose Vilniaus baž-
 nyčiose

Pranciškonų 5
 Karmelitų 113, 138, 139, 155, 156,
 166, 237, 238, 239, 240
 Mintaujoj 192

Pavaišinti scholastikai, sakę liet. pamoks-
 lus
 47, 51

Lenkų k. vartojimas

Lenkiškų žodžių vartojimas Diarium'e
 57, 101, 110, 237

Lenkiškos giesmės šv. Jono bažnyčioje
 7, 67

Orationes funebres – lot. ir lenkų k.
 74, 117

Vokiečių k. noviciate, vokiečių bendruo-
 menė, vokiečių procesijos
 76, 79, 96, 99, 223

Vokiečių k. pamokslininkai
 233, 280

Misijos

Mieste 70, 174
 Scholastikai misijose 37, 70, 91, 92,
 137, 138, 166, 167, 193, 220, 249, 272
 Patres missionarii 150, 174, 182, 217

Misijos vietovėse

Daniszovia 86, 91, 92, 111, 187, 241,
 242, 258, 272
 Dworryscos 19, 49, 70, 91, 111, 112,
 166, 193, 269
 Janiscos 19, 23, 62, 70, 71, 86, 87, 101,
 106, 111, 115, 138, 143, 145, 147, 148,
 158, 159, 166, 167, 178, 179, 187, 188,
 192, 197, 214, 220, 224, 225, 230, 241,
 242, 269, 274
 Kamienologum 138
 Koscieniewiczios 91, 93, 111, 113, 115,
 258
 Miedziotam 269
 Meyszagołam 19, 23, 49, 50, 62, 63,
 70, 86, 92, 106, 111, 128, 168, 187,
 188, 241
 Novogrodecum 138
 Slonimo – Pinsko kryptimi 131, 146
 Suderviam 129, 159, 184
 Šeduva 28
 Trakielos 11, 247, 258, 269
 Zmuydkos 49, 80, 81, 172, 241, 242,
 245, 269
 Katechizacija 29, 31, 70, 120

Studentų lavinimasis Vilniaus Akademijo-
 je

Akademijos 2, 18, 20, 21, 22, 24, 30,
 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 44, 47, 48,
 51, 58, 60, 61, 67, 72, 83, 84, 85, 86,
 89, 93, 102, 103, 104, 113, 115, 116,
 124, 126, 127, 131, 140, 154, 156, 157,
 168, 183, 184, 186, 211, 214, 215, 237,
 268

[Liet. k. akademija niekur neminama].
 Deklamacijos 20, 31, 37, 49, 58, 62,
 69, 83, 91, 111, 131, 137, 138, 220, 274
 (vernacula lingua)
 Disputai (mokinių) 34, 47, 64, 131
 Vaidinimai (actus, drama tragicum,
 exhibitio theatralis, dialogus) 1, 2, 27,

28, 35, 40, 41, 48, 49, 66, 69, 70, 78, 79, 91, 92, 97, 109, 110, 117, 118, 134, 136, 138, 148, 160, 162, 163, 165, 166, 167, 191, 202, 217, 220, 230, 231, 244, 249, 250, 261, 269, 270, 277
Pamokslai refektoriume 25, 26, 30, 32, 34, 82, 84, 101, 102, 113, 150, 151, 153, 157, 182, 183, 219
Studentų bruzdėjimai 170, 171, 172, 173, 174, 179, 188 (bursistų peštynės su benediktinų tarnais)

Vilniaus kolegijos ryšiai su didikais, tribunolu, magistratu, miestiečiais

1, 2, 7, 20, 21, 22, 23, 27, 30, 33, 38, 44, 45, 62, 63, 76, 77, 78, 79, 86, 87, 95, 104, 112, 113, 142, 143, 144, 145, 158, 159, 186, 187, 188, 194, 202, 222, 223, 242, 250, 269, 270

ryšiai (santykiai) su vyskupais, kapitula 1, 2, 20, 21, 23, 32, 33, 37, 68, 69, 70, 76, 77, 86, 125, 173 (interdictae conciones), 181, 206 (susitaikymas su vyskupu)

ryšiai su kitais vienuolių ordinais 27, 28, 31, 32, 33, 35, 36, 83, 94, 101, 110, 111, 125, 142, 143, 156, 166, 167, 191, 194, 196, 238, 240, 252, 261

ryšiai su Karaliaučiumi, Tilže 20, 57, 72, 75, 76, 101, 102, 114 (navis Collegii), 115, 132, 133, 134, 141, 144, 145, 152, 155, 167

ryšiai su Ryga 275

Jėzuitai – didikų vaikai

56, 57, 68, 69, 79

Vilniaus miestas

Badas – maras 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Gyvulių maras 57, 75, 76
Gaisrai 15, 31, 222

7 savaičių lietus 58
Valstiečių plakimas už pono Volskio įžeidimą karčiameje 250
Mirties bausmės (egzekucija) 56, 59 (tortūros), 62, 63, 64, 65, 93, 94, 95, 104, 106, 109, 234, 235
Maskvėnai (orientales) 1, 2, 8, 9, 15, 33, 46, 120, 131, 133, 137, 138, 144, 145, 166, 167

Vietovės

Kaunas 136, 137, 207
Kražiai 119 Kražių rektorai 14, 207
Trakai 150 (Marijos paveikslas vainikavimo iškilmės)
Zodziszi 81, 137, 272

Personalia

Szpongiański 177, 181, 220, 222, 254, 266, 275
Kańczewski 19 (išpažinčių klausos liet. k.) 143, 145, 147 (misijose Joniškyje)

Vadovaujantieji asmenys

Provinciolai:
Rymgajlo Joseph 20, 21, 37
Karski Math. 41
Szyrma 102

Vilniaus kolegijos rektorai: 41, 50, 100, 235
Akademijos rektorius Garšvila 206, 221
Domus Professae praepositus 204, 236, 244
Noviciato regentas 82
Alumnato regentas 188

Varia

Predikanto atsilankymas akad. 49
Ihumenos atsilankymas akad. 47
Herba the (vyskupo vaišinimas) 62, 86
Olandiškas sūris 189
Monetų vertės sumažinimas 125

- Adamaycia Anna 82
 Adamaymisz (sic!) 75
 Adamajtis 59
 Adamowicz Krzysztof 80
 Adamus, kun. 30
 Adomaitis Jurgis 59
 Adomas, Semeliškių klebonas 125
 Adomavičius Petras 111
 Aisopas 111
 Akvaviva Klaudijus (Aquaviva Claudius), jėzuitų ordino generolas 215–217
 Alamania (Alamanowna) Anna 129
 Albertas Didis 41
 Alagambe Pilypas 110
 Aleksandras, Lietuvos d. k., Lenkijos karalius 128, 154
 Alexaycic 59
 Alexandrowicz, Paweł, alias Ratadayła (Ratadaile, Ratadailis) 66, 67
 Alutowicz A., kun. 177
 Alvarez Emanuel 172
 Ambrosunas Czapas 71
 Ambrozaytis Jan 54
 Ambrozaytis Maciej Jonaytis 54
 Ambrozenas Janas 78
 Ambrozewicz Michał, Balninkų mokytojas 166
 Ambrozieiunas Bartholomaeus 57
 Ancuta Georgius, Vilniaus vysk.-sufraganas 116
 Andreunas Czapas 72
 Andreiunas Palis 72
 Andreiunas (Andrzejun) Tomasz 70, 71
 Andruszka Andrzej 80
 Andruszkowicz Georgius, cognomine Szarkis 128
 Anna, Lenkijos karalienė, žr. Ona Jogailaitė
 Antuch Andrzej 76
 Aramowicz Bogusław, Biržų reformatų mokyklos rektorius 225, 229
 Arelis Stanisław 83
 Argentas (Argentus Joannes), Lietuvos jėzuitų provincijos vizitatorius 13, 199 215, 220
 Aristiadas 52
 Aristotelis 35, 48
 Aszkinis Ambrasas 79
 Audienatis 59
 Augonietis 59
 Augustas II, Lietuvos d. k., Lenkijos karalius 11, 14
 Augustas III, Lietuvos d. k., Lenkijos karalius 161
 Augustinas, šv. 43
 Aukszkalnis 84
 Aušas Jozef 68
 Ausiey 69
 Awelis Stanisław 79
 Babinovskis Matas, Žemaičių kanau-ninkas 124, 129–132
 Babis 75
 Bachtyr David, Rūdninkų tenetarius 128
 Baciuniutis Anna 61
 Baczanski, Kėdainių reformatų mokyklos konrektorius 224
 Baczisz 75
 Baginski Kazimierz 62
 Bagiński Michał, Musninkų vargonininkas 169
 Bagiński Wojciech Wincenty Kanty 15
 Bahańska Ludowika 55
 Baygayczia Elzbieta 82
 Baiulewicz Symon 76
 Bajorunayczia Anna 82
 Bakaycia 59
 Bakovskis S. 121
 Bałandaycia 59
 Balcerovičius P. 66, 67
 Balciucia 59
 Balczunaycze 85
 Balčikonis Juozas 14
 Baliński Michał 16, 111
 Balnis Jozef 72
 Balnis Maciej 72
 Bałsajtis Andrzej 72
 Balsiowna 84
 Balsis 84
 Bałtadonis Tomasz 83
 Bałtasmurglis Matul 76
 Bałtimowa 75

- Bałtraycia 59
 Bałtramiejus (Bałtromiej), baudžiauninkas 62
 Bałtramiejus (Bartłomiej, Bałtromiej), Kauno šv. Petro bažnyčios kun. 56
 Balucewicz 140
 Baniczia Anna 82
 Baniokas Bałtromiej 55
 Baniowa 71
 Baniulajcia 59
 Baniulaicia Marina 73
 Baniulewicz Jan 70; brolis Staniulis
 Baranauskas Antanas 14
 Barbajcia (Burbajcia?) Anna 82
 Barszkiowna Anna 73
 Bartilius L., jėzuitas 121
 Bartkuycia 59
 Bartłomiej, žr. Bałtramiejus
 Bartłukonis (sic!) Jan, žr. Boltrukonis
 Bartoszewski Walenty 234
 Bawer Jozeff, kun. 184
 Bawkiewicz Mateusz, kun. 182
 Beczis Krzysztof 81
 Bedugnis 91
 Behr Dawid, reformatų kun. 229
 Beynart Stanisław, Lietuvos iždininkas 160
 Beynartowna Helena 55
 Bekier Walentin 56
 Bendzia 69
 Benkovskis F., Ed. komisijos vizitatorius 194–195
 Berdowski Bartholomeus 130
 Bernatowicz Mikołaj, kun. 183
 Berżański Daniel, kun. 138
 Bezdenas Jurgis 80
 Bezkono Łukasz Fiedorowicz 78
 Białozor Martinus, Vilniaus kanau-ninkas 138
 Byczkowski Antoni, kun. 163
 Biedrzyzcko Piotr, kun. 56
 Bielecki Marcin, kun. 194
 Bielewicz, žr. Bielun Kazimierz
 Bielski, Obelių vargonininkas 191
 Bielun (Bindaruk, Bielewicz) Kazimierz 65
 Bierzenskij 75
 Biieyko Wilhelm 186
 Bikas Piotr 67
 Bikus Marcin 80
 Bildziuk 75
 Bildziulis Waluk 79
 Bilkis Jan 162
 Bimbirys Jan 83
 Bindaruk, žr. Bielun Kazimierz
 Byrbyłayti 84
 Birełajcia 59
 Biruta 141
 Biržiška Mykolas 13, 15
 Biržiška Vaclovas 15, 16, 53, 54
 Bystrzycki Krzysztof 65
 Bitenas (Bitinas!) Symon 162
 Bythner Jan Paweł, Biržų reformatų mokyklos rektorius 224
 Bitner Bogusław Marcin, Vilniaus re-formatų konsenjoras 229, 231
 Bizdzis Stefan 77
 Bizniewicz Stanisław 71
 Bizniewicz Tomasz 71
 Blanicki, lenkų reformatų pamokslininkas Karaliaučiuje 226
 Blanicki Wencisław, reformatų kun. 229
 Bławganis Piotr 79
 Błazejewicz Jerzy, kun. 187
 Błazeniec Joseph 80
 Błazis 75
 Błazis Jan 85
 Bochenas (Bochen Paulus), jėzuitų provinciolas 221
 Bodonis (Bodoris?) 75
 Bogdanowicz Stanislaus, Vilniaus kny-gininkas 106
 Bogdziun Samuel 81
 Bogdywnos Stanelis 62
 Bogdzun 79
 Boguszajcia Marciana 82
 Bogušas (Bohusz X.) Ksaveras 13, 171
 Bohdanowicz Antoni, kun. 178
 Bohdziewicz Antoni, kun. 169
 Bohusz, kun. 153
 Bohusz Florian 131
 Bojarus Jury 233
 Bokša (Boxa Paulus), jėzuitų provin-ciolas 216–217, 219
 Boładz Jozephus 73
 Boładzewicz Mathias Stanislaus, kun. 140
 Boładziowa Hedvigis 73
 Boładzis 75
 Bolagda 75
 Boltrukonis, Bartłukonis (sic!) Jan 63, 65
 Boltruszewicz Jan 65
 Bombol Jan 73
 Bombolis 75
 Bombul Ambrozy 73
 Bona, Lenkijos karalienė 126, 128
 Bonaventūra, šv. 116
 Boniewicz, kun. 132
 Boniszkis Fronc, suolininkas 27
 Borczak Severinus, klierikas 40
 Borewicz Leon, kun. 170
 Borkowski Michaelis, Žemaičių ka-nauninkas 134
 Borowski Wawrzyniec, Skiemonių vargonininkas 167
 Bortkus 84
 Boxa Paulus, žr. Bokša
 Braciszewski Bonaventura, kun. 58
 Brandenburg Teodor 121
 Braswinis 75
 Brazonis 59

- Breykszt Sylwester, kun. 182
 Breykszt Stefan, kun. 189
 Brenšteinas Mykolas 113
 Bretkūnas Jonas 18
 Brodovskis Jokūbas 18
 Brozgulis Michał 63
 Brückner Aleksander 11, 12, 14, 16
 Brunonas, Šešuolių vikaras, karmelitas 165
 Brutas 52, 94
 Bruzgayčia Wiktorya 82
 Bruzgas Adam 82
 Bruzgulis Kazimierz 64, 65
 Brzezyński Piotr 64
 Brzostowski Konstanty Kazimierz, žr. Bžostovskis
 Bubelajtis 83
 Bubniel Krzysztof 67
 Buczyński Franciscus 25
 Buczka 75
 Budrewicz, alias Stakunas 58
 Budryk Dionizy, kun. 171
 Budrykowa 84
 Budwiciowa 84
 Budwilayte 84
 Buykiewicz Joannes Casimirus, kun. 146
 Buišžova Welowa 74
 Buywid 75
 Bukontt Petrus, kun. 52
 Bukota Juozapas Tadas, Žemaičių vysk. — sufraganas 115
 Bukowski, reformatų kun. 223, 225 (senjoras)
 Buktul Jurgis 76
 Burbaycia /Barbaycia?/ Anna 82
 Burnanis Barthkus 62
 Burnanis Jurgelis 62
 Burnekaytis 59
 Burnielis 75
 Burno Antoni, kun. 145, 184
 Butlaycis Szymon 77
 Butrymowicz Simon, kun. 143
 Budziewicz Narusz 74
 Bžostovskis (Brzostowski) Konstantinas Kazimieras, Vilniaus vysk. 116, 204

 Cerasski Michał, reformatų kun. 224 225, 226, 227
 Chilinskis (Chyliński) Samuelis Boguslawas 13, 121
 Chodkevičius Jonas Karolis 131, 218
 Choinski Michael, Kauno magistrato pareigūnas 60
 Choroszewski Casimirus, kun. 142
 Chrapicki, Kauno burmistras 149
 Cybulski Antoni, kun. 137
 Ciceronas 26, 35, 48, 93
 Cicik 75
 Cielene 83
 Cieszulis Jakub 168
 Cikraytis (?), žr. Likraytis

 Ciołkiewicz Adam, kun. 188
 Ciołkiewicz Franciszek, kun. 188
 Ciraniz 75
 Ciwinski Krzysztof 80
 Ciwun Jur 70
 Corvinus Gosiewski Boguslaus, žr. Gosiewski
 Cwirakyciowna Giertruda 61
 Czabatarunas Maciulis 71
 Czapanas Walis 79
 Czapanis Szym 78
 Czapas 72
 Czarnosz Franciscus, pranciškonas 91
 Czasowa Janowa 79
 Czekulinia Rozalia 83
 Czelaytis 84
 Czepowa 64
 Czepukonis Misius 71
 Czepulenas Czepas 80
 Czepulis Vrlis /Urlis/ 67
 Czesenas Czasuk 79
 Czypkus Jakab 83
 Czyplis Jerzy 68
 Czobotarun Banis 70
 Czobotarun Jan 70
 Czobotorunas Maczul 71
 Czobotoruncy: Marcin, Jan 71 Czrąkiewicz Michael, alumnas teologas 143
 Czulkiewicz: Jurgiel, Jenel 78
 Czunaycia 59

 Dąbrowski Andreas, kun. 144
 Dąbrowski Nicolaus, mokytojas 139
 Dandinas, jėzuitas 216
 Danilewiczaty 84
 Dattet 121
 Darsztinaytis Walentin Janowicz, siu-
 vējas 56
 Daskanis Bernathas 62
 Daubaras (Daubor, Dauborowicz, Dou-
 bor, Douborowicz, Doubur) Juo-
 zapas, knygininkas ir leidėjas 88, 92,
 93, 94, 95, 96
 Daubarienė (Douborewiczowa, Doubo-
 rowiczowa) 92, 93, 94, 95
 Daubor, Dauborowicz, žr. Daubaras
 Daujotas (Dawiato, Dowiata, Dowiata)
 Augustinas Povilas, Kauno burmist-
 ras 53, 54, 57, 59, 60
 Daukantas Simonas 20, 21, 111
 Daukantas (Dowkont) Stanislovas, kun.
 147
 Dauknaycis Bartłomiej 76
 Dauksza Joannes, Vilniaus akad. ko-
 legijos prof. 235
 Dauksza Jozef, kun. 178
 Dauksza Laurentius, kun. 146
 Daukša (Dauksza) Mikalojus 9, 11,
 13, 17, 20, 21, 22, 23, 34, 113, 121
 Dautartayte 84

- Dawgilewiczowa Gieldayciowna Catharina 57
 Dawgilewiczowna, žr. Gierwayciowa
 Dawgilewicz Gregorij, kurpius 57
 Dawiato, žr. Daujotas
 Dawid, spaustuvininkas 91
 Dedaitis Jerzy, kalvis 58
 Dedonis Jan 82
 Deguszayskaycia Anna 82
 Degutavičius Jokūbas 29
 Dembkowski (Dempkowski) Casimirus, Kauno magistrato pareigūnas 54, 59, 60
 Demerius Enrichus, pranciškonų vienuolyno vyresnysis 27
 Dewenaytis Jakub, siuvėjas 56
 Didrichavičius (Dydrychowicz Georgius Christians), Kauno magistrato pareigūnas 54, 60
 Didro (Diderot) Denis 112
 Didžiulis Stanislovas 32
 Dienawagiowa Ewa 83
 Dienawagiowna Maryana 83
 Dienawagis Szymon 83
 Dygris Gregorius (Grygas), Kauno miesto miško sargas 58
 Dyngiewicz Andreas 28
 Dymeytowicz Stanisław, kun. 183
 Dłuski Jacobus Franciscus, kun. 89, 90, 91
 Dobševičius Benediktas, Kražių mokyklos prefektas, vėliau rektorius 109
 Dochterovičius, jėzuitas, kun. 212
 Dolaytis 75
 Dolida 75
 Dolinski Kazimierz, Lyduokių (Nidokų) vargonininkas ir mokytojas 165
 Domanovskis Kazimieras, kun. 136
 Donelaitis Kristijonas 9, 14, 15, 16, 18, 19
 Dorohiwicz Mikalaj, Žemaičių ir Maišiagalos prokuratorius 64
 Doubor, Douborowicz, Doubur, žr. Daubaras
 Douborewiczowa, Douborowiczowa, žr. Daubarienė
 Doukszanka Konstancya 81
 Dowgiało Mikołaj 164
 Dowgiało Adalbertus Paulus 25
 Dowgiało Jozeph 193; brolis Matyash
 Dowgiałowa Magdalena 193
 Dowgielowna Elzbieta 193
 Dowiata, Dowiato, žr. Daujotas
 Dowiataytis Andreas 58
 Dowyathanis Mykscha 62
 Dowyathanis Woithkus 62
 Dowiat Bartłomiej, kun. 184
 Dowiota 59
 Dowkontt Stanislaus, žr. Daukantas
 Dowksza Jan 80
 Dowksza Jerzy 20
 Dowkszys Ambroziej 78
 Dowkszys Jan 78
 Dowmant Kazimierz 132
 Downaranis Jorgys 62
 Dowoynowicz Andreas 125
 Dowtortaycia 59
 Dregowski Lucas, Kauno magistrato pareigūnas 60
 Dryzis Stefan 55
 Dryżewicz Jozef, kun. 178
 Dryżewicz Maciej, kun. 178
 Drobaytis 59
 Drobicia 59
 Drobieziegicz Casimirus Joannes Nepomucus kun. 152
 Drozdowicz, kun. 91
 Druktenioua 83
 Drumsta 59
 Drungielaytis 83
 Druskis Marcin 83
 Druskis Kazimierz 64, 65
 Druzgis Maciej 79
 Duda 75
 Dudelis 75
 Dudonis Piotr 73
 Dudufaycia Domincyla 82
 Dulewicz Malachiasz, kun. bernardinai
 lietuvių pamokslininkas 235
 Dundul 61
 Dundul Benedyk 62
 Dundul Kazimierz 62
 Dunin Borkowski Ignacy Józef, kun. 181
 Dunkaty Elzbieta 69
 Dwelis Joseph 81
 Dwoynikas 75
 Dzedelis 128
 Dziejegolwis 75
 Dziaziak Gabriel 163
 Dziaziak Maciej 162
 Dziaziak Szymon 162
 Dziaziak Tomasz 162
 Dziedzicki Josef, Kražių knygininkas 108, 109
 Dzieganisz 75
 Dzierzek Christofor, karaliaus sekretorius, Trakų vėliavininkas, Stakliškių tenatarijus 135
 Dziejgiecz 75
 Dziklisz 75
 Dzizikos 75
 Dzwila 75
 Dzwilis 75
 Dzwoynikas 75
 Eberlin Gaspar, Molėtų gydytojas 167
 Eyczynvos Wythkus 62
 Eydukaycia Constancia 82
 Eygierd Mathias Petrus, Pabaisko dekanas 142
 Eygird Andreas, kun. 84
 Eigminas K. 14
 Eymont 59
 Eymontt Petrus, kun. 143

- Eyominis Krzysztof 74
 Eismontas Antanas, kun. 190
 Elger Georgius 111, 117, 121
 Eliasz, knygryšys 90
 Epiminandas 52
 Erasmus Roterdamiets 110
 Erdmanas J., Ed. komisijos vizitatorius 195–196
 Estreicher S. 14
- Faust, Gelvonų parapiinės mokyklos mokytojas 170
 Faustus, kun. 37
 Felicianus, klierikas 39
 Felix, klierikas 40
 Fedras (Phaedrus) 111
 Felippes Petrus, žr. Phelippes
 Filipowicz Ambros 70
 Fleury Claude 159
 Fontaninus Zigmunt, suolininkas 27
 Forchundt 27
 Frackiewicz Bernardus 95
 Frackiewicz Franciszek Michał, kun. 150
 Frackiewicz Marcellus, klierikas 40
 Frankowski, Melno žemės paseniūnis 31
- Gadon Włodzimierz 195
 Gargas Laurentius 73
 Gagulis 75
 Gaydelis 75
 Gaydis Jozof 80
 Gaydis Michał 80
 Gaydowicz 75
 Gaydus Kazimierz 80
 Gaygiłowicz Mateusz 162
 Gaylunas Jakub 55
 Gailunas Jan 67
 Gailunas Krzysztof 67
 Gailunas Piotr 67
 Gailunas Stanisław 67
 Gaylunowna Barbara 86
 Gajdajcis Jakub 72
 Gajdel 27
 Galdik 83
 Gasienia Konstancia 81
 Gasztold Albert, žr. Goštautas
 Gawsnal Jerzy 174
 Gečiauskas E. 18
 Geitler L. 15
 Georgius de Gedroyczy, altaria 62
 Georgius de Troki, kun. 126
 Gerullis J. 13
 Giaczys Kazimierz 83
 Giardziunas Stanisław 82
 Giarwiąła Jan 76
 Giarwiąła Piotr 76
 Giecewicz Anioł, kun. 188
 Gieczys Gabryel 83
- Giedraitis Antanas 24, 30
 Giedraitis Juozapas Arnulfas, Žemaičių vysk. 111
 Giedraitis Leonas 24
 Giedraitis Steponas Jonas, Žemaičių vysk. 196
 Giedranka Konstancya 81
 Giedryus Josef, kun. 183
 Giedroyc 75
 Giedroyc Jan 81
 Giedroyc Joannes 73
 Giedroycis Kazimierz 81
 Giedwiduitys Bartłomiej 74
 Giedzewicz Jan, Troškūnų mokytojas 172
 Gieldayciowna, žr. Dawgilewiczowa
 Gierwayciowa Dawgilewiczowna Catharina 57
 Gierwaytis Matthias 57
 Gierwaytis, mėsininkas 57
 Gierwiąło 75
 Gil 75
 Gilewicz Augustyn, kun. 181
 Gineitis L. 9, 14, 15, 16, 19
 Ginis 75
 Ginkevičius Kazimieras, kun. 212
 Gynwoynanis Janas 62
 Gisielis 75
 Gisiulis 75
 Giža Jerzy 163
 Glinski Felician 228
 Globos Malcher, kojinių mezgėjas 57
 Glowarthowa Katrina 56; sūnus Hanus
 Gnapeus 110
 Gniewlis 75
 Gobis Piotr 83
 Goydelis (Goydel) Jan 78
 Goydelis Stanisław 79
 Goylewicz Stasiel (Stasis) 74
 Gokiczia Zofia 82
 Golański F. N. 26
 Gołkonth Samuel, kun. 58
 Gonzales Thyrsus, jėzuitų ordino generolas 218
 Gopszaytis Wawrzyniec 55
 Gosiewski Boguslaus Corwinus, Vilniaus katedros prelatas 143, 174
 Goslawska Helizabeta 130, 131
 Goštautas Albertas, Vilniaus vaivada 143, 189
 Grabowski Jan /?/ Jerzy, generolas majoras 229
 Grauzis Jan 76
 Grazewicz, alias Razajtis Laurentius 77
 Gregorius a Bransko, Svėdasų klebonas 126
 Grybas, Kėdainių reformatų vargonininkas 225
 Grycaly 85
 Grygaycia 59
 Grygalunayczia Barbara 82

- Grygalunas 59
 Grygalunas Jasko 67
 Grygalunas Jerzy 67
 Grygalunas Samuel 72
 Grygalunowna Helena 82
 Grygarunas Jozef 67
 Gryniun Jus (Gryniunas Juisis) 70, 71
 Gryniun Vrbąn 70
 Gryniunas Grygas 71
 Griskaytis 75
 Groddek G. E. 121
 Grotkowski, Švobiškio seniūnas 232
 Grubis 75
 Grunards B. A. 111
 Grusczyński Malcher, mokytojas 27
 Gruzelis 75
 Gruzdis Kristupas Janovičius 55
 Gruzewski Jerzy 121
 Grzymailo Jozef 190
 Gudelionis Michał 73
 Gudelis Maczhey, malūnininkas 56;
     sūnus Augustin
 Gudelis 75
 Gudonis Jan 81
 Gulbinas, žr. Gulbinski
 Gulbinski, alias Gulbinas Pietrz; Mat-
     thaeusz 58
 Gurska, alias Kieydaynyszkie 60
 Gusnunayczia (?) Anna 83
 Gutowski Aleksander, spaustuvininkas
     88, 105
- Hayduk Jan 80
 Hąłtowiński Malachias, prof. 39
 Hannibal (Anibal) 117
 Herder J. G. 121
 Hermanowicz Martinus, kun. 128
 Hinkiewicz, kun. 92
 Hipparchus 48
 Holubicki Stephan, kurpius 66
 Hoppen Antoni, kun. 185
 Hopperiski Franciszek, kun. 183
 Horain Alexander, Žemaičių vysk. – su-
     fraganas, Vilniaus archidiakonas 146
 Horwat Gaspar, Prienų ir Birštono te-
     nutarijus 127
 Houwald Ignacy, kun. 183
 Howienowicz Janel 125
 Hryniewicz Georgius, Vilniaus akad.
     kolegijos prof. 235
- Iączynskas, žr. Jączynskas
 Yewuta 72
 Ilgios Dorotha 56
 Iłakowicz Anzelm 196
 Imbrasus (Jmbrasus) Jan 83
 Iocis, žr. Jocis
 Ionelukaitis Jozeph, žr. Jonelukaitis
 Isad Andrey 79
 Isadas Tumas 79
 Iszora Casimirus, kun. 37
- Iukiewicz Kasper, žr. Jukiewicz
 Iunicki Michael, žr. Junicki
 Iussewicz Carolus Antonius, Jussewicz
 Ivczovna Margaretha, žr. Juczovna
 Yvczvos, žr. Juczunos
 Ivinskis Z. 13
 Yvrgyanis, žr. Jurgjanis
 Izbicki Stefan, reformatų kun. 225
- Jablonskis Konstantinas 12, 16, 24, 27,
     28, 29, 56, 62, 74, 78, 110, 111, 116,
     125, 132, 213, 233
 Jablonski, kun. 91
 Jachnowicz, žr. Jaknavičius Jonas
 Jączynskas, kun. 43
 Jaczkowicz Jurgis 75; brolis Marcin
 Jagodzinski Jan, mokytojas 191
 Jagwił, katilius 77
 Jakataitis (Jakutaitis?) Jendrzey, siuvė-
     jas 56
 Jaknavičius (Jachnowicz) Jonas 117
 Jakonisz Iendrzy, siuvėjas 56
 Jakša J., Ed. komisijos vizitatorius
     196–197
 Jaksztowicz Stasiul 74
 Jakubonis Walenty 74
 Jakulonis Georgius 63
 Jakutaitis, žr. Jakataitis
 Jakutonis Andrzej (Jakutonis Jendrzey)
     63, 65
 Jalgovskis Stanislovas, kun. 147
 Jałowiecki Stephanus, klierikas 39
 Jamątt Remigius, klierikas 40
 Jan, spaustuvininkas 90
 Janczawskayczia Rozalia 82
 Jankanis 75
 Jankevičius (Jankiewicz) 117
 Jankielun Joseph 70
 Jankielun Jurgis 70
 Jankielun Piotr 69
 Jankielunas Andreius 70
 Jankielunas Grigas 70
 Jankielunas Jan (Jankielun Januk) 69,
     70, 71
 Jankielunas Powiłtas (Jankielun Paweł)
     69, 71
 Jankiewicz, žr. Jankevičius
 Jankiewicz Casimirus, Vilniaus akad.
     kolegijos prof. 235
 Jankowski Andreas, Vilniaus akad. ko-
     legijos prof. 235
 Jankowski Krzysztof 64
 Jankowski Symon 65
 Jankowski, Stanisław 92
 Jankunaycia 59
 Jankuniec Symon 68
 Janonis Alexander 81
 Janonis Jan 68
 Janowicz Jozeff 162
 Janowski L. 16
 Janulaitis A. 15

- Januszewicz Michael, kun. 139
 Januszkiewicz Antoni, kun. 167
 Januszkiewicz Jan, kun. 169
 Januszkiewicz Kazimierz, kun. 158
 Janaševskis J., Žemaičių kanauninkas
 (?) 24, 29, 30
 Jarmahowicz Rochus, klierikas 40
 Jarosławski, žr. Kurbski D. N.
 Jarmola 75
 Jarmula 75
 Jasad Rimantas 18, 132, 173
 Jasconis 59
 Jasiulaycia 59
 Jasiulonis Ignacy 82
 Jassaytis 59
 Jassonis 59
 Jaswił Jakub 70, 71
 Jaswił Marcin 70
 Jaugelis (Jawgil) Telega Steponas 121
 Jaugiel (Jawgiel) Michał, reformatų kun.
 224, 225
 Jawgil Piotr, katilius 77
 Jawid Franciszek, kun. 150, 151, 194
 Jawnis Antoni 81
 Jazumiczaycia, Jezumiczaycia (? Jozu...
 Juzu...) Konstancya 82
 Jemielkovskis Jonas, Kražių kolegijos
 vyresnysis 218
 Jendrzeiowa 71
 Jerguc 75
 Jerzy, spaustuvininkas 89
 Jerzy, tekintojas 76
 Jerzy Abel Lithwanus, žr. Lithwanus
 Jezytelis Andrzej 77
 Jmbrasus, žr. Imbrasus
 Joannes de Zabrzezin, žr. Zabrzeżyński
 Jocayti 85
 Jocher Adam Benedykt 16
 Jociewicz Fronc, odininkas 58
 Jocis (Iocis) Jozephus 58
 Jodayce 59
 Jodbalis (Jodbelis) Matthias 58
 Jogaila (Vladislovas II), Lietuvos d. k.,
 Lenkijos karalius 114, 174, 189
 Jogailaičiai 25
 Jokubelayte 84
 Jonas Kazimieras Vaza, Lietuvos d. k.,
 Lenkijos karalius 135
 Jonas Krikštytojas 42, 166, 203
 Jonas Sobieskis, Lietuvos d. k., Lenkijos
 karalius 11, 14, 137
 Jonas iš Lietuvos kunigaikščių, Vilniaus
 vysk. 126, 189
 Jonelukaitis, žr. Makowski Joseph
 Jonelukaitis (Ianelukaitis) Jozephus, odi-
 ninkas 58
 Jonikas Petras 15
 Joskaudas Jonas 12, 16
 Joteyka Walas 71
 Joteiko Augustin 70
 Joteiko Jan 70; brolis Piotr
- Jotkaycie 59
 Jozefowicz 159
 Jozumiczaycia Konstancya 82
 Jucewicz, kun. 134
 Jucewicz Franciskus 86
 Juchnaycze Ludowica 85
 Juczovna (Ivczovna) Margaretha 74
 Juczunos (Ivczvnos) Peczulis 62
 Jučas Mečislovas 18
 Judbudriowna 84
 Judis 84
 Judziowa 84
 Juycis 75
 Jukiewicz (Iukiewicz) Kasper 74
 Juknonis Marcin 67
 Juknonis Krzysztof 67
 Julianus, klierikas 40
 Junaycia 59
 Jundził S. 16
 Junicki (Iunicki) Michael, kun. 147
 Jurewicz 73
 Jurewicz Andrzej 28
 Jurewicz Jan 195
 Jurewicz Staniulis 75; sūnus Jurgis
 Jurevičius Tadas, poetas 12, 16
 Jurgaycis Adam 76
 Jurgelowna 75
 Jurgialanis Jan 64
 Jurgianis (Ivrgyanis) Jankus 62
 Jurgielaniec Symon 68
 Jurgielanis Bartłomiej 64
 Jurgielewicz Jozef 65
 Jurgielewicz Piotr 65
 Jurgielowna Elizabet 73
 Jurgieta 75
 Jurgiewicz 75
 Jurgiowa Elizabeth 128
 Jurgis (Jury), balnius 57
 Jurgis, vilnietis 74
 Jurgis Simon 75
 Jurgowicz 75
 Jurgutowicz Jan, kun. 182
 Jussewicz (Iussewicz) Carolus Anto-
 nius, kun. 152
 Juszkiewicz, kun. 196
 Juszkowa Barbara 149
 Juszkowa 83
 Juškevičius Melchijoras, kun. 191
 Juvenalis 34
 Juzumiczaycia (?) 82
- Kacerga Maciey 168
 Kaczerga Piotr 168
 Kadlubowski Michał, kun. 137
 Kairis Samuel 67
 Kayris Stanisław 67
 Kalacezentys Marcin 78
 Kalaw Joannes, Kauno pirklys 58
 Kaleckienu 84
 Kalinowski Stanisław, kun. 188
 Kalinowski Ignacy, kun. 189

- Kalinski, kun. 110
 Kalpokuczia 85
 Kampaytis 59
 Kanapackayte Marianna 55
 Kanapackis Ksaweras 111
 Kanapaytis 59
 Kapraycia Zofia 55
 Karalus 69
 Karęga Ignacy, kun. 165
 Karp Stanisław 76
 Karpinski Adam, kun. 170
 Karpis (Karp) Juozapas Mykolas, Žemaičių vysk. 154, 200, 202
 Karpowicz Maciey, mokytojas 145
 Karpowicz Michał Franciszek, kun. 159
 Karpowicz Michał, Kauno magistrato pareigūnas 60
 Karwowski Petrus, kun. 139
 Karwowski Simon, kun. 139
 Kasciukonis Maciey 72
 Kasionys Adam 77
 Kasionys Jerzy 77
 Kasparajtis Adomas 72
 Kasperaytis Jurgis 54; sūnūs: Jan, Jakub, Thomasz
 Kasperonis Baltrus 71
 Kastela 75
 Karzbintis 75
 Kaułakaytis 83
 Kaulenas Jusus 80
 Kaupuža Anna 16
 Kawnas Zygmunt 133
 Kazalis Martynas 71
 Kazimieras, šv. 35
 Kazimieras, Lietuvos d. k. 45
 Kazimieras, Dusetų vikaras, karmelitas 177
 Keyda 75
 Kerbonikas (?) Jurgis 79
 Kialoticza Dorota 82
 Kialmas Bartłomiej 64
 Kiaturakaycia Apalonia 82
 Kiawlenas Alexa 80
 Kibitlowski Jozef, kun. 154
 Kiburisz Pawel, siuvėjas 56
 Kiebel Stanisław 68
 Kiebiel Krzysztof 68
 Kieydayniskie, žr. Gurska
 Kiela Jonas 193
 Kiernowiszkis 75
 Kiernowiszkowa 75
 Kiesiowa 75
 Kiewlo 75
 Kilbuk 75
 Kilka Jerzy 80
 Kiłpas Maciey 83
 Kimber Ioannes 25
 Kinder 64
 Kisiel 59
 Kiskel 75
 Kiszal 75
 Kiška Stanislovas, Vilniaus kanaunin-
 kas 129
 Kiwanis Szymak 78
 Kiwilewicz Walenty 73
 Klapas Kazimierz 62
 Kleinas Danielius 11, 13, 14
 Klementas Antanas 12, 15, 16
 Klepas 61
 Klycis 75
 Klikaity Jan, siuvėjas 56
 Klikunowicz 75
 Klimavičius (Klimowicz) Kazimieras, kun. 110, 115, 203
 Kliminski Antoni, kun. 161
 Klis 75
 Klisiowna 75
 Kliszewski Mateusz, mokytojas 177
 Kluk H. 121
 Kluklus, žr. Mulkus
 Knapius, žr. Knapski
 Knapski (Knapius) Georgius 22, 121, 139
 Knarusis 75
 Kocarga 75
 Kodelaniec Jurgis 76
 Kodzis 75
 Kodzius Jan 57; duktė Helzbietka; žmo-
 na Kathrina
 Kochanowski Franciszek, kun. 179
 Kocinelis 75
 Koielowicz Andrey, siuvėjas 56
 Kojalawicz Josephus 144
 Kojelavičius (Kojałowicz) Albertas
 Vijūkas 10, 13, 89, 110, 113, 114, 115,
 117, 118, 119, 121
 Kojelavičius (Kojałowicz) Kazimieras
 Vijūkas 92, 115, 117, 118, 120
 Kojelavičius (Kojałowicz) Petras Vijū-
 kas 25, 120
 Kokšć Victorinus, klierikas 40
 Kolac 75
 Kolesnik Jan 63
 Kolyzko Michał Aloyzy Lubort (Ko-
 lyska Michał Lubertt), kun. 171, 186
 Kontrym Andrzej, kun. 180
 Kontrimas Kazimieras 121
 Kopaliński Maciey, kun. 184
 Kopycki Theodor Michał 229
 Koralis Kazimierz 162
 Koralis Stanisław 162
 Koreywo 146
 Koreywo Dominik, Žemaičių knyg-
 ninkas 94
 Koryzna Szymon, Rumšiškių vargoni-
 ninkas 158
 Korkonos (Korkowos?) 75
 Korsak Ignacy, kun. 156
 Korsakas Jonas Mikalojus, Ašmenos
 žemės teismo teisėjas, LDK išdo
 raštininkas, karaliaus sekretorius 233

- Korwin Kossakowski, žr. Kosakovskis
 Jonas Nepomukas, Juozapas Kazimieras, Simonas
 Korwin Milewski, žr. Milewski Benedykt
 Kosakovskis Jonas Nepomukas, Vilniaus vysk. 157, 190
 Kosakovskis Juozapas Kazimieras, Vilniaus vysk. koadjutorius 173
 Kosakovskis (Kalikstas?) 16
 Kosakovskis Remigius, Vilniaus akad. kolegijos mokytojas 235
 Kosakovskis Simonas, Pabaiskos savininkas, Vitebsko kaštelionas 164, 165
 Kosarelis 75
 Koscia A., kun. 24
 Kossa 75
 Kossecki Michael, Vilniaus akad. kolegijos prof. 235
 Kot Stanisław 13
 Kotinelis 75
 Kotowicz Eustachius, Vilniaus kanauninkas 135
 Kowalski Piotr 28
 Kowzan Ludwik, Kretingos mokyklos rektorius, kun. 194
 Kozakowski Bonawentura, kun. 185
 Kozaryn Jan, reformatų kun. 224
 Kozaryn Wladislaus 225
 Kozielas Kristupas 30
 Kozłowski Kasper, žr. Oszkapaltis
 Kozłowski Antoni, Upninkų vargonininkas ir mokytojas 171
 Krabeycis 75
 Kraiewski Mateusz, kun. 160
 Krasielis 75
 Kraszewski I. J. 13
 Krawcionas Jerzy 63
 Kroynowski Tomasz, kun. 180
 Kromer Marcin 114, 118
 Krukas Jerzy 63, 65
 Krukus 75
 Kruszewski, Vilniaus kanauninkas 154
 Kruszynis Jakob 65
 Kuburis Andrzej 57
 Kucevičius (Kucewicz) Pranciškus, jėzuitų provinciolas 221
 Kuchta 75
 Kuczunas 59
 Kudelaniec Lawren 76
 Kudenas Jan 79
 Kudrycki Stephan Thadeusz, kun. 144, 146
 Kugielaytis 59
 Kuyronicia Maryana 83
 Kulesza Szymon, kun. 186
 Kulikowski, kun. 119
 Kulikowski Michał 63, 65
 Kulis 75
 Kulniewicz Krzysztoph 78
 Kulnis Sawulis 78
 Kumpaycis 75
 Kundrotayczia Magdalena 82
 Kunegas 75
 Kunicki Ansgary, kun. 179
 Kuniegas 75
 Kunigielis Mikolay 66
 Kunowicz Bonifacius 89
 Kuprelis 75
 Kupricza 59
 Kuprowicz 75
 Kurbski (Kurpski) Demetrius Nicolaus Jaroslawski 127, 144
 Kurczowski J. 77
 Kureysza 75
 Kurenas Walulis 79
 Kurenienas Jurkas 79
 Kurilovičius Vosylius 233
 Kurkelis 75
 Kurkleczis (Kvrkleczis) Jakobus 74
 Kurmis Jerzy 64, 65
 Kurpski, žr. Kurbski
 Kutas Symon 63; žr. taip pat Rutas
 Kuzmicki Franciscus, Vilniaus akad. kolegijos prof. 235
 Kuzoba Piotr 62
 Kuzowski Stanislaus, kun. 144
 Kwietkiewicz Benvenutus, klierikas 40
 Kwielenas Gryg 78

 Labanowski Józef, kun. 166
 Labowski Marcin, reformatų kun., Užnerio konsenjoras 226, 227, 230, 231
 Lachnicki Antonius, kun. 174
 Lachnicki Stanisław, kun. 186
 Lachowski Jacobus, jėzuitų provinciolas 220
 Laybinis Georgius 61
 Laybinis Matheus 61
 Laybiniutie Marianna 61
 Laybiniutie Theresia 61
 Łakis Franciszek 68
 Łakis Jerzy 68
 Lancicius Nicolaus, jėzuitų provinciolas 220
 Łankas Bartłomiej 74
 Łapasis Bałtr 81
 Lapczis 75
 Łapsis 75
 Lasagaycis 75
 Łauksargaytis 84
 Łaukiewicz Fakundy, kun. 178
 Łaukis Symon 66
 Laurynaitis Vincas 13
 Laurinowicz Mikolai, siuėjas 56
 Lauxmin, žr. Liauksminas
 Ławkiejunas Jan Nozik 72
 Ławksmin, žr. Liauksminas
 Lawrynelis Grygas 70, 71
 Lawrynowicz Antonius, Vilniaus akad. kolegijos prof. 235

- Ławrynowicz Jurgiel 75
 Ławziamicia (?) Symon 82
 Lebedis Georgius 86; duktė Ludmilla
 Lebedis Jokub 55
 Lebedowski Telesphorus, klierikas 39
 Lebedziunas 59
 Lechavičius Jonas 116
 Degaczinski Piotr, kun. 135
 Legowicz Adam, kun. 116, 183
 Legus 75
 Leiss Andrzej, kun. 180
 Liauksminas (Lauxmin, Lawksmin) Žy-
 gimantas 10, 13, 89, 92, 110
 Liberavičius (Liberowicz) Teofilis, klie-
 rikas 38, 39
 Likraytis (Cikraytis?) 75
 Likszewicz Andrzej, kun. 181
 Linanenas Bartłomiej 78
 Linkiewicz Andrzej, kun. 178
 Linkinayczia Ewa 82
 Lysaycis 75
 Liskowski Georgius, kun. 138
 Lithwanus Jerzy Abel 75
 Litwin Jan 75
 Litwiński Rafał 12, 16, 104, 121
 Liuteris Martynas 121, 122
 Liwski Joannes, Plungės mokytojas 131
 Lopacinska Maryana, žr. Rostowska
 Janowa Maryana Lopacinska
 Lopacinskis Jonas Domininkas, Žemai-
 čių vysk. 108, 111, 154, 202, 203
 Lopacinskis K. 11, 14
 Lubnieckis Andriejus (Jędrzej) 10, 12
 Lubenowski Joannes, Veliuonos moky-
 tojas 135
 Ludowikus, klierikas 40
 Luyszysz, žr. Ryssiewski
 Łukaszewicz Michał, Užuguosčio mo-
 kytojas 158
 Łukaszewicz, Vandžioagalas klebonas 157
 Łukaszynski Cyprian, kun. 187
 Łukaszun Woyciul 76
 Lukauskas (Łukawskis, Łukowski) Cip-
 rijonas, kun. 26, 40–52
 Łukoszewicz Andrzej, Kauno burmist-
 ras 59
 Łukovskis S. 121
 Łukszayte 84
 Lukšaitė Ingė 18, 19, 198
 Lukšienė Meilė 21
 Lule Janasz 56; sūnus Lucas
 Lupa 75
 Lupelajycis Jerzy 77
 Lutherus Martin, žr. Liuteris
- Macieiewicz Misiul 55; sūnūs: Tomasz,
 Marek, Janucis, Jurgielis
 Macieium Piotr 70
 Macieium Simon 70
 Mackus Bartłomiej 68
 Maczazantis Walis 78
- Maczelis Andrzej 80
 Maczkowicz Jurgis 75
 Maczulewicz Jurgiel 75
 Maczunos (Maczvnos) Nikolaus 62
 Maigis (Mažgis?) Stanisław 68
 Maigis Karol 68
 Mąkiewiczowna Konstancya 55
 Maklanis Woyciech 78
 Makowski Joseph, alias Jonelukaitis 57
 Makuczowa (Makvczowa) 74
 Małcinski (?), žr. Malinski Tadeusz
 Małduty Stanisław 83
 Maldzionas 77
 Maleunas Matel 79
 Malewicz P., žr. Maulevičius Martynas
 Malinski (Małcinski?) Tadeusz 92
 Malkusis 75
 Malte-Brune C. 12, 16
 Małuszkas Mikulaš 79
 Manasis Mikołaj 79
 Manikevičius Laurencijus 207
 Mankunas (Mankvnass) Bogdanas 62
 Manvydas 77
 Mantwilo Stanisław, siuvėjas 56
 Marcin, Vilkijos mokytojas 129
 Margielewicz P., knygininkas 94
 Margucis Stanislaus 106
 Markiewicz Antoni 26
 Markowicz Jakub, knygryšys 106
 Markunas 59
 Markun Michał 162
 Martianus Abrahamus 207
 Martinas, šv. 35
 Martynienas Matulis 78
 Martinonis Vincentas, kun. 121
 Masalskis (Massalski) Ignas Jokūbas,
 Vilniaus vysk. 68, 154, 189
 Masalski Hreory, Šiaulių seniūno pa-
 vaduotojas 192
 Masandowicz Franciszek, kun. 188
 Masilunas Antoni 82
 Masiulis Tomasz 163
 Masiusz 125
 Maskalunas (Moskalunas), žr. Mikito-
 wicz Jerzy
 Masulewicz Dominicus, Vilniaus akad.
 kolegijos prof. 235
 Maszgelanis Jorgys 62
 Mataczunas Bartłomiej 72
 Mataczunas Dominik 72
 Mataczunas Jerzy 72
 Mataczunas Mateusz 72; duktė Iewuta
 Mateciunas Jurgis 71; broliai: Marcin,
 Czepuk
 Mateciunas Jus 71
 Mateczunas Jurgis 71
 Mateczunas Juis 71
 Mateczunas Woycius 71; broliai: Sta-
 nisław, Bałtr, Andrej
 Matejkajtis Piatras 72; sūnus Jurgis,
 brolis Wencjus

- Matejkunowa Kriscjowa 72
 Matesziunas Maciej 71
 Matukaniec Marcin 76
 Matulaycia 59
 Matulaniec Dominik, kun. 65
 Matulaniec Kazimierz, kalvis 64
 Matulis Kub 79
 Matuloniec Anrzey 74
 Matuzys Stanisław, alias Suduykis 66
 Matutaytis 59
 Matuzelis Janul 67
 Matzulonjowie Jonas y Jurgis 72
 Maulevičius (Malewicz, Maulewicz, Mawlewicz) Martynas, Kražių knygini-
 ninkas 88, 92, 95, 107, 108, 109
 Mazucianis Krzysztoph 78
 Mazulenas Adam 79
 Mazuraytys Adam 77
 Mazuraytys Jakub 77
 Mazuraytys Stanisław 77
 Mazuras Michał 83
 Mažgis, žr. Maigis
 Mažon Antonius, klierikas 40
 Meczonayczia Anna 82
 Medekša T. 11, 15
 Medurtycia Agata 81
 Meilowycz Marcin, siuvėjas 56
 Meyzelayte 84
 Melanchtonas F. 200
 Melcherowiczowa Catharina de Sa-
 wiczow, knyginiškė 106–107
 Menturis 75
 Mireykis 75
 Mergabernisz Kasper, siuvėjas 56
 Meszka Kazimierz 163
 Meszka Maciej 163
 Meszkale 85
 Meszkielaytis Josephus, kurpius 58
 Meszkonis Dawid 76
 Meszkonis Jozef 76
 Micewicz Maciej, dailidė 162
 Michał, Vilniaus kanauninkas 94
 Michałowski Martinus 89
 Michałowski Piotr, Kauno magistrato
 pareigūnas 60
 Micunas 59
 Miczas 127
 Miczunos (Miczvnos) Thomas 62
 Międzygurski, kun. 157
 Miedzinosz 75
 Miekielis 75
 Mielwydowicz Petrel 75
 Mieskutaytis 75
 Mieszkoburnis 75
 Mieszkucz 75
 Miezelis 84
 Mikailunos Jan 70
 Mikailunos Pawel 70
 Mikalałowicz 83
 Mikitowicz Antoni 67
 Mikitowicz Jerzy, alias Maskalunas
 (Moskalunas) 66, 67
 Mikołaiaytis Thomasz 54
 Mikołaiewicz 125
 Mikołaiewicz Krzysztoph 79
 Mikołaioycia 59
 Mikołaiunas Matul 79
 Mykolas Kaributas Višniaveckis, Lie-
 tuvos d. k., Lenkijos karalius 106
 Mikonis Jozef 63
 Miksztas 59
 Mikun Kasper 70
 Mikun Stanisław 70
 Mikun Urbān (Vrban) 70
 Milaszewicz Piotr Władisław, kun. 175
 Myle K. W. 111
 Milewski Benedykt, kun. 191
 Milewski Jerzy 65
 Milkantai-Norvaišos 24
 Miłtaszewicz Benedykt, kun. 185
 Myloschunos Stanyvs 62
 Miłosz Thadeusz, kun. 182
 Miltabarzdis Lawrentij 58
 Miltabarzdowa Szydiszkowna Anna 58
 Miltiadas 52
 Mindaugas, Lietuvos d, k. 25
 Mineyko Maciej, kun. 188
 Mingayło Jerzy, kun. 189
 Mingayło Stanisław, kun. 189
 Mirklis 75
 Misiewicz Andrzej, kun. 175, 176
 Misiuk 55
 Misiukonis Szymas 71
 Misiukonis Woycius 71
 Misiulayciowie: Tomasz, Marek, Jurgiel,
 Janucis 55
 Misiulewicz Simon 70
 Misiunas Jan 67
 Miszelunas Walentin 58
 Miszkinis Jozef 83
 Miszkinis Michał 83
 Misztowtt (Misztolt) Antoni Alojzy 115,
 118
 Moczelawicz Jurgis, kurpius 74
 Moszulski Aleksander, reformatų kun.
 ir senjoras 233
 Moczulski Andrzej, reformatų kun.
 225, 229, 230
 Moiteikaitys Kazimierz 74
 Mollenhauer Christophorus, Kauno chi-
 rurgas 54
 Molleson Jakub, reformatų kun. 223
 Mongynanis Paszko 62
 Monkiewicz Alexander, Kėdainių re-
 formatų mokyklos rektorius, vėliau
 Vilniaus senjoras 225, 227
 Monkiewicz Symphorianus, klierikas
 39, 52
 Montwid Leon 122
 Mordas Thaddaeus, Vilniaus akad. kole-
 gijos prof. 235

- Morkiewicz (Mar...?) Antonius, Ty-
 tuvėnų vienuolyno gvardijonas 52
 Morkunaycia 58
 Morze Stanisław 92
 Mosiewicz Marcin 74
 Moskal Ignat 62
 Moskaluk Kazimierz 81
 Moskaluk Mikul 81
 Moskalunas, žr. Mikitowicz Jerzy
 Mostowiczowna 83
 Mosurkiewicz Ludowicus 89
 Motaykaycia Elzbieta 82
 Moteykaycia Magdalena 82
 Motekayte 83
 Motekayticza Dominika 83
 Motekaytis Jakub 83
 Mozulewicz Jurgis, kurpius 74
 Možeiko Andreas 137
 Mrzozowski Michail, kun. 138
 Mucijus Scevola 52
 Mudre Wawrzyniec 55
 Mugdzieinycia 59
 Mulkus /Klukus?/ Jozef 77
 Multinaycia (Skultinaycia?) Lucia 82
- Naramowski (Narawoski!) Adam Ignacy
 118
 Narawezszys Jerzy 65
 Narawoski /!/, žr. Naramowski
 Narbutas Teodoras 111
 Narbutt, žr. Ruksza Josephus Constan-
 tinus
 Narbutowicz Adalbertus Casimirus, kun.
 139
 Nareikowicz Mik 75
 Narkiewicz Franciszek, kun. 177
 Narmonth Leonard, kun. 58
 Naruszewicz Adam, kun. 162
 Naruszewicz Felix, klierikas 40
 Naruszys 127
 Narutis Dawid 65
 Narutis Wawrzyniec 63
 Narwysztoiwicz Thoma 128
 Narwoysz Franciscus, Vilniaus akad.
 kolegijos prof. 235
 Narwosz, Biržų grafystės administrato-
 rius 228
 Narwosz (Narwoysz, Norwosz) Petrus,
 pirklys, Kauno magistrato pareigūnas
 57, 58, 59, 60
 Naudziewicz Simon 58
 Nawik 66
 Negela 75
 Neysztadt Casimirus, kun. 142
 Nemčiauskas (Niemczewski Zacha-
 ryasz) 12, 16, 21, 195
 Nerlich Josephus, reformatų kun. 226,
 227, 229
 Nerlich Krzysztof 225
 Neviera F. 14, 15
 Nezabitauskis Kajetonas 122
- Nezabitauskis Kiprijonas Juozapas 121
 Niekiszkiš Matulis 79
 Niekiszkiš Stasulis 79
 Niemczewski Zacharyasz, žr. Nem-
 čiauskas
 Niesauwedės Mikołaj 78
 Niesauwedės Stasulis 78
 Niesiecki Kacper 107
 Nieskajcis 75
 Nieszukoski Jakub 63
 Niesszukuitys Mikołaj 74
 Niewikaytis 59
 Niezabitawski, Niezabitowski, žr. Ne-
 zabitauskis
 Niklevičius (Niklewic Simon), jėzuitų
 provinciolas 220
 Niskowski Jakub, kun. 165
 Nitawski, spaustuvininkas 228
 Nodogulis 75
 Noniewicz Paulus, lietuvių pamokli-
 ninkas Vilniuje 88, 90, 91
 Noraisowicz Pawel Rikuzent, siuvėjas 56
 Noraisowycz Maczey, siuvėjas 56
 Norkaytis Stanisław 54; sūnūs: Woy-
 ciech, Baniulis
 Norkielunas 59
 Norvaišos, žr. Milkantai
 Norwiłło Andrzej, kun. 171
 Norwosz Petrus, žr. Narwosz
 Nowaliński Gaspar, kun. 184
 Nowik Bogdzun 79
 Nozik, žr. Ławkiejunas Jan, Stasiunas
 Mikołaj
 Nulewicz Paulus 61
- Obagielowa 75
 Obolisz 75
 Obrompolskis A., Ed. komisijos vizi-
 tatorius 196
 Obugiel 75
 Odyniec, Rumšiškių valdytojas 158
 Odulaycis 75
 Oginis Mikutowicz 64
 Oginskiai 29, 117
 Oginski Ignatius 115
 Ogurkas 59
 Okmianski Adam, kun. 157, 184, 185,
 188
 Okulskis (Okólski Szymon) 107
 Olędski Mikołaj, kun. 167
 Oliandras Jonas, kailiadirbys 110
 Olszewski Symon, alias Sudenis 68
 Olševskis (Olszewski) Mykolas 35, 94,
 95, 116 (Mikołaj!), 118
 Olnxns 75
 Omieciunski Antonius, kun. 166
 Omiescinski Andreas, kun. 147
 Ona Jogailaitė, Akmenės bažnyčios fun-
 datorė 129
 Ordowicz Mikołaj, kun. 139
 Orlicki Felicianus 89

- Orłowski Dionisius, klierikas 40
 Orszewski Bartłomiej 63, 65
 Orszewski Kazimierz 65
 Orzulewicz Sobuć 70
 Orševskiai 64
 Osianas 122
 Oskierka Ignacy, kun. 189, 190
 Ostrowskis Ignas, jėzuitas 208, 212
 Oszkanagaycia 58
 Oszkapaltis Kaspar, alias Kozłowski, odininkas 58
 Oszkienajcie 59
 Otrębski Jan 14
 Ovidius Naso 76
 Ozalis Marcin 78
 Ozelis 84
 Oziębłowski Antonius, kun. 88, 91
- Pabrež Alex 119
 Pabrėža Jurgis (Pabrež Jerzy) 196, 197, 235 (Ambrozy)
 Pacas Kazimieras, Žemaičių vysk. 134, 202
 Pacas Mikalojus Steponas, Vilniaus vysk. 203
 Paczewicz Vryko 125
 Paczunos Juszeko (Paczvnos Jvszko) 62
 Paiudėlayte 84
 Pakalka A. 13
 Pakalniskayte 83
 Pakalniskaytis 83
 Pakamoris Antoni 69
 Pakiła Stefan 81
 Paldewicz 83
 Palianskayczia Julianna 82
 Palika Jerzy 81
 Palionis Jonas 14
 Palubinskis (Połubiński Alexander), Vilkijs tenutarijus 129, 130
 Palunowna Agata 82
 Pancežinskis Karolis Petras, Vilniaus vysk. 14
 Panganski Symon, kun. 160
 Paniszewski, mokytojas 171
 Panonijus, žr. Preisas
 Papolis 59
 Paprocki Fr. 25, 89, 118
 Papuga 75
 Paszkanis Skopas 62
 Paszkiewicz Benedykt 195
 Paszkiewicz Stefan, kun. 180
 Paszko Martinus, kun. 140
 Patilanis Januszis 62
 Patobelis 69
 Pauksciunas Staniulis 71
 Paukszcis (Pauksztis) Jerzy 72
 Pauksztalis Adam 67
 Paukszttelis Jan 67
 Pauksztan Jan 80
 Pauksztan Kazimierz 80
 Pauksztan Mikul 80
- Pawilonis Marcin 70
 Pawłowski Adjutus, klierikas 39
 Pawłowski Michał 55
 Pawsciunas Martynas 71
 Paxtelis 75
 Peciul 27
 Peczelwicz Ignacy, kun. 178
 Peczulwicz Jurgis 74
 Peczunalaytis 59
 Peitkonis Stecus 127
 Petkevičius Merkelis 14
 Petkiewicz 73
 Petrasowicz Carolus, klierikas 40
 Phaedrus, žr. Fedras
 Phelippes Petrus, Alytaus klebonas, Krokuvos kanauninkas 136
 Pieczul Patrus 73
 Pieczulewicz Jakub 74
 Pieczulewicz Jurgiel 74
 Pietkiewicz Joannes, Vilniaus akad. kolegijos prof. Laukesos klebonas 173, 235
 Pietkiewicz Mathias, kun. 174
 Pietronis Pawel, siuvejās 56
 Pietrulaniec Kazimierz 68
 Pykzriene Magdalena 86
 Pikturna Jozef, kun. 185
 Pikturna, Krokuvos klebonas ir dekanas 154
 Pilchovskis (Piłchowski Dawid), kun., Ed. komisijos vizitatorius 175, 189, 195
 Piñnelis 75
 Pilsudskis (Pilsudzki) Jurgis 30, 31
 Piłwel Michał 73
 Pilwiowa 83
 Pilwiowna 83
 Pinczuk Marcin 64, 65
 Pyngielewicz Jan 80
 Pinkus Stasys 12
 Piotrowski Aloizy, kun. 175
 Pipir 75
 Piragius Symon 57
 Piramovičius G., Ed. komisijos vizitatorius 193–194
 Pirdaytis Gregorij 58
 Piwnikas 59
 Piworaycia 59
 Piworaytis 59
 Placowski Felix, kun. 181
 Plagoc 75
 Plapiene 59
 Plater (Jan Ludwik?) 28
 Platkus Andrzey 55
 Platonas 48
 Platuk 84
 Plaukutis (Pławkoc Bartholomaeus), kun. 110
 Pławgianis Krzysztof 81
 Pławgianis Samuel 81
 Pławkoc, žr. Plaukutis

- Plebacki Petrus, Kauno magistrato pa-
 reigūnas 59, 60
 Plečkaitis R. 29
 Pliateris Adomas 12, 16
 Plikis Laurin 62
 Plinis 75
 Plitnikas Patras (?) 71
 Plitnikas Piotr 71
 Pobumbis Woyciech 77
 Pocij (Žiežmarių) 150
 Pocij Ludovicus, Lietuvos taurininkas 152
 Počobutas Martynas 12, 16, 30, 105, 109
 Podewelis Lenart 78
 Podzinyčia 85
 Pokieturis Piotr 66
 Pokutnis 75
 Polocinis 75
 Polubinski Alexander, žr. Palubinskis
 Polunaycia Ewa 82
 Połwian Tomasz, kun. 166
 Pompiala Marcin 79
 Poniatovskis S. A., žr. Stanislovas Au-
 gustas Poniatovskis
 Popilarski Korneli, kun. 137
 Poplys (Puplys?) 59
 Porczycki Dominik, kun. 150
 Poszakowski Jan 118
 Poška Dionizas 12, 13, 16, 20
 Potockis Vaclovas 107
 Powilaycia 59
 Powilaytis 83
 Powilaytis Jan 82
 Pracewicz Jozef, Dubingių mokytojas
 168
 Prawda Marcin 67
 Prawkiło Kazimierz 64
 Preyksz Stanisław 55
 Preykunas 59
 Preisas-Panonijus Jokūbas (Preys Panno-
 nius Jacobus), Kauno burmistras 53,
 54, 59, 60
 Pretorijus Enrikas, Kauno chirurgas 54
 Prystawelis (Przystawelis) Jan 64, 65
 Probolaycis 75
 Protasevičius Valerijonas, Vilniaus vysk.
 126
 Prusewicz Jerzy, kun. 158
 Przystawelis, žr. Prystawelis
 Puciłowski Piotr, kun. 163
 Puykaycia 59
 Pukień Aleksander Stanisław, kun. 148
 Puksztelis 75
 Punxniewicz Jan, kun. 180
 Pupalayte 84
 Pupkiewicz Mathias Michail, kun. 138
 Puplys, žr. Poplys (?)
 Purwis Jerzy 163
 Purwis Jonas, žr. Daukantas Simonas
 Purwis Piotr 163
 Putjanowski Antonius Mathias 174
 Putiacis Barthosz 77
- Puxtelis 75
 Puzyrna, šambelionas 31
 Puzyrna Jozephus, kun. 144, 146, 147
- Radivil Martinus Walczkowicz 62
 Radkunos Andryvs 62
 Radvanus 117
 Radvila Jurgis, Vilniaus vysk. 133
 Radvila Mikalojus Kristupas 126
 Radvilaitė Liudvika Karolina 146
 Radvilos ... 117
 Radziszewskaycia 59
 Radzius Marcin 74
 Ragaysis 75
 Ragielski 83
 Raylaycia Giertruda 82
 Rajnis Jan 63
 Rayszis 75
 Raksimowicz Jozef, mokytojas 164
 Rangelis, žr. Raugelis
 Rapszewicz Kazimierz, kun. 156
 Raszka 43
 Ratadaita, Ratadaite, Ratadailis, žr.
 Alexandrowicz
 Ratkiewicz Stanisław 63
 Raugelawicz 75
 Raugelis (Rangelis?) 75
 Rauptayte 83
 Rauptene 83
 Razajitis, žr. Grazewicz
 Razuinaycze Barbara 85
 Regalis 75
 Rej Mikołaj 72
 Rembiszewski Crescentius, pranciško-
 nas 89
 Rėza (Rhesa) Liudvikas 122
 Rybinski Bartholomaeus, kun. 146
 Ričis (Ricci) Laurencijus, jėzuitų ordi-
 no generolas 219
 Rigonis 75
 Rikuzent, žr. Noraisowic Pawel
 Rymaycia 59
 Rymaytis Maciej 82
 Rimdzis Tomasz 81
 Rimgaila (Rymgaylo) Juozapas, retorikos
 prof. 25, 222 (jėzuitų provinciolas)
 Rymgielis Marcin 74
 Rymkunas 59
 Rymkunas Kazimierz 83
 Rimoycis 75
 Rimoycowicz 75
 Rymowicz Franciscus Casimirus 27
 Rymsza 83
 Rymsza Aloizy 159
 Rynkun Stefan 174
 Rypiński Józef 120
 Rysiewski, alias Luyszysz Josephus 61
 Ritelowna 75
 Rivockis (Rywocki) Jonas, jėzuitų pro-
 vinciolas 221

- Rocinis 75
 Ročka Marcelinas 198, 237
 Rodziewicz Laurentius, kun. 148
 Rodziwnos Jurgielos 126
 Rogaycisz 75
 Rogalski Casimir Michael, kun. 62
 Roganienas 59
 Rogowski, bazilijonas, kun. 194
 Romanowski Jan, kun. 155
 Romaszkiwicz Antoni, kun. 160
 Romaszko 125
 Ropotkowicz Franciszek, kun. 126
 Rostkowski 31
 Rostowska Janowa Maryana Lopacinska 145
 Rostowski Stanislaus 89, 110, 113, 117, 119, 120
 Rotkiewicz Samuel, kun. 174
 Rousseau J. J., žr. Ruso Ž. Ž.
 Roza 75
 Roezenberg (Rozenberk) Antonius, Kauno magistrato pareigūnas 60
 Rozewicz Sylwester, kun. 157
 Rubowicz Franciszek, kun. 176
 Rubowicz Michał, kun. 176
 Rudgaylowicz Tadeusz 181
 Rudi 75
 Rudzikalis Stanisław 67
 Rudzina 75
 Rudzis Jan 67
 Rudzis (Rwdzis) Joannes 74
 Rudziss 62
 Rugynaty Katarzyna 69
 Ruygis Dawid 69
 Ruygis Jan 69
 Ruigys (Ruhig) Pilypas 14, 53, 54, 58, 111
 Rukša Josephus Constantinus Narbutt, kun. 191
 Rukša A. 14
 Rusak, audėjas 80
 Rusewiczieny 84
 Rusin 66
 Rusin Siemion, dailidė ir kubilius 63
 Ruskonis Jan 65
 Ruskonis Kazimierz, žr. Wayczys
 Ruso Ž. Ž. (Rousseau J. J.) 112
 Rutas Symon 65; žr. taip pat Kutas
- Sanulis Woyciech 67
 Sapięga F. 114
 Sapięgos 115, 118
 Sarbievijus M. 26
 Sargucia 59
 Sarment Casimirus, kun. 141
 Sarosielec Antoni, kun. 153
 Satkiewicz Antoni, kun. 180
 Satkiewicz Eusebius, klierikas 40
 Saul Michał 174
 Saulewicz Jozef 65
 Saurymowicz Sebastyan, kun. 181
 Sawrymowicz Franciszek, kun. 176
 Savrymavičius Kazimieras, kun. 181
 Sawicki 96, 97, 98
 Sawiński Antoni, kun. 167
 Schill Gregorius, žr. Šilas
 Schmelling Melchior, žr. Šmelingas
 Seczwnos Stankus 62
 Seysewicz Banis 73
 Sendzikas K. 15
 Serafimowicz Ignatius, Vilniaus akad. kolegijos prof. 235
 Seralis 75
 Seredzus 127
 Sereykaycia Katarzyna 55
 Sereykiewiczowa Anna 55
 Serginth Walentin 56; sūnus Stanisław
 Seuberlich E. 53, 54
 Sydabrys Jozef 168
 Siemaszko, kun. 36
 Siemaszko Hieronymus, kun. 135
 Sienicki 95, 97
 Siepecis 75
 Siesicki Jakub 62
 Sigismundus Primus, žr. Žygmantas Senasis
 Sikorskis Steponas, kun. 136
 Sylwestrowicz Jan, kun. 154
 Sylwestrowicz Wawrzyniec, kun. 153
 Simanavičius Vincentas, Kauno lietuvių pamokslininkas 53
 Symonowicz Raymund, kun. 177
 Simutaytis 83
 Syporowicz, vargonininkas 140
 Syrwid 59
 Syrwid, Sirvydas, žr. Širvydas Konstantinas
 Siuciłto Jozef, kun. 132, 150
 Skauzgard Ambrozy, kun. 179
 Skiawstys Krzysztofh 80
 Skielondis 75
 Skilandis 75
 Skilondzis 75
 Sklaustys (Sklantis sic!) Krzysztof 64, 65
 Skopelonis Stasis 71
 Skorulski Benedictus, kun. 142
 Skowroda Jan 162
 Skowroda Jerzy 65
 Skowroda Michał 162
 Skarbliniec Kazimierz 81
- Sabiunas Jerzy 65
 Sabiunas Michał 64, 65
 Sabjunowa 64
 Sabutiycia 59
 Sacewicz Theodorus, klierikas 40
 Sagayłto Leonard, kun. 188
 Sagayłto Thadeusz, kun. 188
 Sakołowski Jan, Kauno magistrato pareigūnas 60
 Samowicz, kun. 132
 Samulevičius Antanas (Samulewicz Antonius), klierikas 39, 40
 Sangowicz Julianus, klierikas 40

- Skrabliniec Krzysztof 81
 Skrobkowicz Ludovicus, jėzuitas 222
 Skrobliniec Maciej 81
 Skuba 83
 Skuczewski Tomasz, kun. 150
 Skudorovičius (Skudorowicz Adamus Stanislaus), Kauno burmistras 54, 59, 60
 Skultinayczia (?) Łucya 82
 Skurewicz Jozef, kun. 165
 Skutalis Woytkielis 126; sūnūs: Thomelis, Ploczwlis, Stasielis
 Slavočinskis Saliamonas Mozerka 10, 13
 Słobocki Maciej, kun. 171
 Słodzis 75
 Słupskis M., Žemaičių vysk. – sufraganas 170
 Słuszkonis Jakub 70
 Słuszkonis Jan 70
 Smaladycia (Smalkolycia?) Maryana 83
 Smilgienowicz Pawel 125
 Smilginis Mikołaj 67
 Smolskayczia Anna 82
 Smolski Michael, Vilniaus akad. kolegijos prof. kun. 175, 181, 235
 Sobol 125
 Sobolewski Casimirus, kun. 137
 Solodorys Stanielos 126
 Sołtuszka 73
 Soreykiewiczowa Anna 55
 Soroka Antoni, kun. 186
 Sosis 75
 Sotvellus Nath. 110
 Spanagelius Benedictus 89
 Sparnius 83
 Spaudziauskienie 83
 Spielaytis 59
 Spinguciowa 75
 Spirgiewicz 75
 Spirgus 75
 Spirkelis 75
 Spurgowa 75
 Stąbr 75
 Stąbris 75
 Stackiewicz Erazm Marcin, kun. 162
 Stądzienisz 75
 Staël de, Ž. 112
 Stakunas, žr. Budrewicz
 Stanevičius (Staniewicz) Jonas, Vilniaus kanauninkas 190
 Stanevičius Simonas 12, 15, 20, 51, 111, 112, 121
 Stanisław, spaustuvininkas 91
 Stanislawene 59
 Stanislawaytis 59
 Stanislawas Augustas Poniatovskis, Lietuvos d. k., Lenkijos karalius 154, 156
 Staniukowa 71
 Staniulanic Gasper 79
 Staniulanic Jan 79
 Staniulanic Jurgis 79
 Staniulanic Matul 79
 Staniulanic Stanisław 79
 Staniulewicz Woyciech 79
 Staniulewiczowa 60
 Stanisz 125
 Stankar Jacobus 226
 Stankiewicz Eduardus, klierikas 40
 Stankiewicz Laurentius, kun. 135
 Stankiewicz Maciej Ganul 75
 Stankowicz Mikołaj 156
 Stapszyczia Katarzyna 83
 Stasiewicz Jasiul 55; brolis Woyciech
 Stasiun Paulus 73
 Stasiunas Mikołaj Nozik 72; sūnus Jurgis
 Staszenas Mikołaj 78
 Steczka, žr. Surwił Petrus
 Steczwnos Pawylos 62
 Steczus 127
 Stegwił Simonas, Kauno magistrato pareigūnas 57
 Stegwiła Marcin, Kauno magistrato pareigūnas 57
 Stepanaycia 59
 Stephanowicz Jan (Stepanowicz Joannes), Kauno magistrato pareigūnas 28, 59, 60
 Stepurewicz Victor 98
 Sterylis Michał 68
 Stinis 75
 Stipinelis 75
 Stirpeika Juozapas, Žemaičių knygininikas 88, 107
 Stogelis 75
 Stomelanic (Stonielanic?) Gryg 71
 Straszewicz Marcin, kun. 187
 Strazdas 83
 Strazdas Kazimierz 64, 65
 Strazdowna 84
 Strebeyko Michaelis Antonij, kun. 142
 Strijkovskis (Strykowski) Motiejus 89, 103, 113, 114, 115, 119, 122, 134
 Strukow D. 111
 Strzałkowski Christoforus, kun. 134
 Strzałkowski Michał, kun. 164
 Stuknis (no?) Maciej 82
 Stulbis 75
 Stumbr 75
 Sturgulewski Tomasz, kun. 190
 Suchodolski 66
 Sucinis 75
 Sudak Adam 76
 Sudenis Andrzej 68
 Sudenis Michał 68
 Sudenis Symon, žr. Olszewski Symon
 Suduykis, žr. Matuszys
 Sugint Dawid 112
 Sugint Jan Stanisławowicz 112
 Sugintowa Janowa Halzbieta, Preykin-towna Baltromieiewiczowna 112
 Sula 75
 Sunis 75
 Surlbewicz Adalbert, kun. 181

- Surwil Petrus Wladislaus Steczka, Kauno burmistras, prekybininkas 57, 58, 60
 Surwil Stanislaus Benedictus, Kauno magistrato pareigūnas 59, 60
 Susky Stanisław 192
 Susky Tamas, Zambrovo paseniūnis 192
 Suslelis 75
 Susokalis 75
 Suszycki Georgius, kun. 174
 Suxcelis 75
 Swielewicz Jacobus Michael, kun. 143
 Swiło 75
 Swimba Nicolao 61
 Swirklis 75
 Swirkowski Stephanus, kun. 174
 Swirplis 75
 Switrigayla 128
 Szablowski Bartholomaeus 113
 Szaygis Filip 82
 Szakalewicz Mikołaj 88
 Szakaliniowa Rozalia 83
 Szakalis 75
 Szakarnis 75
 Szamborski Antoni 169
 Szanawskas Tadeusz 82
 Szapał Marcin 73
 Szarka Janas 79
 Szarkas Mateusz 82
 Szarkelis 75
 Szarkiewicz Jan Hieronim, kun. 178
 Szarkis, žr. Andruszkowicz Georgius
 Szarkowna 84
 Szasienia Zofia 55
 Szaudalis 59
 Szauksztowna Ewa 83
 Szawelis 84
 Szawelis Jakub 65
 Szawelis Jerzy 66
 Szawlewicz, kun. 149
 Szczęsnowiczowie: Januc, Gryguc, Mi-siuk 55
 Szczerba Kazimierz, 76
 Szedaikis Mathias, žr. Szodaikis
 Szedwilas 83
 Szermuksnisz 75
 Szybartowycz Maczey, siuvėjas 56
 Szydiszkowna Anna, žr. Militabarzdowa
 Szychlelis 75
 Szyksznis 84
 Szikucis 75
 Szyleykowski Bartłomiej 76
 Szyleykowski Thaddeus, kun. 132
 Szymaytacia Agatha 82
 Szymak 78
 Szymanonis Jerzy 67
 Szymanowicz Alexander, žr. Šimona-vičius
 Szymenas 78
 Szymkayc Ambros 54
 Szymkiewicz Franciszek, kun. 58
 Szymkiewicz Rudolphus, kun. 52
 Szymkun Marcin 77
 Szymkunas Czepulis 79
 Szymonis Pawel, siuvėjas 56
 Szymowicz Jerzy 176
 Szymowicz Wincenty, kun. 57
 Szymtakapaycia 59
 Szymtakapaytis 59
 Szymtontacia 59
 Szymuntis Michał 66
 Szymuntis Stanisław 66
 Szymuntis Wawrzyniec 66
 Szynekiewicz Marcin, kailiadirbys 162
 Szyrma Antonius, žr. Širma
 Szyrwid Constantinus, žr. Širvydas
 Szyrwis Jacobus 73
 Szkliskas, Szlykas, žr. Urbanonis
 Szlungur, kun. 144
 Szmarłakonis Stanisław 70
 Szmorlak Jurgis 70
 Sznurowicz Jan, mokytojas ir vargoni-ninkas 172
 Szodaikis (Szedaikis?) Mathias 63
 Szokis 75
 Szovinis Nicolaus 63
 Szpieglis (Szpiglis) Kazimierz, dailidė ir kubilius 63, 65
 Szpieglis, Władisław 65
 Szpungiański Jerzy, žr. Špungianskis
 Szuduykis Jan 64
 Szuduykis Maciej 65
 Szuduykis Stephan 64
 Szukionis Mikas 70
 Szukionis Woitekias 70
 Szukis 75
 Szukonis Misiuk 69
 Szulc Jan, kun. 182
 Szulc Jozef Wulpowski, kun. 185
 Szulc Romualdus, kun. 236
 Szumaycia Elizabet 82
 Szurnaycia Rozalia 82
 Szurszyłowicz Marcin 75; sūnus Jurgie-lis
 Szwadasi Andrus 79
 Szwedrenis 79
 Szwedziukas Jan 81
 Szwegzdowicz Felicianus, žr. Švedgž-davičius
 Szweykowski 95
 Šakenis K. 145
 Šilas (Schill Gregorius), jėzuitų provin-ciolas 221
 Šimonavičius (Szymanowicz) Aleksand-ras, Kauno burmistras 28, 54, 59, 60
 Širma Antanas (Szyrma Antonius), jė-zuitų provinciolas 117, 118, 222
 Širvydas (Syrwid, Szyrwid) Konstanti-nas 10, 11, 13, 14, 19, 20, 22, 36, 110, 111, 113, 115, 116, 117, 118, 120, 122, 139

- Šmelingas (Schmeling Melchior), jėzuitų provinciolas 221
 Špungianskis (Szpungiański Jerzy) 14, 118
 Švegdavičius (Szwegzdowicz Felicianus) 38, 39
- Tabeczki (Thabeczki) Jan 192
 Tacitas 34
 Tałob Michał 76
 Tamelionis Piatras 71
 Tankunas 59
 Tarwid Marcinus, retorikos profesorius 39, 40
 Tatarelis 75
 Tataronis Mikalaŷ (Mikołaj) 70, 71
 Tauczul Marcin, dailidė 62
 Tauczul Stefan 62
 Taurygicia 83
 Telega S., žr. Jaugelis Telega Steponas
 Temelonis Martynas 71
 Thabeczki Jan – žr. Tabeczki
 Thamaszunas 59
 Thowthwilowycz Jurgis, siuėvas 56
 Tyczkowski, kun. 30
 Tiškevičius A. 11, 14
 Tiškevičius Antanas Domininkas, Žemaičių vyskupas 14, 107–108, 161, 201
 Tiškevičius Jurgis, Žemaičių, vėliau Vilniaus vysk. 13, 124, 134, 199
 Toczyłowski Piotr Samson, Vilniaus katedros prelatas 145, 184
 Tołkaytis 59
 Tomaszewski Augustyn 105
 Tomulewicz Andruk 70
 Tomulewicz Piotr 70
 Tomulonis Piotr 71
 Toplicki Joseph 25
 Torpshisz Stanys 126
 Totoraitis J. 15
 Towianski Felix 94
 Traskuciowa Jadwiga 73
 Trenaycis 73
 Trepiscris (sic!) 75
 Tribernis 75
 Tribernisz 75
 Troc, žr. Trotz
 Troynowski Michał, kun. 179
 Trotz Michel Abraham 121
 Trumpikayczia Ewa 82
 Trzeciak 140
 Trzeciak Jozef, kun. 178
 Trzeciak Pawel, kun. 168
 Trzegocis 75
 Tudzewicz 125
 Tumelis Juozas 198
 Tutlaytis 83
 Tutloua 83
 Tworowski Ignatius, klierikas 39
- Ubogas (Vbogas, Vbogach) Casimirus 77
 Ułasnowicz, Žiežmarių mokytojas 155
 Ululis Jerzy 80
 Urbaczia (Urbeczia?) Jadwiga 83
 Urban, vienuolis 95
 Urban (Vrban), suolininkas 78
 Urbanaycis (Vrbanaycis) Januk 76
 Urbanis (Vrbanis) Adam 79
 Urbanonis (Vrbanonis), alias Szlykas (Szklikas) Jozef 63, 65
 Urbanowicz, kun. 156
 Urbanowicz Andrzej, bernardinai, lietuvių pamokslininkas 235
 Urbanowicz (Vrbanowicz) Andrzej 81
 Urbanowicz (Vrbanowicz) Czepul 79
 Urbanowicz Josephus, Vilniaus akad. kolegijos prof. 235
 Urbanowicz (Vrbanowicz) Kazimierz 81
 Urbanowicz (Vrbanowicz) Krzysztof 81
 Urbeczia Barba 82
 Urbeczia (Urbaczia?) Jadwiga 83
 Urbeło (Vrbeło) Andrzej 76
 Urbeło (Vrbeło) Mikołaj 76
 Urbiczia Agnieszka 82
 Urbononis (Vrbononis) Tomas 71
 Urbukonis Jurgis 71; brolis Sabas
 Urniezisz Joseph 81
 Urnikowicz Maciej, kun. 179
 Uselis Jan 65
 Uselis Michal 65
 Uszkuris Czapas 71, 72
 Uszkuris Jan 72
 Uszkuris Matulis 71
 Uzali (Vzali) Catharina 127
- Wabsdowski Jan 55
 Wadołowski (Wandołowski) Andrzej, kun. 145, 184
 Waga Teodor 159
 Wayciechenas Jan 67
 Wayciekonis Jan 67
 Wayciunas 59
 Wayczys Kazimierz, alias Ruskonis 63
 Vaina Abraomas, Vilniaus vysk. 25, 134, 192
 Vaina Benediktas, Vilniaus vysk. 13
 Vaina Motiejus 130
 Vaina Stanislovas 142
 Waywadaycia Agata 55
 Vakaris 75
 Wałantinaytis 84
 Valavičius Andrius, didysis Lietuvos vėliavininkas 130
 Valavičius Andrius (Wollowic Andreas), jėzuitų provinciolas 221
 Valavičius Jeronimas (Wołłowicz Hieronimus), Žemaičių seniūnas 12, 129, 130, 131, 132
 Valavičių... 116
 Walentynowicz Jan, kun. 177
 Walczkowicz, žr. Radiwił Martinus

- Walentyłowicz, pranciškonas 178
 Walentyłowicz Symon 68
 Wałowicz Jokūbas Ignacas, kun. 190
 Walicki Stephan 55
 Valmikas Vincentas 121
 Walmusu Valmikas, žr. Valmikas
 Walukas Apolonari 82
 Wałukiutie Christina 61
 Wałukiutis Antonius 61
 Wałuszewicz Thomas, Vilniaus akad.
 kolegijos prof. 235
 Wanagas 84
 Wanagas Joseph 73
 Wanagas Kazimieras 193
 Wandołowski Andrzej, žr. Wądołowski
 Wangys Jonas, žr. Daukantas Simonas
 Warbekuniutie Agneti 61
 Warkolewicz Jozef, klierikas 122
 Warnaytis Matyasz 74
 Warnelis 75
 Wasil 105
 Wasilewski Jozef 66
 Wasilewski Lukasz, kun. 168
 Waszkielis 75
 Waszkis Jan 68
 Waszkis Adam 68
 Vbogas, žr. Ubogas
 Weberis Hugo 14
 Veblaitis P. 13
 Wegelaitis Joseph 58
 Weiawaikysz Piotr, siuvėjas 56
 Weyner Jan 55
 Weywericia Katarzyna 61
 Weywericia Magdalena 61
 Werecki Stanisław, kun. 112
 Wergelis 75
 Werpalnikonis Andrzei, siuvėjas 56
 Werpalnikonis Ludwik, siuvėjas 56
 Werselis 75
 Werszyło Piotr 74
 Weselgiutie Catharina 61
 Wiczowski Ludovicus, Vilniaus akad.
 kolegijos prof. 235
 Wichert Tomasz, kun. 168
 Widmont Andreas, kun. 137
 Widunaycia 59
 Wiegėłowicz 75
 Wiekinis Bartłomiej 77
 Wieliczko 140
 Wieliczkowicz 140
 Wierbełowicz Jan, siuvėjas 56
 Wierecki Stanisław, kun. 112
 Wiergieta 75
 Wiergucis 75
 Wierwecis 75
 Wierzbicki Jan, kun. 154
 Wierzbicki Theodorus, kun. 139
 Wierzbowski Stanislaus, kun. 137
 Wierzelis 75
 Wiestortowicz Jaczko 127
 Wieszwianski 30
 Wilainis Grygos 70
 Wilczynski Kazimierz, kun. 171
 Wilczynski M. (?), kun. 164
 Vilentas (Willenth) Baltramiejus 122
 Wilk 75
 Wilkiel Ławryn 70
 Wilkiel Wit 70
 Wilkotas Wasil 67
 Wilkozencis 75
 Willamowski Andrzej, mokytojas 153
 Willenth B., žr. Vilentas
 Wilnius Kazimierz 133
 Wilunaycia Agata 82
 Wincza Alex, kun. 168
 Wintzikaytis Tadeusz 81
 Wisiargiutie Rosalia 61
 Wisiaszkaycia (? Wizia...) Ewa 82
 Wiszelis 75
 Wiszniewski M. 26
 Vytautas (Witold, Vitoldus, Wtoudus
 Alexander), Lietuvos d. k. 24, 25, 114,
 125, 128, 134, 143
 Viteleskis Mucijus (Vitellescus Mutius),
 jėzuitų ordino generolas 218, 219
 Witkiewicz Benedykt, kun. 175
 Witkoskaycia (Wizia...?) Maryanna 82
 Witonis Augas 71
 Wizgird, klierikas 122
 Wiziaskaycia, žr. Witkoskaycia
 Woiawolis 75
 Woyciechowicz Mikolay 79
 Woyciechowski Jan, kun. 166
 Woycionis Stasis 71
 Woyczyutuczia 85
 Woyda 75
 Woykiel Woyciech 76
 Voinilovičius Romualdas 25
 Woynowski Antoni 177
 Woysznaras Jan 79
 Woyszwilo Michael, kun. 173
 Woytanis Andrey 78
 Woytekaytis 59
 Woytekanis 59
 Woytekunas 59
 Woytkiel Pauluk 76
 Woytkielis 126
 Wojtko, lietuvių pamokslininkas Vilniuje
 233
 Wołatowicz Guidus, klierikas 40
 Wołk Jan Michał 93
 Wołk Marcin, Kauno burmistras 59
 Wolkasz 75
 Wołkzius 75
 Wołowic Andreas, Wołowicz Hiero-
 nimus, žr. Valavičius
 Wołowicz Jozef, kun. 177
 Volteras (Voltaire) Fr. 112
 Wolweran Adam, kun. 164
 Wonogelis 75
 Worłowski Joannes 138

- Wornozenc Michel, siuvéjas 56
 Woronowicz Joannes, kun. 137
 Woronowicz Michael, zakristijonas 143
 Wotknelis 75
 Wowerowa 84
 Urbeło, žr. Urbeło
 Wujek Jakub 113
 Wulpowski Szulc, žr. Szulc
 Vzali, žr. Uzali

 Zabielo Adam 229–230
 Zabielskis Juozapas, kun. 171
 Zabrzezynski (Joannes de Zabrzezin),
 Alytaus bažnyčios fundatorius 136
 Zagiewicz Stanisław, siuvéjas 56
 Zagorski Rafał, kun. 181
 Zayslalis 75
 Zakusztlan Lawryn 62
 Zaleskis Juozapas, kun. 30
 Zamaytis Jan 67
 Zamaytis Paweł 67
 Zameycis Samuel 67
 Zameycis Stanisław 67
 Zameyitis Czepul 67
 Zaręba, kun. 194
 Zaugaytis Kazimierz 55
 Zegždra Rochus, retorikos prof. 39
 Zeyniewicz Andrzej, kun. 145
 Zemaycis Maciej 67
 Zenkovičius (Zienkowicz) Mykolas Jonas,
 Vilniaus vysk. 116, 144, 204
 Zybalo Piotr 67
 Zyblenas Gaspar 79
 Zydonis Stanisław 83
 Zienkowicz M. J., žr. Zenkovičius
 Zienkowicz Tomasz, Vilniaus vysk. –
 sufraganas 150
 Zigmantas III, Lietuvos d. k., Lenkijos
 karalius 10, 12, 126, 127, 128, 129,
 130, 131, 132, 135, 137, 138, 142, 154,
 199
 Zigmuntowicz Bonifacius, kun. 138
 Zilasz 75
 Ziogas 84
 Ziogowa 84
 Zyrnalis Bałtromiej 80
 Zyrnalis Jerzy 80
 Zmuydzin Mikołaj 76
 Zub Jan, kun. 155
 Zubeckicia Krystyna 83
 Zubkowski 84
 Zuynis 59
 Zuk Mikul 80
 Zwaginis 69
 Zwaki 75
 Zwirblowna 84

 Zwinkłate 85
 Zwirblis Kazimierz 72

 Żabowski Marcin 225
 Żagaras 84
 Żagelis Adomas 234
 Żagelis Antanas 234
 Żagelis (Żagiełło) Martynas Michalo-
 vičius, Vilniaus katedros prepozitas
 208–213, 220, 234
 Żagiełło Marcin Michał, žr. Żagelis
 Martynas
 Żakelis 75
 Żakorsus 75
 Żalelis 75
 Żamaytenas Andrzej 65
 Żamaytenas (Żameytenas) Jan 64, 65
 Żameytenas Tomas 64
 Żardys Kazimierz 68
 Żasiciowna 84
 Żasitys 84
 Żebrys Tomas 11, 15, 53
 Żebrowskis Tomas Aleksandras 53, 57
 Żebrowskis Aleksandras Jonas 116, 147,
 148, 152
 Żegunaytis 75
 Żegunis 75
 Żekinis 75
 Żemaytys S. S., žr. Stanevičius Simonas
 Żeromski Jerzy, kun. 155
 Żyborn Jozef, Kretingos mokytojas 194
 Żybortt Josephus, kun. 86
 Żyburka 59
 Żydaicia 59
 Żydelis 75, 128
 Żygimantas Senasis (Sigismundus I) 26,
 45, 125, 143
 Żilevičius, kun. 85
 Żiogas 84
 Żirnelis 75
 Żyrnelis Jendrzey, siuvéjas 56
 Żirnikos 75
 Żmuitelis 75
 Żmuytowicz 75
 Żobekstaicia Katharzyna 73
 Żołalis Kazimierz 83
 Żonixt 75
 Żostautas Albertas Liudvikas 118, 234
 Żoswiłowycz Paweł, siuvéjas 56
 Żubianiec Krzysztofh 76
 Żuinias Gabriel 163
 Żuk Samuel 225
 Żukas 59
 Żukowski Cypryan, kun. 187
 Żurelis Szymon 77
 Żwirklis 75

Rodyklėje nurodomos dabartinės vietovardžių formos. Greta duodamos lotyniškos ir lenkiškos, jeigu jos aiškiai skiriasi nuo dabartinių. Neidentifikuoti vietovardžiai rašomi, kaip šaltinio originale.

- Abelska paraf., žr. Obeliai
 Adutiškis 129
 Akmenė 86, 129
 Alanta, žr. Alunta
 Aleksandravas 175
 Alytus 124, 127, 136
 Alksna (Alxna), upė 67
 Alsėdžiai 38, 86, 141
 Alšėnai 174
 Alunta (Avanta, Ovanta) 143, 166, 167
 Alvitas 76, 137, 150
 Anykščiai 143, 162, 171, 172
 Antakalnis (Vilniaus priemiestis) 77
 Antašava 184
 Antazavė 175
 Anturkė, žr. Inturkė
 Antverpenas (Antverpiae) 117, 120
 Antsolkiniki, km. 74
 Apidemale 73
 Apidemes galas 73
 Apytalaukis 150, 172, 183, 189
 Ariogala (Airiogala) 85, 129
 Ašmena 105, 116, 138, 174, 186, 189,
 190, 233, 234
 Aukštadvaris 125, 161, 185
 Avanta, žr. Alunta
 Azkini, km. 79
 Azokma Rezy, užsienis 68
- Babtai 160
 Backūnai 72
 Baisogala 84
 Bakalaravas, žr. Dauspuda
 Bakalarzewo, žr. Bakalaravas
 Balninkai 166
 Balte Holauky, km. 212
 Barskuny, km. 63
 Bartninkai 138
 Batakiai 134
 Bebrusai, km. 66
 Bendriškiai (Będryszkie) 73
 Berstanen, žr. Birštonas
 Bialystokas 128
- Bielawszczyzski, sklypas Kaune 58
 Bielica 228, 229
 Bieniszki 162
 Bildzie, km. 174
 Birki, žr. Dakieły, km.
 Birštonas (Berstanen) 127
 Biržai 13, 146, 175, 176, 222, 224, 225,
 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232
 Boikuny, km. 63, 65
 Boreykuny, žr. Barskuny
 Borysow 150
 Borskuny, km. 65
 Boruczany 72
 Botkuny, km. 121
 Branevas (Braunsbergas) 121
 Brasław, žr. Brėslauja
 Brazeliszki, km. 74
 Brėslauja (Brasław) 139, 145, 167, 184
 Brestas (Lietuvos Brestas) 159
 Brunava, žr. Panemunis
 Brzozy, žr. Paberžė
 Buczkuny, km. 70, 71
 Budzidancy, km. 142
 Bukonys (Bukancy) 161, 185
- Carolstadt, žr. Kretinga
 Chveydanensis eccl., žr. Kvėdarna
 Cierki, alias Radkunczy, km. 62
 Ciesis, žr. Vendenas
 Cimkowice 162
 Crewensis eccl., žr. Kriaunos
 Curonia, žr. Kuršas
 Czerwony Dwor, žr. Nemenčinė
 Czupliszki, užsienis 65
- Čedasai 176
 Čekiškė 54
 Čiobiškis 170
- Dakieły, alias Birki, km. 64, 65
 Dancigas, žr. Gdanskas
 Dantiscus, žr. Gdanskas

- Darbėnai 84, 85, 141, 180
 Darymėly, užsienis 65
 Darsūniškis 132, 158
 Daugai 87, 128
 Daugėliškis 139, 140, 183
 Daugpilis 110, 173
 Daujotiškis (Dowiaczyski), folvarkas 67
 Dauspuda 139
 Degimalis 73
 Deltuva (Dziewiałtowo) 186
 Dilinga 207, 208
 Doylidy, km. 75
 Domonciszki, km. 72
 Dorpatas, žr. Tartu
 Dotnuva 26, 52, 55, 84, 110, 196
 Dowiaczyski, žr. Daujotiškis
 Dowiaczyski, namas Kaune 57
 Dowkszany, km. 78, 80
 Driswiaty, žr. Drūkšiai
 Drūkšiai (Driswiaty) 76
 Duacum 204, 205
 Dubingiai 168
 Dusetos 176, 177, 190
 Dwor Krolewski 131, 148
 Dziewiałtowo, žr. Deltuva

 Egiptas 233
 Eyciuny (Eciuny), km. 64, 65
 Eysmonty, Gardino pav. 153
 Eytmantaycie, km. 54
 Eišiškės 125
 Endriejavas 84
 Europa (Vakarų) 22

 Filipavas 138

 Gadamedis, užsienis 65
 Gayluny, km. 67
 Garbarska, gatvė Kaune 58
 Gardai, žr. Žemaičių Kalvarija
 Gardinas 26, 29, 30, 37, 115, 137, 153, 163, 168, 186
 Gargždai 85
 Gaurė 85
 Gdanskas (Dantiscus, Dancigas) 115, 120, 192
 Gegužinė 161
 Gelvonai 132, 170
 Gervėčiai (Gierwiaty) 126, 128, 174, 189
 Giedraičiai (Giedroycy) 24, 62, 169
 Girkalnis 85
 Gnieznas 126
 Goniądz (Białystoko vaiv.) 128
 Goža, žr. Ožė
 Gracias (Austrija) 25
 Gražiškiai (Grauziškiei) 137
 Grayzyskie 159
 Grinkiškis 85
 Grodno, žr. Gardinas
 Grodzie, km. 78, 81
 Gruzdžiai 24, 55, 85, 169
 Gudeyki, alias Popiszki, km. 162, 163

 Heidelbergas 226
 Hoža, žr. Ožė

 Ylakai 38, 141
 Ilgielis, ežeras 125
 Ilukšta 173
 Indija 47
 Infliantai, žr. Livonija
 Indura 186
 Inturkė (Anturkė) 126, 167, 168
 Išcolna (Iščoľna) 125
 Izabelinas 231

 Jakszyskie 55
 Janapolė 29, 85, 108
 Jankovas, dv. 129
 Jaziory, dv. Ašmenos paviete 233
 Jieznas 76, 152, 153, 154, 158
 Jodzia, upė 211
 Jodzisz, užsienis 65
 Jonava 157
 Joniškėlis 85
 Joniškis 72, 85, 132
 Joniškis (Vilniaus) 168, 169
 Jonlaukis (Ionławki), žr. Janapolė
 Josvainiai 130
 Jurbarkas 85, 110, 128
 Juzeliski 73
 Južintai 177

 Kabiszki, užsienis 162
 Kaczuny, žr. Kačiūnai
 Kačiūnai (Kaczuny), km. 67, 132
 Kalnėnai (Kolniany), km. 73
 Kaltinėnai 85
 Kalvarija 193
 Kamajai 138, 177, 178, 191
 Kantaučiai 141, 187
 Kantminiškiai 112
 Kapciūnai (Kapcjuny) 72
 Karaliaučius 56, 60, 111, 121, 122, 227, 229, 231
 Karmėlava 128, 156
 Kartena 85
 Karvys (Korwie, alias Kramnizski seu Paciuszki) 63, 65
 Kaunas, Kauno... 10, 13, 14, 15, 16, 25, 26, 27, 28, 53, 54, 56, 61, 83, 91, 97, 110, 114, 128, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 170, 180, 182, 183, 184, 188, 189, 192, 193, 194, 218, 222
 Kaunatava 111
 Kausteklė, km. 69
 Kavarskas 171, 186
 Kėdainiai 10, 13, 58, 60, 85, 121, 122, 172, 189, 222, 223, 224, 225, 227, 229, 231
 Kelmė 29, 52, 85, 229, 230, 232
 Kernavė 61, 62, 161
 Kicunas (?) 30
 Kietaviškės 155

- Kirdeikiai (Kierdeyki, Kirdeyki) 79, 80
 Kiveliškės 30
 Kizany, km. 91
 Klovainiai 10, 12, 85
 Kolainiai 111
 Kolniansy, žr. Kalnėnai
 Königsbergas, žr. Karaliaučius
 Kontowcze, alias Sowzdrowiany, žr. Kantaučiai
 Korwie, seu Paciuszki, žr. Karvys
 Kowale, km. 67
 Kozańczy, km. 75
 Koziemiacka, gatvė Kaune 58
 Kražiai, Kražių... 10, 13, 26, 30, 38, 55, 85, 108, 109, 133, 134, 179, 180, 188, 194, 195, 196, 198, 208, 218, 221
 Kražiai Senieji 108
 Krakės 29, 85
 Kramniškės (Kramniszki) 66, žr. t. p.
 Karvys
 Krekenava 85
 Kretinga 62, 85, 111, 177, 193, 194, 195, 196, 197, 222, 235
 Krevas, žr. Kriaunos
 Kriaunos 174, 178, 189, 190
 Krinčinas 127, 144, 178
 Krokua 136, 154, 159, 184, 199
 Królewec, žr. Karaliaučius
 Krože, žr. Kražiai
 Kuktiškės 112
 Kuliai 85
 Kunigiškiai, km. 77
 Kupiškis 144, 146, 175, 178
 Kurkliai 98, 186
 Kurliandija, žr. Kuršas
 Kurokowszczyzna, km. 64
 Kurpsiuvių gatvė (Tilžėje) 27
 Kurtuvėnai 85
 Kuršas (Curonia, Kurliandija) 173, 177, 212, 226
 Kuršėnai 85, 140
 Kužiai, Šiaulių parap. 85, 171
 Kvėdarna 94, 130, 140, 141
 Kvetkai 179
- Laižuva 86, 203
 Lankeliškis 138
 Latvija 10
 Laukesa 173
 Lauksodis 173
 Lauksodis (Pašvitinio filija) 86
 Laukuva 86
 Laukžemis 85, 141
 Lazdijai 127
 Leidenas 229
 Leipcgas 121
 Lyda 166
 Lyduokiai (Nidokai) 143, 165
 Lyduvėnai 85
 Lieplaukė 86
 Lygumai 86
- Linkmenys 79, 80
 Linkuva 86
 Lioliai 86
 Livonija (Infliantai) 24, 114, 121, 137, 155, 156, 157, 164, 171, 175, 177, 188, 189, 199, 215
 Londonas 121
 Londzie, km. 69
 Loskas (eccl. Łoscensis) 174
 Lubkiszki, užsienis 65
 Luciany, km. 68
 Luckas 137
 Ludza, žr. Ludzen
 Ludzen (Ludza) 207
 Lukiškės 38
 Luknikai, žr. Luokė
 Luokė (Luknikai) 86, 141
- Maišiagala 62, 63, 64, 65, 66, 127
 Maskvos žemės 207
 Medininkai 128
 Meylupis, užsienis 65
 Minieysze(y), km. 79, 80
 Mirance, km. 68
 Miškiniai, km. 68
 Mitašiškiai (Mittaszyszki) 57
 Mižučiai (Miżucie) 55
 Molėtai 167
 Mosėdis 38, 86
 Musninkai 37, 169
 Mūša 72
 Mozūrai 49, 145, 184
- Naugardukas 162
 Naujamiestis 66, 86, 188, 224
 Nemakščiai 24, 86, 112
 Nemenčia, upė 75
 Nemenčinė (Czerwony Dwor, alias Niemenczyn) 67, 68, 74, 78, 80, 162
 Nemunas, upė 159
 Neris (Vilija), upė 77, 150, 151, 157
 Nesvyžius 208
 Nidocensis eccl., žr. Lyduokiai
 Nidokai, žr. Lyduokiai
 Niemencza, žr. Nemenčia
 Niemenczyn, žr. Nemenčinė
 Norviliškis (Nurweliszki) 174
 Nowomieskie (zgrupowanie), žr. Naujamiestis
 Nurweliszki, žr. Norviliškis
- Obeliai 175, 176, 181, 190, 191
 Okainiai, km. 211
 Okowita, km. 68
 Olkiniki, žr. Valkininkas
 Olszanensis eccl., žr. Alšėnai
 Olwita, žr. Alvitās
 Onuškis 87, 177
 Opitalokai, žr. Apytalaukis
 Orša 168
 Oszmajnie 72

- Oszmianensis eccl., žr. Ašmena
 Ovanta, žr. Alunta
 Oziski, užusienis 65
 Ožė (Hoža, Goža) 137
- Pabaiskas 142, 164, 165
 Paberžė (Podbrzez, alias Brzozy) 76,
 127, 128, 163
 Pabiržė 145, 146, 179
 Paciuszka(i), žr. Karvys
 Padubysys 29, 85, 193, 194, 196, 197
 Pagiriai 184
 Pagramantis 86
 Pajevonys 127, 138
 Pajuodžiai 213
 Pajūris 85, 112, 134, 179
 Pakapė (Kurtuvėnų filija) 85
 Pakruojis 86
 Pakuonis 132
 Palanga 86, 141, 202
 Palenkė, žr. Podlasie
 Palėvenė 113, 179
 Pandėlys 179, 185, 191
 Panemunė 57, 89, 113, 132, 159, 160
 Panemunis (Brunava) 176, 180, 192
 Panemunėlis 180
 Panevėžys 52, Senasis P. 147, 188
 Paparčiai 25, 38, 113, 114, 160, 161, 198,
 236
 Papilė 86
 Papylis 146, 232, 233
 Pasvalys 144, 180
 Pašiaušė 85, 86, 188, 234
 Pašilė 10, 12
 Paširvintys, žr. Alvitas
 Pašušvys (Poszus) 52, 86
 Pašvitinys 86
 Patowsol (w imieniu P.), žr. Patausalė
 Pavandenė 131
 Paupiai (Paupgey), pieva 126
 Pelumaiyszas, sklypas Kaune 58
 Perdaubale (Szlapieki), laukas 73
 Perweynici 80
 Petrapilis (Leningradas) 111
 Petrikovas 120
 Petruszany, km. 72
 Piewale, laukas 73
 Pigosze (Pigorze?), km. 61, 62
 Pikeliai 86
 Pilekolnie, užusienis 162
 Pileki, folvarkas 67
 Pilesupis, tvenkinys 62
 Piskas 166, 190
 Plateliai 38, 86, 129, 130, 142
 Plungė 86, 131, 133
 Podbrzez, alias Brzozy, žr. Paberžė
 Podlasie (Palenkė) 137, 139, 184
 Podworzany, km. 74
 Pogaie, užusienis 65
 Polockas 28, 63, 213
 Poniatowicz (Gardino pav.) 153
- Popiszki, km., žr. Gudeyki
 Possint 207
 Poszus, žr. Pašušvys
 Patausalė (Patowsol) 73
 Potunawa 112
 Powiliska, sklypas Kaune 57
 Powiliska, gatvė Kaune 58
 Prackuny, km. 79
 Prienai 127, 159
 Prieraslis (Przerosl) 138, 148, 151, 227,
 230
 Prūsija (Prūsų Lietuva), Prūsų... 10, 22,
 49, 119, 149, 151
 Przerosl, žr. Prieraslis
 Pumorany, km. 67
 Pampėnai 188
 Punkskas (Naujasis) 127
 Pušalotas 86
 Putraszany, km. 70, 71
- Raczki, žr. Račkovas
 Račkovas (Raczki) 139
 Raczkiszi, užusienis 65
 Radkunczy, žr. Cierki
 Radkuny 61
 Radomas 126, 161
 Radviliškis 52, 86, 131, 232
 Ragialiszki, alias Ragialwietis, namas
 Kaune, Vilniaus gatvėje 57
 Raguva 52, 94, 127, 187
 Raigradas 145
 Rakiszki, užusienis 64
 Ramygala 147, 188, 211
 Raseiniai 86, 196, 218
 Raudėnai (Rawdziany) 130, 131
 Raudondvaris 114
 Rawdziany, žr. Raudėnai
 Rietavas 11, 15, 69, 86, 129, 171, 179
 Ryga 121, 163, 207
 Rykantai (Rykonty) 73
 Robionski folwark 174
 Rokiškis 180, 181, 191
 Roma 134, 179, 215, 216
 Romainiai 149
 Rozalimas 86
 Rožany 76
 Ruczay 73
 Rudausiai (Rudowsie), km. 68
 Rūdninkai 128
 Rudowsie, žr. Rudausiai
 Ruygie, km. 69
 Rumšiškės 58, 158
 Rusija 98, 163, 186, 199, 215
 Rutki Ruty, užusienis km. 65
 Ružanai 114
- Salamiestis 185, 232
 Salantai (Skiełdziej) 86, 142
 Saločiai 185
 Salos (Ašmenos paviete) 174
 Sandamiras 161

- Savičiaus gatvė Vilniuje 181
 Seda 38, 135
 Seinai 30
 Semeliškės 125, 142, 154
 Siermieje (Szymunce) 66
 Siesikai 185
 Simaniškiai, km. 67
 Simnas 150, 151
 Skielądzie, žr. Salantai
 Skapiškis 181
 Skapo gatvė Vilniuje 77, 233
 Skaruliai (Skorulski, dawniej zwany Lipnicki) 76, 156, 157
 Skiemonys 167
 Skirlionys, km. 208
 Sklauscie, žr. Skliaustė
 Sklewscie, žr. Skliaustė
 Skliaustė (Sklauscie, Sklewscie) 64, 65
 Skrabliny, km. 78, 81
 Skuodas 69, 131, 187
 Slonimas 114, 115
 Sluckas 25, 177, 230
 Smolenskas 143, 162, 174
 Smurgainys 174
 Soleniki, km. 79
 Solensis eccl., žr. Salos
 Sowiedziawiany, žr. Kantaučiai
 Spirakiai 85
 Stačiūnai 86
 Stakliškės 126, 135, 153, 154
 Starodubas 139
 Steponiškis (Steponiszki) 73
 Stirpeikiškis (Styrpeykszki)
 Stradomas 159
 Stražiai (Strosze) 128
 Stripūnai (Strypuny, Styrpuncy) 1, 68, 79
 Styrpuncy, žr. Stripūnai
 Struny, folvarkas 67
 Subačius 150, 173, 182
 Sudeniai (Sudenie) 68
 Sudervė 78
 Supraslis 116
 Surviliškis 86, 174
 Suvainiškis 181
 Suviekas 126
 Svėdasai 98, 126, 175, 181
 Szeszkelizski, namas Kaune 57
 Szylany, žr. Šilėnai
 Szymunce, alias Siermieje 66
 Szkudy, žr. Skuodas
 Szkuliszki, namas Kaune 57
 Szlagiryszky 169
 Szłapieki, žr. Perdaubele
 Szłubeliszki, sklypas Kaune 58

 Šaukėnai 52
 Šeebra 90
 Šeduva 86
 Šešuoliai 126, 143, 165
 Šėta 147, 156, 163, 184, 185

 Šiauliai, Šiauliu... 11, 15, 22, 26, 32,
 34, 85, 86, 192
 Šilėnai (Szylany) 69, 70, 72
 Šilogala 69
 Šiluva 52, 115, 188
 Šiuppyliai 85
 Širvintos 171
 Šlubeliškiai, sklypas 58
 Švenčionys 142
 Švėkšna 12, 16, 83, 84, 179
 Švobiškis 72, 223, 225, 226, 227, 229, 232

 Tarakancy 78
 Tareykany 80
 Tartu (Dorpatas) 206
 Tauczaycie, km. 69
 Taujėnėliai (Towianki) 184
 Tauragė 10, 12, 124, 125, 134
 Taurakiemis 58
 Tausalas (Towsoł), ežeras 73
 Tautwiltowo 128
 Telšiai 52, 73, 131, 145, 185
 Tilžė 27, 143
 Tirkšliai 38, 141
 Tytuvėnai 52, 84
 Torunė 45
 Torių vartai Kaune 149
 Towianki, žr. Taujėnėliai
 Towsoł, žr. Tausalas
 Trainaičio (Trenaycia) kalnas 73
 Trakai, Trakų... 20, 21, 73, 74 (Trakų
 vartai Vilniuje) 114, 115, 135, 143,
 145, 155, 164, 178
 Trakai, Naujieji 125, 143
 Trabensis eccl., žr. Trobos
 Traupis 187
 Trenayčia kalnas, žr. Trainaičio
 Tridentas 202
 Tryškiai 130, 131
 Trobos 174
 Troškūnai (Vladislavas) 38, 39, 40, 115,
 185

 Ukmergė 105, 171, 175, 184, 186, žr. t. p.
 Vilkmėrgė
 Uliczela (Uliczały), km. 64, 65
 Unaniski, užsienis 68
 Upyna 30
 Upytė, Upytės... 105, 160, 176, 183, 188
 Upninkai 170
 Utena 182, 191, 210
 Užugustis 158
 Užpaliai 116, 182
 Užneris (U. distriktas), t. p. Zawileyski
 d. 223, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231
 Užupiai (Uzupie), km. 86
 Užventis 130

 Vabalninkas 144, 145, 146, 183, 184,
 187, 213
 Vadokliai 187, 212
 Vainutas 21, 112, 130

- Vaistamas, dvaras 116, 161
 Valkininkas (Olkiniki) 90, 152, 233
 Vandžiogala 157
 Varduva, upė 131
 Varnija 180
 Varniai 10, 13, 29, 74, 108, 109, 174, 178,
 183, 185, 188, 193, 196, 217, 218, 219
 Varnikai (Worniki) 73
 Varšuva 21, 29, 30, 121, 159, 161, 184
 Waszkance, žr. Vašuokėnai
 Vašuokėnai (Waszkance) 68
 Veiviržėnai (Weiwirzskich) 74
 Veliuona 135
 Vendenas (Ciesis) 169
 Veviorka 143
 Viduklė 29, 185
 Widzensis eccl., žr. Vidžiai
 Vidžiai (Widzensis, Widziniskie) 77, 94,
 139, 154, 167, 189
 Viešintos 183
 Viešvėnai 30
 Wierzbitki, km. 76
 Vijukai 149
 Vilkaviškis 129, 139, 193
 Wilczpolska, namas 105
 Vilija, žr. Neris
 Vilkija 129, 193
 Vilkmergė, Vilkmergės... 28, 40, 145,
 150, 153, 156, 162, 166, 167, 171, 176,
 177, 181, 182, 184, 185, 186, 188, 190,
 žr. t. p. Ukmergė
 Vilnius, Vilniaus... 11, 13, 14, 15, 20,
 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 38,
 53, 54, 68, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81–83,
 88, 89–107, 109, 111, 113, 114, 115,
 116–122, 126, 129, 132, 133, 135, 137,
 138, 139, 145, 146, 147, 148, 149, 150,
 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160,
 161, 162, 163, 165, 166, 167, 169, 170,
 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179,
 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188,
 189, 190, 191, 198, 203, 204, 205, 207,
 208, 213, 216, 217, 218, 219, 220, 222,
 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235
 Vilniaus gatvė Kaune 58
 Vilniaus vartai Kaune 58
 Virbalis 219
 Viszakiszi 112
 Vislica 136, 289
 Wysoki Dwor, žr. Aukštadvaris
 Vištytis 138
 Vitebskas 164, 165
 Wyskiew, žr. Vidžiai
 Wizunski, žr. Vyžuonos
 Vyžainis 137
 Vyžuonos (Wizunski) 77, 183
 Vladislavas, žr. Troškūnai
 Woyzgieliszki, folvarkas 165
 Vokė 233
 Vokė, upė 233
 Wokieskampas, gatvė Kaune 58
 Volkovyskas 29
 Volpa 163
 Wolpienski (Kościół), žr. Volpa
 Worniki, žr. Varnikai
 Zawilejskij distrikt, žr. Užneris
 Žagarė 132
 Žarėnai 132
 Žasliai 151, 152, 156
 Žeimiai 171, 172, 188
 Žemaitkiemis (Žmuydecki) 63, 64, 122
 Žemaičių Kalvarija (Gardai) 11, 15, 29,
 38, 85, 96
 Židikai 86
 Žiežmariai (Żymory) 56, 87, 125, 150, 155
 Žiupronys, žr. Župranai
 Žemaitija, Žemaičių... 11, 15, 16, 21,
 24, 25, 28, 29, 32, 33, 38, 58, 84, 86, 105,
 114, 124, 125, 127, 129, 131, 132, 134,
 140, 145, 153, 154, 158, 159, 160, 161,
 169, 170, 171, 172, 177, 178, 179, 180,
 181, 183, 185, 187, 188, 189, 193, 194,
 196, 199, 200, 201, 202, 203, 215, 217,
 218, 219, 224, 225, 234, 235
 Žymory, žr. Žiežmariai
 Žmuydecki, žr. Žemaitkiemis
 Žodiškis 140
 Žoludkas (Zoludcius) 38
 Žubiany, km. 76
 Žukance, km. 68
 Župranai (Žiupronys) 128, 174, 222, 230
 Žvingiai 130
 Ežerų vardai (bučiai, venteriai, abarai) 74
 Lietuviški smulkūs vietovardžiai 163

- Abhandlung über den Ursprung der Sprache 121
 Abrégé de l'Histoire de la Maison de Jagellon 25
 Adagia 10
 Agenda 14, 66, 112, 139, 140, 141, 144, 154, 163, 192, 212
     –latviška 176
     –lenkiška 226
     –lietuviška 11, 225, 227
 Aisopas arba pasakos isz grykonu kalbos pergulditos 111
 Aleksandrynas I 53, 54
 Aleksandrynas II 14
 Altorius 92, 93, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 118
 Altorius duchaunas 95, 100
 Alvaras 172, žr. t. p. gramatika lotynų kalbos
 Anibal ad portas seu Historia Domus Oginscorum 117
 Anoniminės 1737 m. lietuvių kalbos gramatikos „Universitetas linguarum Lituaniae“ tarmės klausimu 14
 Antanas Klementas 15
 Apey darima valge ysz kiarpiu islandu 121
 Apiniun auginimas (Parodimas kajp apinius auginti) 111
 Apollo Doctis Barbitis 26
 „Archiw für slavische Philologie“ B. 39 13
 „Archivum Philologicum“ 12, 13, 14 (kn. 1), 15 (kn. 6)
 Atrium Gloriar 29
 Auksa altorius 98, 102, 104, 119
 Balsas širdies 92, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 116, 118, 119
 Baltika 13
 Biblia, tai esti Wissas Szwentas Rasztas... pagal wokiszką perstattimą D. M. Luteraus 121
 Biblija S. M. Chilinskio 121
 Biblija 105, 117, 225
 Biblija lenkiška 66, 111
 Bogorodzica 10, 13
 Breviarium 144, 146
 Broma atverta ing viečnasti (Brama, Brama žmuydzka, Brama antwerta, Brama do szczęśliwey wieczności zmudzka) 92, 93, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 116, 118, 175
 Cantiones spirituales ex Latinis, Germanicis et Polonicis translata in idioma Lothavicum 121
 Chronografia czyli opisanie Żmudzi świętej 15
 Codex antiquarum lectionum 110
 Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae 112, 114, 118, 119, 120
 Coena Domini (bulė) 38, 199, 202
 Conciones 76, 92, 111, 173. Žr. t. p. Pamokslai
 Daina apie T. Medekšą, 1769 15
 Dainelė lietuviška 58
 Dainelės įvairios 175
 Dawna Akademia Wileńska 16
 De imitatione 139
 De la langue lithuanienne 12, 16
 De rebus Lithuaniae post temporibus rebellionis Russicae 110
 De rebus Societatis Jesu in regno Poloniae 199
 De vita et moribus L. Bartilii 121
 Devotio Luteranorum 119
 „Diarium Societatis Jesu“ ir lietuvių kalba Vilniuje 14
 Dziariusz duży 140
 Dictionarium trium linguarum (Dictionarium Polonum + Latinum et Lituanicum, Dictionarium Szirwida, Synonima) 11, 13, 107(?), 110, 111, 113, 115, 116, 117, 119, 120, 122, 140
 Dictionarium Polono-Latino-Lotavicum 117, 121
 Dictionarium Samogitico-Germanicum 111
 Dykcyonarz Litwińskiego 12, 16, 104

- Domowe wiadomości o Wielkim Xięstwie Litewskim 25, 113, 115 118, 120
 Domus Ciceronis 26
 Drukarze dawnej Polski 12, 14
 Dzieje starożytne narodu Litewskiego 111
 Dziennik Warszawski 26
- Eilėraščiai: lituviški 11, 15, lotyniškį 198, 236, satyrinis 198, vokiški 236
 Elementoriai 159, 164, 165, 167, 169, 170, 175, 194, 196, 232
 latviški 99, 100, 101, 102, 103, 116
 lenkiški 97, 199
 lenkiški-lituviški 103, 105
 lituviški (žemaitiški) 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 111, 118, 226
 lotyniški 97
 Enchiridion 122
 Encyklopedia powszechna 15
 Epistola pastoralis diocoesis Samogitiensis 118
 Essai sur les moers et l'esprit des nations 112, 226
 Euangelios bei epistolas... 1579. 122
 Ewangelie polskie y litewskie, žr. Evangelijos lenkiškos ir lituviškos
 Evangelijos 11, 12, 96, 112, 114, 133, 135, 141, 142, 144, 151, 152, 154, 163, 191, 192
 Evangelijos latviškos 92, 104, 111, 121, 176
 Evangelijos lenkiškos ir lituviškos (Ewangelie polskie y litewskie) 63, 66, 103, 104, 110, 111, 112, 113, 115, 120, 121, 122, 140, 146, 157, 158, 165, 166, 172, 173, 175, 176, 191
 Evangelijos lenkiškos 92, 97, 98, 165, 183, 191
 Evangelijos lituviškos (Ewangelie litewskie, Ewangeliczka litewska, ewangeliczka zmuudzka, evangeliorum liber parvus lingua vernacula) 14, 20, 91, 92, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 133, 121, 123, 191. Žr. t. p. Lietuviszkas Evangelias... 1806.
- Facies rerum Sarmaticarum 118
 Facilis eloquentiae modus 25
 „Familien-Geschichtliche Blätter“ 53
 Fasti Radiviliani 121
 Flora Litvanica 115
- Gaspadorius datirtas procevojenima žmoniui (S. Izidoriaus knygelė) 95, 107
 Geneza i tło historyczne Biblii litewskiej Chylińskiego 13
 Gesänge 121
- Geschichte der litauischen Bibel 122
 Giesmės, giesmynai lituviški 11, 14, 15, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 116, 123, 223, 225, 226, 227, 228, 229, 231
 Giesmės (S. M. Slavočinskio) 10, 13
 Giesmės, žr. Kancyonolas, tey east Knigos psolmu ir giesmiu dvasišku
 Giesmės, žr. Žemaitiškos giesmės
 Giesmes ape švečiause panna Maria (Giesmes Marya, Giesmes Roze Marya) 99, 100
 Giesmynai lenkiški 142, 227
 Gradule 112, 146
 Gramatika, anoniminė, žr. Universitas...
 Gramatika języka litewskiego 14
 Gramatika (D. Kleino) 11, 13
 Gramatika, latvių kalbos 99, 102, 104, 116, 119, 121
 Gramatika, lituvių kalbos 110
 Gramatika, lituvių kalbos (J. Špungianskio) 118
 Gramatika lotynų kalbos (alvaras) 172
 Gramatika Źmudsko-Lacińska. Wilno, 1829 111
- Herbarz 107
 Historia Domus Oginsciorum, žr. Animal ad portas
 Historiae Domus Sapiehanae 115
 Historia literatury polskiej 26
 Historia Litewska i Polska, žr. Domowe wiadomości
 Historia Litewska manu scripta 115
 Historia Lituaniae (Historia Litvana) 99, 110, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121
 Historiae de rebus Litvanorum ante susceptam Christianam Religionem. Žr. Historia Lituaniae
 Historia miasta Wilna 111
 Historia naturalna
 Historia Polska 159
 Historiae Prussiae 119
 Historia rewolucyj Króla Stanisława 118
 Historia szwężta trumpai surinkta... Wilniuj. 1765. 96
 Historia Xiążąt i królów Polskich 118
- Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit 121
 Indijos istorijos 47
 Institutiones linguae Arabicae 116
 Inwentarz 117
 Iš D. Poškos raštų 13
 Iš K. Širvydo „Dictionarium trium linguarum“ žodyno istorijos 13
 Iš litvių spaudos istorijos 53, 54
 Iszguldimas sapnu 41

- Kalba Mergieliu 41
 Kalendarz Polityczny y Historyczny 25
 Kancyonolas, tey east Knigos Psalmu ir Giesmiu Dwasiszku... 1781. 121
 Kantičkos 96, 98, – lenkiškos 154, 191 – lietuviškos 191
 Kantyczkos žemaytyszkos, arba Giedojmay Diwa Garbingi... 1826. 92, 121
 Karunkos 98, 108, 119 (Karunka Marios Pannos... 1779)
 Katekizmai (lietuviški, žemaitiški) 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 111, 118, 144, 172, 176, 223, 225, 232
 Katekizmas (Legavičiaus, Užpalių klebono) 116
 Katekizmas lotyniškas 91
 Katekizmas (1605 m.) 10
 Katekizmas (Fleury) 159
 Katekizmas (Heidelbergo) 226, 230
 Katekizmas (J. Jaskaudo) 12
 Katekizmas, žr. Pawinastes krikščioniszkos
 Katekizmas žemaitiškas 1580 m. 111
 Katekizmas žemaitiškas, žr. Pawinastes krikščioniszkos
 Kazanie P. Kojalowicza, žr. Kazania o Męce Pańskiej
 Kazanie X. Hinkiewiczza 92
 Kazania o Męce Pańskiej 92, 115, 118
 Kazania Poszakowskiego 118
 Kazania niedzielne (P. Širma) 118
 Kazania. Žr. t. p. Pamokslai
 Kaznodzieja Litewski 66
 Kompozycya werszów Polskich 117
 Kniga nobažnystės krikščioniškos 11, 14, 121, 122
 Knygelė 99
 Knygelė (jubiliejinė) 99, 116
 Kningiale, apraszanti broctwa (Kningiale Broctwas) 103, 104, 105, 111
 Kningiale Mediniu sieklu (Pamokiniama, kajp rinkti medines sieklas...) 111
 Kościół zamkowy 77
 Krikszczioniszkas katalikiszkas katakizmas 111
 Kristijonas Donelaitis ir jo epocha 9, 14, 15, 16, 19
 Kronika niemieszka 110
 Kronika Polska 114
 Kronika (Strijkovskio) 103, 113, 114, 115, 119, 122
 Książeczki o 5 Ranach Pa Jezusa 97
- Libellus ad preces recitandas cum populo 144, 151
 Lietuwiszkos ewangelias... 1806 m. 121
 Lietuviškas-lenkiškas žodynėlis 11, 14
 Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje 12
- Lietuviško exlibriso prototipas XVI a. 15
 Lietuvių kalba ir jos gaivinimas prieš „Aušrą“ 15
 Lietuvių kalba reformaciniame judėjime Lietuvoje XVII a. 198
 Lietuvių kalba viešajame Lietuvos XVI–XVIII a. gyvenime 13
 Lietuvių kalbos klausimai, kn. 3. 13
 Lietuvių tauta 13, 14, 15
 „Lietuvos aidas“ 13
 Lietuvos istorijos šaltiniai T. 1 12
 Lietuvos metrika 125
 Lietuvos Statutas, žr. Statutas
 Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. Serija A Nr. 1(8) 14
 Lietuvos valstiečių ir miestėlėnų ginčai su dvarų valdytojais 27
 Lituania 14
 Lituanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima (Rostovskis) 110, 113, 117, 119, 120
- Maldaknygės 99, 107 (trebniki) 151, 223, 226, 231
 Maldos krikščioniszkos 122
 Maldos Tamosziaus á Kempis 103, 104
 Materiały do Litewskiej Historij 25
 Methodus oratoria 25
 Methodus construendarum concionum 115
 Miscellanea rerum 121
 Mišiolai 66, 112, 144
 Modi LX orationis 115, 118, 120
 Modi concionandi 118
 Mokslas skaityma raszta lietuwiszka 97, 104, 107, 118
 Mokslas skaityma raszta lėkiszka 104
 Mowa o pociechach stanu rolniczego 10
 „Mūsų senovė“, t. 3, Nr. 1. 15
- Nagi dabar, broliai 13
 Naujas istatimas Jezaus Christaus 111
 Naujas mokslas skaityma raszta 122, 226(?)
 Naujas testamentas 227
 Naujas testamentas (lietuviškas) 227, 228, 229
 Naujas Testamentas wieszpaties musu Jezaus Kristaus 121
 Nauka chrześcijańska dla dyecezyi żmudzkiej 100, 102
 Nežinomas XVIII a. poetas T. Jurevičius 16
 Nežinomi senieji lietuviški tekstai 15
 Nowoszesnych poetów polskich przekłady Litewskie, žr. Wyjętki z nowoszesnych poetów polskich
- O apvynėli žaliūkėli 53
 O początkach narodu i języka litewskiego 13

- O wymowie i poezji 26
 Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce 16
 Oculus ratione correctus 121
 Opera rhetorum 25
- Pamiętniki życia 16
 Pamokslai lietuviški 10, 11, 12, 15, 32–52, 76, 113, 114; – lenkiški 175; žr. t. p. Kazania, Contiones
 Pamokslas krikščioniszkas trumpai išgulditas 92, 93, 99, 100, 102, 105, 107, 110, 118, 144
 Panegyrici heroum 120
 Parodimas, kaip apinius auginti 111
 Pasakos Phedro 111
 Pašilės varpas (1620) 12
 Patentas rožančiaus žemaitiškas 94, 96, 97
 Patronkaj szczesliwas smerties Barborai szwentai 97
 Pawinastes krikščioniszkos arba katechizmas 94, 95, 97, 103, 105, 110, 115, 203
 Pedelis miros 99, 100
 „Pergalė“ 21
 Piešni Žmucka „Szunti muni pirszty“... „Kur buwej Jurgieli“ 12, 16
 Piesni Žmuckie, žr. Žemaitiškos giesmės Polacy i Litwini 16
 Polscy, „Apostolowie Litwy“ 14
 Polska i Litwa w ich dziejowym stosunku 11, 12
 Postilė lenkiška 112
 Postilė lietuviška 112
 Postilė (M. Daukšos) 113
 Postilla catholica 121
 Postilla lietuviszka (Postyla Reiowa lietuvska) 72
 Postilla, tatai esti trumpas ir prastas išguldimas evangeliu (? Postylka mala Litewska) 77
 Powinności Nauczyciela w szkołach Parafialnych 175
 Powinności Polskie 97
 Prasma łotinu kalbos 111
 Prastas pamokslas per klausimus ir per atsakimus einąs 111
 Prawadnikas ing tiewiszki dangaus amžina 113, 116
 Praxis oratoria 110
 Priesaikos (lietuviškos) 11, 13, 15
 Przekłady litewskie. Żr. Wyjątki z nowoczesnych poetów polskich
 Psalmynas 144, 226, 227
 Psolmaj Dawida szwenta 122
 Punktay sakimu 10, 13, 111, 117, 122
 Punkty kazań 110, 115, 117, 122
- Radvilias 117
 Regni Rhetorici leges 26
 Rituale Sacramentorum 11, 14, 27, 120, 140
 Rožančius szwēcžiausios Maryos pannos 92, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 114, 118, 191, 192
 Rubricelė 146
 Rubricelė žemaitiška, rubricelė 93, 95
 Rudimenta grammaticae Lotavicae 119
- Saldus jungas Moteristes 41
 Senosios lietuviškos knygos istorija D.1, 15
 Symbolum S. Athanasij samogitico idiomate 117
 Simonas Stanevičius 12, 15
 Synodus diaecesana mednicensis 119
 Synonima, žr. Dictionarium trium linguarum
 Synonima Latino-Germanica 119
 Synonima Latino-Polonica 119
 Słownik Polsko-lacinsko-francuzki 121
 Sodžiaus teismas 15
 Spasabas giedoyma nabaznay missyas szwėtas 104
 Spasabas nabožnos atprowinieima karunkos 173
 Specimen Litwani 117
 Stacijos (?), 104
 Status dioeceseos Samogitiensis 14, 15
 Statutas (Lietuvos Statutas) 26, 89, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120
 Summa aba trumpas išguldimas Ewangeliu szwentu 121, 122
 Surinkimas dasekimu par mokintus žmonias... apėy bytes 121
 Swiatłość wiary albo katechizm katolicki 117
 S° Izidora knygele, žr. Gaspadorius...
- Tableau de la Pologne 12, 16
 Taboku auginimas 111
 „Tauta ir žodis“ 11, 15
 Theologia ecclesiastica 92
 Theoremata philosophica 25
 Tyrocinium ligatae orationis 27
 Trumpas mokslo krikščioniszko surinkimas Nuog Roberto Bellarmino... paraszitas 92
 1622 m. taisyklės Klovainių valstiečiams 10, 12
 1784 m. lietuviškos taisyklės Rietavo valsčiui 15
- Ugnės kningiale 111
 Universitas linguarum Lituaniae 11, 14, 19, 20, 22, 117, 119, 122

Wielka encyklopedia powszechna 15
Wilno od początków jego do roku 1750.
13

Wyjątki z nowoczesnych poetów polskich.
Tłumaczone na język litewski 111
Vilniaus vyskupų pagyrimas (Elogia epis-
coporum Vilnensium) 25

Vabalninkas 145

Vita Nicolai... Lancisii 121

„Wizerunki i roztrząsania naukowe“
14, 24, 26

Zajre 94

Žemaitiškos giesmės (Pieśni żmudzkie)
118

Žemaycze szeszes pasakos (Šešes pasakos
Symona Stanevičės žemayčės) 111, 112
Žemaičių Kalvarija 15

Žiemaytis prigimtu savo liezuviu pona
Diewa garbin 16, 92, 93, 99, 100, 102,
107, 118, 121

„Žingsniai“ 53, 54

Živatas pona musu Jezusa Christusa
16, 103, 104, 116, 143, 173

Архив Виленского Генералгубернатора
кн. 2 15

Сборник материалов для истории про-
свещения в России 16

Сравнительный словарь всех языков 12,
16

Amatai, profesijos, užsiėmimai

Amatai, amatininkai 56, 57, 151, 153, 154, 155, 157, 159, 160, 200
 aludaris 27
 audėjas 80, 154, 157, 160
 balnius 57
 barzdaskutys 151, 153, 154, 160
 burtininkas (kerėtojas, žinys) 48, 154, 208, 209
 čebatorius, žr. kurpius
 dailidė (stalius) 63, 65, 153, 154, 159
 dievdirbys 107, 198, 201
 eigulys (medinčius, miško sargas) 28, 42, 58, 77, 108
 elgeta 151
 gydytojas 151, 153, 154, 157, 159, 160, 161, 167
     chirurgas 54
     pribuvėja 201
 kailiadirbys 58, 110, 153, 154
 kalvis 45, 64, 153, 154, 159
 kareivis 42
 kluonininkas 42
 knygininkas (bibliopola) 88, 94, 95, 106, 107, 108, 109, 196
 knygrišys (intraligatorius) 90, 106
 kubilius 28, 63, 65, 157, 159
 kurpius 41, 57, 58, 74, 153, 159
 kvestorius 152
 lošėjas (kartaunikas, kaulinikas) 42
 malūnininkas 56
 mėsininkas 57
 mezgėjas (kojinių) 57
 medžiotojas 43
 maitininkas 42
 odminys 58, 77, 153, 162
 pėdsekys 43
 pirklys (prekėjas) 42, 58
 račius (ratadailė) 81, 153, 157, 159
 rašytojas (raštininkas) 42
 rašytojas 47
 siuvėjas 41, 56, 153, 154, 159
 smuklininkas 153, 154
 spaustuvininkas 89, 90, 91, 105, 229, 230, 231

raidžių liejikas 90, 91
 stogius 159
 tarnas 42
 teisėjas 42
 tekintojas 76
 vaistininkas, vaistinė 91, 109, 151, 153
 valkata 107
 virėjas 89
 ženklintojas 42

Bibliotekos: 19, 88, 106, 108, 124

Aleksandravo klebono 175
 Biržų klebono 176
 Daugpilio jėzuitų kolegijos 110
 Dotnuvos vienuolyno 26
 Dusetų klebonijos 190
 Giedraičių klebonijos 169
 Kauno seminarijos, tarpdiecezinės 15
 Kauno universiteto 128
 Kaunatavos jėzuitų misijos 111
 Kretingos pranciškonų vienuolyno 111
 Maišiagalos klebonijos 66
 Onušio klebono 177
 Palėvenės dominikonų vienuolyno 113
 Paparčių dominikonų vienuolyno 113, 198, 236
 Prienų klebono 159
 Raudondvario 114
 Ružanos (Sapiegos) 114
 Slonimo dominikonų vienuolyno 115
 Slonimo (Sapiegos) 114
 Trakų bernardinų vienuolyno 115
 Troškūnų bernardinų vienuolyno 116
 Valkininko klebonijos 152
 Vilnius
     Akademijos (Universiteto) 117, 121
     Bernardinų vienuolyno 120
     Bžostovskio, vysk. 116
     Jėzuitų naujokyno 117
     Kapitulos 116, 119
     Klebonijos prie šv. Nikodemo bažn. 118

- Pranciškonų vienuolyno 118, 119
 Dvasinės seminarijos (vyriausios) 122
 Dvasinės seminarijos (vyskupijos) 119
- Brolijos** (bažnytinės) 11, 15, 55, 58, 61, 62, 69, 73, 76, 81, 82, 106, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 149, 150, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191
- Kalbos, tautybės**
- anglų 45, 119, 122, 232
 arabų 116, 122, 128, 217
 estų 206, 207, 215, 217, 218
 graikų 22, 112, 222
 hebrajų 222
 italų 116, 119, 120, 122
 latvių 99, 116, 117, 119, 120, 121, 146, 147, 173, 176, 177, 215, 217, 218, 219, 221
 lenkų 14, 20, 22, 24, 26, 37, 38, 44, 52, 58, 59, 69, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 137, 142, 144, 147, 150, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 192, 194, 195, 203, 206, 207, 209, 213, 217, 221, 230, 232
 lietuvių 10, 11, 13, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 32, 37, 38, 45, 52, 58, 59, 74, 91, 111, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 164, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 198, 202, 203, 204, 207, 208, 209, 210, 213, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 234, 235
 žemaičių 11, 16, 22, 24, 26, 39, 73, 93, 95, 108, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 122, 124, 125, 127, 129, 130, 131, 132, 158, 196, 202, 203, 221, 223, 234, 235
 gimtoji (vietinė, liaudies) kalba 21, 133, 134, 135, 138, 143, 145, 147, 181, 184, 188, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 214, 215, 216, 219, 221
 lotynų 20, 22, 24, 37, 38, 42, 58, 69, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 132, 137, 144, 151, 152, 155, 158, 159, 173, 174, 176, 193, 195, 214, 219, 230, 235
- prancūzų 44, 45, 112, 113, 116, 119, 120, 122, 159, 219
 rusų 26, 33, 128, 133, 148, 186, 217
 totorių 149, 153, 180
 turkų 45
 vengrų 127
 vokiečių 57, 112, 119, 120, 121, 122, 139, 146, 173, 192, 207, 217, 219, 221, 222, 224, 229, 230, 232, 236
 žydų 148, 151, 153, 154, 160, 172
- Knygos** 19, 54, 61, 63, 76, 89, 92, 98, 105, 108, 110, 112, 113, 116, 120, 121, 133, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 151, 155, 159, 167, 173, 175, 177, 189, 201, 216, 234
 – latviškos 101, 111
 – lenkiškos 20, 92, 118, 144, 155, 175, 176, 191
 – lietuviškos 15, 20, 66, 88, 91, 93, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 122, 124, 133, 136, 141, 143, 144, 146, 152, 154, 155, 157, 163, 175, 189, 190, 191, 204, 222, 223, 225, 227, 231, 232
 – lotyniškos 20, 115, 118, 119, 144, 154, 155, 176
 – rusiškos 107
 – žemaitiškos 92, 93, 94, 96, 97
 – cenzūra (konfiskavimas, aprobata) 107, 201, 215, 227
 – eretikų (draudžiamos) 41, 107, 200, 203
 – leidėjai 88
 – prekyba:
 – monopolis 107, 108
 – laisvė 106
 – knygynas 20, 106
 – trūkumas 224, 225, 228
- Lietuvių pamokslininkai** 10, 53, 57, 88, 89, 90, 91, 194, 207, 210, 213, 224, 233.
 Daugiau žr. „Diarium Collegij Vilnensis S J“ rodykle.
- Mokykla**
- Pradinė (parapinė) 19, 48, 123, 124, 204, 216
 Adučiškio 129
 Akmenės 129
 Aleksandravo 175
 Alytaus 136
 Alsėdžių 141
 Aluntos 167
 Alvito 137
 Anykščių 143, 172
 Apytalaukės 189

- Ašmenos 189
 Aukštadvario 125, 161
 Babtų 160
 Bakalaravo (Dauspudos) 139
 Balninkų 166
 Bartninkų 138
 Batakų 134
 Biržų 146, 175
 Bukonių 185
 Čiobiškio 170
 Darsūniškio 159
 Deltuvos 186
 Dubingių 168
 Dusetų 176, 177, 190
 Filipavo 139, 185
 Gegužinės 161
 Gelvonų 170
 Gervėčių 189
 Giedraičių 169
 Ilukštos 173
 Inturkės 168
 Ylakių 141
 Jiezno 153
 Joniško 169
 Jurbarko 128
 Karmėlavos 156
 Kauno 56, 148, 149, 151, 193
 Kavarsko 171, 172, 186
 Kėdainių 172
 Kernavės 161
 Kietaviškių 155
 Kražių 134
 Kriaunų 178, 190
 Krinčino 127, 144, 178
 Kupiškio 178
 Kurklių 186
 Kvetkų 179
 Kvėdarnos 140, 141
 Lankeliškio 138
 Lyduokių 143, 165
 Molėtų 167
 Musninkų 169
 Naujamiesčio 188
 Naujųjų Trakų 143
 Nemenčinės 163
 Obelių 175, 191
 Pabaisko 164
 Paberžės 164
 Pabiržės 145, 146, 179
 Pagirių 184
 Pajevonio 138
 Palangos 141
 Pandėlio 79
 Panemunės 160
 Panemunio (Brunavos) 176
 Panemunėlio 180
 Panevėžio Senojo 188
 Paparčių 160
 Pasvalio 145
 Plungės 133
 Prienų 127, 159
 Prieraslio 138
 Račkovo 139
 Radviliškio 131
 Raguvos 187
 Ramygalos 147
 Rokiškio 180, 191
 Rumšiškių 158
 Salantų 142
 Sedos 135
 Semeliškių 142, 154
 Siesikų 185
 Skapiškio 181
 Skarulių 156, 157
 Skiemonių 167
 Stakliškių 153
 Subačiaus 182
 Suvainiško 181
 Šešuolių 165
 Šėtos 185
 Širvintų 171
 Tauragės 124
 Telšių 131
 Trakų 125
 Traupio 187
 Troškūnų 172
 Ukmergės 171
 Upninkų 170
 Utenos 182, 192
 Užguosčio 158
 Užpalių 182
 Vabalninko 145, 183
 Vainuto 130
 Valkininko 152
 Vandžiogalos 157
 Varnių 109, 193
 Veliuonos 135
 Vilkaviškio 139
 Vilkijos 130
 Vištyčio 138
 Vyžainio 137
 Vyžuonų 77, 183
 Žagarės 132
 Žaslių 152, 156
 Žeminių 172, 188
 Žemaitkiemio 166
 Žiezmarių 155
 Vidurinė (akademinė, apygardinė, ko-
 legija)
 Biržų 224
 Daugpilio 110
 Dorpato, žr. Tartu
 Dotnuvos 196
 Kauno 148, 156, 193, 218
 Kražių 109, 188, 195, 196, 198, 208,
 218
 Kretingos 193, 194, 195, 196, 197
 Nesvyžiaus 208
 Padubysio 193, 194, 196, 197
 Pašiaušės 188, 234

Polocko 63
 Raseinių 196, 218
 Rygos 207
 Rusijos 215
 Tartu (Dorpato) 206
 Troškūnų 187
 Vabalninko 145
 Varnių 108, 109, 193, 217
 Vilniaus 204, 205, 207, 208, 219, 220
 Žemaičių Kalvarijos 193

Aukštoji: Vilniaus Akademija (Universitetas, Vyriausioji Mokykla) 10, 13, 20, 21, 25, 27, 29, 88, 91, 117, 121, 150, 173, 177, 198, 235

Specialioji: Kunigų seminarijos

Kauno (Tarpdiecezinė) 15
 Krokuvos 159, 184
 Varnių (Žemaičių) 94, 160, 169, 178, 179, 183, 185, 188
 Varšuvos 184
 Vilniaus
 alumnatas 207
 bursa (Ambrozijaus, Korsako) 233, 234
 Ignoto, šv. 179
 misijonorių (Seminarium in Monte Salvatoris) 150, 155, 157, 160, 161, 162, 166, 168, 169, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 189
 Seminarium in Monte Salvatoris, žr misijonorių
 Vyriausioji 122, 133, 159
 Vyskupijos 119, 150, 153, 155, 156, 157, 158, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 174, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190

Mokiniai 56, 109, 135, 137, 138, 143, 145, 147, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 177, 179, 182, 183, 185, 187, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 203, 204, 219, 220, 221, 222, 223, 229, 233, 234

Mokytojai 27, 109, 123, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 176, 178, 179, 182, 183, 185, 186, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 200, 201, 203, 204, 215, 217, 219, 220

Muzika

giedojimas 125, 126, 131, 132, 134, 135, 146, 147, 148, 149, 153, 156, 158, 175, 176, 179, 180, 184, 185, 192, 204, 216, 217, 223
 Kantorius – 130, 136, 137, 186, 200
 Mokymas giedoti – 127, 129, 135, 217 (vaikų)

vargonai, vargonininkai: 44, 90, 132, 137, 138, 139, 140, 144, 151, 153, 154, 156, 157, 158, 160, 162, 165, 167, 169, 171, 172, 175, 178, 182, 185, 186, 188, 225
 kiti muzikai, muzikos instrumentai 91, 147
 196
 įiaudies šokis 201

Prieglaudos (špitolės) 128, 131, 132, 133, 138, 145, 149, 151, 152, 153, 155, 156, 160, 177, 182, 183, 185, 190, 191
 Ligoninė 88, 105

Spaustuvės

Vilniaus Akademijos 14, 91–93, 98–105, 109, 117, 216
 Vilniaus Pranciškonų 93–98, 186
 Spausdinimo išlaidos 89, 90, 91, 96, 227, 229, 230, 231

Švietimas

Edukacinė komisija 20, 151, 169, 172, 193, 194, 196, 231
 Mokymo sutartys 56, 57, 192
 Raštingumas 73, 182

Tikėjimai (ne katalikų)

evangelikų-reformatų 10, 11, 13, 14, 18, 19, 55, 198, 222, 233
 kalvinų 114, 146, 158, 172
 liuteronų 119, 146, 148, 149, 151, 172, 173
 mahometonų 217
 pagonybė, pagoniški prietarai, burtai, papročiai 41, 42, 57, 124, 126, 145, 154, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 168, 170, 198–213
 sektantų (eretikų) 41, 44, 201, 207, 208, 216
 stačiatikių (schizmatikų) 172, 210, 216
 žydų 146, 148, 153, 172

Vaidinimai, deklamacijos 214, 216, 220, 221, 222, 236
 Daugiau žr. „Diarium“ rodyklę

Varia

gaisras 61, 156
maras 63, 64, 204
varpai 12, 134
Daugiau žr. „Diarium“ rodyklę

Vienuolių ordinai

Augustinų 95, 168, 178, 181, 186
Bazilionų 37, 93, 194, 196
Bernardinų 11, 13, 14, 20, 55, 110, 115,
120, 186, 187, 194, 235
Dominikonų 13, 61, 96, 150, 160,
161, 162, 181, 193

Jėzuitų (t. p. eksjėzuitai) 14, 19, 64,
111, 117, 133, 148, 150, 151, 153,
162, 168, 170, 173, 176, 177, 180,
181, 198, 204–222, 234, 235
Karmelitų 161, 162, 165, 176
Marijonų 137, 157, 173
Misijonorių 32, 96, 173, 176
Pijorių 94, 147, 171, 185
Pranciškonų 13, 27, 57, 58, 88, 93–
98, 110, 111, 114, 119, 132, 136,
174, 179, 187, 233
Reguliariųjų kanauninkų 94, 116, 164,
171, 179, 180, 182, 186
Šv. Jono ordino 105

TURINYS

Įžanginis žodis	3
Santrumpos	7
Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime ir lietuvių raštija (veikalo sumanymas, planai, problematika)	9
Trumpa darbo anotacija	9
Studijos konspektas	9
Darbinis planas	12
Pratarmė	17
Apmatai, pastebėjimai, apibendrinimai, problemos	18
Lietuviški tekstai	24
Paaiškinimai	24
Lietuviški žodžiai ir intarpai kitų kalbų tekstuose	27
Lietuviški pamokslai	32
Lietuviškos pavardės	53
Paaiškinimai	53
Lietuviškos pavardės ir vietovardžiai XVI—XVIII a. dokumentuose	54
Žinios apie lietuviškas knygas	88
Paaiškinimai	88
Knygų spausdinimas ir prekyba	89
Bibliotekų katalogai. Smulkesni knygų paminėjimai	110
Medžiaga pradinį mokyklų istorijai	123
Paaiškinimai	123
Bažnyčių steigimo ir aprūpinimo aktai	124
Bažnyčių vizitacijos, inventoriai	133
Varia	192
Etnografijos, švietimo ir knygos istorijos nuotrupos	198
Paaiškinimai	198
Pagonybės liekanos ir kova su jomis	199
Lietuvių pamokslininkų rengimas	213
Lietuvos evangelikai-reformatai ir lietuvių kalba	222
Varia	233
Rodyklės	239
Vilniaus kolegijos dienoraščio	239
Pavardžių	242
Vietovardžių	262
Antraščių	263
Dalykinė (atrankinė)	273

Юргис Анастазович ЛЕБЕДИС

**Литовский язык
в общественной жизни в XVII—XVIII в.**

Издательство «Моклас», Лит. ССР, г. Вильнюс, 1976 г.

Jurgis LEBEDYS

**Lietuvių kalba XVII—XVIII a.
viešajame gyvenime**

Redaktorė O. Čičinskaitė

Meninis redaktorius A. Žvilius

Techn. redaktorė A. Vaičiūnaitė

Korektorė A. Špaite

Duota rinkti 1974.XII.27. Pasirašyta spausdinti 1976.IX.14.
LV 08120. Popierius: spaudos Nr. 1, form. 60×90¹/₁₆. 17,5 sp. l.,
22,56 apsk. l. l. Tiražas 900 egz. Kaina 2,36 Rb

Leidykla „Mokslas“, Vilnius, Sierakausko g. 15.

Spausdino K. Poželos sp., Kaunas, Gedimino g. 10.

Užsakymo Nr. 170.

